STULTITIAE LAUS

Deliliğe Övgü

Erasmus

HUMANITAS
Yunan ve Latin Klasikleri

Çeviren
Çiğdem Dürüşken

KABALCI

DESIDERIUS ERASMUS

STULTITIAE LAUS

DELİLİĞE ÖVGÜ

KABALCI YAYINEVİ: 335
Humanitas Dizisi: 19

Desiderius Erasmus
Stultitiae Laus
Deliliğe Övgü
© Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007

Birinci Basım: Nisan 2009
İkinci Basım: Nisan 2011

Kapak Düzeni: Gökçen Yanlı
Teknik Hazırlık: Zeliha Güler
Son Okuma: Mustafa Küpüşoğlu
Yayıma Hazırlayan: Eyüp Çoraklı
Dizi Editörü: Çiğdem Dürüşken

KABALCI YAYINEVİ
Ankara Cad. No: 19 Cağaloğlu 34112 İstanbul
Tel: (0212) 522 63 05 Faks: (0212) 526 84 95
humanitas@kabalci.com.tr yayinevi@kabalci.com.tr
www.kabalciyayinevi.com
internetten satış: www.kabalci.com.tr

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Desiderius Erasmus
Stultitiae Laus
Deliliğe Övgü

ISBN 975-997-145-3

Baskı: Fabrika Basım (0212 294 38 00)
Cendere Cad. No:11 Kağıthane-İstanbul

DESIDERIUS ERASMUS

STULTITIAE LAUS
DELİLİĞE ÖVGÜ

Çeviren:
Çiğdem Dürüşken

KABALCI YAYINEVİ

"*Quid laedit, si totus populus in te sibilet, modo tute tibi plaudas? Atque ut id liceat, sola Stultitia praestat.*"

Erasmus, *Stultitiae Laus*

"Halk var gücüyle seni ıslıklarken sen kendini alkışlarsan, bunun ne zararı olabilir? İşte kendini alkışlamanı mümkün kılan tek şey Deliliktir!"

Erasmus, *Deliliğe Övgü*

İÇİNDEKİLER

ERASMUS'A ÖNSÖZ 9
SUNUŞ 11
Erasmus ve *Deliliğe Övgü* Üzerine 11
Çeviri Yöntemi 26

STULTITIAE LAUS 30

DELİLİĞE ÖVGÜ 31

NOTLAR 287
KAYNAKÇA 335
DİZİN 339

ERASMUS'A ÖNSÖZ

"Hayatımız boyunca her gün ve her saat, değişen ve değişmeyen benliklerimizi değişen ve değişmeyen şartlara uydurmaya çalışırız; aslında yaşam bir uyum sağlama sürecinden başka bir şey değildir; bu süreçte küçük bir hata yaparsak budala, göze batacak türden bir hata yaparsak deliyizdir; bu süreci bir süreliğine ertelersek uyur, çabalamaktan bütünüyle vazgeçersek ölürüz."

—Samuel Butler, *The Way of All Flesh*, London, 1936, s. 289.

İnsanın diğer canlılar karşısında düşünme yetisiyle öne çıkan üstünlüğü hemcinsleriyle kurduğu ortak yaşamda daha da belirginleşir. Nitekim insan artık sadece kendi adına değil, "insan" denilen soyut model adına da düşünmeye başlar ve kendisiyle bu model arasında ilişki kurarak tanımlar getirir. Ne var ki bir süre sonra yaşamını uydurduğu bu tanımların bireysel özüyle uyumlu olmadığı hissine kapılır, kendisine "uygun" başka açıklamalar, başka anlamlar aramaya koyulur ve bir anlamda yeniden kendi "doğurgan" kaosuna döner. İlgi çekici olan, toplumsal yaşamın insanı durmadan doğanın değişime ayak uyduramayan türleri öğüten, insanca bir tanımla "acımasız" yönüne sevk ediyor ve yeniden canlılar dünyasının hayatta kalma mücadelesinin içine itiyor olmasıdır. Böylece aklıyla yükselen insan, kendi eseri olan, ama bir süre sonra kontrolünü yitirdiği resmi aklın güdümünde yavaş yavaş ağır taşları sırtlanmaya başlar ve sonunda çoğu kez inşa ettiği zindanına küçük bir pencere açmayı bile unutur. Nedir bu res-

mi akıl? Töre mi, yasa mı, bilim mi, çağlar boyunca tartışıladursun, "insan" dediğimiz artık her neyse, her biri başkasının elinde yüzlerce, binlerce ipi uyumlu uyumsuz çekiştirilip duran bir kukla gibi oradan oraya savrulur durur ve kendi hareketini yapmak isteyen bir kolun, bir bacağın, hatta bir saç telinin ipleri bile derhal daha "akıllı" birinin "ehil" ellerine verilir. Bazen de tüm ipler kimsenin görmediği, ama herkesin var olduğunu bildiği büyük ustanın ellerine teslim edilir. O büyük usta, başka kuklalar da yönettiğinden genellikle insan kuklasının yönetimini ara sıra müdahale etmek şartıyla seçilmişlere devreder. Kendini "gerçekdışı" olana kaptıranlarsa, resmi ve ilahi aklın uygun gördüğü yerde ve zamanda yaşamaya zorlanırlar; ama bazen, resmi aklın kendi kendini boğduğu sıkıntı anlarında bir süreliğine serbest bırakıldıkları ve gözetim altında da olsa düş peşinde koşma fırsatını yakaladıkları olur. İşte bugün, deliliğe ilişkin elimizde ne varsa, resmi tarihin boş bulunup kaydettiği, "gerçek"le "gerçekdışı"nın bir arada bulunduğu bu anlara aittir. Erasmus, baştan sona deliliğe dair olan, ama yaşamdaki pek çok farklı olguya da değinen *Deliliğe Övgü* yapıtıyla, kendisinden sonra gelen ve toplumların "deli" dediklerimizi nasıl konumlandırdığını araştıran birçok yazara kapı aralamıştır. Eski Yunanca ve Latince yapıtların yazıldıkları kaynak dilden doğrudan dilimize kazandırılmasında önemli bir rol üstlenmiş olan Humanitas dizisi, kültür tarihinin önemli tavır alışlarından biri olan bu yapıtla ülkemizin düşünce dünyasına önemli bir katkıda daha bulunmuş olmaktadır.

EKİN ÖYKEN

SUNUŞ

Erasmus ve *Deliliğe Övgü* Üzerine

"O halde ölümlülerin bütün yaşamı bir çeşit masaldan başka nedir, birilerinin, başka birilerinin maskelerini takarak sahneye çıktığı, yönetmenin sahneyi terk etmelerini emrettiği ana kadar herkesin kendine düşen rolü oynadığı bir çeşit masaldan? Yönetmen bir oyuncuya kostümünü değiştirip sahneye çıkmasını emreder, böylece demin mor giysileri içinde Kralı oynayan, az sonra paçavralar içinde bir köleciği oynar. Her şey bir gölgeden ibarettir, ama bu masalı oynamanın başka yolu yoktur," der Erasmus *Deliliğe Övgü* adlı eserinde ve insan yaşamının bütün zıtlıklarını birkaç cümleyle özetleyiverir. Eğer bir tiyatro sahnesiyse yaşam ve oyuncuları sürekli kostüm değiştiren insanlarsa, o zaman kendisi de üzerine en iyi oturan kostümü giymeli ve bu kostümün gerektirdiği rolü elinden geldiğince iyi oynamalıdır. Ama onun kostümü ne kral kostümü olmalıdır ne de köle; hem kral kostümü olmalıdır hem de köle. Beklenmedik bir anda belirmelidir sahnede, onu gördükleri anda ışıl ışıl parlamalıdır çatık kaşlı seyircilerin yüzleri, sert geçen bir kış sonrası ilkbaharın ılık güneşinin yeniden canlandırdığı doğa gibi, dipdiri olmalıdır; ilk sözcükler dökülmeye başladığı anda dudaklarından, çılgınca alkışlanmalıdır. Olympus'un bütün tanrı güruhunu ardında bırakıp yeryüzüne yepyeni umutlar aşılamak, yaşama tuzunu katmak üzere gelen bir tanrıçayı oynamalıdır; herkese her şeyi cömertçe ihsan eden biricik varlık, yani *Delilik* olmalıdır.

Deli kostümü ve rolü, Erasmus'un yaşamının trajik kurgusu düşünüldüğünde, hiç de şaşırtıcı değil. Kendisine "hiçbir şey benim doğumum kadar bedbaht olamaz,"[1] dedirtecek kadar canını yakan evlilik dışı bir doğum, veba salgınları, henüz çocuk denecek yaşta ana babayı yitirme, vasilerin elinde büyüme, özgür sanatlar ile manastır yaşamının zıtlığından kaynaklanan zihinsel gerilim, her an hastalanmaya yatkın, narin bir bünye. İşte Hollanda'nın Rotterdam kentinde, tahminen 28 Ekim 1466 yılında doğan, 12 Temmuz 1536 yılında Basel'de hayata gözlerini yuman, XVI. yüzyılın ünlü hümanistinin yaşam öyküsü böyle karışık, belirsiz ve muammalarla dolu.[2] Bir kütüphane dolusu, cilt cilt kitaplarının ufacık bir köşesinde, *Compendium Vitae*'da buluyoruz kendi dilinden dökülen yaşam öyküsünü, ama o da o kadar kısa ki. Dostlarıyla samimi mektuplaşmalarından çıkarıyoruz, edebiyata, felsefeye, Latinceye, Yunancaya düşkünlüğünü. Satırlar arasına gizlenen sözcüklerden anlıyoruz onun hiçbir ülkeye, hiçbir dile bağlanmayıp bütün dünyayı kendi yurdu olarak görmesini. Bu satırlardan anlıyoruz dönemin Avrupa'sının zihin-

---

1 Erasmus'un bu sözleri, yakın dostu, Louvain Üniversitesi'nin Latince profesörü Conrad Goclenius'a gönderdiği kısa *Compendium Vitae*'ının giriş paragrafında yer alır. Bkz. G. Stallbaum (ed.), *Desiderii Erasmi Roterodami Colloquia, cum scholiis selectis variorum*, Lipsiae, 1828; ayrıca bkz. P. Scriverius (ed.), *Magni Desiderii Erasmi Vita*, Leiden, 1615.

2 Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1466-69 yılları arasında bir tarih olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Harry Vredeveld, "The Ages of Erasmus and the Year of His Birth," *Renaissance Quarterly*, vol. 46, no. 4 (1993), s. 754-809.

sel arınmaya, yenilenmeye olan büyük açlığını; bu satırlardan anlıyoruz antikçağın yüksek edebiyatının âlimler arasında ulus ve dil farkı gözetmeksizin nasıl güçlü dostluk bağları kurabildiğini; siyasal, sosyal, dinsel alanlarda kalkınmak için insan ruhunda nasıl güçlü ateşler yakabildiğini.

Dört yaşlarındayken, annesini hamileyken bırakıp giden babası bir gün çıkageldi Erasmus'un,[3] tuttu elinden Gouda'da bir ilkokula yazdırdı. Dokuz yaşına geldiğinde de özgür sanatlarla eğitilmesi için Deventer'e, ünlü Alman hümanisti Alexander Hegius'un okuluna gönderdi. Dolayısıyla, yaşıtları daha sokakta oyun oynarken, Erasmus Latin edebiyatı gibi yüksek bir edebiyatla tanıştı ve Latin dilinin zevkine o küçücük yaşında vardı. Evet, Erasmus'un babası onu doğmadan

---

[3] Erasmus'un babası Gerard, Zevenbergenli Margaret'e âşık olur ve evlenecekleri umuduyla yasak bir ilişki yaşar. Ama Gerard'ın ailesi bu evliliği onaylamaz. Bunun üzerine, o da tüm ailesini ve sevgilisini terk edip Roma'ya kaçar. Erasmus yasak bir aşkın meyvesidir. Bu durum ve beraberinde gelen sayısız dedikodu Erasmus'un ruhunu öyle acıtmış olmalı ki, başka hiçbir eserinde bir daha bu konudan söz etmemiş ve yaşamının özellikle ilk yıllarını hep satır aralarına gizlemiştir. Erasmus doğduğunda ilkin babasının adı verilir kendisine, sonra Erasmus olarak değiştirilir. Gerard Roma'dayken eser kopyalayarak geçimini sağlar. Bir gün ailesi onun Roma'da olduğunu bir şekilde öğrenir ve oğullarının yurduna geri dönmesini sağlamak için sevgilisi Margaret'in öldüğüne ilişkin yalan bir haber uçururlar. Gerard bu acı haberi duyar duymaz kendini dünya işlerinden tamamen çekip kiliseye adar ve rahip olur. Sonra da yurduna geri döner. Margaret'in yaşadığını öğrenince onunla evlenmek için her şeyi göze alır, ama bu kez de sevgilisi tarafından reddedilir.

önce terk etmişti, ama derin öngörüsüyle öyle kritik bir yaşta yaşamına katılmıştı ki, körpecik zihnine özgür sanatların kıvılcımını öyle iyi ekmişti ki, o andan itibaren Erasmus'un kaderinin edebiyat tutkusu üzerine biçimleneceğini bilmek için Yunan kâhini olmaya hiç gerek yoktu. Öyle de oldu: On üç yaşındayken annesini vebaya kurban verdi, ardından annesinin acısına dayanamayan babasını da amansız bir hastalığa. Yaşı küçük olduğundan vasileri tarafından büyütüldü. Ama vasileri manastır yaşamını üniversite yaşamına tercih eden kişilerdi. Erasmus ilk başta onlara fazla direnemedi ve isteklerine boyun eğmek zorunda kaldı. Önce Amsterdam yakınlarında bir din yuvası olan 's-Hertogenbosch'da (Bois-le-duc), Biraderler Manastırı'na gönderildi (1484?). Burada tam üç yıl geçirdi, kendi deyimiyle, harcadı.[4] Hiç tanımadığı öfke çeşidini tanıdı, hiç bilmediği, görmediği samimiyetsizliklere, zilletlere tanıklık etti ve bir şeyi gayet iyi anladı: Latin edebiyatının pınarlarından içen ruhu, manastırın katı disiplinli yaşamıyla taban tabana zıttı. Manastırdaki hocası Rumbold, öğrencisinin bütün gönülsüzlüğüne rağmen ondaki cevheri keşfetti ve bu dâhi çocuğu kendi cemaatine katmak için çok ter döktü. Nafile; Erasmus bu ilgisizliğini gençliğin hercailiğine, cahilliğine vermesini rica etti hocasından. Tam o sırada, bir zamanlar annesini kendisinden koparıp alan o bela salgın yeniden baş gösterdi. Salgından sonra Erasmus da hastalandı, ama vebadan değil, sıtmadan. Yüksek ateş bünyesini perişan

[4] G. Stallbaum (ed.), *Desiderii Erasmi Roterodami Colloquia, cum scholiis selectis variorum*, s. vii.

etmişti, bu yüzden ilk manastır deneyimine veda edip evine döndü. Heyhat, vasiler ısrarcıydı; zaman zaman tatlı dille, zaman zaman vasiliğinden ayrılacaklarını ima eden tehditlerle Erasmus'u ayak dirediği manastır yaşamına sokmak için canla başla çalışıyorlardı. Erasmus'un ise onlardan tek dileği, biraz kendi kendine kalmak ve edebiyatla yoğrularak dinlenmekti; çünkü ciddi bir karar veremeyecek kadar gençti, henüz ne dünyayı tanıyordu, ne manastırı, ne de kendini.[5]

Tesadüf mü, yoksa vasilerinin düzenledikleri bir oyun mu bilinmez, Emaus'ta (Steyn) olduğu bir sırada eski dostu Cornelius'la karşılaştı ve bir anda yaşam gemisinin dümenini kırmak zorunda kaldı. Cornelius nasıl içten anlatıyordu manastır yaşamını, Musaların bahçesi diyordu orası için, hiç tadamayacağı ruh özgürlüğünü orada tadacağını söylüyordu, hiçbir yerde göremeyeceği görkemli kütüphanelerinden dem vuruyordu, en önemlisi bu dünyanın bütün zırvalıklarına ve budalalıklarına perdelerini kapatan dingin yaşamını öve öve bitiremiyordu. Konuşmasını bitirdiğinde, Erasmus kendini Emaus'taki manastıra teslim ederken buldu (1487?). Gerçi sonradan ardına dönüp o yıllara baktığında, manastıra girme nedenlerini hiç de Cornelius'unkilere bağlamadı: İlkin o sıra sağlığı iyi değildi, ikincisi iyi ve doyurucu yemeğe ihtiyacı vardı ve üçüncüsü, belki de en önemlisi, deliksiz bir uykuya.[6] Yoksa "balığı çayıra koymakla, öküzü denize sürmekle eşti"[7]

---

5 G. Stallbaum (ed.), *A.g.e.*, s. vii.

6 Ephraim Emerton, *Desiderius Erasmus of Rotterdam*, G. P. Putnam's Sons, New York-London, 1899, s.16.

7 Ephraim Emerton, *A.g.e.*, s. 18.

ruhunun manastıra alışması. Çömezliği sırasında herhangi bir hocası çıkıp da kendisine, "İsa'nın meskeni tüm dünyaydı, sadece manastır değil; yüreğinde has duygular varsa, dindar olmak için sadece süslü giysiler giymen şart değil; sen en iyisi git vasilerinin, dostlarının yanına, özgürlüğün kollarına,"[8] demiş olsaydı, hiç düşünmez yine koşa koşa evinin yolunu tutardı.

Erasmus için manastırın bir iyiliği varsa, insan zihnine epeyce boş vakit ve bu anlamda sahiden bir özgürlük tanımasıydı. O da bu özgürlükten bol bol yararlandı ve kendi kendini edebiyatla tedavi etti, hatta bütün içini *De Contemptu Mundi* (*Dünyadan El Ayak Çekme*) adlı incelemesinin satırlarına döktü; o sırada henüz yirmi yaşındaydı. Üstelik günlerce gecelerce dertleşebileceği ve birlikte kitaplara gömülebileceği sıkı dostlar da edinmişti. Emaus'taki çömezlik yaşamından aklında kalan en canlı anılar da zaten sadece bu kitaplar ve dostluklar oldu.

Erasmus'u Emaus'tan kurtaran ve 1492 yılından itibaren yaşamına istediği rengi katmasında önemli etkisi olan olay, Kuzey Fransa'nın Cambrai Piskoposu Henrik van Bergen'in kendisine sekreterlik teklif etmesi oldu. Piskopos o dönemde İtalya'ya bir seyahat planlıyordu ve Erasmus'un Latincesinin mükemmelliğinden haberdar olunca, kendisine rehberlik edebileceğini düşünmüştü. Erasmus için bu iyi bir fırsattı; çünkü hem sevdiği bir işi yapacak hem de yirmi beş yaşlarında genç bir âlim olarak kendisine güvenini ve saygısını yeni-

[8] Ephraim Emerton, *A.g.e.*, s. 18.

den kazanacaktı. Ama edebiyata olan büyük tutkusu, bu konuda yepyeni üniversitelerde ve yepyeni kütüphanelerde çalışma isteği zihnini bir an rahat bırakmıyordu. Paris'e gitmek istiyordu, orada Yunancasını geliştirip ilahiyat çalışmalarını sürdürmeyi planlıyordu. Sonunda Piskopos'tan gereken izni aldı, hatta bir yıllık da harcırah sözünü; 1495 yılında, Paris'te Collegio Montis'e (Collège de Montaigu) gitti, ama harcırah sadece sözde kaldı. Erasmus'un narin bünyesi ona orada da huzur vermedi, kolejin çürük yumurtalarından ve pis yatak odalarından hastalık kaptı ve çalışmalarına ara verip Piskopos'un yanına geri dönmek zorunda kaldı. Ama hümanist kütüphanelerin tozunu bir kez yutmuştu. O tarihten itibaren, istese de istemese de, yaratıcı ve özgür ruhu artık Piskopos'a ve tek bir ülkeye asla bağlı kalamazdı. "Bu dünyada tamamen yalnızım," diyordu, "çünkü hiçbir tarafın adamı olmadım ve Tanrı aklımı almadığı sürece de olmayacağım."[9] İyileşip yeniden Paris'e döndüğünde, artık kendi ayaklarının üstünde durması gerektiğini çok iyi biliyordu. Özel dersler vermekle işe başladı; özellikle Paris'te yaşayan ve edebiyata ilgi duyan İngiliz gençlerine. Bu süreç onun daha sonra İngiltere'de kuracağı sıcak dostlukların da kapısını aralamış oldu. Hatta o aralar İngiltere'ye ilk ziyaretini gerçekleştirdi (1498-1500). İngiltere onun için Yunanca ve Latince çalışmalarını derinleştirebileceği mükemmel bir ülkeydi, sonra iklimi de sağlığı için birebirdi. Derin bilgisi olan hümanist âlimlerle sıcak bir dostluk ortamında yapılan tartışmalarla, Erasmus İngiltere'de sa-

9 *Epistulae*, 1224 (a.1532).

hiden kendini buldu.[10] O zamanlar otuz yaşlarındaydı. Hele 1499 yılında, öğrencisi ve yakın dostu Lord Mountjoy'la birlikte Sir William Say'in Bedwell'deki evine konuk olduğu sırada, William Say'in dostu olan Thomas More'la tanışması ve aralarında vefa örneği olarak anılaşacak dostluğun ilk kıvılcımlarının burada ateşlenmesi,[11] Erasmus'un gönlünü tümüyle İngiltere'ye kaptırmasına yetti de arttı.

Erasmus bu dönemden sonra Avrupa ülkelerinde adeta mekik dokudu, derin bilgisi, eleştirel bakışıyla gözlemler yaptı, dönemin en ünlü hümanistleriyle, en önemli yayımcılarıyla tanıştı, her gittiği ülkede üniversite kütüphaneleri ona kapılarını ardına kadar açtı, Latince ve Yunanca eserler çevirdi, birbiri ardına telif eserlerini yayımlamaya başladı. Padua'ya gitti, Bologna'ya, Venedik'e, Roma'ya; Paris'e, Louvain'e, Cambridge'e, Freiburg'a, Basel'e. Gittiği ülkelerde dostlarına konuk oldu, kütüphanelerde dolandı, dersler verdi, el yazmaları keşfetti, edisyonlar hazırladı, dostlarının yazdığı kitapları yorumladı. Yunan yergi üstadı Lucianus'un eleştirel gözleriyle seyreyledi dünyayı, ironik diliyle yerdi insanları, şairleri, edebiyatçıları, dilcileri, felsefecileri, hukukçuları, ilahiyatçıları, kralları; hayalgücü yüksek bir şairin dizginlenmez özgürlüğüyle hep Musaların sözünü dinledi. Manastır yaşamında tanık olduğu, Hıristiyan doktrininin saflığıyla örtüşmeyen manzaralara, din adamlarının makam hırslarına, İsa'nın meselleriyle hiç uyuşmayan düşünüş ve yaşam tarzlarına,

[10] R. W. Chambers, *Thomas More*, University of Michigan Press, Ann Arbor, MI., 1958, s. 68.

[11] R. W. Chambers, *A.g.e.*, s. 70.

Skolastik ilahiyatçıların insan zihnini kirletmekten başka bir işe yaramayan yanıltıcı ve kılı kırk yaran yöntemlerine veryansın etti. 1503 yılında yayımladığı *Enchiridion Militis Christiani* (*Hıristiyan Askerinin Elkitabı*) adlı eserinde güç peşinde koşan din adamlarını yererek, "Papaların, piskoposların patavatsızca kendilerine Lordlar, Efendiler lakaplarını alma telaşı benim için her zaman büyük bir eğlence kaynağı olmuştur; oysa İsa havarilerine bu tür adlar almayı tümüyle yasaklamıştı,"[12] diye söylendi. Hatta 1516 yılında ilk Yunanca-Latince İncil edisyonunu (*textus receptus*) filolojik yöntemlere göre derleyerek,[13] Hıristiyan öğretisini Skolastik detaylardan arındırmayı ve İsa'nın havarilerinin dönemindeki o kirletilmemiş, en saf haline geri döndürmeyi amaçladı. Bir Hıristiyan hümanisti olarak hazırladığı bu İncil edisyonu, kendisinden sonra hazırlanacak bütün Yunanca İncil'lerin eleştirel edisyonlarına temel teşkil etti. Tarihçi Johan Huizinga, *Erasmus and the Age of the Reformation* adlı eserinde Erasmus'un ruhunu galeyana getiren ve onu dinde yalınlık arayışına sevkeden asıl nedeni, o dönem toplumunda yaşanan dinsel kargaşaya, bir dolu dinsel ayin, gelenek ve kavram arasında kaybolan halkın sağduyusuzluğuna bağlar. İnsanoğlunun budalalığının ve bencilliğinin ürünü olan bütün bu yapaylıkların hakiki dindarlıkla ve İsa'nın arzuladıklarıyla alakası yoktur; tersine hepsi Kato-

[12] Desiderius Erasmus, "Enchiridion Militis Christiani," *The Essential Erasmus*, John Dolan (ed.), New York: Continuum, 1990, s. 74.

[13] Erasmus, *Novum Testamentum omne*, Frobenii, Basileae, 1519.

lik Kilisesi'nin özündeki anlamı kaybettirmeye yöneliktir.[14] Erasmus'un Hıristiyanlardan tek isteği, azizlerin ayakkabılarını, kirli mendillerini öpmeyi bırakıp İsa'nın kendisine dönmeleridir.[15] Erasmus'un bu yenilikçi düşünceleri başlangıçta Luther'in bile büyük hayranlığını kazanmıştı. Ama 1520'lerde, Luther Katolik Kilisesi'nden iyice kopmaya, Erasmus ise olduğu yerde ayak direyip azimle eski kilisenin dinsel yapısını savunmaya başlayınca olanlar olmuş ve başlangıçta aynı ideallerle yola çıkan bu iki devin arası iyice açılmıştı. Bu durum 1524-25 yılları arasında özgür irade konusunda yaşanan ciddi tartışmalarla daha da alevlenince, Erasmus eski kiliseyi savunan hümanist grubun içinde yer aldığı ve Luther'in yenilikçi düşüncelerinin arkasından gitmediği için Luthercilerin hışmına uğramış ve korkaklıkla suçlanmıştı.

Erasmus'un ruhunu en çok besleyen ve dirilten, "sanki dostluk için yaratılmıştı" dediği Thomas More oldu.[16] Birlikte yaptıkları Lucianus çevirileri, aralarındaki sıcak sohbetler, samimi mektuplaşmalar, Erasmus için bunca dünyevi çirkinlik arasında adeta ruhani soluklanmalardı. Sonuçta Erasmus, bu güzel dostluğun anısına, 1509 yılında *Μωριας Εγκωμιον, sive*

---

[14] Johan Huizinga, *Erasmus and the Age of Reformation*, New York: Harper, 1957, s. 100-101.

[15] Johan Huizinga, *A.g.e.*, s.101.

[16] Bkz. F. M. Nichols, *The Epistles of Erasmus from his Earliest Letters to his Fifty-First Year*, London, 1901-1918; Erasmus'un Ulrich von Hutten'e yazdığı, 23 Temmuz 1519 yılına tarihlenen mektubu (*Epistulae*, 447) Thomas More'un kişiliğiyle ilgili ilginç ayrıntılar içeren önemli bir belgedir.

Stultitiae Laus (*Deliliğe Övgü*) eserini yazıp Thomas More'a ithaf etti. Esinini More'un soyadından aldı. Çünkü More'un Latinceleştirilmiş adı Morus ve Yunancalaştırılmış adı Μωρός delilik anlamına geliyordu. Buradan hareketle, Erasmus ufak bir söz oyunu yaparak dostunun soyadını bu eserinin başlığı yaptı. Ona göre şu ölümlü dünyada Thomas More kadar şaka anlayışı gelişkin başka bir insan yoktu ne de olsa, ve o hiç kuşkusuz bu şakayı da engin bir hoşgörüyle karşılayacaktı.

Erasmus'un *Deliliğe Övgü*'sü gerçekten de baştan sona retoriksel bir söz oyunudur. Dönemin Avrupa'sındaki siyasal, toplumsal ve dinsel çarpıklıklara sanatsal bir başkaldırıdır. Teknik anlamda bakıldığında, klasik retoriğin *encomium* (övgü) türündeki söylevleri arasına girmektedir, ama şu var ki, klasik retoriğin genel kuralları gereği, genellikle cenaze söylevleri, tarihi kişiliklerin başarılarının övülmesi ya da spor müsabakalarında yengi kazanan atletlere hitaben yapılan övgüler *encomium* türü söylevlerdir. Erasmus'un Lucianus tarzında kaleme aldığı *encomium*u ise alaycı bir övgüdür, dolayısıyla hem klasik retoriğin hem de ortaçağ okullarında öğretilen retoriğin basmakalıp kurallarının dışına çıkan, Rönesans dönemine ait özel bir yazım tekniği içerir. Bu açıdan Rönesans yergi türünün ilk ve en iyi örneğidir.[17]

Erasmus eserini, 1506-1509 yılları arasında kaldığı İtalya'dan İngiltere'ye dönünce kaleme aldı ve Thomas More'un Bucklersbury'deki ikametgâhında "bir hafta içinde" bitirdi.

[17] Erasmus, *Praise of Folly*, Betty Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994, s. xi.

Daha önceki yıllarda Thomas More'la birlikte Lucianus'un yergilerini çevirmiş ve bu yergilerdeki ciddi konuları şaka yollu eleştirme biçimine hayran kalmıştı. Buradan hareketle, Erasmus Lucianus'u ve Yunan-Latin edebiyatının nice büyük yazarını da arkasına alarak, *Deliliğe Övgü*'sünü adeta bir borazan gibi kullanıp toplumun ve kilisenin artık köklü bir değişiklik yapmasının zamanının geldiğini halka duyurabileceğini düşündü. Eserine başkarakter olarak Stultitia'yı (Delilik) seçti, yan karakterler olarak da toplumdaki bütün aymazlıkları kişileştirdi ve onları Deliliğin maiyetine verdi. Böylece Stultitia ve sadık hizmetkârları, yani Kendini Beğenmişlik, Dalkavukluk, Unutkanlık, Tembellik, Haz, Kaçıklık, Şehvet, Taşkınlık ve Derin Uyku ile birlikte eser boyunca bir yandan toplumun ve insanın bütün kusurlarını ince bir alayla yererken, bir yandan da doğruluğun, erdemin ve onurun asıl anlamlarını zihinlere zerk etmeye başladı.

Erasmus'un Stultitia'sı bir tanrıçadır, lütfuna ereni dipsiz kuyuların karanlığından güneş ışığına çekip çıkaran ve yaşamı zevklere boğan bir tanrıça; yani bir kadın. Giyinişi, düşüncesi, davranışı ve yaşam şekliyle Minerva'nın, yani Bilgelik tanrıçasının tam zıddıdır. Onun maiyeti, dünyevi zevklerin tadına varmış, öyle hiçbir şeyi uzun boylu düşünmeden yiyip içen, gülen, şakalaşan, parlak tenli, gürbüz yaratıklardır. Oysa Minerva'nın maiyeti aşırı ciddiyetten kaşları çatılmış, alnında çizgiler oluşmuş, bilgi kumkuması aksi suratlı filozoflar, İsa'dan bile daha çok iman edilen ilahiyatçılar, küf kokulu dersliklerde ömür çürüten gramerciler, dalkavuk tıpçılar, kendini beğenmiş avukatlar.

Erasmus, Stultitia ile Minerva arasında retoriksel sanatların yardımıyla öyle içinden çıkılmaz bir labirent örer ki, okuyucu deliliğin mi bilgelik, bilgeliğin mi delilik olduğunu zaman zaman karıştırır. Erasmus deliliği başta överek yerer, sonra yererek över. Başı dönen okuyucu, bu noktada hemen Erasmus'un zihnindeki asıl düşünceyi anımsamalı, onun asıl ilkesine odaklanmalıdır; başka deyişle, Hıristiyan inancının yorumlarla bulanan özünü bütün saflığıyla ortaya çıkarmak isteğine. Çünkü Erasmus'un yerdiği sıradan delilik, yani insana göre deliliktir; övdüğü ise kutlu delilik, yani tanrı katında kutsal olan deliliktir. Kutlu delilik özünde hakiki bir bilgelik içerir. Sıradan insanın sıradan düşüncesiyle algılayamayacağı, hatta gülünç bile bulabileceği bu simgesel davranış modellerine Eski ve Yeni Ahit'te sıkça rastlanır.[18] Sır olanın, söylenemeyenin, başka deyişle hakikatin çarpıcı, hatta rahatsız edici ölçüde hissettirilmesine yönelik kutlu delilik, her peygamberin kaderidir. Tanrı günahkâr insanoğlunu peygamberin sembolik sözleriyle ve davranışlarıyla uyarır. İÖ VIII. yüzyılın Yahudi peygamberi Hoşea, "Peygamber mecnundur / ruhla dolu insan mecnundur / onu bu hale getiren sizin günahkârlığınız, sizin düşmanlığınız"[19] derken, kutlu deliliği ve nedenini açımlar. Keza Yahudi peygamberi Yeşaya da halkına ibret olsun diye, tanrısal buyrukla, tam üç yıl çırılçıplak ve yalınayak

---

[18] J. P. Saward, *Perfect Fools: Folly for Christ's Sake in Catholic and Orthodox Spirituality*, Oxford University Press, Oxford, 1980, s. 1.

[19] *Prophetia Osee*, 9.7: *Stultus – clamet – est propheta / insanus vir spiritalis. / Secundum multitudinem iniquitatis tuae / multae sunt inimicitiae tuae.*

yürür; çünkü halk Asur kralına teslim olursa, kral onları böyle yalınayak ve çırılçıplak yürütecek ve utanç içinde bırakacaktır.[20] Hıristiyan geleneğinde ise kutlu delilik, havari Paulus'tan itibaren kullanılagelen "İsa'nın aşkından mecnunuz"[21] ifadesinde hayat bulur. Tanrısal olmak için başlangıçta köle olmak gerekir düşüncesine dayalı bu anlayış, özellikle Paulus'un *Corinthuslulara Mektup*'unda gerçek anlamını bulur. Öyle ki bu mektubun içeriği, Erasmus'un yapıtında söz konusu olan deliliğin göreceli anlamını çözmemizde bir cevap anahtarı oluşturur. Paulus, Corinthusluların kendilerini hakikatin bile üstünde görmelerine sebep olan kibirli tavırlarını kırmak için, onlar tarafından aşağılanmak pahasına da olsa, ilkin kendi zaaflarını ortaya döker ve kendini zayıf, korkak ve deli olarak gösterir. Ama ona göre, Tanrı kendine mecnun olanı, günahkâr insanlar tarafından aşağılananı seçer. Bunun nedeni dünyevi bilgeliğe, güce ve şöhrete sığınanları utandırmaktır.[22] Dünyadaki bilgelik benmerkezli bilgeliktir ve Tanrı katında sıradan deliliktir. İsa'nın çarmıha gerili bilgeliğinin derin anlamına dünyevi insan vakıf olamaz ve buna delilik gözüyle bakar; oysa hakiki Hıristiyan için bu bir kurtuluş simgesidir.[23] Buradan hareketle, eğer dünyevi bilgelik hakiki anlamda bilgelik olmak istiyorsa, öncelikle delilik suyundan içmeli ve dünyeviliğinden feragat etmelidir, çünkü

---

[20] *Liber Isaiae*, 20.2.

[21] *Epistula ad Corinthios I*, 4.10: *Nos stulti propter Christum.*

[22] *Epistula ad Corinthios I*, 1.26.

[23] *Epistula ad Corinthios I*, 1.18.

mükemmelliğe ulaşmanın yegâne yolu bu tür bir deliliktir.[24]

Öyleyse Erasmus'un delilik sözcüğünü farklı soluklarla ele alıp işlemesi, sözcüğün boyutlarını kendine göre genişletmesi ve daraltması, kâh överek yüceltmesi, kâh söverek aşağılaması, deliliğin özündeki hem kutlu deliliği (bilgeliği) hem de dünyevi deliliği göstermeye çalışmasından kaynaklanır. Erasmus'un övdüğü kutlu delilik, delilik tanrıçası Stultitia'dır; yerdiği delilik ise *mahallenin delisi* deyişine uygun düşen *maskaralık, soytarılık, budalalık, alıklık, ahmaklık* ve *kaçıklık*tır. Dolayısıyla Erasmus eserinde deliliği/bilgeliği övmekte, soytarılığa ve budalalığa sövmektedir ve asıl hedefi bilge gibi görünen, ama aslında olamayan, deli gibi görünen, ama aslında olamayanlara doğru yolu göstermektir.

Deliliğe Övgü'nün ilk edisyonu, 1511 yılında, Gilles de Gourmont tarafından hazırlanmış ve Paris'te yayımlanmıştır. Büyük ses getiren bu edisyonun kopyaları Dresden ve Munich kütüphanelerinde mevcuttur.[25] Söz konusu edisyon aynı yıl Paris dışında, Strasbourg ve Antwerp'de de yayımlanmış ve 1512 yılında yine aynı kentlerde ikinci baskısı okuyucusuyla buluşmuştur. Bu yıllarda kilisedeki fikir ayrılıklarından doğan karmaşaya ve çetin savaşlara rağmen Erasmus barışçıl duygularını yitirmez ve ummadığı bir başarı elde eden eserinin derin bir dinsel duygulanıma davet mektubu olduğunu düşünür ve 1514 yılında genişleterek yayımlamaya devam

---

[24] *Epistula ad Corinthios II*, 11.30.

[25] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: R. J. Schoeck, *Erasmus of Europe: The Prince of Humanists, 1501-1536*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1993.

eder. Bu şekilde edisyonlar birbirini izler ve Erasmus sağlığında, Avrupa'nın 11 önemli kentindeki 21 matbaadan çıkan 36 edisyonu görme şansına erer. Bunların içinde kendisinin düzelttiği 7 edisyon en önemlilerinden sayılır: 1512 (Paris), 1514 (Strasbourg), 1515, 1516, 1521, 1522, 1532 (Basel).

Erasmus 1536 yılında Basel kentinde hayata gözlerini yumduğunda, arkasında bıraktığı yığınla eser arasında *Deliliğe Övgü* kendisine sonsuzluk bahşeden en önemli eseri olur. Çünkü bu eser ölümünden sonra Fransızca, İtalyanca, Almanca başta olmak üzere 16 değişik dile çevrilir ve yazarının düşüncelerinden tüm dünyayı haberdar eder. Eserin 1515 yılından sonraki edisyonlarının çoğunda, Erasmus'un yapmış olduğu yorumların yanında, Alexander Hegius'un sağlığında Deventer'deki okula devam etmiş olan hekim Gerard Lijster'in yorumları da yer alır. Froben tarafından hazırlanan 1515 yılına ait tek kopya, ünlü Alman ressam Hans Holbein'ın dolmakalemle çizdiği resimlerle, önceki edisyonlar arasında ayrıcalıklı bir yer edinir; zaman zaman yazarının ağır şakalarını kaldıramayan, özellikle Parisli bazı ilahiyatçıların hışmına uğrayıp 1527 ve 1542 yılında yasak kitaplar listesine adını yazdırmış olsa bile.

Çeviri Yöntemi

Stultitiae Laus'un Türkiye'deki ilk Latince-Türkçe çevirisi olma özelliği taşıyan bu çalışmada başlıca iki Latince edisyondan yararlanılmış, metnin içindeki Yunanca ve Latince deyişler için Erasmus'un *Adagia*'sına başvurulmuştur; metnin çevi-

risinde genellikle Latince yazılım benimsendiği halde, kimi modern ülke ve kişi adları ile Tevrat ve İncil'de geçen kişi ve yer adlarının Türkçedeki kullanımı tercih edilmiştir. Dipnotlarda antikçağ yazarlarından yapılan alıntılarda, başka türlü belirtilmedikçe, Loeb Classical Library edisyonları temel alınmıştır.

A. Metnin Çevirisinde Kullanılan Latince Edisyonlar

1. Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus. Declamatio*. Cum Commentariis Gerardi Listrii, Inéditis Oswaldi Molitoris, et Figuris Johannis Holbenii, Basileae, Typis G. Haas, ex officina J. J. Thurneisen, 1780.
2. Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, id est: Stultitiae Laus. Declamatio*. Ad fidem editionis antiquae Frobenii, Figuris Holbenianis Ornata (Cum Duabus Erasmi Epostolis, Ad Martinem Dorpium et Ad Thomam Morum, Accesit Dialogus Epicureus), Lugduni-Batavorum, 1851.

B. Metnin Yorumlanmasında Yararlanılan Kaynaklar

1. Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus. Declamatio*. Cum Commentariis Gerardi Listrii, Inéditis Oswaldi Molitoris, et Figuris Johannis Holbenii, Basileæ, Typis G. Haas, ex officina J. J. Thurneisen, 1780.
2. Erasmus, *Praise of Folly*, Betty Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994.
3. Desiderius Erasmus, *The Praise of Folly*, John Wilson (tr.), Michael Frassetto (int.), Barnes & Noble, New York, 2004.

4. Desiderius Erasmus, *Adagia, id est: proverbiorum, paroemiarum et parabolarum omnium, quae apud Graecos, Latinos, Hebraeos, Arabes, & c. in usu fuerunt, collectio absolutissima in locos communes digesta,* Johann Jacob Grynaeus (ed.), ex officina Johannis Petri Zubrodt, 1670.
5. Desiderius Erasmus, *Adagia, sive proverbia Graecorum ex Zenobio seu Zenodoto, Diogeniano et Suidae collectaneis. Partim edita nunc primum partim latine reddita, scholiisque parallelis illustrata*, S. J. Andrea Schottus (ed.), Antwerp: Plantin, 1612.
6. Robert Bland, *Proverbs, Chiefly Taken from the Adagia of Erasmus, with Explanations,* London, 1814.
7. Ari Wesseling, "Dutch Proverbs and Ancient Sources in Erasmus's Praise of Folly," *Renaissance Quarterly*, vol. 47, no. 2 (1994), s. 351-378.
8. Ari Wesseling, "Dutch Proverbs and Expressions in Erasmus' Adages, Colloquies, and Letters," *Renaissance Quarterly*, vol. 55, no. 1 (2002), s. 81-147.

Çeviri kitabımızın yayım aşamasında, edisyon farklılıklarından kaynaklanan birtakım zorlukların üstesinden gelerek *Stultitiae Laus*'un Latince-Türkçe karşılıklı metin olarak hazırlanmasında büyük emek harcayan meslektaşım Eyüp Çorakl'ya, Kabalcı Yayınevi'nin Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu'na ve sahibi Sabri Kabalcı'nın şahsında yayımda emeği geçen dostlara içten teşekkürlerimi sunarım.

ORTAKÖY, 2008 ÇİĞDEM DÜRÜŞKEN

ΜΩΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ

SIVE

STULTITIAE LAUS

DESIDERII ERASMI ROTERODAMI DECLAMATIO

MŌRIAS ENKŌMION

YA DA

DELİLİĞE ÖVGÜ

ROTTERDAMLI DESIDERIUS ERASMUS'UN SÖYLEVİ

PRAEFATIO
ERASMUS ROTERODAMUS
THOMAE MORO, SUO S. D.

Superioribus diebus cum me ex Italia in Angliam reciperem, ne totum hoc tempus, quo equo fuit insidendum, *αμουσοις* et illiteratis fabulis tereretur, malui mecum aliquoties vel de communibus studiis nostris aliquid agitare: vel amicorum, quos hic ut doctissimos, ita et suavissimos reliqueram, recordatione frui. Inter hos tu mihi, MORE, vel in primis occurrebas, cujus equidem absentis absens memoria non aliter frui solebam, quam praesentis praesens consuetudine consueveram, qua dispeream, si quid unquam in vita contigit mellitius. Ergo quoniam omnino aliquid agendum duxi, et id tempus ad seriam commentationem parum videbatur commodatum, visum est Moriae encomium ludere. Quae Pallas istud tibi misit in mentem? inquies. Primum admonuit me Mori cognomen tibi gentile, quod tam ad Moriae vocabulum accedit, quam es ipse a re alienus. Es autem vel

ÖNSÖZ
ROTTERDAMLI ERASMUS, DOSTU THOMAS MORUS'U SELAMLAR

Geçenlerde İtalya'dan İngiltere'ye dönerken, at üstünde geçireceğim bütün zamanımı *saçma sapan*[1] ve kara cahil masallarla heba etmektense, biraz ortak çalışmalarımızla ilgili bir şeyler düşünmeyi, biraz da oradaki[2] onca âlim ve cana yakın dostumu anımsayarak hoşça vakit geçirmeyi yeğledim. Bu dostlar arasında da ilk aklıma gelen sen oldun, sevgili MORUS; yanımda olmadığın halde seni anımsamaktan büyük keyif aldım, tıpkı senin yanındayken seninle olmaktan her zaman keyif aldığım gibi; yemin ederim, ömrümde benim için bundan daha hoş bir şey olamaz. Bu yüzden kesinlikle bir şeyler yapmaya karar verdim, ama zamanım bu konuda ciddi ciddi düşünmeye pek müsait olmadığından bari Deliliğe övgü düzüp eğleneyim dedim. Hangi Pallas[3] aklına böyle bir şey getirdi diye soracaksın. Öncelikle, senin soyadının Morus[4] olması bana *Moria* kelimesini çağrıştırdı, gerçi tabii ki senin bu kelimenin anlamıyla hiç ilişiğin yok; olmadığını da dünya

omnium suffragiis alienissimus. Deinde suspicabar hunc ingenii nostri lusum tibi praecipue probatum iri, propterea quod soleas hujus generis jocis, hoc est, nec indoctis, ni fallor, nec usquequaque insulsis, impendio delectari, et omnino in communi mortalium vita Democritum quendam agere. Quanquam tu quidem, ut pro singulari quadam ingenii tui perspicacitate, longe lateque a vulgo dissentire soles, ita pro incredibili morum suavitate facilitateque cum omnibus omnium horarum hominem agere, et potes et gaudes. Hanc igitur declamatiunculam non solum lubens accipies, ceu *μνημοσυνον* tui sodalis, verumetiam tuendam suscipies, utpote tibi dicatam, jamque tuam non meam: Etenim non deerunt fortasse vitilitigatores, qui calumnientur, partim leviores esse nugas, quam ut theologum deceant, partim mordaciores, quam ut Christianae conveniant modestiae, nosque clamitabunt veterem comoediam aut Lucianum quempiam referre, atque omnia mordicus arripere. Verum quos argumenti levitas, et ludicrum offendit, cogitent velim, non meum hoc exemplum esse, sed idem jam olim a magnis autoribus factitatum. Cum ante tot saecula *Βατραχο-μυομαχιαν* luserit Homerus, Maro culicem et moretum, nucem Ovidius. Cum Busiridem laudarit Polycrates et hujus castigator Isocrates, injustitiam Glauco, Thersiten et quartanam febrim Favorinus, Calvitium Synesius, muscam et parasiticam Lucianus. Cum Seneca Claudii luserit *αποθεωσιν*, Plutarchus Grylli cum Ulysse dialogum,

âlem çok iyi bilir. Sonra bu nükte oyunumu hoşgörüyle karşılayacağından da doğrusu hiç şüphe etmedim, çünkü bu tür şakalardan, yani cahilce ve büsbütün yersiz olmayan şakalardan, yanılmıyorsam her zaman hoşlanmış ve ölümlülerin şu sıradan yaşamında hep Democritus'u oynamışsındır.[5] Her ne kadar o eşsiz keskin zekanla algıladıkların avamın algıladıklarından çok farklı da olsa, o inanılmaz nazik ve ılımlı mizacın sayesinde bütün zamanların adamı olarak[6] herkesle anlaşıyorsun, anlaşabiliyorsun ve bundan da mutlu oluyorsun. Bu yüzden bu kısacık söylevimi teveccüh gösterip de sadece sana karşı duyduğum dostluğun bir *hatırası*[7] olarak görme, savunmasını da üstlen,[8] çünkü bu eseri sana ithaf ediyorum; dolayısıyla artık o benim değil, senin. Kuşkusuz bir sürü kavgacı zevat çıkacak ve yersiz ithamlarda bulunup kâh bu şakaları bir ilahiyatçıya yakışmayacak zırvalıklar olarak değerlendirecek, kâh Hıristiyanlığın tevazusuyla uyuşmayacak ukalalıklar olarak görecektir; hatta avaz avaz bağırıp benim Eski Komedi'yi[9] ya da Lucianus'u[10] temsil ettiğimi ve dişlerimi göstererek her şeye hırladığımı söyleyecektir. Kabul, ama bu iddiamı[11] hafiflikle ve maskarılıkla suçlayanların bilmesini isterim ki, türünün tek örneği ben değilim, vaktiyle birçok ünlü yazar da aynı şeyi yapmıştır.[12] Yüzyıllar önce Homerus *Kurbağalar ile Farelerin Savaşı*'yla[13] eğlenmiştir, Maro[14] tatarcık ve köy salatasıyla,[15] Ovidius da cevizle.[16] Polycrates Busiris'e bir methiye düzmüştür, onun sivri dilli eleştirmeni Isocrates de;[17] aynı şekilde Glaucus adaletsizliğe;[18] Favorinus, Thersites ve sıtmaya;[19] Synesius Kelliğe,[20] Lucianus da sinek ve asalağa.[21] Seneca Claudius'un *ilahlaştırılmasını*[22] yazıp eğlenmiştir, Plutarchus da Gryllus'un Odysseus'la konuşmasını;[23]

Lucianus et Apuleius asinum, et nescioquis Grunnii Corocottae porcelli testamentum, cujus et divus meminit Hieronymus. Proinde si videbitur, fingant isti me latrunculis interim animi causa lusisse, aut si malint, equitasse in arundine longa. Nam quae tandem est iniquitas, cum omni vitae instituto suos lusus concedamus, studiis nullum omnino lusum permittere, maxime si nugae seria ducant, atque ita tractentur ludicra, ut ex his aliquanto plus frugis referat lector non omnino naris obesae, quam ex quorundam tetricis ac splendidis argumentis? veluti cum alius diu consarcinata oratione, rhetoricen aut philosophiam laudat, alius principis alicujus laudes describit, alius ad bellum adversus Turcas movendum adhortatur. Alius futura praedicit, alius noxas de lana caprina comminiscitur quaestiunculas. Ut enim nihil nugacius, quam seria nugatorie tractare, ita nihil festivius quam ita tractare nugas, ut nihil minus quam nugatus fuisse videaris. De me quidem aliorum erit judicium: tametsi, nisi plane me fallit *φιλαυτια*, stultitiam laudavimus, sed non omnino stulte. Jam vero ut de mordacitatis cavillatione respondeam, semper haec ingeniis libertas permissa fuit, ut in communem hominum vitam salibus luderent impune, modo ne licentia exiret in rabiem. Quo magis admiror hujus temporis aurium delicias, quae nihil jam fere nisi solennes titulos ferre possunt. Porro nonnullos adeo praepostere religiosos videas, ut vel gravissima in Christum convitia ferant citius, quam

Lucianus ve Apuleius ise bir eşeği,[24] adını anımsayamadığım ve aziz Hieronymus'un söz ettiği bir yazar da domuz yavrusu Grunnius Corocatta'nın vasiyetnamesini alaya almıştır.[25] Bu yüzden, beni eleştirenler mutlu olacaklarsa ister satrançta piyonlarımı öne sürdüğümü düşünsünler ya da isterlerse oyuncak ata bindiğimi.[26] Sonuçta yaşamın farklı alanlarına eğlence fırsatı tanınırken edebiyata da bu tür bir eğlence hakkı tanınmaması haksızlık olmuyor mu, hele zırvalıklar kişiyi ciddiyete sevkediyorsa ve haza aptal olmayan bir okuyucu bu zırvalıklardan bazı yazarların o kargacık burgacık, o göz boyayan düşüncelerinden daha fazla ders çıkarıyorsa? Biri kalkar yamalı bohça halindeki[27] nutkuyla retoriğe ve felsefeye övgüler yağdırır, diğeri bilmem hangi prensin meziyetlerini sıralar, bir başkası Türklere karşı savaşa kışkırtır. Ya da biri çıkar gelecekten haber vermeye çalışır, bir diğeri keçi kılı hakkında saçma sapan düşünceler icat eder. Ciddi konuları havadan sudan şeylermiş gibi ele alıp incelemek ne kadar saçmaysa, şakaları da ciddiye alıp bunlar üstüne ipe sapa gelmez laflar etmek o kadar gülünçtür. Tabii ki benim hakkımda başkaları karar verecek; buna rağmen, *kendini beğenmişlik*[28] beni tamamen kandırmıyorsa; evet, deliliği övdüm, ama hepten delice değil. Sivri dilime bir bahane uydurmam gerekirse, insanların sıradan yaşamlarını suya sabuna dokunmadan iğneleyen yeteneklere her zaman bir özgürlük tanınmıştır, yeter ki bu özgürlük şiddete dönüşmesin. Çağımız insanının kulak hassasiyeti beni öyle şaşırtıyor ki, huşu uyandıran unvanlar dışında hemen hemen hiçbir şey duymaya katlanamıyor.[29] Dahası inançları öylesine yozlaşmış insanlar var ki, İsa hakkında ağza alınmayacak küfürlere ses çıkarmıyorlar da

pontificem aut principem levissimo joco aspergi, praesertim si quid προς τα αλφιτα attinet. At enim qui vitas hominum ita taxat, ut neminem omnino perstringat nominatim, quaeso utrum is mordere videtur, an docere potius, ac monere? Alioqui quot obsecro nominibus ipse me taxo? Praeterea qui nullum hominum genus praetermittit, is nulli homini, vitiis omnibus iratus videtur. Ergo si quis extiterit, qui sese laesum clamabit, is aut conscientiam prodet suam, aut certe metum. Lusit hoc in genere multo liberius ac mordacius divus Hieronymus, ne nominibus quidem aliquoties parcens. Nos praeterquam quod a nominibus in totum abstinemus, ita praeterea stylum temperavimus, ut cordatus lector facile sit intellecturus, nos voluptatem magis quam morsum quaesisse. Neque enim ad Juvenalis exemplum, occultam illam scelerum sentinam usque movimus, et ridenda magis, quam foeda recensere studuimus. Tum si quis est, quem nec ista placare possunt, is saltem illud meminerit, pulchrum esse a stultitia vituperari, quam cum loquentem fecerimus, decoro personae serviendum fuit. Sed quid ego haec tibi patrono tam singulari, ut causas etiam non optimas, optime tamen tueri possis? Vale, disertissime MORE, et Moriam tuam gnaviter defende. Ex Rure. quinto Idus Junias. AN. M. D. VIII.

ΜΩΡΙΑΣ

papaya ya da bir prense şaka yollu hafif bir şeyler söylemenize dayanamıyorlar, özellikle *kendi çıkarlarına*[30] dokunuyorsa. Ama hiç ad vermeden insanların kusurlarını yeren kişi, soruyorum, acaba can yakıcı olarak görülüyor da, öğretici ve öğüt verici olarak görülmüyor mu? Yoksa, Tanrı aşkına, bunca adla ben kendime saldırır mıyım? Ayrıca benim bu eleştirimden her tür insan nasibini aldığına göre, öfkemin tek bir insana değil, insanlığın bütün kusurlarına yönelik olduğu anlaşılır. O halde biri çıkar da kendisinin incitildiğini haykırırsa, bilin ki ya vicdanıyla ya da korkusuyla yüzleşmiştir. Aziz Hieronymus yergi türünde öyle özgürce ve öyle acıtıcı kalem oynatmıştır ki, yer yer ad vermekten bile çekinmemiştir. Bense ad vermekten tamamen kaçındığım gibi kalemimi öyle usturuplu kullandım ki, iyi niyetli bir okuyucu insanların canını acıtmak yerine onları eğlendirmek istediğimi kolayca anlayacaktır. Çünkü ben Iuvenalis'in yaptığını yapıp kusurların üstü örtülü çöplüğünü eşelemedim,[31] iğrençlikler yerine gülünecek şeyleri göstermeye çalıştım. Sonuçta bütün bu söylediklerime rağmen hâlâ rahatsız olanlar varsa, sadece şunu akıllarında tutsunlar: Delilik tarafından sövülmek güzeldir. Deliliği konuşmacı yaptığıma göre, mizacına uygun bir tavır sergilemeliyim. Ama ben neden senin gibi eşsiz bir avukata bunları anlatıyorum ki, mükemmel olmayan davaları bile mükemmel şekilde savunabilen birine? Sağlıcakla kal, münazara üstadı Morus, adaşın Deliliği hararetle savun!

Kırdan, 9 Haziran 1508[32] DELİLİK

ΜΩΡΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ
SIVE
STULTITIAE LAUS
ERASMI ROTERODAMI
DECLAMATIO

STULTITIA LOQUITUR

Utcunque de me vulgo mortales loquuntur, neque enim sum nescia, quam male audiat STULTITIA etiam apud stultissimos, tamen hanc esse, hanc inquam esse unam, quae meo numine Deos atque homines exhilaro: vel illud abunde magnum est argumentum, quod simulatque in hunc coetum frequentissimum dictura prodii, sic repente omnium vultus nova quadam atque insolita hilaritate enituerunt, sic subito frontem exporrexistis, sic laeto quodam et amabili applausistis risu, ut mihi profecto, quotquot undique praesentes intueor, pariter Deorum Homericorum nectare non sine nepenthe temulenti esse videamini, cum antehac tristes ac soliciti sederitis, perinde quasi nuper e Trophonii specu reversi.

MŌRIAS ENKŌMION
YA DA
DELİLİĞE ÖVGÜ
ROTTERDAMLI ERASMUS'UN SÖYLEVİ

DELİLİK KONUŞUYOR

Âlem benim hakkımda ne derse desin, en deliler arasında bile DELİLİĞİN kötü bir ünü olduğunu bilmez değilim, buna rağmen iddia ediyorum, ilahi gücüyle hem Tanrıları hem de insanları neşelendiren tek varlık benim, sadece ben. Bunun en büyük kanıtı, bir konuşma yapmak için şu insan kaynayan kalabalığa adımımı attığım anda, aniden herkesin yüzünün tuhaf ve alışılmadık bir sevinçle ışıldaması, çatık kaşların birdenbire çözülmesi ve neşeli, içten kahkahalarla alkışlanmam; gerçekten, etrafımı saran sizlere şöyle bir göz attığımda Homerus'un *nectar*la[33] ve biraz da *nepenthes*le[34] sarhoş olan Tanrılarını görür gibi olurum, oysa az önce hepiniz sanki Trophonius'un mağarasından yeni çıkmış gibi kederliydiniz[35] ve dalgın dalgın oturuyordunuz.

Caeterum quemadmodum fieri consuevit, ut cum primum sol formosum illud et aureum os terris ostenderit, aut ubi post asperam hyemem, novum ver blandis aspirarit Favoniis, protinus nova rebus omnibus facies, novus color ac plane juventa quaedam redeat, ita vobis me conspecta, mox alius accessit vultus. Itaque quod magni alioqui rhetores, vix longa diuque meditata oratione possunt efficere, nempe ut molestas animi curas discutiant, id ego solo statim aspectu praestiti. Quamobrem autem hoc insolito cultu prodierim hodie, jam audietis, si modo non gravabimini dicenti praebere aures, non eas sane quas sacris concionatoribus, sed quas fori circulatoribus, scurris ac morionibus consuevistis arrigere, quasque olim Midas ille noster exhibuit Pani.

Lubitum est enim paulisper apud vos Sophistam agere, non quidem hujus generis, quod hodie nugas quasdam anxias inculcat pueris, ac plusquam muliebrem rixandi pertinaciam tradit; sed veteres illos imitabor, qui, quo infamem Sophorum appellationem vitarent, *Sophistae* vocari maluerunt. Horum studium erat, Deorum ac fortium virorum laudes encomiis celebrare. Encomium igitur audietis, non Herculis, neque Solonis, sed meum ipsius, hoc est, STULTITIAE.

Jam vero non hujus facio sapientes istos qui stultissimum et insolentissimum esse praedicant, si quis ipse laudibus se ferat. Sit sane quam volent stultum,

Hani güneş o güzel, altın renkli yüzünü yeryüzünde gösterir göstermez ya da sert geçen bir kış sonrası ilkbahar tatlı meltemlerini estirir estirmez, doğadaki her şey birdenbire yepyeni bir çehreye, yepyeni bir renge bürünür, gençleşip dirilir ya yeniden, işte aynı şekilde siz de bana bakar bakmaz bir anda bambaşka bir ifadeye bürünüyorsunuz. Öyle ki, büyük hatipler bile uzun uzadıya düşünüp kurguladıkları nutuklarıyla ruhunuzu boğan sıkıntıları defedemezken, ben tek bir bakışımla bunu başarıyorum. Bugün neden bu tuhaf elbisemle karşınıza çıktığımı soracaksınız, öyleyse dinleyin, tabii bana kulak vermek sizin için bir külfet olmayacaksa; ama lütfen şu muhterem vaizleri dinlediğiniz kulaklarla değil, meydanlardaki şarlatanlara, şaklabanlara ve soytarılara kabarttığınız kulaklarla dinleyin beni, vaktiyle dostumuz Midas'ın Pan'ı dinlediği kulaklarla.[36]

Çünkü niyetim bir süreliğine karşınızda Sofist gibi konuşmak,[37] ama saçma sapan ayrıntılarla çocuklarımızın kafasını şişiren ve onlara kadınsı bir hırçınlıkla dalaşmaktan belki biraz fazlasını öğreten günümüz sofisti gibi değil. Ben eskileri örnek alacağım, Bilgelerin o kepaze lakabıyla anılmaktansa *Sofist* olarak adlandırılmayı tercih edenleri.[38] Onların işi Tanrıların ve cesur insanların meziyetlerini methiyelerle[39] yüceltmekti. İşte benden de bir methiye dinleyeceksiniz, ama ne Hercules'e, ne de Solon'a, sadece kendime, yani DELİLİĞE bir methiye.

Kendisini övgülerle yücelten kişiyi budalaların budalası, küstahların küstahı olarak gören ukalalarla[40] hiç işim olmaz. İlle de bir şey diyeceklerse bari deli desinler, ama bunun çok

modo decorum esse fateantur. Quid enim magis quadrat, quam ut ipsa Moria suarum laudum sit buccinatrix, et *Αυτη ἑαυτης αυλη*? Quis enim me melius exprimat quam ipsa me? Nisi si cui forte notior sim, quam egomet sum mihi. Quanquam ego hoc alioqui, non paulo etiam modestius arbitror, quam id quod optimatum ac sapientum vulgus factitat, qui perverso quodam pudore vel rhetorem quenpiam palponem, vel poetam vaniloquum, subornare solent, eumque mercede conductum, a quo suas laudes audiant, hoc est, mera mendacia; et tamen verecundus interim ille, pavonis in morem pennas tollit, cristas erigit, cum impudens assentator nihili hominem diis aequiparat: cum absolutum omnium virtutum exemplar proponit, a quo sciat ille se plusquam *δις δια πασων* abesse: cum corniculam alienis convestit plumis: cum *τον αιθιοπα λευκαινει*, denique cum *Εκ μηας τον ελεφαντα ποιει*. Postremo sequor tritum illud vulgi proverbium, quo dicitur is recte laudare sese, cui nemo alius contigit laudator.

Quamquam hic interim demiror mortalium, ingratitudinem dicam, an segnitiem, quorum cum omnes me studiose colant, meamque libenter sentiant beneficentiam, nemo tamen tot jam saeculis extitit, qui grata oratione STULTITIAE laudes celebrarit, cum non defuerint, qui Busirides, Phalarides, febres quartanas, muscas, calvitia, atque id genus pestes, accuratis magnaque et olei et somni jactura elucubratis laudibus vexerint. A me extemporariam quidem illam et

şık bir lakap olduğunu da kabul etsinler. Çünkü Delilikten başka *kim eline borazanını alıp da*[41] kendi meziyetlerinin tellalı kesilir? Kim beni benden daha iyi betimleyebilir? Ama olur da bir gün birine kendimden daha tanıdık gelirim, o başka! Yine de ben şu en iyi ve en bilge ayaktakımıyla kıyaslandığımda epey bir tevazu sahibi olduğumu düşünüyorum; çünkü onlar sapık utanç anlayışlarıyla ya dalkavuk bir hatibi ya da yalancı bir şairi kandırıyor ve kendi meziyetlerini parayla kiraladıkları bu adamdan dinliyorlar, yani sadece yalan dolan dinliyorlar. O yüzsüz dalkavuk bu adamları tanrılara eş tuttukça, *erdemden hiç nasibini almamış*[42] olduklarını bile bile bunları bütün erdemlerin timsali olarak gösterdikçe, zavallı bir kargayı ödünç tüylerle süsledikçe, *zenciyi beyaza boyadıkça*,[43] sonunda da *tatarcıktan bir fil yarattıkça*,[44] utangaç bir tavır takınıp tavus kuşu gibi tüylerini kabartıyor, ibiklerini kaldırıyorlar. Uzun lafın kısası, ben halkın diline pelesenk olmuş şu atasözüne uygun hareket ediyorum: Kimse seni övmezse, sen kendini öv.[45]

Ha, bu arada, insanların nankörlüklerine ya da, şöyle desem daha mı doğru olur acaba, umursamazlıklarına hayran olduğumu da söylemeden geçemeyeceğim; hepsi bana çılgın gibi taptıkları ve cömertliğimi anlata anlata bitiremedikleri halde, asırlardır biri çıkıp da DELİLİĞİN meziyetlerine şöyle tumturaklı bir methiye düzmemiş. Oysa kandil yağından, uykusundan olmak pahasına[46] ince ince işledikleri süslü methiyelerle Busirisleri, Phalarisleri,[47] sıtma nöbetlerini, sinekleri, kellikleri ve bunlara benzer nice illeti göklere çıkaranlar hiç eksik olmamış. Öyleyse şimdi benden irticalen, hiç işlenmemiş,

illaboratam, sed tanto veriorem audietis orationem. Id quod nolim existimetis ad ingenii ostentationem esse confictum, quemadmodum vulgus Oratorum facit. Nam ii, sicuti nostis, cum orationem totis triginta annis elaboratam, nonnunquam et alienam proferunt, tamen triduo sibi quasi per lusum scriptam, aut etiam dictatam esse dejerant. Mihi porro semper gratissimum fuit *Οτι αν επι γλωτταν ελθοι* dicere.

At ne quis jam a nobis expectet, ut, juxta vulgarium istorum Rhetorum consuetudinem, me ipsam finitione explicem, porro ut dividam, multo minus. Nam utrumque ominis est inauspicati, vel fine circumscribere eam, cujus numen tam late pateat, vel secare, in cujus cultum omne rerum genus ita consentiat. Tametsi quorsum tandem attinet mei velut umbram atque imaginem finitione repraesentare, cum ipsam me coram praesentes praesentem oculis intueamini? Sum etenim, uti videtis, vera illa largitrix *εαων*, quam Latini STULTITIAM, Graeci ΜΩΡΙΑΝ appellant.

Quanquam quid vel hoc opus erat dicere, quasi non ipso ex vultu fronteque, quod ajunt, satis quae sim prae me feram, aut quasi si quis me Minervam, aut Sophiam esse contendat, non statim solo possit obtutu coargui, etiam si nulla accedat oratio, minime mendax animi speculum. Nullus apud me fucis locus, nec aliud fronte simulo, aliud in pectore premo. Sumque mei undique simillima, adeo ut nec ii me dissimulare possint, qui

ama baştan sona samimi bir konuşma dinleyeceksiniz. Yine de şu Hatip takımının hep yaptığı gibi, bu konuşmayı dehamı göstermek için kurguladığımı düşünmenizi hiç istemem. Çünkü siz de bilirsiniz ki, onlar bir konuşma hazırlayacağım diye tam otuz yıl çile çekerler, çıkara çıkara kendilerinin olmayan bir söylev çıkarırlar, sonra da bunu sırf eğlence olsun diye üç günde yazdıklarına ya da hatta irticalen yazdırdıklarına yemin ederler. Bana gelince, ben her zaman *ağzıma geleni söylemekten*[48] büyük keyif almışımdır.

Ama hiçbiriniz benden şu sıradan Hatiplerin âdetine uyup kendimi tanımlarla açıklamamı, dahası kendimi bölümlememi beklemesin.[49] Çünkü tanrısal gücü bu kadar yaygın birini sınırlamak ya da bütün dünyanın tapınmak için yarıştığı birini bölümlere ayırmak adamakıllı uğursuzluk getirir. Üstelik sadece kendi gölgemi ya da hayalimi tanımlayıp size sunmanın ne anlamı var ki, bizzat kendim sizlerin önünde duruyorken ve sizler de gözlerinizle bana bakıyorken? Çünkü ben, işte sizin de gördüğünüz gibi, *iyilikler*[50] ihsan eden varlığın ta kendisiyim, Latinlerin STULTITIA, Yunanların MŌRIA dedikleri DELİLİK'im.

Ama bunu defalarca söylememe gerek var mı, sanki yüzümden, bakışlarımdan benim kim olduğum yeterince okunmuyormuş gibi; ya da birisi ille de benim Minerva[51] ya da Bilgelik olduğumu iddia edecek olsa, tek bir bakışımla hemen susmayacakmış gibi; konuşmama bile gerek yok, yüzüm ruhumun gerçek aynasıdır. Bende sahtelik yok, yüzüm başka, yüreğim başka konuşmaz.[52] Her durumda ben tıpatıp kendime benzerim, öyle ki Bilgelik maskesine ve lakabına sığınıp da

maxime Sapientiae personam ac titulum sibi vindicant, *και εν τη πορφυρᾳ πιθηκοι, και εν τη λεοντη ονοι*, obambulant. Quamvis autem sedulo fingant, tamen alicunde prominentes auriculae Midam produnt.

Ingratum me-Hercle et hoc hominum genus, qui cum maxime sint nostrae factionis, tamen apud vulgum cognominis nostri sic pudet, ut id passim aliis magni probri vice objiciant. Proinde istos cum sint *μωροτατοι* re, caeterum sophi ac Thaletes videri velint, nonne jure optimo *μωροσοφους* illos appellabimus?

Visum est enim hac quoque parte nostri temporis rhetores imitari, qui plane Deos esse sese credunt, si hirudinum ritu bilingues appareant, ac praeclarum facinus esse ducunt, latinis orationibus subinde graeculas aliquot voculas, velut emblemata intertexere, etiam si nunc non erat his locus. Porro si desunt exotica, e putribus chartis quatuor aut quinque prisca verba eruunt, quibus tenebras offundant lectori, videlicet, ut qui intelligunt, magis ac magis sibi placeant: qui non intelligunt, hoc ipso magis admirentur quo minus intelligunt. Quandoquidem est sane et hoc nostratium voluptatum genus non inelegans, quam maxime peregrina maxime suspicere. Quod si qui paulo sunt ambitiosiores, arrideant tamen et applaudant, atque asini exemplo *τα ωτα κινωσι*, quo caeteris probe intelligere videantur, *και ταυτα δη μεν ταυτα*.

mor giysili maymunlar ve aslan postuna bürünmüş eşekler[53] gibi çalım satarak yürüyenler bile bana benzememezlik edemez. Riyakâr olmak için canla başla çalışsalar da, şapkadan çıkan kulaklar Midas'ı ele verir.

Hercules aşkına, bu adamlar ne nankör; kendilerini bütünüyle benim cemaatime adadıkları halde, halk arasında benim adımdan utanç duyuyorlar, sanki büyük bir küfürmüş gibi bu adı olur olmaz yerde başkasına yamıyorlar. Gerçekten *deli olup da*[54] kendilerini filozoflara, Thaleslere[55] benzetmeye heveslenenlere *deli bilgeler*[56] demek daha doğru olmaz mı?

Çünkü bu durumda günümüz hatiplerini taklit etmemde bir sakınca yoktur sanırım;[57] yani şu sülükler gibi çatal dillerini gösterebilirlerse[58] kendilerinin Tanrı olduğuna inananları ve Latince söylevlerinin arasına mozaik gibi yerli yersiz birkaç Yunanca kelime döşeyip muhteşem bir iş çıkardıklarını sananları. Dahası, yabancı kelimeler[59] bulamazlarsa, küflü elyazmalarının arasından köhneleşmiş dört beş terim çıkarıp okuyucunun kafasını öyle bulandırır ki bu adamlar; hiç kuşkusuz anlayanlar kendileriyle gururlandıkça gururlansın, anlamayanlar da anlamadıkları şeye kat kat hayranlık duysun diye böyle yaparlar. Gerçekten bizim delilerin, kendilerine tamamen yabancı olan şeylere tamamen hayran olma konusunda öyle gelişkin bir zevk anlayışları var ki. İçlerinde daha da kendini beğenmişler varsa, hemen bunlara güler, alkışlar ve diğerlerine ne kadar çok anladıklarını göstermek için de eşek gibi *kulaklarını sallar*.[60] Neyse, *bu konuda çok fazla laf ettim, yeter*.[61]

Nunc ad institutum recurro. Nomen igitur habetis: Viri, quid addam epitheti? Quid nisi stultissimi? Nam quo alio honestiore cognomine Mystas suos compellet Dea STULTITIA? Sed quoniam non perinde multis notum est, quo genere prognata sim, id jam Musis bene juvantibus exponere conabor.

Mihi vero neque Chaos, neque Saturnus, neque Japetus, aut alius id genus obsoletorum, ac putrium Deorum quispiam pater fuit. Sed *πλουτος* ipse unus, vel invitis Hesiodo et Homero, atque ipso adeo Jove, *πατηρ ανδρων τε θεων τε*. Cujus unius nutu, ut olim, ita nunc quoque sacra prophanaque omnia sursum ac deorsum miscentur. Cujus arbitrio bella, paces, imperia, consilia, judicia, comitia, connubia, pacta, foedera, leges, artes, ludicra, seria, jam spiritus me deficit, breviter publica privataque omnia mortalium negotia administrantur. Citra cujus opem, totus ille poeticorum numinum populus, dicam audacius, ipsi quoque Dii selecti, aut omnino non essent, aut certe *οικοσιτοι* sane quam frigide victitarent. Quem quisquis iratum habuerit, huic ne Pallas quidem satis auxilii tulerit. Contra, quisquis propitium, is vel summo Jovi, cum suo fulmine mandare laqueum possit. *Τουτου πατρος ευχομαι ειναι*. Atque hic quidem me progenuit non e cerebro suo, quemadmodum tetricam illam ac torvam Palladem Jupiter: verum ex Neotete, nympha multo omnium venustissima, pariter ac festivissima. neque rursum id tristi illi illigatus conjugio, quomodo faber ille claudus natus est: verum quod non paulo suavius *εν φιλοτητι μιχθεις*, quemadmodum noster ait Homerus.

Şimdi asıl konumuza dönelim. Evet, artık adımı biliyorsunuz; ey dostlar, peki ben size nasıl hitap edeceğim?[62] *En deliler* diyeceğim tabii, başka ne? DELİLİK Tanrıçası kendi Erenlerine[63] bundan daha onurlu başka bir lakap takabilir mi? Şimdi, Musaların[64] yardımıyla, hangi soydan geldiğimi açıklamaya çalışacağım, çünkü birçoğunuz bunu bilmiyorsunuz.

Benim babam ne Chaos, ne Saturnus ne de Iapetus ya da bu türden köhnemiş ve kokuşmuş bir Tanrı.[65] Benim babam *plutus*'tur;[66] Hesiodus, Homerus, hatta Iuppiter bile kızarsa kızsın,[67] *insanların ve tanrıların* biricik *babasıdır* kendisi.[68] Başını bir sallasa,[69] eskiden olduğu gibi bugün de, kutsal olsun olmasın her şey altüst olur, birbirine girer. Savaşlar, barışlar, iktidarlar, müzakereler, yargılar, meclisler, evlilikler, antlaşmalar, ittifaklar, kanunlar, sanatlar, şakalar, ciddilikler –hay, soluğum kesildi– yani kısaca insanların bireysel ya da toplumsal her tür işi onun bir kararına bakar. Onun yardımı olmasa, şairlerin yarattığı tanrı güruhu ve –cüret edip söyleyeceğim– şu seçkin Tanrılar bile[70] ya toptan yok olurdu ya da *evlerinde bulduklarıyiyecekle*[71] tatsız tuzsuz yaşayıp giderdi.[72] Plutus'un gazabına uğradı mı birisi, Pallas[73] bile yardımına koşsa inan yetmez. Ama lütfuna ermeye görsün birisi, yüce Iuppiter'e bile *al yıldırımını, git kendini as* diyebilir. *İşte böyle bir babanın oğlu olmak bana müthiş gurur veriyor.*[74] Üstelik o beni kafasından doğurmadı, Iuppiter'in şu somurtkan, acımasız Pallas'ı doğurduğu gibi;[75] ben Neotes'den doğdum,[76] perilerin en sevimlisi o, aynı zamanda en neşelisi. Ayrıca babamla aralarında kasvetli bir evlilik de olmadı, hani şu topal demircinin doğduğu evlilik gibi;[77] aksine öyle az biraz tatlı değildi bu evlilik, Homerus'umuzun dediği gibi, *aşkla birleşmişlerdi*.[78]

Genuit autem, ne quid erretis, non Aristophanicus ille Plutus, jam capularis, jam oculis captus, sed quondam integer adhuc calidusque juventa, neque juventa solum, verum multo magis nectare, quod tum forte in deorum convivio largius ac meracius hauserat.

Quod si locum quoque natalem requiritis, quandoquidem id hodie vel inprimis ad nobilitatem interesse putant, quo loco primos edideris vagitus, ego nec in erratica Delo, nec in undoso mari, nec *εν σπεσσι γλαφυροισι* sum edita, sed in ipsis insulis fortunatis, ubi *ασπαρτα και ανηροτα* omnia proveniunt. In quibus neque labor, neque senium, neque morbus est ullus, nec usquam in agris asphodelus, malva, squilla, lupinumve, aut faba, aut aliud hoc genus nugarum conspicitur. Sed passim oculis, simulque naribus adblandiuntur moly, panace, nepenthes, amaracus, ambrosia, lotus, rosa, viola, hyacinthus, Adonidis hortuli. Atque in his quidem nata delitiis, nequaquam a fletu sum auspicata vitam, sed protinus blande arrisi matri.

Jam vero non invideo *τῳ υπατῳ κρονιωνι* capram altricem, cum me duae lepidissimae nymphae suis aluerint mammis, Methe, Baccho progenita, et Apaedia, Panos filia; quas hic quoque in caeterarum comitum ac pedisequarum mearum consortio videtis. Quarum mehercle nomina, si voletis cognoscere, ex me quidem non nisi Graece audietis. Haec nimirum quam sublatis superciliis conspicamini, *φιλαυτια* est. Huic quam velut arridentibus oculis, ac plaudentem manibus videtis,

Ama yanlış anlaşılmasın diye söylüyorum, benim babam Aristophanes'in anlattığı Plutus değildi, yani yaşlılıktan artık beli bükülmüş, yarı körleşmiş bir Plutus;[79] benim babam zamanında sapasağlamdı, gençlikten kanı kaynıyordu, sadece gençlikten değil tabii, aynı zamanda fazla *nectar*dan, çünkü bir ara tanrıların masasında kana kana ve su katmadan içtikçe içmişti.

Belki doğum yerimi de öğrenmek istersiniz, çünkü günümüzde bir bebeğin ilk çığlıklarını attığı yerin özellikle soyluluğunu belirlemede çok büyük etkisi olduğu düşünülüyor; ben ne şu seyyar Delos'ta doğdum,[80] ne dalgalı denizde[81] ne de *mağara oyuklarında*;[82] Kutlular Adası'nda[83] doğdum ben, *ekilmeden, sürülmeden*[84] her şeyin yetiştiği yerde. Ne yorgunluk, ne yaşlılık vardır orada, ne de tek bir hastalık; ne çirişotu görürsünüz tarlalarında, ne de ebegümeci, soğan, burçak; ne fasülye ne de bunlar gibi tatsız tutsuz yavan bir bitki.[85] Tersine, her yandan fışkıran sedefotu, melekotu, öküzdili, mercankoşk, yonca, nilüfer, gül, menekşe, sümbül ve Adonis bahçeleri[86] doyurur gözünüzü, aynı zamanda burnunuzu. İşte ben bu zevklerin içinde doğdum, öyle ağlayarak da açmadım gözümü hayata, doğar doğmaz anneme tatlı tatlı gülümsedim.

Kronos'un yüce oğlunu[87] bir dişi keçi emzirdi diye[88] inan hiç kıskanmıyorum, çünkü bana harikulade iki su perisi meme verdi; biri Bacchus'un kızı Sarhoşluk,[89] diğeri Pan'ın kızı Cehalet;[90] işte bakın ikisi de burada, şu diğer yoldaşlarımın ve yandaşlarımın arasında. Ama Hercules aşkına, hepsinin adını öğrenmek isterseniz, benden sırf Yunancalarını işiteceksiniz. İşte şurada gördüğünüz, çatık kaşlı olanı *Kendini Beğenmişlik.* [91] Bakın şuradaki, adeta gözlerinin içi gülen ve ellerini

κολακια nomen. Haec semisomnis ac dormitanti similis ληθη vocatur. Haec cubito utroque innitens, confertisque manibus, μισοπονια dicitur. Haec roseo revincta serto, et undique delibuta unguentis, ήδονη. Haec lubricis et huc atque illuc errantibus luminibus, ανοια dicitur. Haec nitida cute, probeque saginato corpore τρυφη nomen habet. Videtis et deos, puellis admixtos, quorum alterum κωμον vocant, alterum νηγρετον ύπνον. Hujus, inquam, famulitii fidelibus auxiliis genus omne rerum meae subjicio ditioni, ipsis etiam imperans Imperatoribus.

Genus, educationem, et comites audistis. Nunc, ne cui sine causa videar mihi Deae nomen usurpare, quantis commoditatibus Deos simul et homines adficiam, quamque late meum pateat numen, arrectis auribus accipite. Etenim si non inscite scripsit quidam, hoc demum esse Deum, juvare mortales, et si merito in Deorum senatum asciti sunt, qui vinum, aut frumentum aut unam aliquam hujusmodi commoditatem mortalibus ostenderunt, cur non ego jure, Deorum omnium αλφα dicar, habearque, quae una omnibus largior omnia?

Principio quid esse potest vita ipsa vel dulcius, vel pretiosius? At hujus exordium cui tandem acceptum ferri convenit, nisi mihi? Neque enim aut οβριμοπατρης hasta Palladis, aut νεφεληγερετου Jovis aegis hominum genus vel progignit, vel propagat. Verum ipse Deum pater atque hominum rex, qui totum nutu tremefactat Olympum,

çırpıp duranın adı *Dalkavukluk.*[92] Şu gözleri kapanan, uyudu uyuyacak olana *Unutkanlık* denir;[93] şu dirseklerine yaslanmış uzanan, ellerini de birbirine kavuşturmuş olanın adı ise *Tembellik*;[94] şu başında gülden tacıyla her yanı esanslara bulanmış olanınki *Haz*;[95] şu vahşice bakıp gözlerini fırıl fırıl döndüren *Kaçıklık*;[96] şu pırıl pırıl tenli, etine dolgun vücutlusunun adı ise *Şehvet*.[97] Bakın işte tanrıları da görüyorsunuz, kızların arasına karışmışlar; birisine *Taşkınlık* deniyor,[98] diğerine *Derin Uyku*.[99] İşte, bu vefakâr maiyetimin hizmetleri sayesinde bütün dünyayı egemenliğim altında tutuyorum, hatta İmparatorlara bile hükmediyorum.

Nihayet soyumu sopumu, yetişme biçimimi ve yoldaşlarımı öğrendiniz. Şimdi Tanrıça adını sebepsiz yere aldığımı düşünmemeniz için hem Tanrılara hem de insanlara ne çok faydam dokunduğunu, tanrısal gücümün nerelere kadar yayıldığını, kulağınızı bana verirseniz, size anlatacağım. Çünkü Tanrı olmanın anlamı insanlara hizmet etmektir diye yazan cahilce kelam etmemişse eğer, buğdayı, şarabı ya da bu türden temel bir ihtiyacı bulup insanlara öğretenler[100] Tanrılar meclisine kabul edilmişse, haklı olarak niçin bana bütün Tanrıların *başı*[101] denmesin, herkese her şeyi cömertçe ihsan eden biricik varlık olan ben, niçin böyle anılmayayım?

Her şeyden önce yaşamdan daha tatlı, daha değerli bir şey olabilir mi? Peki, yaşamın kendi kaynağını bana değil de kime borçlu olduğu söylenecek? Çünkü insanoğlunu doğuran ve çoğaltan ne *o yüce babadan doğan*[102] Pallas'ın mızrağı ne de Iuppiter'in *bulutları toplayan*[103] kalkanı. Başını salladığı anda Olympus'u titreten Tanrıların babası, insanların kralı bile,[104]

fulmen illud trisulcum ponat oportet, et vultum illum Titanicum, quo, cum lubet, Deos omneis territat, planeque histrionum more, aliena sumenda misero persona, si quando velit id facere, quod nunquam non facit, hoc est παιδοποιειν.

Jam vero Stoici se Diis proximos autumant. At date mihi terque quaterque, aut si libet, sexcenties Stoicum, tamen huic quoque, si non barba insigne sapientiae, etiam si cum hircis commune, certe supercilium erit ponendum, explicanda frons, abjicienda dogmata illa adamantina, ineptiendum ac delirandum aliquantisper. in summa, me, me inquam, sapiens accersat oportet, si modo pater esse velit.

Et cur non apertius meo more vobiscum fabuler? Quaeso num caput, num facies, num pectus, num manus, num auris, quae partes honestae putantur, progenerant deos aut homines? Non opinor imo ea pars adeo stulta, adeoque ridicula, ut nec nominari citra risum possit, humani generis est propagatrix. Is est sacer ille fons, unde vitam hauriunt omnia verius quam ille Pythagoricus quaternio. Age vero, qui vir, obsecro, matrimonii capistro velit praebere os, si quemadmodum isti sapientes facere consueverunt, prius ejus vitae incommoda secum perpenderit? Aut quae tandem mulier virum admissura sit, si partus periculosos labores, si educationis molestiam, vel norit, vel cogitarit? Porro si conjugiis debetis vitam, conjugium autem debetis ανοιᾳ pedissequae, mihi nimirum quid debeatis, intelligitis.

canı istediğinde o Titancı bakışıyla[105] bütün Tanrılara korku salan o bile, her zaman yaptığını yeniden yapmak, yani *baba olmak*[106] istediğinde, üççatallı yıldırımını bir kenara koymak ve sıradan bir tiyatro oyuncusu gibi farklı bir maske takmak zorundadır.[107]

Sonra, Stoacılar kendilerinin Tanrılara en yakın kişiler olduklarını iddia ederler. Peki bana Stoacılar arasında üç defa, dört defa, hatta isterseniz bin defa daha Stoacı bir adam verin,[108] o bile, keçilerle ortak paylaştığı o bilgelik işareti sakalını kestirmese de[109] en azından çatık kaşlarını çözecek, alnını yumuşatacak, çelik gibi sert ilkelerini bir tarafa atacak ve bir süreliğine her şeyi hafife almaya ve delirmeye başlayacaktır. Kısacası diyeceğim şu ki, eğer baba olmak istiyorsa bilge bile bana, sadece bana başvurmalıdır.

Ama niçin sizinle her zamanki tavrımla, yani açık açık konuşmuyorum? Soruyorum, tanrıları ve insanları doğuranın hangi saygıdeğer organ olduğunu düşünüyorsunuz, acaba baş mı, yoksa yüz mü, yürek mi, el mi, kulak mı? Hayır, hiçbiri değil, insan soyunu dünyaya getiren öyle şapşal, öyle gülünç bir organ ki, gülmeden adını bile söyleyemeyiz. Bu organ şu bildiğimiz kutsal pınardır işte, her şey yaşamını bu pınardan çeker alır, yoksa öyle Pythagoras dörtlüsünden falan değil.[110] Haydi, şimdi söyleyin lütfen, bilgelerin hep yaptığı gibi evlilik yaşamının sakıncaları üzerine önceden oturup kafa yormuş olsaydı, hangi adam ağzına evlilik gemini vurmak isterdi? Ya da hangi kadın kendini bir kocanın kollarına atabilirdi, çocuk doğurmanın ölümcül tehlikelerini, bir çocuk yetiştirmenin sıkıntısını bilseydi ya da bunları düşünmüş olsaydı? Ayrıca yaşamınızı evliliklere borçlu olsanız bile, bu evlilik denen şeyi yine benim yandaşım *Kaçıklığa*[111] borçlusunuz, anlayın işte bana neler borçlusunuz.

Tum quae semel haec experta, denuo repetere velit nisi ληθης praesens nomen adfuerit? Neque vero id Venus ipsa, vel reclamante Lucretio, unquam inficias iverit, sine nostri numinis accessione, suam vim mancam atque irritam esse. Itaque ex nostro illo temulento ridiculoque lusu, proveniunt, et superciliosi philosophi, in quorum locum nunc successere, quos vulgus *Monachos* appellat, et purpurei Reges et pii Sacerdotes, et ter sanctissimi Pontifices. postremo totus etiam ille Deorum poeticorum coetus, adeo frequens, ut turbam vix jam ipse capiat Olympus, tametsi spatiosissimus.

At sane parum sit mihi vitae seminarium, ac fontem deberi, nisi quicquid in omni vita commodi est, id quoque totum ostendero mei muneris esse. Quid autem vita haec, num omnino vita videtur appellanda, si voluptatem detraxeris? Applausistis. Equidem sciebam neminem vestrum ita sapere, vel desipere magis, imo sapere potius, ut in hac esset sententia, Quanquam ne Stoici quidem isti voluptatem aspernantur, tametsi sedulo dissimulant, milleque convitiis eam apud vulgus dilacerant, nimirum ut deterritis aliis, ipsi prolixius fruantur. Sed dicant mihi per Jovem, quae tandem vitae pars est, non tristis, non infestiva, non invenusta, non insipida, non molesta, nisi voluptatem, id est, stultitiae condimentum adjunxeris? Cujus rei cum satis idoneus testis esse possit, ille nunquam satis laudatus Sophocles, cujus extat pulcherrimum illud de nobis

Dahası, bir kadın bunun ne menem bir şey olduğunu gördükten sonra ikinci kere denemeye kalkar mıydı, *Unutkanlık*[112] bütün gücüyle işe karışmamış olsaydı? Lucretius karşı çıkarsa çıksın,[113] Venus bile benim tanrısal yardımım olmadan kendi gücünün[114] sakatlanacağını ve kısırlaşacağını asla reddedemez. Şu asık suratlı filozoflar bile benim o sarhoş edici ve gülünç oyunum sayesinde dünyaya geldi, hatta günümüzde onların yerini alan, halkın *Keşişler*[115] dediği takipçileri ve mor giysili Krallar, aziz Pederler, yüceler yücesi kutsal Papalar, en sonunda da şairlerin yaratımı bütün Tanrı takımı; öyle çok ki sayıları, o uçsuz bucaksızlığına rağmen Olympus bile zar zor alıyor bu kalabalığı.[116]

Ama yaşamın tohumunu ve kaynağını bana borçlu olduğunuzu iddia etmekle pek bir şey kanıtlamış olmam, yaşamdan keyif almanıza yarayacak ne varsa hepsinin benim armağanım olduğunu size göstermedikçe. Yaşam nedir ki, yaşam dediğinize değer bir şey kalır mı ortada, zevki çıkardığınız anda? İşte alkışlıyorsunuz. Çünkü biliyorum ki, hiçbiriniz bu sözüme karşı çıkacak kadar bilge ya da daha çok deli –affedin, çok fazla bilge demek istiyordum– değilsiniz. Şu Stoacılar bile zevki hor görmez, ama canla başla çalışıp hor görüyormuş gibi yaparlar ve binlerce hakaret yağdırıp onu halkın gözünde paçavraya çevirirler; dertleri, başkalarına gözdağı vererek zevkten sadece kendilerinin yararlanmasını sağlamak. Ama Iuppiter aşkına, bana şunu söylesinler, zevk olmadan, yani delilik baharatını katmadan bir ömrü üzüntüsüz, neşeli, latif, leziz, kasvetsiz geçirmek mümkün mü? Bu konuda bize en uygun tanık Sophocles olabilir, oysa kendisi hiçbir zaman hak ettiği şekilde övülmemiştir; onda benimle ilgili çok güzel

Elogium, *εν τῳ φρονειν γαρ μηδεν, ἡδιστος βιος*, tamen age, rem omnem sigillatim aperiamus.

Principio quis nescit primam hominis aetatem multo laetissimam, multoque omnibus gratissimam esse? Quid est enim illud in infantibus, quod sic exosculamur, sic amplectimur, sic fovemus, ut hostis etiam huic aetati ferat opem, nisi stultitiae lenocinium, quod data opera prudens natura, recens natis adjunxit, ut aliquo voluptatis velut autoramento, et educantium labores delinire queant, et tuentium favores eblandiantur? Deinde quae succedit huic adolescentia, quam est apud omnes gratiosa, quam candide favent omnes, quam studiose provehunt, quam officiose porrigunt auxiliares manus? At unde, quaeso, ista juventae gratia? unde nisi ex me? cujus beneficio quam minimum sapit, atque ob id quam minime ringitur. Mentior, nisi mox ubi grandiores facti, per rerum usum, ac disciplinas virile quiddam sapere coeperint, continuo deflorescit formae nitor, languescit alacritas, frigescit lepos, labascit vigor. Quoque longius a me subducitur, hoc minus minusque vivit, donec succedat *το χαλεπον γηρας*, id est, molesta senectus, non jam aliis modo, verum etiam sibimet invisa. Quae quidem prorsum nulli mortalium foret tolerabilis, nisi rursum tantorum miserta laborum dextra adessem, et quemadmodum Dii poetarum solent pereuntibus aliqua metamorphosi succurrere, itidem ego quoque jam capulo proximos denuo quoad licet, ad pueritiam eos revocarem. Unde non abs re vulgus eos *παλιμπαιδας* appellare consuevit.

bir Methiye buluyoruz: *Hiçbir şey bilmemek, ah ne mutlu bir yaşam!*[117] Haydi gelin şimdi bu konuyu tek tek inceleyelim.

İlkin, insanın ilk yıllarının en mutlu yıllar olduğunu bilmeyen var mı, herkes için en güzel yıllar olduğunu? Bebekleri öpüp koklamamızı, sarıp sarmalamamızı, bağrımıza basmamızı, bir düşmanın bile bu yaştakilerin yardımına koşmasını sağlayan, deliliğin büyüsünden başka ne olabilir? Öngörülü doğa öyle özenle bulamıştır ki bu büyüyü yeni doğanlara, adeta keyifli bir ödül veriyorlarmış gibi, kendilerini büyütenlerin sıkıntılarını hafifletir, koruyup kollayanların şefkatini beslerler. Bu yılların ardından ergenlik gelir; herkes için en sevilen, herkesin yürekten sarıldığı, canla başla güçlendirdiği, hevesle yardım elini uzattığı bir çağ değil midir bu çağ? Peki, soruyorum, gençliğin bu cazibesi nereden yaşam bulur? Benden değil de, nereden? Benim iyiliğim sayesinde bu çağ çok az bilir, bu yüzden de çok az hırlar. Yalan söylemediğimi hemen anlarsınız; büyüdükçe ve yaşamdan edinilen deneyimlerle, öğretilerle biraz daha olgun bir bakış açısı kazanıldıkça gençlik pırıltısı söner, coşku azalır, cazibe soğur, güç tükenir. Benden uzaklaştıkça yavaş yavaş canlılığınızı da yitirirsiniz, ta ki şu *ıstıraplı yaşlılık*,[118] yani kasvetli yaşlılık gelip çatana kadar, sadece başkalarına değil, kişinin kendisine bile nefretlik gelen yaşlılık. Doğrusu hiçbir ölümlü bu çağa katlanamazdı, çekilen bunca eziyete acıyıp onlara yardım elimi uzatmamış olsaydım; ve şairlerin yaratımı Tanrıların ölmek üzere olanların imdadına yetişip onları yeni bir varlığa dönüştürmesi gibi,[119] ben de şu bir ayağı çukurda ihtiyarların elinden tutup onları yeniden çocukluklarına geri götürmemiş olsaydım. Zaten bu yüzden halk arasında onlara *ikinci kez çocuk*[120] denir.

Porro si quis transformandi rationem requirat, ne id quidem celarim. Ad Lethes nostrae fontem, nam insulis fortunatis oritur, siquidem apud inferos tenuis modo rivulus labitur, eos produco, ut simul atque illic longa potarint oblivia, paulatim dilutis animi curis repubescant. At isti jam delirant, inquiunt, jam desipiunt. Esto sane. Sed istuc ipsum est repuerascere. An vero aliud est puerum esse quam delirare, quam desipere? An non hoc vel maxime in ea delectat aetate, quod nihil sapit? Quis enim non ceu portentum oderit, atque execretur puerum virili sapientia? Astipulatur et vulgo jactatum proverbium, *Odi puerulum praecoci sapientia*. Quis autem sustineret habere commercium aut consuetudinem cum eo sene, qui ad tantam rerum experientiam, parem animi vigorem judiciique acrimoniam adjunxisset? Itaque delirat senex meo munere. Sed tamen delirus iste meus interim miseris illis curis vacat, quibus sapiens ille distorquetur. Interim non illepidus est compotor. Non sensit vitae taedium, quod robustior aetas vix tolerat. Nonnumquam cum sene Plautino ad tres illas literas revertitur, infelicissimus si sapiat: At interim meo beneficio felix, interim amicis gratus, ne congerro quidem infestivus. Quandoquidem et apud Homerum e Nestoris ore fluit oratio melle dulcior, cum Achillis sit amarulenta, et apud eundem, senes in moenibus considentes, *την λειριοεσσαν* vocem edunt.

Ayrıca dönüştürme yöntemimi öğrenmek isteyen biri varsa, bunu da çekinmeden anlatayım. İhtiyarları alıp şu bizim Lethe'ye[121] götürürüm, çünkü Kutlular Adası'ndan doğuyor bu ırmak, sadece küçük bir deresi yeraltına karışıyor;[122] onlar vakit geçirmeden buradan kana kana unutkanlık içerler ve yavaş yavaş zihinlerinin pası silinir, yeniden büluğa ererler. Ama ihtiyarlar saçmalıyor, hiçbir şeyden anlamıyor diyeceksiniz. Olsun. Zaten yeniden çocuk olmak tam da budur. Çocukluk saçmalamaktan, hiçbir şey anlamamaktan başka nedir? Bu çağı bu kadar sevimli kılan, her şeyden bihaber olmak değil mi? Hilkat garibesi gibi, yetişkinin bilgisine sahip bir çocuktan kim nefret etmez? Halkın ağzına pelesenk olan şu söz ne doğru: *Büyümüş de küçülmüş veletten nefret ederim.*[123] Öte yandan her konuda edindiği deneyimine bir de güçlü zihnini ve keskin görüşlerini katmış bir ihtiyarla da kimin işi olur, kim muhabbete girer? İşte zaten bu yüzden o bunar, benim sayemde. Benim sağladığım bunaklık, bilgenin içini kemiren bütün o sefil kaygıları uzaklaştırır. Üstelik ondan çok hoş bir içki yoldaşı olur. En dinç olduğu yaşta bile zar zor katlanabildiği yaşamın ağırlığını artık hiç hissetmez. Zaman zaman Plautus'un ihtiyarı gibi,[124] o üç harfi[125] yeniden telaffuz eder, ama anlamını hâlâ biliyor olsaydı nasıl mutsuz olurdu; ayrıca o benim inayetimle mutlu olur, dostları arasında sevilir sayılır, sözü sohbeti aranan bir dost olur. Bu yüzden Homerus'ta,[126] yaşlı Nestor konuşurken ağzından bal tatlısı sözler damlar, ama Achilles'in konuşması biber gibi ne acıdır; yine Homerus'ta, yaşlılar otururlar surlara, başlarlar *cıvıl cıvıl bir sesle*[127] muhabbete.

Quo quidem calculo ipsam etiam superant pueritiam, suavem quidem illam, sed infantem, ac praecipuo vitae oblectamento, puta garrulitate carentem. Addite huc quod pueris quoque gaudeant impensius senes, ac pueri vicissim senibus delectantur, *ὡς αιει τον ὁμοιον αγει θεος ὡς τον ὁμοιον*. Quid enim inter illos non convenit, nisi quod hic rugosior et plures numerat natales? Alioqui capillorum albor, os edentulum, corporis modus minor, lactis appetentia, balbuties, garrulitas, ineptia, oblivio, incogitantia, breviter omnia cetera congruunt. Quoque magis accedunt ad senectam, hoc propius ad pueritiae similitudinem redeunt, donec puerorum ritu, citra vitae taedium, citra mortis sensum emigrant e vita. Eat nunc qui volet, et hoc meum beneficium cum reliquorum deorum metamorphosi comparet. Qui quid irati faciant, non libet commemorare: sed quibus quam maxime propitii sunt, eos solent in arborem, in avem, in cicadam aut etiam in serpentem transformare: quasi vero non istud ipsum sit perire, aliud fieri. Ego vero hominem eundem optimae ac felicissimae vitae parti restituo.

Quod si mortales prorsus ab omni sapientiae commercio temperarent, ac perpetuo mecum aetatem agerent, ne esset quidem ullum senium, verum perpetua juventa fruerentur felices.

An non videtis tetricos istos et vel philosophiae studiis, vel seriis et arduis addictos negotiis plerumque priusquam plane juvenes sint, jam consenuisse,

Bu anlamda yaşlılar çocukluk evresini bile aşar; tatlıdır tatlı olmasına çocukluk, ama yaşamın en büyük eğlencesi zevzeklikten yoksundur. Ayrıca çocuklar yaşlıları çok çok sever, aynı şekilde yaşlılar da çocukları; ne de olsa *tanrı benzerleri benzerleriyle buluşturur*.[128] Cidden ne fark var aralarında, şu kırışıklığı ve sayısız doğum gününü[129] saymazsan? Yoksa saçlarının beyazlığı da bir, dişsiz ağızları da, mini mini gövdeleri de bir, süte doymazlıkları da, kekelemeleri de bir, çenebazlıkları, saçmalıkları, unutkanlıkları, savruklukları da, kısacası başka her konuda birbirlerine tıpatıp uygunlar. İnsanlar ne kadar yaşlanırsa o kadar çocukluk benzeri bir çağa geri dönerler, ta ki çocuklar gibi yaşam gailesi çekmeden, ölümü hiç hissetmeden bu yaşamdan göçüp gidene değin. Evet, artık hâlâ isteyen varsa, bu benim inayetimi başka tanrıların yaptığı dönüşümlerle[130] kıyaslasın. Tanrıların öfkeyle yaptığı dönüşümleri hatırlatmak dahi istemiyorum, ama büyük bir lütufmuş gibi bahşettiklerine gelirsek, onlar insanları ağaca, kuşa, çekirgeye ya da hatta yılana dönüştürerek hep avutup duruyorlar; sanki başka bir şey olmak aslında ölmek değilmiş gibi.[131] Oysa ben yaşamın en iyi ve en mutlu çağına gitmekte olan insanı hiç değiştirmeden oraya ulaştırıyorum.

İnsanlar bilgelikle muhabbetlerini şimdiye kadar tamamen kesmiş ve bütün ömürlerini sadece benimle sürdürmüş olsalardı, yaşlılık nedir hiç bilmezler, ölümsüz bir gençliğin mutlu mesut tadını çıkarırlardı.

Şu iç sıkıcı insanları görmüyor musunuz, kendilerini ya felsefi çalışmalara ya da ciddi ve zorlu işlere kaptıranları, çoğunun daha gençliğe ermeden yaşlandığını, kuşkusuz, tasalardan,

videlicet curis, et assidua acrique cogitationum agitatione sensim spiritus et succum illum vitalem exhauriente? Cum contra Moriones mei pinguiculi sint, et nitidi, et bene curata cute, plane *χοιροι*, quod ajunt, *ακαρνανιοι*, nunquam profecto senectutis incommodum ullum sensuri, nisi nonnihil, ut fit, sapientum contagio inficerentur. Adeo nihil patitur hominum vita, omni ex parte beatum esse.

Accedit ad haec vulgati proverbii non leve testimonium, quo dictitant, STULTITIAM unam esse rem, quae et juventam alioqui fugacissimam remoretur, et improbam senectam procul arceat. Ut non temere de Brabantis populari sermone jactatum sit. Cum ceteris hominibus aetas prudentiam adferre soleat, hos quo propius ad senectam accedunt, hoc magis atque magis stultescere. Atqui hac gente non est alia, vel ad communem vitae consuetudinem festivior, vel quae minus sentiat senectutis tristitiam. His quidem ut loco, ita et vitae instituto confines sunt Hollandi mei, cur enim non meos appellem, usqueadeo studiosos mei cultores, ut inde vulgo cognomen emeruerint? cujus illos adeo non pudet, ut hinc vel praecipue sese jactitent.

Eant nunc stultissimi mortales, et Medeas, Circes, Veneres, Auroras, et fontem nescio quem requirant, quo sibi juventam restituant, cum id sola praestare et possim et soleam. Apud me succus est ille mirificus, quo Memnonis filia Tithoni avi sui juventam prorogavit. Ego sum Venus illa, cujus favore Phaon ille repubuit, ita ut a Saphone tantopere deamaretur. Meae

kesintisiz dakik düşünme baskısından ruhsuzlaştığını, can damarlarının kupkuru kaldığını? Oysa benim Delilerim öyle mi ya, hepsi tombul tombul, tenleri ışıl ışıl, kanlı canlı, hani nasıl derler, birer *Acarnania domuzu*[132] her biri; gerçekten yaşlılığın hiçbir sıkıntısını hissetmeyecekler, tabii olur da bir gün bilgelerin bulaşıcı hastalığına tutulurlarsa, o başka. İnsan yaşamında her an mutlu olamıyor ne de olsa.

Halkın diline dolanan bir atasözü bu durumu ne güzel açıklar; dediklerine bakılırsa, *gençliğin elimizden hızla uçup gitmesine engel olan tek şey DELİLİK'miş, amansız yaşlılığı bizden ırak tutan tek şey.*[133] Brabant halkı[134] için söylenen şu deyiş de çok yerinde: Yaşlılık başka insanlara akıl kazandırırken,[135] *Brabantlılar yaşlandıkça akılsızlaşır.*[136] Ama yaşamın genel akışında onlar kadar neşeli, yaşlılığın hüznünü onlar kadar az hisseden ikinci bir halk yoktur. Onlara gerek yaşadıkları yer, gerekse yaşam tarzlarıyla komşu olan halk ise benim Hollandalılarımdır, niçin benim demeyeyim canım, benim en sadık erenlerim değil mi onlar, açıkça lakabımı alacak kadar?[137] Bu lakaptan utanç duymak şöyle dursun, olağanüstü gurur duyarlar.

Haydi gidin şimdi, ey delilerin delisi insanlar, gidin Medealara, Circelere, Venuslara, Auroralara ve sizi yeniden gençleştirecek bir pınar arayın,[138] oysa gençliği bir tek ben verebilirim sizlere, her zaman da veriyorum. O mucizevi ilaç benim elimde, hani dedesi Tithonus'a sonsuz bir gençlik sunmuştu onunla Memnon'un kızı.[139] Tanrısal inayetiyle Phaon'u yeniden büluğa erdiren ve Sappho'yu ona çılgınca âşık eden Venus'un ta kendisiyim ben.[140] Kaçıp

sunt herbae, si quae sunt, mea precamina, meus ille fons, qui non solum revocat elapsam adolescentiam, sed quod est optabilius, perpetuam servat. Quod si omnes huic sententiae subscribitis, adolescentia nihil esse melius, senectute nihil detestabilius, quantum mihi debeatis videtis opinor, quae tantum bonum retineat, tanto excluso malo.

Sed quid adhuc de mortalibus loquor? Coelum omne lustrate, et mihi meum nomen opprobret licebit, quicunque volet, si quem omnino Deorum repererit non insuavem et aspernabilem, nisi meo numine commendetur. Etenim cur semper ephebus et comatus Bacchus? Nempe quia vecors ac temulentus, conviviis, saltationibus, choreis, lusibus vitam omnem transigens, ne tantulum quidem habet cum Pallade commercii. Denique tantum abest, ut sapiens haberi postulet, ut ludibriis ac jocis coli gaudeat. Neque proverbio offenditur, quod illi *fatui* cognomentum attribuit, id est hujusmodi, μορυχου μωροτερος. Porro Morycho nomen verterunt, quod illum pro templi foribus sedentem, musto ficisque recentibus, agricolarum lascivia consueverit oblinere. Tum autem quid non scommatum in hunc vetus jacit comoedia? O insulsum, inquiunt, Deum, et dignum qui ex inguine nasceretur. At quis non malit hic fatuus et insulsus esse, semper festivus, semper pubescens, semper omnibus lusus ac voluptatem adferens, quam vel αγκυλομητις ille Jupiter omnibus formidabilis, vel Pan suis tumultibus omnia senio vitians,

giden gençliği geri getiren, hatta daha da iyisi onu sonsuzca koruyan o otlar benim otlarım, varsa tabii; onlar benim büyülerim, o pınar benim pınarım. Gençlikten daha iyi, yaşlılıktan da daha nefretlik bir şey olmadığı konusunda benimle hemfikirseniz, görüyorsunuz işte bana ne kadar şey borçlusunuz, elinizde ne büyük bir iyilik tutuyorsunuz, ne büyük bir kötülükten uzaksınız.

Ama neden hâlâ ölümlülerden söz edip duruyorum? Şöyle bir dolanın semayı, benim inayetimle saygınlık kazanmamış bir tek Tanrı bulun ki gözünüze sevimsiz ve rezil görünmesin, işte o zaman isterseniz benim adıma küfredersiniz. Neden Bacchus her zaman lüle lüle saçlı genç bir oğlandır? Hiç şüphesiz sorumsuz ve sarhoştur da ondan; bütün ömrünü şölen sofralarında, danslarla, şarkılarla, cümbüşlerle geçirir, Pallas'la[141] en ufak bir ilişki kurmaz da ondan. Sonuçta bilge olarak anılmak gibi bir derdi de yoktur, şenliklerle, şakalarla kendisine tapınılmasından gayet memnundur. *Morychus'tan*[142] *bile daha deli*[143] deyişinde olduğu gibi, kendisine *deli*[144] lakabının takılmasından hiç gocunmaz. Köylüler bayram şenliklerinde, tapınağının kapısında oturur haldeki heykelini tatlı şaraplarla ve taze incirlerle bulamaya başladığından beri adı Morychus olarak değişmiştir. Sonra bir düşünün, Eski Komedi'de onun adına ne hakaretler yağdırılmıştır, değil mi? "*Ey budala Tanrı,*" denmiştir, "*babanın kasığından doğmuş olmak ne de yakışır sana!*"[145] Ama her zaman genç ve sevimli olan, her an herkesi eğlendiren ve keyiflendiren bu budala ve şapşal tanrıyı kim tercih etmez ki, *dönekliğiyle*[146] herkesin yüreğine dehşet saçan Iuppiter'le kıyaslandığında ya da yarattığı kargaşayla bir anda ortalığı birbirine katan velveleci Pan'la;

vel favillis oppletus Vulcanus ac semper officinae laboribus squallidus, aut Pallas etiam ipsa, sua Gorgone et hasta terribilis *και αει ενορωσα δριμυ*. Cur semper puer Cupido? Cur? nisi quia nugator est, *και μηδεν ὑγιες* neque facit, neque cogitat? Cur aureae Veneri semper vernat sua forma? Nimirum, quia mecum habet affinitatem, unde et patris mei colorem vultu refert, atque hac de causa est apud Homerum, *χρυση αφροδιτη*. Deinde perpetuo ridet, si quid modo Poetis credimus, aut horum aemulis Statuariis. Quod numen unquam religiosius coluere Romani, quam Florae omnium voluptatum parentis? Quanquam si quis etiam tetricorum Deorum vitam diligentius requirat ab Homero, reliquisque poetis, reperiet stultitiae plena omnia.

Quid enim attinet reliquorum facta commemorare, cum Jovis ipsius fulminatoris amores ac lusus probe noritis? cum severa illa Diana oblita sexus, nihil aliud quam venetur, Endymionem interim deperiens? Verum illi sua facinora a Momo audiant malim, a quo saepius quondam audire solebant. Sed hunc nuper irati una cum Ate in terras praecipitem dederunt, quod sapientia sua felicitati Deorum importunus obstreperet. Neque mortalium ullus exulem dignatur hospitio, tantum abest ut illi in principum aulis sit locus, in quibus tamen mea *κολακια* primas tenet, cui cum Momo non magis convenit, quam cum agno lupis. Itaque sublato illo, jam multo licentius ac suavius nugantur Dii,

demirhanesinde çalışmaktan üstü başı küle bulanmış, kir pas içindeki Vulcanus'la; hatta Gorgo başlı kalkanıyla,[147] mızrağıyla hep dik dik bakan[148] o korkunç Pallas'la. Neden hep çocuktur Cupido?[149] Neden? Muzipliğinden, *aklı başında*[150] bir şey yapmadığından, düşünmediğinden, değil mi? Büyüleyici güzelliğiyle neden her dem tazedir Venus? Hiç kuşkusuz benimle akraba olduğundan, yüzünün rengini[151] babamdan aldığından; zaten bu yüzden Homerus ona *Altın Aphrodite*[152] der. Sonra Şairlere ve onların taklitçisi Heykeltıraşlara birazcık inanıyorsak,[153] Venus her zaman gülümser. Romalılar bütün zevklerin anası Flora'dan[154] başka hangi ilaha böyle imanla tapar? Biri çıkıp şu Homerus'taki ve diğer şairlerdeki en haşin Tanrıların bile yaşamını daha dikkatli araştıracak olsa, baştan sona delilikle dolu olduğunu anlar.

Diğer tanrıların yaptıklarını hatırlatmama gerek var mı, gökleri gürleten Iuppiter'in bile aşklarını ve dalaverelerini bu kadar iyi bildikten sonra? Avlanmaktan başka şey düşünemeyecek kadar kadınlığını unutmuşken, yabani Diana'nın bile[155] Endymion için yanıp tutuştuğunu bildikten sonra? İşledikleri haltları şimdi de Momus'tan[156] dinlesinler isterdim,[157] çünkü eskiden de hep ondan dinlerlerdi. Ama bilgeliğiyle münasebetsizlik edip onların mutluluğunu bozduğundan, geçenlerde onu Ate'yle birlikte[158] tepetaklak yeryüzüne fırlatmışlar.[159] Artık bir sürgün olan Momus'a hiçbir ölümlü kapısını açmak istemiyor, bulsa bulsa kralların sarayında bir yer bulabilirdi kendine, ama orada da şu benim *Dalkavukluk*[160] başköşeye yerleşmiş durumda; kurtla kuzu gibiler birbirleriyle. Momus'tan kurtuldular ya, artık çok daha hovardaca, çok daha neşeyle cümbüş eyliyor Tanrılar,

vere *ῥᾳον αγοντες*, ut inquit Homerus, nullo videlicet censore. Quos enim non praebet jocos ficulnus ille Priapus? Quos non ludos exhibet furtis ac praestigiis suis Mercurius? Quin et Vulcanus ipse in Deorum conviviis *γελωτοποιον* agere consuevit, ac modo claudicatione, modo cavillis, modo ridiculis dictis exhilarare compotationem. Tum et Silenus ille senex amator, *την κορδακα* saltare solitus, una cum Polyphemo *την τρετανελο*, Nymphis *την γυμνοποδιαν* saltantibus. Satyri semicapri Atellanas agitant, Pan insulsa quapiam cantiuncula risum omnibus movet, quem ita malunt, quam ipsas audire Musas, praecipue cum jam nectare coeperint madere. Porro quid ego nunc commemorem, quae probe poti Dii post convivium agitent? adeo me-hercle stulta, ut ipsa nonnunquam a risu temperare nequeam. At satius est in his Harpocratis meminisse, ne quis forte nos quoque Corycaeus aliquis Deus auscultet, ea narrantes, quae ne Momus quidem impune proloquutus est.

Sed jam tempus est, ut ad Homericum exemplar relictis Coelitibus vicissim in terram demigremus, quamque ibi nihil laetum, aut felix, nisi meo munere, dispiciamus. In primis videtis, quanta providentia Natura, parens et humani generis opifex, illud caverit, ne usquam deesset stultitiae condimentum? Etenim cum, Stoicis definitoribus, nihil aliud sit sapientia, quam duci ratione; contra stultitia, affectuum arbitrio moveri,

Homerus'un da dediği gibi, *gönüllerince yaşıyorlar;*[161] başlarında bir azarlayan yok ne de olsa. Nasıl eğlenmesinler, şu incir ağacı Priapus[162] ne maskaralıklar yapıyor baksana? Şu Mercurius kurnazlıklarıyla, el çabukluklarıyla ne hareketler kesiyor? Vulcanus da öyle uygun ki Tanrıların sofralarının *soytarısı*[163] olmaya; kâh aksak aksak yürüyerek, kâh laf atıp sataşarak, kâh gülünç şakalar yaparak içki âlemine neşe katıyor. Sonra Silenus da var, şu bunak âşık, *hoplaya zıplaya*[164] dans ediyor, Polyphemus da[165] *ayağını yere vura vura eşlik ediyor* ona,[166] Su Perileri de *çıplak ayaklarıyla*[167] danslar ediyorlar bu arada. Yarı-keçi Satyruslar[168] Atella[169] havası oynuyorlar,[170] Pan ise yavan halk türküleriyle hepsini kahkahaya boğuyor; tabii onu dinlemeyi tercih eder Tanrılar, Esin Perilerini[171] dinleyecek değiller ya; hele bir de *nectar*la kafayı bulmuşlarsa. Şölen sonrası iyice sarhoş olduklarında ne haltlar işlediklerini ise bilmem anlatmama gerek var mı? İnanın, öyle saçma sapan şeylerdir ki bunlar, ben bile gülmekten kendimi alamam. Doğrusu böyle durumlarda Harpocrates'i[172] anımsamak en iyisi, sonra olur da bunları anlatırken Corycuslu[173] bir Tanrı bizi işitiverir; baksana Momus bunları anlatmaya kalktı, ama cezadan da kurtulamadı.

Artık Homerus'un yaptığı gibi Göktekileri bırakıp yeryüzüne göçmemizin zamanı geldi; benim inayetim olmadan neşeli ya da mutlu herhangi bir şeye asla rastlayamayacağınız yeryüzüne. Görmüyor musunuz, insan soyunun anası ve yaratıcısı öngörülü Doğa, deliliğin tuzundan hiçbir şey mahrum kalmasın diye nasıl da cömert davranmış? Stoacı tanımlara göre bilgelik akılla yönetilmekten başka bir şey değil; oysa delilik tutkuların buyruğuyla yönetilmektir;

ne plane tristis ac tetrica esset hominum vita, Jupiter quanto plus indidit affectuum quam rationis? quasi semiunciam compares ad assem. Praeterea rationem in angustum capitis angulum relegavit, reliquum omne corpus perturbationibus reliquit. Deinde duos quasi tyrannos violentissimos uni opposuit, iram, quae praecordiorum arcem obtinet, atque adeo ipsum vitae fontem cor, et concupiscentiam, quae ad imam usque pubem latissime imperium occupat. Adversus has geminas copias quantum valeat ratio, communis hominum vita satis declarat, cum illa, quod unum licet, vel usque ad ravim reclamat, et honesti dictat formulas: Verum hi laqueum regi suo remittunt, multoque odiosius obstrepunt, donec jam is quoque fessus ultro cedit, ac manus dat. Caeterum quoniam viro administrandis rebus nato, plusculum de rationis unciola erat aspergendum, ut huic quoque pro virili consuleret, me sicut in caeteris in consilium adhibuit, moxque consilium dedi me dignum: nempe uti mulierem adjungeret, animal videlicet stultum quidem illud atque ineptum, verum ridiculum et suave, quo convictu domestico, virilis ingenii tristitiam, sua stultitia condiret atque edulcaret. Nam quod Plato dubitare videtur, utro in genere ponat mulierem, rationalium animantium, an brutorum, nihil aliud voluit, quam insignem ejus sexus stultitiam indicare. Quod si qua forte mulier sapiens haberi voluit, ea nihil aliud agit quam ut bis stulta sit, perinde quasi bovem aliquis ducat ad ceroma, invita reluctanteque, ut ajunt, Minerva.

Iuppiter, insanoğlunun yaşamı tümüyle kederli ve acımasız geçmesin diye akıldan çok ne kadar tutku bağışlamış demek ki? Kıyasladığınızda, adeta kumsalda bir kum tanesi. Dahası, aklı kafanın daracık bir köşesine sığıştırmış, bedenin kalanını tutkulara bırakmış. Sonra tek başına duran aklın karşısına zorba mı zorba iki tiran dikmiş; birisi gönlün kalesini ve yaşam pınarı kalbi ele geçiren öfke, diğeri bedenin en aşağı uzvuna kadar her yana hükmeden şehvet. Bu iki askeri güç karşısında aklın ne kadar sağlıklı kalabildiğini insanların sıradan yaşamı bize yeterince kanıtlar; akıl yapabileceği tek şeyi yapar ve boğuk boğuk bağırır, görgü kuralları vaaz eder; o zaman bu ikisi kralın eline idam ipini tutuşturup *git kendini as* dercesine iğrenç şekilde çığlık çığlığa bağırır, ta ki yorgun düşen kral savaşı bırakıp da teslim olana kadar. Ama erkek dediğin dünya işlerini yönetmek üzere doğduğundan, doğa ona bu bir nebze akıldan biraz fazlasını vermek zorunda kalmıştır; sağlam bir karar almak için başka her konuda olduğu gibi bu konuda da bana başvurunca, doğrusu ben de adıma yakışır bir karar verdim: Erkeğin yanına bir kadın verilmesini istedim, şüphesiz budala ve sersem bir yaratıktır bu, ama eğlenceli ve tatlı; deliliğiyle erkeğin o sert mizacını yumuşatabilir ve sevimli hale getirebilir. Kadını akıllı hayvanlar sınıfına mı, yoksa yabani hayvanlar sınıfına mı yerleştireceğine pek karar veremeyen Plato'nun da bu cinsin dikkate değer deliliğine işaret etmekten başka bir niyeti yoktur. Olur da kadın bilge olmaya yeltenirse, iki kat deli olmaktan başka bir iş yapmış olmaz; dedikleri gibi, Minerva'nın[174] rızasını ve desteğini almadan bir öküzü güreş sahasına götürmeye benzer bu.[175]

Conduplicat enim vitium, quisquis contra naturam virtutis fucum inducit, atque alio deflectit ingenium. Quemadmodum, juxta Graecorum proverbium, *simia semper est simia, etiam si purpura vestiatur:* Ita mulier semper mulier est, hoc est stulta, quamcunque personam induxerit. Neque vero mulierum genus usque adeo stultum arbitror, ut eam ob rem mihi succenseant, quod illis et ipsa mulier, et STULTITIA stultitiam attribuam. Etenim si rem recta reputent via, hoc ipsum Stultitiae debent acceptum ferre, quod sint viris multis calculis fortunatiores. Primum formae gratiam, quam illae merito rebus omnibus anteponunt, cujusque praesidio in tyrannos etiam ipsos tyrannidem exercent. Alioqui unde nam horror ille formae, hispida cutis, et barbae sylva, plane senile quoddam in viro, nisi a prudentiae vitio, cum foeminarum semper laeves malae, vox semper exilis, cutis mollicula, quasi perpetuam quandam adolescentiam imitentur? Deinde quid aliud optant in hac vita, quam ut viris quam maxime placeant? Nonne huc spectant tot cultus, tot fuci, tot balnea, tot compturae, tot unguenta, tot odores, tot componendi, pingendi, fingendique vultus, oculos et cutem, artes? Jam num alio nomine, viris magis commendatae sunt, quam stultitiae? Quid enim est quod illi mulieribus non permittunt? At quo tandem auctoramento, nisi voluptatis? Delectant autem non alia re, quam stultitia. Id esse verum non ibit inficias quisquis secum reputarit, quas vir cum muliere dicat ineptias, quas agat nugas, quoties faeminea voluptate decreverit uti.

Çünkü insan, doğasında olmadığı halde erdem maskesi takıp da kendi karakterinin dışına çıkarsa, kusurunu ikiye katlamış olur. Bir Yunan atasözü şöyle der: *Mor elbise de giyse,*[176] *maymun yine maymundur*. İşte kadın da hep kadındır, yani delidir, istediği kadar maske de taksa. Ama kadın cinsinin bana gücenecek kadar deli olduğunu da doğrusu düşünmüyorum, ben de bir kadın olduğuma göre; öyleyse DELİLİK olarak deliliği onlara atfediyorum. Meseleye doğru baktıklarında, birçok bakımdan erkeklerden üstün olmalarını Deliliğe borçlu olduklarını anlayacaklardır. Her şeyden önce güzellikle ödüllendirilmişler, bunu haklı olarak her şeyin üstünde tutuyorlar ve arkasına sığınıp zorba krallara bile zorbalık ediyorlar. Ama erkekteki o haşin bakış, kaba deri, orman gibi sakal ve o yaşlı görünüm, sağduyululuğun kusuru değil de nedir, kadınların yanakları her zaman bu kadar yumuşacık, sesleri incecik, tenleri pürüzsüzken ve sanki ebedi bir gençlik yaşıyorlarmış gibi görünürlerken? Sonra, bir kadın bu yaşamda bir erkeğin çok hoşuna gitmekten başka ne ister? Bunca giysinin, bunca boyanmanın, bunca yıkanmanın, bunca taranmanın, bunca merheme bulanmanın, bunca koku sürmenin, yüzü gözü teni bunca düzeltme, boyama, yeni bir kılığa sokma becerilerinin başka ne anlamı olabilir? Delilikten başka bir adla erkeklerin iltifatlarını kazanabilirler mi? Erkeklerse eşlerinin bunları yapmalarına niye karışmaz? Zevk dışında başka bir kazançları olabilir mi? Ama onlara zevk veren delilikten başka bir şey değil. Kadının vereceği zevkten yararlanmak istediğinde, bir erkeğin bir kadına söylediği saçma sapan sözleri ve yaptığı sululukları şöyle bir düşününce, bunun bir gerçek olduğunu kimse reddedemez.

Habetis igitur primum et praecipuum vitae oblectamentum, quo fonte proficiscatur. Sed sunt nonnulli, cumprimis autem senes bibaces quidem illi magis quam mulierosi, qui summam voluptatem in compotationibus constituunt. Equidem an sit ullum lautum convivium, ubi mulier non adsit, viderint alii. Illud certe constat, citra Stultitiae condimentum, nullum omnino suave esse. adeo ut si desit, qui seu vera, seu simulata STULTITIA risum moveat, γελωτοποιον quempiam vel mercede conductum accersant, aut ridiculum aliquem parasitum adhibeant, qui ridendis, hoc est, stultis dicteriis, silentium ac tristitiam compotationis discutiat. Quorsum enim attinebat tot bellariis, tot lautitiis, tot cupediis onerare ventrem, nisi et oculi pariter et aures, nisi totus animus, risu, jocis, leporibus pasceretur? At istiusmodi tragematum ego sum architectrix unica. Quanquam illa ipsa jam in conviviis solennia, Regem sortiri talis, lusitare tesseris, Philotesiis invitare, certare συμπεριφοραις, ad Myrtum canere, saltare, gesticulari, non a septem Graeciae Sophis, verum a nobis ad humani generis salutem reperta sunt. Atqui omnium hujusmodi rerum ea natura est, ut quo plus habeant stultitiae, hoc plus conferant vitae mortalium, quae si tristis sit ne vita quidem appellanda videatur. Tristis autem evadat oportet, nisi cognatum taedium, hoc genus oblectamentis absterseris.

O halde artık yaşamın ilk ve en büyük kazancının hangi kaynaktan çıktığını anladınız. Ama kendilerini kadından çok şaraba adamış bazı erkekler de yok değil, özellikle yaşlıları; bunlara göre en büyük zevk kaynağı birlikte yiyip içmektir. Yine de kadının olmadığı bir âlemin ne denli keyifli olabileceğini bırakalım başkaları düşünsün. Bir tek şu kesindir, Delilik çeşnisi katılmadan hiçbir şey tadını bulamaz. O kadar ki, eğer böyle bir âlemde kahkahalar yükseltecek gerçek bir DELİLİK ya da bir benzeri yoksa, ya parayla bir *soytarı*[177] tutarlar ya da gülünç bir asalak davet ederler ki, güldürücü, yani delice laflarıyla sofranın sessizliğini ve kasvetini dağıtsın. Öyle ya bunca tatlıyla,[178] bunca ihtişamlı sofralarla, bunca leziz lokmayla midenizi tıka basa doldurmuşsunuz neye yarar, aynı anda hem gözleriniz, hem kulaklarınız hem de bütün ruhunuz kahkahalarla, şakalarla, hoşbeşle doymamışsa? İşte iş böyle şekerleme kısmına gelip dayandığında, bunun tek ahçısı benim.[179] Şölenlerimizin bütün geleneksel âdetleri, yani kura çekerek şölenin Kralını seçmek,[180] zar atmak, Sağlığa kadeh kaldırmak, *sırasıyla atışmak,*[181] Defne dalıyla şarkı söylemek,[182] dans etmek, taklitler yapmak gibi insanoğluna keyif vermek amacıyla yapılan eğlenceler Yunanistanın Yedi Bilgesi tarafından değil, benim tarafımdan keşfedilmiştir. Bu tür şenliklerin özü, delilikle dolduğu oranda insanın ömrünü uzatır; zaten yaşam keyifsizse, ona yaşam demenin ne anlamı kalır. Yoksa böyle eğlenceler bulup akrabası sıkıntıyı defedemezsen, hüzün yayıldıkça yayılır.

Sed erunt fortassis, qui hoc quoque voluptatis genus negligant, et in amicorum charitate et consuetudine acquiescant, amicitiam dictitantes unam rebus omnibus anteponendam, quippe rem usque adeo necessariam, ut nec aër, nec ignis, nec aqua magis. rursum adeo jucundam, ut qui hanc de medio sustulerit, solem sustulerit: adeo denique honestam, si quid tamen hoc ad rem pertinet, ut nec ipsi philosophi vereantur eam inter praecipua bona commemorare. Sed quid, si doceo me hujus quoque tanti boni, et puppim esse et proram? Docebo autem non Crocodilitis, aut Soritis ceratinis, aut aliis id genus dialecticorum argutiis, sed pingui, quod ajunt, Minerva, rem digito propemodum ostendam.

Age, conniuere, labi, caecutire, hallucinari in amicorum vitiis, quaedam etiam insignia vitia pro virtutibus amare, mirarique, an non stultitiae videtur affine? Quid cum alius exosculatur naevum in amica, alium delectat polypus Agnae, cum filium strabonem appellat petum pater: quid, inquam, hoc est, nisi mera stultitia? Clament terque quaterque, stultitiam esse: atqui haec una stultitia, et jungit, junctos et servat amicos. De mortalibus loquor, quorum nemo sine vitiis nascitur; optimus ille est, qui minimis urgetur: cum interim inter sapientes istos Deos, aut omnino non coalescit amicitia, aut tetrica quaedam et insuavis intercedit, nec ea nisi cum paucissimis, nam cum nullis dicere religio est, propterea quod maxima pars hominum desipit, imo nullus est,

Belki bu tür zevkleri reddedip dostlarının sevgisiyle ve muhabbetiyle tatmin olanlar da vardır; dostluğun her şeyin üstünde olduğunu söyleyenler, hatta onu havadan, ateşten ve sudan bile daha gerekli görenler; hatta öyle tatlıdır ki dostluk, ortalıktan kalkacak olursa, güneş de kalkmış olur, öyle saygındır ki –bu yerinde bir ifadeyse– filozoflar bile onu en üstün değerler arasında görmekten çekinmez. Peki, ben böyle üstün bir iyiliğin hem başı hem de sonu olduğumu kanıtlarsam ne olacak? Üstelik bu kanıtı öyle Timsah Yanıltmacalarıyla,[183] Zincirleme Kıyaslarla, ikilemlerle ya da mantıkçıların bu türden başka çıkarımlarıyla öne sürmeyeceğim, tersine, hani nasıl derler, meselenin tam gözüne parmak sokacağım.

Haydi, söyleyin bakalım, dostların kusurlarını görmezlikten gelmek, geçiştirmek, göz yummak, olduğundan farklı görmek, apaçık kusurları erdemmiş gibi sevip saymak, bunlara hayranlık beslemek delilikle akraba olmak değil de nedir? Birinin sevgilisindeki bene öpücükler kondurması, diğerinin Kuzucuğunun burnundaki yumruyu sevip okşaması, bir babanın oğlunun şaşı gözündeki ışığı anlata anlata bitirememesi, rica ederim söyleyin, bunlar saf delilik değil de nedir? Defalarca haykırabilirsiniz deliliktir diye; ama işte bir tek bu delilik dostları birbirine bağlar ve bu bağı sonsuza değin korur. Tabii burada ölümlülerden söz ediyorum, hiçbiri kusursuz doğmamış olanlardan, en iyisinin bile en azından birkaç kusuru olanlardan; ama her biri birer Tanrı olan bilgelere gelince, bunların arasında öyle dostluk falan yoktur zaten, olsa bile sıkıcı, tatsız tuzsuz bir şeydir bu ve ancak birkaç kişi arasında olur; hiç kimse arasında olmaz dersek de yakışık almaz, çünkü insanların çoğu aslında delidir, hayır şöyle demeliyiz,

qui non multis modis deliret, et non nisi inter similes cohaeret necessitudo. Quod si quando inter severos istos coierit mutua benevolentia, ea certe haudquaquam stabilis est, nec admodum duratura, nimirum inter morosos et plus satis oculatos, ut qui in amicorum vitiis tam cernunt acutum, quam aut aquila, aut serpens Epidaurius. At ipsi in propriis vitiis quam lippiunt, et quam non vident manticam in tergo pendentem. Itaque cum ea sit hominum natura, ut nullum ingenium reperiatur non magnis obnoxium vitiis. Adde tantam annorum ac studiorum dissimilitudinem, tot lapsus, tot errata, tot casus vitae mortalis, quo pacto vel horam constabit inter Argos istos amicitiae jucunditas, nisi accesserit ea, quam mire Graeci *ενηθειαν* appellant, hanc seu stultitiam, seu morum facilitatem vertas licebit. Quid autem? an non Cupido ille omnis necessitudinis autor et parens, prorsum oculis captus est, cui quemadmodum *τα μη καλα καλα πεφανται* itidem inter vos quoque efficit, ut suum cuique pulchrum videatur, ut cascus cascam, perinde ut pupus pupam deamet. Haec passim et fiunt et ridentur, sed tamen haec ridicula jucundam vitae glutinant copulantque societatem.

Porro quod de amicitia dictum est, id multo magis de conjugio sentiendum, quod quidem nihil est aliud, quam individua vitae conjunctio. Deum immortalem, quae non divortia, aut etiam divortiis deteriora passim acciderent, nisi viri foeminaeque domestica consuetudo, per adulationem, per jocum, per facilitatem, errorem, dissimulationem, meum utique

çeşitli şekillerde delirmeyen kimse yoktur, bu yüzden zorunluluk benzerini benzeriyle buluşturur.[184] Gün gelip de o suratsızlar arasında karşılıklı iyi niyet oluşsa bile, bu kesinlikle kalıcı olmaz, hiçbir şekilde uzun sürmez; çünkü aralarında öyle müşkülpesentleri, öyle safi göz olanları var ki, dostlarının kusurlarını bir kartaldan ya da Epidauruslu yılandan[185] bile daha iyi seçerler. Öte yandan kendi kusurları söz konusu olduğunda körleşir, sırtlarına asılı heybeyi görmezler.[186] Karakteri ne olursa olsun, insanın doğası büyük kusurlar işlemeye eğilimlidir. Buna bir de yaş ve eğitim farkını, ölümlü yaşamda olabilecek bütün sapmaları, bütün yanılgıları, bütün arızaları ekleyin, bakın bakalım o Arguslar[187] dostluğun keyfini bir saat bile sürebilirler mi, Yunanların yerinde deyişiyle, *iyi huyluluk*[188] ya da bizdeki kullanımıyla delilik veya saflık işe karışmamış olsa? Ne yani? Bütün zorunluluğun yaratıcısı, ana babası Cupido tamamen kör değil mi, *güzel olmayan ona güzel görünmüyor mu*?[189] Demek ki bu yüzden bizler de kendimizin olanı güzel görüyoruz, bu yüzden delikanlı genç kıza sevdalı, yaşlı adam da yaşlı karısına. Her yerde bu böyledir ve hep güldürür, ama bu gülünçlükler yaşama tat katar ve toplumu birbirine bağlar.

Dostluk hakkında söylediklerim evlilikte çok daha fazla hissedilecektir, çünkü evliliğin anlamı yaşamın kopmaz birlikteliğidir. Ah ölümsüz Tanrım, ne çok boşanma ya da boşanmadan da öte ne büyük kötülükler olurdu şu dünyada, eğer erkekle kadın arasındaki bu teklifsiz ilişki benim refakatçilerimin dalkavukluğuyla, şakacılığıyla, hatırşinaslığıyla, yanıltmacasıyla,

satellitium, fulciretur alereturque? Papae, quam pauca coirent matrimonia, si sponsus prudenter exquireret, quos lusus delicata illa, sicuti videtur, ac pudens virguncula jam multo ante nuptias luserit? Tum quanto pauciora cohaererent inita, nisi plurima uxorum facta per viri vel negligentiam, vel stuporem laterent? Atque haec quidem merito stultitiae tribuuntur, verum ea interim praestat, ut marito jucunda sit uxor, uxori jucundus maritus, ut tranquilla domus, ut maneat affinitas. Ridetur, cuculus, curruca, et quid non vocatur, cum moechae lachrymas labellis exorbet. At quanto felicius, sic errare, quam zelotypiae diligentia cum sese conficere, tum omnia miscere tragaediis?

In summa usque adeo nulla societas, nulla vitae conjunctio sine me vel jucunda, vel stabilis esse potest, ut nec populus principem, nec servum herus, nec heram pedissequa, nec discipulum praeceptor, nec amicus amicum, nec maritum uxor, nec locator conductorem, nec contubernalis contubernalem, nec convictor convictorem diutius ferat, nisi vicissim inter sese nunc errent, nunc adulentur, nunc prudentes conniveant, nunc aliquo stultitiae melle sese deliniant. Jam haec scio videri maxima, sed audietis majora.

Quaeso num quenquam amabit, qui ipse semet oderit? Num cum alio concordabit, qui secum ipse dissidet? Num ulli voluptatem adferet, qui sibimet ipsi sit gravis ac molestus? Istud opinor nemo dixerit, nisi qui sit ipsa stultior Stultitia. Atqui si me excluseris,

aldatmacasıyla desteklenmeseydi ve beslenmeseydi? Ah neler olurdu neler, damat bey şöyle akıllılık edip de şimdi çok namuslu görünen o dünyalar tatlısı bakireceğinin evlenmeden önce ne cevizler kırdığını öğrenmeye kalksaydı? Evlilik gerçekleşse bile sadece birkaçı uzun sürerdi, kadının yediği haltlar kocanın göz yummalarıyla ya da budalalıklarıyla örtbas edilmeseydi? İşte her şey delilik sayesinde yerli yerine oturur, onun işe karışmasıyla birlikte kadın kocasına hoş görünür, koca da karısına; yuvalarında huzur olur, birliktelikleri sürüp gider sonsuza. Vefasız eşinin gözyaşlarını öpücükleriyle kurutmaya kalkan kocaya tabii ki gülünür, ahmak denir, boynuzlu denir, başka kimbilir neler denir. Ama kıskançlığın kuşkuculuğuna kapılıp trajedilerdeki gibi her şeyi birbirine dolaştırmaktansa, böyle yanılmak ne büyük mutluluk, değil mi?

Kısacası hiçbir kurum, hiçbir hayati ittifak bensiz mutlu ve kalıcı olamaz; ne halk kralına uzun süre katlanabilir, ne efendi kölesine, ne cariye hanımına, ne öğretmen öğrencisine, ne dost dostuna, ne kadın kocasına, ne ev sahibi kiracısına, ne asker askere, ne yoldaş yoldaşa, eğer zaman zaman birbirleri hakkında yanlış sanılara kapılmasalar, birbirlerine dalkavukluk etmeseler, sağduyulu davranıp görmezlikten gelmeseler ve kendileri için yaşamı delilik balıyla tatlandırmasalar. Anlıyorum, son sözlerimi söylediğimi zannediyorsunuz, ama şimdi çok daha önemlilerini işiteceksiniz.

Öyleyse soruyorum, kendisinden nefret eden adam başkasını sevebilir mi? Kendisiyle anlaşamayan kişi başkasıyla anlaşabilir mi? Kendisinden bile bıkmış usanmış kişi başkasına keyif verebilir mi? Bana göre, insan Delilikten daha deli değilse bu sorular karşısında sadece susar. Beni dışladığınız takdirde

adeo nemo poterit alterum ferre, ut ipse etiam sibi quisque puteat, sua cuique sordeant, sibi quisque sit invisus. Quandoquidem id mali natura, non paucis in rebus noverca magis quam parens, mortalium ingeniis insevit, praecipue paulo cordatiorum, ut sui quemque poeniteat, admiretur aliena. Quo fit ut omnes dotes, omnis elegantia decorque vitae vitietur, pereatque. Quid enim proderit forma, praecipuum Deorum immortalium munus, si putiditatis vitio contaminetur? Quid juventa, si senilis tristitiae fermento corrumpatur? Denique quid in omni vitae munere vel tecum, vel apud alios acturus es cum decoro (est enim non artis modo, verum etiam omnis actionis caput, decere quod agas) nisi adsit dextra haec Philautia, quae mihi merito germanae est vice? adeo strenue meas ubique partes agit. Quid autem aeque stultum, atque tibi ipsi placere? te ipsum admirari? At rursum quid venustum, quid gratiosum, quid non indecorum erit, quod agas, ipse tibi displicens? Tolle hoc vitae condimentum et protinus frigebit cum sua actione orator; nulli placebit cum suis numeris musicus; explodetur cum sua gesticulatione histrio; ridebitur una suis cum Musis poeta; sordebit cum arte pictor; esuriet cum pharmacis Medicus. Postremo pro Nireo Thersites, pro Phaone Nestor, pro Minerva sus, pro facundo infans, pro urbano rusticus videberis. In tantum necesse est, ut sibi

hiçbiriniz bir başkasına katlanamazsınız, hatta kendinizden bile tiksinir, kendinizden mideniz bulanır ve kendinize kem gözle bakarsınız. Çünkü birçok açıdan anadan çok üvey ana olan doğa, ölümlülerin ruhlarına, özellikle de az biraz bilge olanlara kötülük tohumu ekmiştir; bu yüzden insan elindekine şükretmeyip başkasınınkine gıpta eder. Sonuçta yaşamın bütün iyiliği, bütün zarafeti, bütün haysiyeti bozulup yok olur. Ölümsüz Tanrıların en büyük armağanı olan şu güzellik, bulaşıcı hastalığa tutulursa ne anlam ifade eder? Ya gençlik, geçip giden yılların ıstırabıyla ekşiyip kokuştuğunda neye yarar? Ya da yaşamın boyunca hem kendine hem de başkalarına karşı duyduğun sorumluluğu terbiyeli şekilde yerine getirebilir misin (çünkü terbiyeli davranış sadece bir yetenek değildir, her eylemin başıdır), elinde her an sana yardıma hazır, şu benim ikizim ve vekilim *Kendini Beğenmişlik*[190] olmasa? Her fırsatta tam anlamıyla benim rolümü üstlenir kendisi. Çünkü insanın kendini beğenmesi kadar delice bir şey olabilir mi? Kendine hayran olması kadar? Ama insan kendini beğenmese, makul, hoşa giden ve terbiyeli bir davranış sergileyebilir mi? Çıkar bakalım bu yaşamın tadı tuzunu, gör o zaman nasıl da donuverir bir anda hatibin süslü söylevi, artık hiç kimseyi büyüleyemez ezgileriyle müzisyen, sahnede sus pus kesilir oyuncu pozlarıyla beraber, Musaların maskarası olur şair bile hemen, değerini yitirir ressam resmiyle beraber, Hekim alır yanına ilaçlarını dilenmeye çıkar. Kısacası yakışıklı Nireus ve genç Phaon gibi görüneceğine, çirkin Thersites ve yaşlı Nestor gibi görünürsün. Minerva gibi görüneceğine bir domuz gibi görünürsün ya da hatip gibi görüneceğine bir bebek gibi[191] görünürsün, şehirli görüneceğine köylü gibi görünürsün.[192] Ne kadar zorunlu bir şeydir demek ki insanın

quoque quisque blandiatur, et assentatiuncula quapiam sibi prius commendetur, quam aliis possit esse commendatus. Denique cum praecipua felicitatis pars sit, ut quod sis esse velis, nimirum totum hoc praestat compendio mea Philautia, ut neminem suae formae, neminem sui ingenii, neminem generis, neminem loci, neminem instituti, neminem patriae poeniteat, adeo, ut nec Hirlandus cum Italo, nec Thrax cum Atheniensi, nec Scytha cum insulis fortunatis cupiat permutare. Et o singularem naturae solicitudinem, ut in tanta rerum varietate paria fecit omnia. Ubi dotibus suis nonnihil detraxit, ibi plusculum Philautiae solet addere, quanquam hoc ipsum stulte profecto dixi, cum haec ipsa dos sit vel maxima.

Ut ne dicam interim, nullum egregium facinus adiri, nisi meo impulsu, nullas egregias artes, nisi me autore fuisse repertas. An non omnium laudatorum facinorum seges ac fons est bellum? Porro quid stultius, quam ob causas, nescio quas, certamen ejusmodi suscipere, unde pars utraque semper plus aufert incommodi quam boni? Nam eorum qui cadunt, veluti Megarensium *ουδεις λογος*. Dein cum jam utrinque constitere ferratae acies et rauco crepuerunt cornua cantu, quis oro sapientum istorum usus, qui studiis exhausti, vix tenui frigidoque sanguine spiritum ducunt; crassis ac pinguibus opus est, quibus quam plurimum adsit audaciae, mentis quam minimum.

kendi kendini beğenmesi, başkalarının saygısını kazanmadan önce kendi kendisinin saygısını kazanmak için kendisini bir parça pohpohlaması. Sonuçta insan kendi gibi olmak istediğinde mutluluğun asıl özünü yakalar; şu benim yandaşım Kendini Beğenmişlik, hiç kimsenin kendi güzelliğinden bıkmamasını sağlayarak bu işi kolaylaştırır, hiç kimsenin kendi zekasından, hiç kimsenin kendi soyundan, hiç kimsenin kendi konumundan, hiç kimsenin kendi yaşama biçiminden ve hiç kimsenin kendi vatanından bıkmamasını sağlayarak. Bu yüzden hiçbir İrlandalı bir İtalyanla yer değiştirmek istemez, hiçbir Trakyalı bir Atinalıyla, hiçbir Scythialı da Kutlular Adası'nın bir sakiniyle. Ah doğanın öngörüsü ne olağanüstü, bütün bu farklılıkları dengeliyor ve hepsini birbirine denkliyor. Armağanlarını kıstığında bir tutam daha Kendini Beğenmişlik ekliyor; ama aslında Kendini Beğenmişlik doğanın en büyük armağanı olduğuna göre, böyle söylemem ne budalaca.

Bu arada, benim pohpohlamam olmasa, herhangi önemli bir işin gerçekleşemeyeceğini söylememe de izin verin, sorumluluğunu üstlenmesem herhangi bir sanatın keşfedilemeyeceğini. Sonuçta övgüye değer bulunan her işin başı ve anası savaş değil mi? Ama şu ya da bu sebepten, her iki tarafa da kârdan çok zarar getireceğini bile bile, böyle bir mücadeleye girişmek kadar delice bir şey olabilir mi? Çünkü cephede ölenlerin, Megaralılar gibi *esamesi bile okunmaz*.[193] Karşılıklı dizildi mi birbirinden kuduruk harp safları, boğuk boğuk ötmeye başladı mı savaş boruları, rica ederim söyleyin, şu bilgelerin ne faydası dokunacak o zaman, çalışmaktan bitip tükenmiş, soğuktan kanı seyrelip donmuş ve zar zor nefes alabilen şu bilgelerin? O sıra ihtiyaç duyulan gürbüz, semiz adamlar değil mi, aklı küçük, küstahlığı büyük adamlar?

nisi si quis Demosthenem militem malit, qui Archilochi sequutus consilium, vix conspectis hostibus, abjecto clypeo fugit tam ignavus miles, quam orator sapiens. Sed consilium, inquiunt, in bellis plurimum habet momenti. Equidem fateor in duce, verum id quidem militare, non philosophicum, alioqui parasitis, lenonibus, latronibus, sicariis, agricolis, stupidis, obaeratis, et hujusmodi mortalium fece res tam praeclara geritur, non philosophis lucernariis.

Qui quidem quam sint ad omnem vitae usum inutiles, vel Socrates ipse unus Apollinis oraculo sapiens, sed minime sapienter judicatus, documento esse potest, qui nescio quid publice conatus agere, summo cum omnium risu discessit. Quanquam vir is in hoc non usquequaque desipit, quod sapientis cognomen non agnoscit, atque ipsi Deo rescribit, quodque censet sapienti a republica tractanda abstinendum esse, nisi quod potius monere debuerat, a sapientia temperandum ei, qui velit in hominum haberi numero. Deinde quid eundem accusatum ad cicutam bibendam adegit, nisi sapientia? Nam dum nubes et ideas philosophatur, dum pulicis pedes metitur, dum culicum vocem miratur, quae ad vitam communem attinent, non didicit. Sed adest praeceptori de capite periclitanti discipulus Plato, egregius scilicet patronus, qui turbae strepitu offensus, vix dimidiatam illam periodum pronuntiare potuit. Jam quid dicam de Theophrasto? qui progressus in concionem, repente

Kuşkusuz Demosthenes gibi bir askeri tercih edenler de olacaktır, Archilochus'un öğüdüne kulak verip, daha düşmanı bile doğru dürüst görmeden kalkanını fırlattığı gibi tabanları yağlayan bir askeri de, hitabette ne kadar yetenekliyse, savaş alanında o kadar beceriksiz olan bir askeri de. Ama şöyle diyeceksiniz, savaşta dakik karar önemlidir. Hiç şüphesiz böyledir, kabul ediyorum, ama askerin kararı önemlidir, filozofunki değil; çünkü asalakların, muhabbet tellallarının, haydutların, katillerin, rençberlerin, budalaların, borçluların ve bunlar gibi insanlığın posalarının kararlarıyla muhteşem zaferlere imza atılır, filozofların kandilleriyle değil.[194]

Yaşamın genel gidişatı söz konusu olduğunda, filozofların ne denli işe yaramadıklarını bizzat Socrates'e bakarak anlayabilirsiniz, Apollo'nun kâhininin[195] budalalık edip biricik bilge hükmünü verdiği Socrates'e; ne zaman toplum yararına bir şeyler yapmaya çalışmışsa, milleti kendisine güldürüp orayı terk etmek durumunda kalmıştır. Ama bu adamın sağduyulu davrandığı tek bir şey varsa, o da bilge sanını kabul etmeyip bunu Tanrının hanesine yazması ve bilgenin devlet işlerinden elini ayağını çekmesi gerektiğini düşünmüş olmasıdır; oysa insan yerine konulmak isteyen kişinin bilgelikten de uzak durmasını tavsiye etse ne iyi olurdu. Sonuçta kendisini baldıran zehrini içmeye mahkûm eden bilgelik değil de neydi? Çünkü *bulutlar*, *idealar* diyerek filozofça konuşurken, bir pirenin ayak ölçüsünü alırken, bir sivrisineğin vızıltısına şaşarken, yaşamın sıradan işleyişi hakkında hiçbir şey öğrenememişti.[196] Ama işte öğrencisi Plato, hocası için kellesini feda etmeye hazır, ne seçkin bir avukat doğrusu; kalabalığın çıkardığı gürültü yüzünden daha ilk cümlesini bile bitiremedi. Ya Theophrastus'a ne demeliyim?[197] İki laf etmek için bir adım

obmutuit, perinde quasi lupo conspecto. Qui militem animasset in bello? Isocrates ob ingenii timiditatem nec hiscere unquam est ausus. M. Tullius eloquentiae Romanae parens, semper indecora trepidatione, perinde quasi puer singultiens exordiri consuevit. Idque Fabius interpretatur cordati oratoris et periculum intelligentis argumentum. Verum cum hoc dicit, an non palam fatetur sapientiam obstare ad rem probe gerendam? Quid isti facient, cum res ferro geritur, qui tum metu exanimantur, cum nudis verbis est decertandum? Et post haec celebratur, si Diis placet, praeclara illa Platonis sententia, *beatas fore Respublicas, si aut imperent philosophi, aut philosophentur Imperatores.* Imo si consules historicos, reperies nimirum nullos Reipublicae pestilentiores fuisse Principes, quam si quando in philosophastrum aliquem aut literis addictum inciderit imperium. Cujus rei satis, opinor, faciunt fidem Catones, quorum alter insanis delationibus Reipublicae tranquillitatem vexavit, alter libertatem P. R. dum nimium sapienter vindicat, funditus subvertit. Adde his Brutos, Cassios, Gracchos, ac Ciceronem etiam ipsum, qui non minus pestilens fuit Romanorum Reipublicae quam Demosthenes Atheniensium. Porro Marcus Antoninus ut donemus bonum imperatorem fuisse, jam id ipsum extorquere possim, fuit enim hoc ipso nomine gravis, atque invisus civibus, quod tam philosophus esset. Sed tamen ut donemus fuisse bonum, at certe pestilentior fuit

öne çıktığı anda, bir kurtla göz göze gelmiş gibi, dili tutuldu. Askeri savaşta cesaretlendirmiş olan kimdir? Isocrates değil tabii, çünkü öyle ürkek bir mizacı vardı ki, ağzını açmaktan bile çekinirdi.[198] Marcus Tullius,[199] şu Roma belagatinin babası, her zaman sakil bir şekilde titreye titreye konuşurdu, çocuk gibi kekeleye kekeleye.[200] Gerçi Fabius'un[201] yorumuna göre bu, girişteği tehlikenin farkında olan akıllı bir hatibin işaretidir. Ama aslında Fabius bu yorumu yaparken, bilgeliğin başarılı bir iş yapmaya engel oluşturduğunu açıkça kabul etmiş olmuyor mu? Salt kelimelerle dövüşmeye kalktıklarında bile korkudan ölüp ölüp dirilen bu adamlar, kılıçla savaşmak zorunda kalsalardı kimbilir ne yapacaklardı? Ama her şeyin ötesinde, Tanrı şahittir, Plato'nun şu ünlü sözü herkesin dilinde ne çok dolanmıştır: *Filozofların yönettiği ya da Yönetenlerin filozofluk ettiği Devletlere ne mutlu!*[202] Ama tarihçilere bakarsanız, Devletlerin başına gelen felaketlerin en çok felsefe ve edebiyat tutkunu şarlatanların yönetimi ele geçirdiklerinde yaşandığına tanık olursunuz. Bana göre buna en iyi örnek şu iki Cato, birisi çılgın suçlamalarıyla Ülkenin rahatını bozdu, diğeri Roma Halkının özgürlüğünü bilgece savunacağım diye kökten söküp attı.[203] Bunlara bir de Brutusları ekle, Cassiusları, Gracchusları ve bizzat Cicero'yu;[204] çünkü o da Roma Cumhuriyeti'nin başına az bela olmadı, tıpkı Atina'nın başına bela olan Demosthenes gibi. Marcus Antoninus'a gelince, iyi bir imparator olduğunu teslim etmeliyiz, ama aynı zamanda tersini de söyleyebilirim, çünkü bilge sanıyla yurttaşlarını az bezdirmedi, onlara az çektirmedi, çünkü çok fazla filozoftu.[205] Bir kere daha iyi bir yönetici olduğunu kabul edecek olsak bile, arkasında oğlunu bırakmakla

reipublicae tali relicto filio, quam fuerat sua administratione salutaris. Quandoquidem solet hoc hominum genus, qui se sapientiae studio dediderunt, cum caeteris in rebus, tum praecipue in liberis propagandis infelicissimum esse, providente opinor natura, ne malum hoc sapientiae inter mortales latius serpat. Itaque Ciceroni degenerem fuisse filium constat, et sapiens ille Socrates liberos habuit matri similiores quam patri, ut non omnino pessime scripsit quidam, id est: stultos.

Sed utcunque ferendum, si tantum ad publica munia forent *ονοι προς λυραν*, nisi ad omnem prorsus vitae functionem nihilo essent dexteriores. Ad convivium adhibe sapientem, aut tristi silentio, aut molestis quaestiunculis obturbabit. Ad chorum advoca, camelum saltare dices. Ad publicos ludos trahe, ipso vultu populi voluptatibus obstabit et cogetur e theatro migrare sapiens Cato, quandoquidem supercilium non potest ponere. In colloquium inciderit, repente lupus in fabula. Si quid emendum, si contrahendum, breviter si quid eorum agendum, sine quibus haec quotidiana vita transigi non potest, stipitem dicas sapientem istum, non hominem. Usque adeo neque sibi, neque patriae, neque suis usquam usui esse potest, propterea quod communium rerum sit imperitus et a populari opinione, vulgaribusque institutis longe lateque discrepet. Qua quidem ex re odium quoque consequatur necessum est, nimirum ob tantam vitae atque animorum dissimilitudinem.

devletin başına öyle bir veba sardı ki, bu onun yönetiminin getirdiği esenliği tümüyle silip süpürdü.[206] Çünkü kendilerini bilgelik ilmine kaptıran bu tür adamlar, yaşamın diğer alanlarında, özellikle çocuk dünyaya getirmede her zaman büyük talihsizlikler yaşamıştır; bana öyle geliyor ki, doğa öngörülü davranıp bilgelikten doğacak kötülüğü ölümlüler arasında daha fazla yaymak istemiyor. Cicero'nun da cinsi bozuk bir oğlu olduğu söylenir,[207] o bilge Socrates'in de kendinden çok analarına[208] benzeyen oğulları var, hatta birisi tutup onlara deli demiş, doğrusu hiç de fena etmemiş.

Bu tür insanlar sadece kamu işlerinde *lir çalan eşek*[209] gibi olsalardı, haydi bir dereceye kadar katlanabilirdiniz, ama yaşamın her anında öyle kifayetsizler ki. Bilgeyi akşam yemeğine bir davet et de gör, ya hüzünlü sessizliğiyle ya da sıkıcı sorularıyla herkesi canından bezdirecektir. Dansa davet et, bir deve kalkmış hopluyor zıplıyor diyeceksin. Halka açık gösterilere çek götür, yüzündeki ifade herkesin keyfini kaçıracak, kaşlarını çatmaktan vazgeçmeyeceğinden, bilge Cato gibi tiyatrodan çıkıp gitmek zorunda kalacaktır. Bir söyleşiye katılsa, *masaldaki kurt*[210] olacaktır aniden. Bir şey satın alacak olsa, bir sözleşme imzalayacak olsa ya da bu türden günlük yaşantımızı sürdürebilmemiz için zorunlu olan herhangi bir şey yapmaya kalkışsa, o bilgeye insan değil de kalın kafa demek zorunda kalacaksın. Ne kendisine yararı dokunur, ne kendi vatanına ne de kendi ailesine, çünkü öyle cahildir ki olağan işlerde, sıradan düşüncelerde, öyle enikonu uzaktır ki halkın genel yaşam biçiminden. Nefret edilmesi de kaçınılmaz olur kendisinden, hem yaşamındaki hem de düşüncelerindeki aykırılıklar yüzünden.

Quid enim omnino geritur inter mortales non stultitiae plenum, idque a stultis, et apud stultos? Quod si quis unus universis velit obstrepere, huic ego suaserim, ut Timonem imitatus, in solitudinem aliquam demigret, atque ibi solus sua fruatur sapientia.

Verum ut ad id quod institueram, revertar: quae vis saxeos, quernos, et agrestes illos homines in civitatem coegit, nisi adulatio? Nihil enim aliud significat illa Amphionis et Orphei cithara. Quae res plebem Romanam jam extrema molientem, in concordiam civitatis revocavit? Num oratio philosophica? Minime. Imo ridiculus ac puerilis apologus de ventre, reliquisque corporis membris confictus. Idem valuit Themistoclis apologus consimilis de vulpe et ericio. Quae Sapientis oratio tantundem potuisset, quantum commentitia illa cerva Sertorii potuit, quantum Laconis illius de duobus canibus, deque vellendis equinae caudae pilis ridendum commentum? Ut ne quid dicam de Minoe, deque Numa, quorum uterque fabulosis inventis stultam multitudinem rexit. Hujusmodi nugis commovetur ingens ac potens illa bellua, populus.

At rursum, quae civitas unquam Platonis, aut Aristotelis leges, aut Socratis dogmata recepit? Tum autem quae res Deciis persuasit, ut ultro sese Diis Manibus devoverent? Quid Q. Curtium in specum traxit, nisi inanis gloria, dulcissima quaedam Siren, sed mirum quam a Sapientibus istis damnata? Quid enim stultius, inquiunt, quam supplicem candidatum blandiri populo,

Şu dünyada delilikle dolu bir şey olsun da, deliler arasında deliler tarafından yapılmamış olsun, olacak iş mi? Bir tek kişi çıkıp da bütün insanlığa kafa tutmaya kalkarsa, ona tavsiyem Timon gibi pılını pırtısını toparlayıp inzivaya çekilmesi ve orada kendi bilgeliğinin keyfini kendi başına sürmesidir.[211]

Ama artık başladığım konuya geri döneyim. Dalkavukluk[212] dışında hangi güç bu kayaları, bu meşeleri ve bu yabani adamları çekip de uygar toplumun içine sokabilir? Çünkü Amphion'un ya da Orpheus'un lirinin başka hiçbir anlamı yoktur.[213] Büyük bir isyan patlayacakken Roma halkını toplumla uyumla yaşamaya yeniden davet eden nedir? Felsefi bir nutuk mu? Alakası yok. Bunu yapan, karın ve bedenin diğer organları için uydurulmuş gülünç ve çocukça bir masaldı sadece.[214] Themistocles'in tilki ve kirpi masalı da benzer türde bir etki yaratmıştı. Ayrıca hangi Bilgenin nutku Sertorius'un o hayali geyiği kadar başarılı olabilir ki, şu Spartalının iki köpeği[215] ya da atın kuyruğundaki kılları yolmak hakkında[216] uydurulmuş gülünç fıkra kadar?[217] Minos ve Numa'dan söz etmeme bile gerek yok, her ikisinin de uyduruk masalları şu budala kalabalığı yönetmeyi başardığına göre.[218] İşte o koskoca, güçlü kuvvetli dev ya da halk bu tür zırvalıklarla yola getirildi.

Dahası, hangi toplum yasalarını Plato'dan, Aristoteles'ten aldı ki, ya da Socrates'in öğretilerinden? Öte yandan Deciusları ne ikna etti de hepsi birden kendilerini Yeraltı Tanrılarına[219] adamaya kalktı? Quintus Curtius'u uçuruma sürükleyen nafile bir şöhret umudu, başka deyişle, şu Bilgelerinizin dehşetengiz suçlamalarına maruz kalan dünya tatlısı Siren değil de neydi? Derler ki, halka yağ çekmeye namzet bir yakarıcıdan daha delisi olabilir mi,

congiariis favorem emere, venari tot stultorum applausus, acclamationibus sibi placere, in triumpho veluti signum aliquod populo spectandum circunferri, aeneum in foro stare? Adde his nominum et cognominum adoptiones. Adde divinos honores, homuncioni exhibitos, adde publicis ceremoniis in Deos relatos etiam sceleratissimos tyrannos. Stultissima sunt haec, et ad quae ridenda non unus sufficiat Democritus. Quis negat? Atqui hoc fonte nata sunt fortium Heroum facinora, quae tot eloquentium virorum literis in coelum tolluntur. Haec stultitia parit civitates, hac constant imperia, magistratus, religio, consilia, judicia, nec aliud omnino est vita humana, quam stultitiae lusus quidam.

Jam vero ut de artibus dicam, quid tandem mortalium ingenia ad excogitandas prodendasque posteris, tot egregias, ut putant disciplinas excitavit, nisi gloriae sitis? Tantis vigiliis, tantis sudoribus, famam, nescio quam, qua nihil esse potest inanius, redimendam putarunt homines vere stultissimi. Sed interim Stultitiae tot jam egregia vitae commoda debetis, quodque est longe dulcissimum, aliena fruimini insania.

Ergo posteaquam mihi fortitudinis et industriae laudem vindicavi, quid si prudentiae quoque vindicem? Sed dixerit aliquis eadem opera ignem aquae misceas, licebit. Verum hoc quoque successurum arbitror, si vos modo, quod antehac fecistis, auribus atque animis favebitis. Principio si rerum usu constat prudentia,

armağanlarla destek satın almaya, onca delinin alkışını kazanmaya, çığlık çığlığa övgülerle tatmin olmaya, zafer kazandığında bir tanrı heykeli gibi halka seyirlik olsun diye omuzlarda taşınmaya ve şehir meydanına tunç heykelini dikmeye namzet bir yakarıcıdan? Sonra bir de isimlerin soyadların değiştirilmesi işlemi var tabii. İnsan müsveddesine bahşedilen tanrısal unvanlar bir de; bir de en zorba tiranları bile Tanrılar katına çıkarmak için düzenlenen resmi törenler. Deliliğin daniskası bütün bu şeyler, bunlara gülmek için bir tek Democritus bile yetmez. Kim reddedebilir? Ama bunca belagat sahibi adamın yazılarında övgülerle göklere çıkartılan güçlü Kahramanların başarıları işte bu kaynaktan çıkmışıır. Toplumlar yaratır bu delilik, bu delilik imparatorluklar kurar, yüksek memurluklar, dinler, meclisler, mahkemeler; işin aslı insanın bütün hayatı delilik oyunundan başka bir şey değildir.

Şimdi de biraz sanatlardan söz edeyim; söyleyin, ölümlülerin doğal yeteneklerini, saygıdeğer olduğu düşünülen bu kadar bilimi yaratmaya ve gelecek kuşaklara aktarmaya sevkeden neden, şöhrete olan susuzluk değil de ne? Geceler boyu uykusuz kalarak, bu kadar ter dökerek bir çeşit ün, yani peş para etmez bir şey kazanacağını düşündü insanlar, hakikaten zır deliler. Ama bu arada yaşamın en seçkin nimetlerini işte bu deliliğe borçlusunuz; oh ne tatlı bir şey, başkasının deliliğinin meyvelerinden faydalanıyorsunuz.

O halde cesaretimi ve çalışkanlığımı kanıtlayıp övgünüze mazhar olduğuma göre, şimdi sağduyumu kanıtlamama ne dersiniz? Ama haklı olarak ateşle su bir arada durmaz[220] diyebilirsiniz.[221] Gerçekten bu konuda da başarılı olacağıma inanıyorum, siz yeter ki daha önce yapıığınız gibi bana kulak verin ve dikkatinizi eksik etmeyin. Her şeyden önce, sağduyu deneyimle

in utrum magis competet ejus cognominis honos, in sapientem, qui partim ob pudorem, partim ob animi timiditatem nihil aggreditur, an in stultum, quem neque pudor quo vacat, neque periculum, quod non perpendit, ab ulla re deterret? Sapiens ad libros Veterum confugit, atque hinc meras vocum argutias ediscit. Stultus adeundis cominusque periclitandis rebus, veram, ni fallor, prudentiam colligit. Id quod vidisse videtur Homerus, etiamsi caecus, cum ait *ῥεχθεν δε τε νηπιος εγνω*. Sunt enim duo praecipua ad cognitionem rerum parandam obstacula, pudor, qui fumum offundit animo, et metus, qui ostenso periculo, dehortatur ab adeundis facinoribus. At his magnifice liberat Stultitia. Pauci mortales intelligunt ad quam multas alias quoque commoditates conducat, nunquam pudescere, et nihil non audere. Quod si prudentiam accipere malunt eam quae rerum judicio constat, audite obsecro, quam procul absint ab hac, qui hoc nomine sese venditant. Principio constat res omneis humanas, velut Alcibiadis Silenos, binas habere facies nimium inter sese dissimiles. Adeo ut quod prima, ut ajunt, fronte mors est, si interius inspicias, vita sit: contra quod vita, mors: quod formosum, deforme: quod opulentum, id pauperrimum: quod infame, gloriosum: quod doctum, indoctum: quod robustum, imbecille: quod generosum, ignobile: quod laetum, triste: quod prosperum, adversum: quod amicum, inimicum: quod salutare, noxium: breviter omnia repente versa reperies, si Silenum aperueris.

gelişiyorsa, sağduyulu unvanını en çok kim hak ediyor acaba, kâh utangaçlığından kâh korkaklığından hiçbir şeye girişemeyen bilge mi, yoksa utangaçlık nedir bilmeyen ve tehlike denen şey üzerine hiç kafa yormadığından hiçbir şeyden korkup çekinmeyen deli mi? Bilge, Eskilerin kitaplarına sığınır, buralardan eskilerin söylediği salt ayrıntıları öğrenir. Ama deli hiç düşünmeden tehlikelerin üstüne atılarak, yanıldığımı hiç sanmıyorum, gerçek sağduyuyu edinir. Bana öyle geliyor ki, kör olmasına rağmen Homerus, *deli bile yaşadıklarından sonra bilge kesilir*[222] derken bu gerçeği görmüştü. Çünkü olayları yaşayarak öğrenmenin önünde iki büyük engel vardır, ilki zihne bir sis perdesi çeken utanç;[223] ikincisi, tehlikeli olduğu açıkça görünen olayların üstüne gitmekten alıkoyan korku. Delilik bizi bu engellerden muhteşem şekilde kurtarır. Ancak birkaç ölümlü hiçbir şeyden utanmama ve her şeye cüret etme eylemlerinin sağlayacağı pek çok başka yararın farkına varır. Yaşam üzerine karar almaktan ibaret bir sağduyuyu tercih edip de sağduyulu olduklarını iddia eden insanların sağduyudan ne kadar uzak olduklarını lütfen bir dinleyin şimdi. İlkin, şurası bir gerçek ki, insan yaşamıyla ilgili her şeyin Alcibiades'in[224] Silenusları gibi iki yüzü vardır ve ikisi de birbirinden tamamen farklıdır. Öyle ki, ilk yüzdeki ölüm dediğimiz şey, içine iyice baktığımızda, yaşamın kendisidir; madalyonu tersine çevirirsek, yaşam dediğimiz şey de ölümdür. Benzer şekilde, güzel çirkindir, zengin fakirdir, ünsüz ünlüdür, bilgili bilgisizdir, güçlü güçsüzdür, soylu soysuzdur, neşeli hüzünlüdür, şanslı şanssızdır, dost düşmandır, sağlıklı hastadır; kısacası Silenus'u açtığında birdenbire karşıtıyla yüz yüze gelirsin.

Id si cui forte nimis philosophice dictum videtur, age pinguiore, quemadmodum dici solet, Minerva, planius faciam.

Quis Regem non et opulentum, et dominum fatetur? Atqui nullis animi bonis instructus est, atqui nihil illi satis est, jam videlicet pauperrimus est. Tum animum habet plurimis addictum vitiis, jam turpiter servus est. Ad eundem modum in caeteris quoque philosophari liceret. Sed hoc exempli vice posuisse satis sit. At quorsum haec? inquiet aliquis. Audite quo rem deducamus. Si quis histrionibus in scena fabulam agentibus personas detrahere conetur, ac spectatoribus veras nativasque facies ostendere, nonne is fabulam omnem perverterit, dignusque habeatur, quem omnes e theatro velut lymphatum saxis ejiciant? Exorietur autem repente nova rerum species, ut qui modo mulier, nunc vir: qui modo juvenis, mox senex: qui paulo ante Rex, subito Dama: qui modo Deus, repente homunculus appareat. Verum eum errorem tollere, est fabulam omnem perturbare. Illud ipsum figmentum et fucus est, quod spectatorum oculos detinet. Porro mortalium vita omnis quid aliud est, quam fabula quaepiam, in qua alii aliis obtecti personis procedunt, aguntque suas quisque partes, donec choragus educat e proscenio? Qui saepe tamen eundem diverso cultu prodire jubet, ut qui modo regem purpuratum egerat, nunc servulum pannosum gerat.

Belki içinizden biri bu söylediklerimi fazla felsefi bulabilir; pekala, hani denir ya, dobra dobra konuşayım o zaman ve ne demek istediğimi açıkça göstereyim.

Bir Kralın zengin ve güçlü olmadığını iddia edecek biri olabilir mi? Ama manevi anlamda iyilikten nasibini almamışsa ve hiçbir şekilde tatmin olmuyorsa, kuşkusuz aslında dünyanın en fakir adamıdır. Ruhu sayısız kötülüğün tuzağına düşmüşse bir de, aşağılık bir köleden farkı yoktur. Başka konularda da bu şekilde akıl yürütebilirsiniz; ama her şey bir yana bir tek bu örnek yeterli gelecektir. Bu sözlerinle nereye varmak istiyorsun diye sorabilir birisi. Dinleyin o zaman bakın nereye varacağım. Sahnede rolünü oynayan bir oyuncunun maskesini çıkarmaya kalkarsanız ve seyircilere onun gerçek yüzünü gösterirseniz, bütün masalı alt üst etmiş olmaz mısınız, bu yüzden de deli muamelesi görüp seyircilerin attığı taşlarla sahneden kovulmayı hak etmiş olmaz mısınız? Öte yandan sahnedeki görüntünün de aniden değişmesine neden olursunuz, çünkü demin kadın olan birdenbire erkek olmuştur, az önce genç olan da yaşlı; az önce Kral olan, birdenbire Dama[225] olmuştur, az önce Tanrı olan da birdenbire bir insancık. O hayali görüntüyü bozmak, bütün masalı yıkmaktır. Çünkü o kurgu, o sahteliktir seyircilerin gözünü boyayan. O halde ölümlülerin bütün yaşamı bir çeşit masaldan başka nedir, birilerinin başka birilerinin maskelerini takarak sahneye çıktığı, yönetmenin sahneyi terk etmelerini emrettiği ana kadar herkesin kendine düşen rolü oynadığı bir çeşit masaldan? Yönetmen bir oyuncuya kostümünü değiştirip sahneye çıkmasını emreder, böylece demin mor giysileri içinde kralı oynayan, az sonra paçavralar içinde bir köleciği oynar.

Adumbrata quidem omnia, sed haec fabula non aliter agitur. Hic si mihi sapiens aliquis coelo delapsus subito exoriatur, clamitetque hunc quem omnes ut Deum ac dominum suspiciunt, nec hominem esse, quod pecudum ritu ducatur affectibus, servum esse infimum, quod tam multis, tamque foedis dominis sponte serviat. Rursum alium, qui parentem extinctum luget, ridere jubeat, quod jam demum ille vivere coeperit, cum alioqui vita haec nihil aliud sit quam mors quaedam. Porro alium stemmatis gloriantem, ignobilem ac nothum appellet, quod a virtute longe absit, quae sola nobilitatis sit fons, adque eundem modum de caeteris omnibus loquatur, quaeso quid is aliud egerit, nisi ut demens ac furiosus omnibus esse videatur? Ut nihil est stultius praepostera sapientia, ita perversa prudentia nihil imprudentius. Siquidem perverse facit, qui sese non accommodet rebus praesentibus, foroque nolit uti, nec saltem legis illius convivialis meminerit, *η πιθι, η απιθι*, postuletque ut fabula jam non sit fabula. Contra, vere prudentis est, cum sis mortalis, nihil ultra sortem sapere velle, cumque universa hominum multitudine vel connivere libenter, vel comiter errare. At istud ipsum, inquiunt, stultitiae est. Haud equidem inficias iverim, modo fateantur illi vicissim hoc esse, vitae fabulam agere.

Her şey bir gölgeden ibarettir, ama bu masalı oynamanın başka yolu yoktur. Bir düşünün, tam o sırada gökten bir bilge inse ve aniden sahnede görünse, herkesin bir Tanrı ya da bir efendi gibi seyrettiği bu adamın aslında insan bile olmadığını, hatta koyun sürüsü gibi tutkularının peşinde sürüklendiğinden, bu kadar çok ve bu kadar zalim efendiye seve seve hizmet ettiğinden, bir köleden bile aşağılık olduğunu haykırsa. Ya da babasının arkasından yas tutan birine gülmesini emretse ve şöyle dese: Yaşam dediğimiz ölümden başka bir şey olmadığına göre, aslında baban şimdi yaşamaya başladı. Soyluluğun biricik kaynağı erdemden hiç nasibini almadığı halde, atalarıyla böbürlenip duran bir başka adama soysuz ve piç dese. İşte herkese bu türden şeyler söyleyip dursa, sorarım ne olur, herkes bu bilgenin aklını kaçırdığını, çıldırdığını düşünmez mi? Yersiz bir bilgelikten daha deli bir şey olamayacağı gibi, çarpık bir sağduyu kadar sağduyusuz bir şey olamaz. Yaşadığı koşullara kendini uyduramayan, çıkarı için fırsat kollamayı bilmeyen ve *ya iç ya git*[226] şeklindeki sofra adabını bile aklına getirmeyen, hatta masalın artık masal olmamasını dileyen insan[227] yersiz davranır. Oysa gerçek sayduyu, ölümlü olduğumuzu bilerek payımıza düşenin ötesini bilmek istememektir, insanoğlunun o devasa kalabalığına gözü kapalı inanmak, kibarlığımızı bozmadan maske takmaktır. Ama bunun tam bir delilik alameti olduğu söylenir. Reddedecek halim yok, ama o zaman insanlar da bir yaşam masalı oynadıklarını kabul etsin.

Caeterum illud, o Dii immortales, eloquar ne, an sileam? Cur autem sileam, cum sit vero verius? Sed praestiterit fortassis in re tanta, Musas ex Helicone accersere, quas poetae saepius ob meras nugas advocare solent. Adeste igitur paulisper, Jovis filiae, dum ostendo nec ad egregiam illam sapientiam, ac felicitatis, ut ipsi vocant, arcem, aditum esse cuiquam, nisi STULTITIA duce. Jam primum illud in confesso est, affectus omnes ad Stultitiam pertinere. Quandoquidem hac nota a stulto sapientem discernunt, quod illum affectus, hunc ratio temperat. Eoque Stoici perturbationes omnes ceu morbos a sapiente semovent, verum affectus isti non solum paedagogorum vice funguntur ad sapientiae portum properantibus, verum etiam in omni virtutis functione, ceu calcaria stimulique quidam adesse solent, velut ad bene agendum exhortatores. Quanquam hic fortiter reclamat bis stoicus Seneca, qui prorsum omnem affectum adimit sapienti. Verum cum id facit, jam ne hominem quidem relinquit, sed novum potius Deum quendam δημιουργει, qui nusquam nec exstitit unquam, nec extabit: imo ut apertius dicam, marmoreum hominis simulacrum constituit, stupidum, et ab omni prorsus humano sensu alienum. Proinde si libet, ipsi suo sapiente fruantur, citraque rivalem ament licet, cumque eo vel in civitate Platonis, vel si malint in idearum regione, vel in Tantaliis inhabitent hortis. Quis enim non istiusmodi hominem ceu portentum ac spectrum

Ey ölümsüz Tanrılar, daha fazla konuşmalı mıyım, yoksa susmalı mıyım? Ama sözlerim gerçekten daha gerçek olduğuna göre, niçin susayım? Belki böyle önemli bir konuya bulaşmışken, Helicon Dağı'ndan Musaları çağırmak daha uygun olur,[228] şairler onlara incir çekirdeğini doldurmaz konularda bile sıkça başvuruyorlar nasıl olsa. O halde haydi yanıma gelin, ey Iuppiter'in kızları, gelin ki DELİLİĞİ kılavuz almadan o muhteşem bilgeliğe, yani bilgelerin mutluluk kalesi dedikleri yere çıkılamayacağını gösterebileyim. İlk önce şunu kabul etmek gerekir: Her tür heyecan Delilikle bağlantılıdır. Çünkü bu bilgeyi deliden ayırt edecek tek işarettir; deli heyecanlarla, bilge akılla yönetilir. Bu yüzden Stoacılar bütün heyecanları, sanki birer hastalıkmış gibi, bilgeden tecrit eder; oysa bu heyecanlar bilgelik kapısına doğru koşuşturanlara kılavuz olmakla kalmaz, aynı zamanda mahmuz gibi, üvendire gibi işleyerek her erdemli hareketi iyi bir sona ulaştırmaya çabalar. Ama katıksız bir Stoacı olan Seneca bunu vargücüyle reddeder ve bilgesinden bütün heyecanları söker atar. Gerçi bunu yaparken ortada insan namına bir şey bırakmaz, bunun yerine yeni bir Tanrı *yaratır*,[229] hiçbir yerde asla olmamış ve olmayacak olan bir Tanrı. Evet, açıkça ifade etmem gerekirse, mermerden bir insan heykeli dikmiş olur, ahmak ve bütün insani duygulara yabancı. Neyse, istedikleri buysa, yarattıkları bilgeyi tepe tepe kullansınlar, rakipsizmiş gibi sevip tapsınlar ve ister Plato'nun devletinde, ister idealar ülkesinde ya da isterse, tercihlerine kalmış artık, Tantalus'un[230] bahçelerinde onunla otursunlar. Bu tür bir adamdan, yani bütün doğal dürtülere sağırlaşmış, ne sevgiyle, ne merhametle ya da benzeri

fugitet horreatque, qui ad omnes naturae sensus obsurduerit, qui nullis sit affectibus, nec amore, nec misericordia magis commoveatur, quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes, quem nihil fugiat, qui nihil erret, sed ceu Lynceus quispiam nihil non perspiciat, nihil non ad amussim perpendat, nihil ignoscat, qui solus se ipso sit contentus, solus dives, solus sanus, solus Rex, solus liber, breviter omnia solus, sed suo solius judicio, qui nullum moretur amicum, ipse amicus nemini, qui Diis quoque ipsis non dubitet mandare laqueum, qui quicquid in omni vita geritur, velut insanum damnet, rideatque? Atqui hujusmodi animal est absolutus ille sapiens. Quaeso, si res agatur suffragiis, quae civitas istiusmodi magistratum sibi velit, aut quis exercitus talem optet ducem? imo quae mulier id genus maritum, quis convivator ejusmodi convivam, quis servus talibus moribus domnium vel optet, vel ferat? Quis autem non malit vel unum quemvis de media stultissimorum hominum plebe, qui stultus stultis vel imperare, possit vel parere, qui sui similibus placeat, sed quamplurimis, qui comis sit in uxorem, jucundus amicis, bellus conviva, convictor facilis, postremo qui nihil humani a se alienum putet? Sed me quidem jamdudum istius sapientis piget. Quare ad reliqua commoda sese recipiat oratio.

Agedum, si quis velut e sublimi specula circunspiciat, ita ut Jovem Poetae facere praedicant,

bir duyguyla yerinden oynatılamayan, bir çakmaktaşı kadar sert ya da Marpessus[231] kayalığı kadar sağlam, hiçbir şeyi kaçırmayan, hiç aldatılmayan, Lynceus[232] gibi her şeyi anında gören, her şeyi tastamam ölçüp biçen, hiçbir şeyi affetmeyen, kendi kendine yeten, biricik zengin, biricik sağlıklı, biricik Kral, biricik özgür, kısacası sırf kendi düşüncesine göre her şeyde biricik olan, hiç dosta ihtiyaç duymayan, hiç kimseye dost olmayan, hiç tereddütsüz Tanrıya bile kendisini asmasını emreden, yaşamın akışındaki her şeyi deli saçması görüp reddeden ve bunlara gülüp geçen bir adamdan hilkat garibesi ya da hayalet görmüş gibi korkup kaçmayacak biri olabilir mi? Bu adam başlı başına bilge kesilmiş bir hayvandır. Şimdi soruyorum, bir oylama yapılsa, hangi ülke bu adamı kendine yönetici seçmek ister ya da hangi ordu bunun gibi birini komutan yapmak ister? Evet, soruyorum, hangi kadın bu adamı koca diye alır, hangi ev sahibi konuk eder, hangi köle bu karakterde bir efendi ister ya da böyle bir efendiye katlanır? Ama şu deli kaynayan avamın arasından birini tercih etmeyecek kimse olabilir mi, hangi deli delileri yönetmek ya da onlara itaat etmek istemez, kim kendisine benzeyenlerden, yani birçok insandan hoşlanmaz, kim karısına hayat arkadaşı olmayı,[233] dostları tarafından sevilmeyi, hoşsohbet bir konuk, geçimi kolay bir ahbap olmayı istemez, kısacası kim insanca olan bir şeyi kendisine yabancı görür?[234] Ama çoktandır üzerinde durduğum şu bilge konusu canımı iyice sıktı. Bundan böyle konuşmamın yönünü insanlığın yararına olan başka şeylere çevireceğim.

Sözgelimi birisi yüksek bir kuleden şöyle bir etrafına baktığı anda –hani Şairlere göre Iuppiter hep böyle yaparmış ya–[235]

quot calamitatibus hominum vita sit obnoxia, quam misera, quam sordida nativitas, quam laboriosa educatio, quot injuriis exposita pueritia, quot sudoribus adacta juventus, quam gravis senectus, quam dura mortis necessitas, quot morborum agmina infestent, quot immineant casus, quot ingruant incommoda, quam nihil usquam non plurimo felle tinctum, ut ne commemorem ista, quae homini ab homine inferuntur mala, quod genus sunt, paupertas, carcer, infamia, pudor, tormenta, insidiae, proditio, convitia, lites, fraudes. Sed ego jam plane *τον αμμον αναμετρειν* aggredior. Porro quibus admissis ista commeruerint homines, aut quis Deus iratus eos in has miserias nasci coegerit, non est mihi fas in praesentia proloqui. Verum ista qui secum perpendat, nonne Milesiarum virginum probabit exemplum etiam si miserandum? At quinam potissimum sibi vitae taedio fatum accersivere? Nonne sapientiae confines? Inter quos, ut interim Diogenes, Xenocrates, Catones, Cassios, ac Brutos sileam, Chiron ille cum immortalem esse liceret, ultro mortem praeoptavit. Videtis, opinor, quid futurum sit, si passim sapiant homines: nempe altero luto, altero figulo Prometheo opus fore. Verum ego partim per ignorantiam, partim per incogitantiam, nonnunquam per oblivionem malorum, aliquando spem bonorum, aliquoties nonnihil mellis voluptatibus aspergens,

insan yaşamının ne çok felakete gebe olduğunu görür bir anda, dünyaya gelmenin ne denli sefil, ne denli iğrenç olduğunu, büyüyüp gelişmenin ne denli emek istediğini, çocukluk çağının ne çok tehlikeye açık olduğunu, gençliğin ne çok sıkıntıya maruz kaldığını, yaşlılığın ne ağır bir yük, ölümün ne denli sarsılmaz bir zorunluluk olduğunu, ne çok hastalığın yanı başımızda saf tuttuğunu, ne çok belanın pusuya yattığını, ne çok sıkıntının saldırıya hazır beklediğini, ne kadar az şeyin safraya bulanmamış olduğunu görür. İnsandan insana bulaşan kötülükleri anımsatmama bile gerek yok, fakirlik gibi, mahpusluk, şerefsizlik, utanç, işkence, haksızlık, ihanet, hakaret, ihtilaf, sahtekârlık gibi. Ama bu yaptığım, *kum tanelerini saymaya*[236] çalışmaktan farksız. İnsanlar hangi suçu işleyip de bütün bunlara layık oldu ya da hangi Tanrının gazabına uğrayıp bu felaketlerin içine doğmak zorunda kaldı, bütün bunları şu sırada konuşmak bana düşmez. Ama birisi bu söylediklerimi oturup şöyle bir düşünürse, Miletuslu kızları kendine örnek almaz mı, acıması gerektiği halde?[237] Ama sırf yaşamdan yoruldukları için hızla ölüme koşuşturan insanlar kimler? Bilgeliğin kapı komşusu değil mi her biri? Bunların arasında yer alan Diogenes'ten, Xenocrates'ten, Catolardan, Cassiuslardan ve Brutuslardan burada söz etmeyeceğim;[238] ölümsüzlüğü tadacağı halde, seve seve ölümü tercih eden Chiron'u örnek göstereceğim.[239] İşte anlayın bakın dünyanın hali ne olurdu, insanlar her an bilgelik etmeye kalksaydı! Acilen başka bir balçığa, acilen başka bir Prometheus'a ihtiyaç duyulurdu.[240] Ama ben kâh cehalet, kâh kaygısızlık sayesinde kimi zaman kötülükleri unutturarak, kimi zaman iyilikleri umut ettirerek, kimi zaman bir tutam bal tatlısı zevk serperek

ita tantis in malis succurro, ut ne tum quidem libeat vitam relinquere, cum exacto Parcarum stamine, ipsa jamdudum eos relinquit vita, quoque minus sit causae, cur in vita manere debeant, hoc magis juvet vivere, tantum abest, ut ullo vitae taedio tangantur. Mei nimirum muneris est, quod passim Nestorea senecta senes videtis, quibus jam ne species quidem hominis superest, balbos, deliros, edentulos, canos, calvos, vel ut magis Aristophanicis eos describam verbis, *ρυπωντας, κυφους, αθλιους, ρυσους, μαδωντας, νωδους και ψωλους*, usqueadeo vita delectari, adeoque *νεανιζειν*, ut alius tingat canos, alius appositita coma calvitium dissimulet, alius dentibus utatur mutuo fortassis a se quopiam sumptis, hic in puellam aliquam misere depereat, et amatoriis ineptiis quemvis etiam superet adolescentulum. Nam ut capulares jam, meraque silicernia, teneram aliquam juvenculam ducant uxorem, eamque et indotatam, et aliis usui futuram, id adeo frequens, ut propemodum et laudi detur. Sed multo etiam suavius, si quis animadvertat anus, longo jam senio mortuas, adeoque cadaverosas, ut ab inferis redisse videri possint, tamen illud semper in ore habere, *φως αγαθον*, adhuc catullire, atque, ut Graeci dicere solent, *καπρουν* et magna mercede conductum aliquem Phaonem inducere, fucis assidue vultum oblinere, nusquam a speculo discedere, infimae pubis silvam vellere, vietas ac putres ostentare mammas, tremuloque gannitu languentem sollicitare cupidinem, potitare,

bunca derdin üstesinden öyle bir gelirim ki, insanlar bu yaşamı hiç bırakmak istemezler, hatta Parcalar'ın[241] ipi kesilip yaşam onları bırakmaya kalktığında bile; yaşamda kalma nedenleri azaldıkça, yaşamdan daha fazla keyif alırlar ve an gelir yaşamın herhangi bir gailesinden artık o kadar uzaklaşırlar ki. Ne tarafa baksanız benim inayetimle Nestor'un yaşına erişmiş nice yaşlı görürsünüz, gerçi artık insan görünümünden çıkmışlardır ya, neyse; kekelemektedir her biri, bunamış, dişleri dökülmüş, saçları beyazlaşmış, kelleşmiştir; ya da onları Aristophanes'in kelimeleriyle betimlemem gerekirse, *kir pas içindedir hepsi, iki büklüm, biçare, pörsümüş, saçsız, dişsiz ve pipisiz*;[242] ama yine de yaşamdan öyle keyif alırlar, *gençleşmeye öyle heves ederler ki*,[243] birisi ak saçlarını boyarken, diğeri peruk takıp kelliğini örter, birisi belki de ödünç aldığı dişleri takarken, diğeri ümitsizce bir kıza tutulur ve aşkından yaptığı budalalıklarla bir delikanlıyı bile geride bırakır. Çünkü bir ayağı çukurda olan bu katıksız kemik torbalarının körpe bir kızcağızı, çeyizi varmış yokmuş bakmadan ya da başkalarının gönlünü doyuracak kıvama gelmiş gelmemiş hiç aldırmadan kendilerine eş yapmaları öyle olağan hale gelmiştir ki, neredeyse bununla gurur duyulur. Ama daha da gülüncünü yaşlılıktan bitip tükenmiş, mezardan çıkmış bir ceset hissi uyandıran yaşlı kadınlara rastladığınızda yaşarsınız; *yaşam ne tatlı*[244] deyişi hâlâ hiç eksik olmaz ağızlarından, hâlâ alev alev yanarlar, Yunanların dediği gibi hâlâ koca diye *kudururlar*[245] ve büyük paralar verip bir Phaon[246] kiralarlar, yüzlerine sürekli boyalar sürüp dururlar, aynanın karşısından bir an bile ayrılmazlar, kasıklarındaki tüyleri kırparlar, pörsümüş, sarkmış memelerini sergilerler, titreye titreye, sızlana sızlana içi geçmiş arzularını diriltirler, yıkılana kadar içerler,

misceri puellarum choris, litterulas amatorias scribere. Ridentur haec ab omnibus, tanquam uti sunt, stultissima: at ipsae sibi placent, et in summis interim versantur delitiis, totasque sese melle perungunt, meo videlicet beneficio felices. Porro quibus haec deridicula videntur, illud secum expendant velim, utrum satius ducant hujusmodi stultitia vitam plane mellitam exigere, an trabem, ut ajunt, suspendio quaerere. Porro quod haec vulgo putantur infamiae obnoxia, istud nihil ad stultos meos, qui malum hoc aut non sentiunt, aut si quid sentiunt, facile negligunt. Si saxum in caput incidat, id vere malum sit. Caeterum pudor, infamia, probrum, maledicta, tantum adferunt noxae, quantum sentiuntur. Si sensus absit, ne mala quidem sunt. Quid laedit, si totus populus in te sibilet, modo tute tibi plaudas? Atque ut id liceat, sola Stultitia praestat.

Sed mihi videor audire reclamantes Philosophos. Atqui hoc ipsum est, inquiunt, miserum, Stultitia teneri, errare, falli, ignorare. Imo hoc est, hominem esse. Porro miserum cur vocent, non video, quandoquidem sic nati estis, sic instituti, sic conditi, ea est communis omnium sors. Nihil autem miserum, quod in suo genere constat, nisi forte quis hominem deplorandum existimet, qui neque volare possit cum avibus, neque quaternis ingredi pedibus cum reliquo pecudum genere, neque cornibus sit obarmatus, quemadmodum tauri. Verum is eadem opera, equum etiam bellissimum infelicem vocabit, quod neque grammaticam didicerit, neque placentis vescatur:

genç kızların arasına dalıp raks ederler, aşk mektupçukları yazarlar. İşte herkesin güldüğü bu hareketler olsa olsa saf deliliktir. Ama onlar hallerinden memnundur, sonsuz zevkler âleminde yaşayıp giderler, baştan sona balla ovulurlar ve kesinlikle benim inayetimle mutluluğa ererler. Bütün bunları fazlasıyla gülünç bulanlar şöyle kendi kendilerine bir düşünsünler bakalım, acaba onlar için böyle delilikle tatlanmış bir yaşam sürmek mi daha iyi, yoksa dedikleri gibi asılacakları bir kiriş aramak mı? Bu tür davranışların halk arasında kepazelik olarak nitelenmesi benim delilerime hiç dokunmaz; böyle şeylerin kötü olduğunu ya hiç bilmezler ya da bilseler bile kolaylıkla kulak arkası ederler. Başınıza taş düşerse bu sahiden kötüdür; ama utanç, şerefsizlik, ayıp ya da hakaret, ancak sen aldırırsan kötü olur. His yoksa kötülük de yoktur. Halk var gücüyle seni ıslıklarken, sen kendini alkışlarsan, bunun ne zararı olabilir? İşte kendini alkışlamanı mümkün kılan tek şey Deliliktir.

Filozofların bana karşı çıkıp bağırdıklarını duyar gibiyim. Deliliğe tutunmak zavallılıktır diyorlar, yanılgıya düşmektir, kandırılmaktır, cahilliktir diyorlar. Hayır, tam tersi, insan olmaktır. Niçin zavallık diyorlar, hiç anlamıyorum, çünkü böyle doğdunuz, böyle yetiştiniz, böyle eğitildiniz; hepinizin ortak paydası bu. Türüne sadık kalmak asla zavallılık değildir; insana ille de acımak gerektiğini düşünüyorsan, kuşlarla birlikte uçamıyor, koyun sürüleri gibi dört ayağı üstünde yürüyemiyor, boğa gibi boynuzları yok diye acımalısın. Olaya böyle bakarsan, güzelim bir atı da gramerden anlamıyor, çörek yiyemiyor diye dünyanın en şanssız atı ilan etmen gerekir,

taurum miserum, quod ad palaestricam sit inutilis. Igitur ut equus imperitus grammaticae, miser non est, ita nec homo stultus, infelix, propterea quod haec cum illius natura cohaerent. Verum rursus urgent logodaedali. Est, inquiunt, homini peculiariter addita disciplinarum cognitio, quarum adminiculis id quod natura diminutum est, ingenio penset. Quasi vero ullam veri faciem habeat, naturam, quae in culicibus, atque adeo in herbis ac flosculis tam solicite vigilaverit, in uno homine dormitasse, ut disciplinis opus esset, quas Theutus ille humano generi infensus genius, in summam perniciem excogitavit, adeo non utiles ad felicitatem, ut illi quoque ipsi officiant, ad quod proprie repertae dicuntur, ut eleganter arguit apud Platonem, Rex ille prudentissimus de litterarum invento. Igitur disciplinae cum reliquis humanae vitae pestibus irrepserunt, iisdem autoribus, a quibus omnia flagitia proficiscuntur, puta daemonibus, quibus hinc nomen etiam inventum, quasi *δαημονας*, hoc est, scientes appelles. Siquidem simplex illa aurei seculi gens, nullis armata disciplinis, solo naturae ductu, instinctuque vivebat. Quorsum enim opus erat grammatica, cum eadem esset omnibus lingua, nec aliud sermone petebatur, nisi ut alius alium intelligeret? Quis usus dialectices, ubi nulla erat pugnantium inter se sententiarum dimicatio? Quis rhetoricae locus, cum nullus alteri negotium facesseret? Quorsum requireretur legum prudentia, cum abessent mali mores, ex quibus haud dubie bonae leges prognatae sunt?

aynı şekilde güreş sanatında başarısız diye bir öküze zavallı demen gerekir. O halde gramer bilgisi yok diye bir atı nasıl zavallı sayamıyorsan, bir deliyi de mutsuz sayamazsın; çünkü delilik onun doğasında vardır. Bakın, şu laf cambazları[247] yine bana karşı çıkıyorlar. Diyorlar ki, insana özel olarak bilimleri anlama yetisi aşılandı ki, bunların yardımıyla doğanın kendisinden esirgediğini zekasıyla telafi edebilsin. Sanki bu düşüncelerinde bir gerçeklik payı varmış, yani tatarcıkların, otların, çiçeklerin bile başında gözlerini hiç kırpmadan nöbet tutan doğa, bir tek insan söz konusu olduğunda uykuya dalmış ve insan soyunun o alçak dâhisi Theutus'un[248] büyük bir lanet olarak icat ettiği bilimlere muhtaç kılmış; oysa mutluluğa hiç faydası yok bu bilimlerin, üstelik özellikle icat edildikleri söylenen hedefin önünde[249] kendileri engel teşkil ederler; Plato'nun eserindeki o sağduyulu Kral alfabenin icadını tartışarak ne de güzel kanıtlamıştır bunu.[250] Demek ki bu bilimler diğer illetlerle bir olup insan yaşamına sızdılar ve bütün kötülüklerin çıktığı ana kaynaktan fışkırdılar, yani *şeytanlardan*;[251] adlarını da buradan aldılar, çünkü adları δαημονας, yani *bilenler*[252] anlamına gelir. Ama altın çağın[253] masum halkı hiçbir bilimle donatılmamıştı, sadece doğanın kılavuzluğunda ve güdüsünde yaşarlardı. Çünkü herkes aynı dili konuştuğuna ve aralarında anlaşmak için başka dile ihtiyaç duyulmadığına göre, gramere ne gerek vardı? Ne gerek vardı diyalektiğe, aralarında fikir ayrılıklarından kaynaklanan bir savaş olmadığına göre? Ne yeri vardı hitabetin, hiç kimse birbirinin işine burnunu sokmadığına göre? Ne işi vardı hukuk ilminin, iyi yasaların doğmasına neden olan kötü huyları olmadığına göre?[254]

Porro religiosiores erant, quam ut impia curiositate arcana naturae, siderum mensuras, motus, effectus, abditas rerum causas scrutarentur, nefas esse rati, si homo mortalis ultra sortem suam sapere conaretur. Jam quid extra coelum esset, inquirendi dementia ne in mentem quidem veniebat. At labente paulatim aetatis aureae puritate, primum a malis, ut dixi, geniis inventae sunt artes, sed paucae, atque hae quidem a paucis receptae. Postea sexcentas addidit Chaldaeorum superstitio, et Graecorum otiosa levitas, meras ingeniorum cruces, adeo ut vel una grammatica abunde satis sit ad perpetuam vitae carnificinam.

Quanquam inter has ipsas disciplinas, hae potissimum in pretio sunt, quae ad sensum communem, hoc est, ad stultitiam, quam proxime accedunt. Esuriunt Theologi, frigent Physici, ridentur Astrologi, negliguntur Dialectici. Solus *ιατρος ανηρ πολλων ανταξιος ανδρων.* Atque in hoc ipso genere, quo quisque indoctior, audacior, incogitantiorque, hoc pluris fit etiam apud torquatos istos principes. Atqui medicina, praesertim ut nunc a compluribus exercetur, nihil aliud est quam assentationis particula, non minus profecto quam rhetorica. Secundum hos proximus datur locus leguleiis: Et haud scio, an primus, quorum professionem, ne quid ipsa pronunciem, velut asininam philosophi magno consensu ridere solent. Sed tamen horum asinorum arbitrio maxima minimaque negotia transiguntur.

İnançlarına çok düşkündüler üstelik, doğanın sırrını, yıldızların büyüklüklerini, hareketlerini, etkilerini, evrenin gizli nedenlerini zındık bir merakla deşmenin ve ölümlü insanın kendisine düşen payın ötesini bilmeye çalışmasının caiz olmadığına inanıyorlardı. Gökyüzünün dışında olanı araştırma çılgınlığına hiç kaptırmamışlardı zihinlerini. Ama altın çağın saflığı yavaş yavaş akıp gitti; ilkin, demin dediğim gibi, kötü cinler tarafından sanatlar[255] icat edildi; önceleri sadece birkaç taneydi ve ancak birkaç kişi bunlarla meşguldü. Sonra Chaldaealıların[256] batıl inançları ve Yunanların aylaklıktan kaynaklanan hoppalıkları yüzünden insan zihnine katıksız işkence olsun diye, bu birkaç sanata bir sürü sanat daha eklendi; öyle ki, bir tek gramer bile insan yaşamına sürekli işkence etmeye yeter de artar.

Yine de bu sanat dalları arasında en değerli olanları sağduyuya, yani deliliğe en yakın olanlarıdır. Baksanıza, İlahiyatçıların açlıktan ağzı kokuyor, Doğabilimciler hakarete uğruyor, Gökbilimcilerle alay ediliyor, Mantıkçıları takan yok. Sadece *bir hekim birçok insana bedel.*[257] Hatta bu meslekte ne kadar cahilsen, ne kadar cüretkârsan, ne kadar savruksan o kadar değer kazanırsın, özellikle en işkenceci kralların nezdinde. Oysa hekimlik sanatı, artık pek çok kişinin mesleği olmasına bakılırsa, bir çeşit dalkavukluktan başka bir şey değildir,[258] bu anlamda hitabet sanatından da pek farkı yoktur. Hekimlerden sonra ikinci sırayı darkafalı hukukçular alır. Belki de ilk sırayı almaları gerekirdi, ama felsefeciler, benden duymuş olmayın ama, ağız birliği etmişçesine onların mesleğinin eşekçe olduğunu söyleyip gülüyor. Çünkü böyle söylenmesine rağmen, yine de önemli ya da önemsiz her iş bu eşeklerin kararlarına göre yürüyor.

His latifundia crescunt, cum Theologus interim excussis totius divinitatis scriniis, lupinum arrodit, cum cimicibus ac pediculis assidue bellum gerens. Ut igitur feliciores sunt artes, quae majorem habent cum Stultitia affinitatem, ita longe felicissimi sunt hi, quibus prorsus licuit ab omnium disciplinarum commercio abstinere solamque naturam ducem sequi, quae nulla sui parte manca est, nisi forte mortalis sortis pomeria transilire velimus. Odit natura fucos, multoque felicius provenit, quod nulla sit arte violatum.

Agedum, annon videtis ex unoquoque reliquorum animantium genere ea felicissime degere, quae sunt a disciplinis alienissima, nec ullius magisterio nisi naturae, ducuntur? Quid apibus aut felicius, aut mirabilius? At his ne corporis quidem omnes sensus adsunt. Quid simile in exstruendis aedificiis reperiat architectura? Quis unquam Philosophus similem instituit rempublicam? Rursum equus quoniam humanis sensibus affinis est, et in hominum contubernium demigravit, humanarum item calamitatum est particeps. Quippe qui non raro, dum vinci pudet in certaminibus, ducit ilia, et in bellis dum ambit triumphum, confoditur, simulque cum sessore terram ore momordit. Ut ne commemorem interim lupata frena, aculeata calcaria, stabuli carcerem, scuticas, fustes, vincula, sessorem, breviter omnem illam servitutis tragoediam, cui se ultro addixit, dum fortes viros imitatus, impensius hostem ulcisci studet.

Bu adamların çiftliklerinin sayısı ikiye katlanırken, İlahiyatçı tanrısallığın bütün bilgisine erecek diye kitap raflarını altüst ettiği halde kuru baklaya talim ediyor, sürekli tahtakurularıyla ve pirelerle mücadele ediyor. Nasıl ki en seçkin sanatlar Delilikle en yakın ilişkide olanlarsa, aynı şekilde en mutlu insanlar da hiçbir sanatla en ufak alışverişi olmayan ve kendisine doğayı kılavuz alıp onun ardından giden insanlar arasından çıkıyor; çünkü doğanın hiçbir konuda eksiği gediği yoktur, yeter ki biz ölümlülere ayrılmış olan sınırın dışına çıkmak istemeyelim. Doğa sahte renklerden nefret eder, sanatın sillesini yemedikçe kendisini çok daha mutlu sunar.

Bakın, görmüyor musunuz, şu çeşit çeşit yaratığın arasında en mutlu mesut yaşayanlar bilgi dallarından en uzak olanlar, doğadan başkasının öğretmenliğini tanımayanlar değil mi? Örneğin arılardan daha mutlusu, daha mucizevi olanı var mı? Ama gövdelerinde hiçbir duyuları yok. Buna rağmen mimarlık sanatı bina inşa etmede onlarla aşık atabilir mi? Hangi Felsefeci onlarınki gibi bir devlet yaratabilir? Oysa bir at, insan duygularına çok benzer içgüdüleri olduğundan ve insanların yoldaşlığına terfi ettiğinden, insanoğlunun başına gelebilecek felaketleri de paylaşmak durumundadır. Yarışları kaybetmekten az utanç duymaz,[259] soluk soluğa koşturur, savaşta zafere ulaşmaya çalışırken binicisiyle birlikte öbür dünyayı boylar.[260] Ötesini anlatmama gerek var mı bilmem, şu sivri dişli gemleri, şu iğne gibi batan mahmuzları, şu zindanı andıran ahırları, kırbaçları, değnekleri, dizginleri, biniciyi, kısacası cesur insanlara öykünüp canı pahasına düşmandan öç almaya kalkışırken, kendisini gönüllü olarak adadığı esaretinin tüm trajedisini.

Quanto optabilior muscarum et avicularum vita ex tempore soloque naturae sensu degentium, modo per hominum insidias liceat. Quae si quando caveis inclusae, assuescant humanas sonare linguas, mirum quam a nativo illo nitore degenerent. Adeo modis omnibus laetius est, quid natura condidit, quam quod fucavit ars. Proinde nunquam satis laudarim, gallum illum Pythagoram, qui cum unus omnia fuisset, philosophus, vir, mulier, rex, privatus, piscis, equus, rana, opinor etiam spongia, tamen nullum animal judicavit calamitosius homine, propterea quod caetera omnia, naturae finibus essent contenta, solus homo sortis suae limites egredi conaretur.

Rursum inter homines, idiotas multis partibus anteponit doctis ac magnis, et Gryllus ille non paulo plus sapuit, quam *πολυμητις οδυσσευς*, qui maluerit in hara grunnire, quam cum illo tot miseris objici casibus. Ab his mihi non dissentire videtur Homerus, nugarum pater, qui cum mortales omneis subinde *δειλους και μοχθηρους* appellat, tum Ulyssem illum suum sapientis exemplar, saepenumero *δυστηνον* vocat, Paridem nusquam, nec Ajacem, nec Achillem. Quamobrem id tandem? Nisi quod ille vafer et artifex nihil non Palladis consilio agebat, nimiumque sapiebat, a naturae ductu quam longissime recedens? Ut igitur inter mortales, ii longissime absunt a felicitate, qui sapientiae student, nimirum hoc ipso bis stulti, quod

Oysa doğal içgüdüleriyle anlık yaşayan sineklerin, minicik kuşların yaşantısını nasıl kıskanmazsın, yeter ki insanların kurduğu tuzaklar onlara izin versin. Ama bir kez kafeslere kapatıldılar mı, insan gibi sesler çıkarmayı öğrendiler mi, doğanın bahşettiği o ışıltıları bir anda söner gider. Çünkü ne şekilde olursa olsun doğanın yarattığı daha güzeldir sanatın süsleyip püslediğinden.[261] Bu yüzden, aslında Pythagoras'ın kendisi olan şu horozu[262] ne kadar övsem az; sırasıyla her şey olmuştu,[263] örneğin felsefeci, erkek, kadın, kral, sıradan bir vatandaş, balık, at, kurbağa, hatta sanırım bir keresinde de sünger,[264] ama insandan daha zavallı bir yaratık olmadığını anlamıştı; çünkü insan dışında her yaratık doğanın sınırları içinde yaşamakla yetinirken, sadece insan kendi payına düşenin sınırlarını aşmaya çalışıyordu.

Bundan başka, bu horoz insanlar arasında ne şekilde olursa olsun cahilleri okumuşlara ve büyük adamlara hep tercih etmişti; aynı şekilde Gryllus da *her şeyi bilen Odysseus*'tan[265] çok daha fazla şey biliyordu ki, onunla birlikte nice acıklı felakete maruz kalmaktansa, domuz ağılında homurdanmayı tercih etmişti.[266] Bana öyle geliyor ki, zırvalıkların babası Homerus da aynı görüşü benimsediğinden, bütün ölümlüleri *zavallı ve kahır yüklü*[267] olarak betimlerken, bilgelik örneği olarak gördüğü Odysseus'u her fırsatta *bahtsız*[268] diye niteledi, ama ne Paris'e, ne Aiax'a ne de Achilles'e aynı sıfatı yakıştırdı.[269] Peki ne nedenle onu böyle niteledi? Neden olacak, kurnaz ve sanat erbabı Odysseus, Pallas'ın tavsiyesini almadan hiçbir işe kalkışmazdı da ondan, doğanın kılavuzluğundan uzaklaştıkça bir bilgi kumkuması olmuştu da ondan. O halde ölümlüler arasında kendilerini bilgeliğe kaptırıp mutluluktan gitgide uzaklaşanlar hiç şüphe yok ki iki kat delidir, çünkü

homines nati cum sint, tamen obliti conditionis suae, Deorum immortalium vitam affectant, et gigantum exemplo, disciplinarum machinis, naturae bellum inferunt, ita quam minime miseri videntur ii, qui ad brutorum ingenium stultitiamque quam proxime accedunt, neque quicquam ultra hominem moliuntur. Age experiamur num hoc quoque non Stoicis enthymematis, sed crasso quopiam exemplo queamus ostendere. Ac per Deos immortales, est ne quicquam felicius isto hominum genere, quos vulgo moriones, stultos, fatuos, ac bliteos appellant, pulcherrimis, ut equidem opinor, cognominibus? Rem dicam prima fronte stultam fortassis atque absurdam, sed tamen unam multo verissimam. Principio vacant mortis metu, non mediocri, per Jovem, malo. vacant conscientiae carnificina. non territantur Manium fabulamentis. non expavescunt spectris ac lemuribus, non torquentur metu impendentium malorum, non spe futurorum bonorum distenduntur. In summa non dilacerantur millibus curarum, quibus haec vita obnoxia est. Non pudescunt, non verentur, non ambiunt, non invident, non amant. Denique si propius etiam ad brutorum animantium insipientiam, accesserint, ne peccant quidem auctoribus theologis. Hic mihi jam expendas velim, stultissime sapiens, quot undique solicitudinibus noctes diesque discrutietur animus tuus, congeras in unum acervum universa vitae tuae incommoda, atque ita demum intelliges, quantis malis meos fatuos subduxerim.

insan olarak doğdukları halde gerçek kimliklerini unutup Tanrıların yaşamını sürmeye kalkıyorlar ve devleri örnek alıp[270] bilimin makineleriyle[271] doğaya savaş açıyorlar; öte yandan gitgide vahşi hayvanların içgüdüsüne ve budalalığına yaklaşan insanlarsa mutludur, insanın ötesine[272] geçmek için hiçbir çaba sarfetmezler. Şimdi bu düşüncemizi, Stoacıların kısaltılmış tasımlarıyla[273] falan hiç uğraşmadan, sağlam bir örnekle kanıtlayabilir miyiz, ona bakalım. Ölümsüz Tanrılar adına, herkesin dangalak, deli, sersem ve avanak gibi, bana göre muhteşem sıfatlarla nitelendirdiği şu insan soyundan daha mutlusu var mı? Söyleyeceğim şeyi ilk bakışta belki delice ve saçma bulacaksınız, ama bu kusursuz tek hakikat. Bir kere, bu tür insanların hiç ölüm korkusu yoktur, Iuppiter adına, ki bu korku öyle az bir kötülük de değildir. Vicdan azabı denen şeyden de kurtulmuşlardır. Ölülerle ilgili masallar onları korkutmaz. Ne hayaletlerden, gulyabanilerden ürkerler, ne yaklaşmakta olan felaketlerin korkusuna kapılıp eziyet çekerler, ne de gelecekteki kazançlara kafalarını takıp kasılırlar. Kısacası yaşamımızı cehenneme çeviren şu binlerce kaygı yüzünden kendilerini paralamazlar. Utanmazlar, korkmazlar, hırslanmazlar, kıskanmazlar, âşık olmazlar. Hatta gitgide vahşi hayvanların alıklığına yaklaştıklarında da, ilahiyatçıların kararıyla günahtan muaf tutulurlar. Ah keşke bana tek tek sayabilsen, ey budalaların budalası bilge, ruhunun endişe içinde kaç gece kaç gündüz geçirdiğini, ah keşke üst üste yığıp bir öbek haline getirebilsen ömrün boyunca yaşadığın sıkıntıları, sonunda da bir anlayabilsen delilerimi ne büyük felaketlerden sakınmış olduğumu.

Adde huc, quod non solum ipsi perpetuo gaudent, ludunt, cantillant, rident, verumetiam caeteris omnibus quocunque sese verterint, voluptatem, jocum, lusum, risumque adferunt, velut in hoc ipsum a Deorum indulgentia dati, ut humanae vitae tristitiam exhilararent. Unde fit, ut cum aliis in alios varius sit affectus, hos omnes ex aequo tanquam suos agnoscant, expetant, pascant, foveant, complectantur, succurrant, si quid acciderit: impune permittant, quicquid vel dixerint, vel fecerint. Adeoque nemo, illis nocere cupit, ut ferae quoque beluae ab illorum injuria temperent, sensu quodam innocentiae naturali. Sunt enim vere sacri Diis praecipue mihi, ideoque non injuria hunc honorem omnes illis habent.

Quid quod summis etiam regibus adeo sunt in delitiis, ut nonnulli sine his neque prandere, nec ingredi, nec omnino vel horam durare possint. Neque vero paulo intervallo hos bliteos suis illis tetricis Sophis anteponunt, quos tamen ipsos aliquot honoris gratia solent alere. Cur autem anteponant, nec obscurum arbitror nec mirum videri debet, cum Sapientes illi nil nisi triste soleant adferre Principibus, suaque doctrina freti, non vereantur aliquoties auriculas teneras mordaci radere vero. Moriones autem id praestent, quod unum undecunque principes modis omnibus aucupantur, jocos, risus, cachinnos, delitias. Jam accipite et hanc non aspernandam stultorum dotem,

Şu gerçeği de ekleyebilsen bütün bunlara, benim adamlarım hep keyiflidir, oyunlar oynarlar, şarkılar söylerler, gülerler, hatta gittikleri her yere zevk, şaka, eğlence ve kahkaha götürürler; sanki Tanrılar lütfetmiş de üzüntüyü insan yaşamından kaldırmaları için onları bize bağışlamış. İnsanlar birbirlerine çok değişik hisler besler, ama bu benim delilerim söz konusu olduğunda herkes onları aynı hislerle kabullenir, özlemlerini duyar, sevgiyle besler, bağrına basar, kucaklar, gerektiğinde yardımlarına koşar; ne söyleseler, ne yapsalar ses bile çıkarmaz. Hiç kimse onların kıllarına zarar gelsin istemez, en vahşi hayvan bile masumiyet içgüdüleriyle onlardan bir zarar gelmeyeceğini hissedip dokunmaz. Çünkü gerçekten deliler Tanrılar için, özellikle de benim için kutsaldır, bu yüzden herkesten hak ettikleri onuru görmelerinin mutlaka bir sebebi vardır.

Dahası benim delilerim kralların da en büyük eğlencesidir, öyle ki onlar olmadan ağızlarına tek bir lokma koymazlar, onlarsız tek adım atmazlar, tek bir saat bile geçirmezler. Bu soytarıları o somurtkan Bilgelere kat kat tercih ederler, gerçi bir yandan da sırf görüntüyü kurtarmak adına bilgeleri de yanlarında tutmaya devam ederler. Ama yine de soytarıları bilgelere tercih etmeleri öyle anlaşılmaz, öyle hayret uyandırıcı bir şeymiş gibi algılanmamalı, çünkü Bilgeler Krallara üzüntüden başka bir şey vermezler, ilimlerine irfanlarına aşırı güvendiklerinden zaman zaman kralların hassas kulaklarını[274] acı hakikatle tırmalamaktan hiç çekinmezler. Oysa benim soytarılarım ne yapar eder kralların tüm beklentisini karşılarlar; yani şakaysa şaka, eğlenceyse eğlence, kahkahaysa kahkaha ve zevkse zevk. Ayrıca benim delilerimin hiç de küçümsenmeyecek bir özelliğini burada söylememe izin verin;

quod soli simplices ac veridici sunt. Quid autem veritate laudatius? Quanquam enim Alcibiadeum apud Platonem proverbium, veritatem vino pueritiaeque tribuit, tamen omnis ea laus mihi peculiariter debetur, vel Euripide teste, cujus exstat illud celebre de nobis dictum, μωρα γαρ μωρος λεγει. Fatuus quicquid habet in pectore, id et vultu prae se fert, et oratione promit. At sapientum sunt duae illae linguae, ut idem meminit Euripides, quarum altera verum dicunt, altera, quae pro tempore judicarint oportuna. Horum est nigrum in candida vertere, et eodem ex ore frigidum pariter et calidum efflare, longeque aliud conditum habere in pectore, aliud sermone fingere. Porro in tanta felicitate, tamen hoc nomine Principes mihi videntur infelicissimi, quod deest, a quo verum audiant, et assentatores pro amicis habere coguntur. Sed abhorrent a vero Principum aures, dixerit aliquis et hac ipsa de causa, sapientes istos fugitant, quod vereantur ne quis forte liberior existat, qui vera magis, quam jucunda loqui audeat. Ita quidem res habet, invisa Regibus veritas. Sed tamen hoc ipsum mire in fatuis meis usu venit, ut non vera modo, verum etiam aperta convitia cum voluptate audiantur, adeo ut idem dictum, quod si a sapientis ore proficiscatur, capitale fuerat futurum: a morione profectum, incredibilem voluptatem pariat. Habet enim genuinam quandam delectandi vim veritas, si nihil accedat quod offendat: verum id quidem solis fatuis Dii dederunt. Iisdem ferme de causis hoc hominum genere mulieres gaudere solent impensius,

samimi ve hakikati söyleyen tek insandır kendileri. Hakikat dışında övgüye değer bir şey olabilir mi? Plato'nun eserinde, Alcibiades'in dile getirdiği bir atasözünde *hakikati söylemek şarap ve çocukluk çağına özgüdür* denir,[275] ama bu övgüye özellikle benim mazhar olmam gerekir; bu konuda Euripides'i tanık alalım, onun beni öven çok ünlü bir sözü var: *Deli delice konuşur*.[276] Delinin yüreğinde ne varsa, yüzüne de yansıtır, sözüne de. Oysa, yine Euripides'in bize anımsattığı gibi,[277] bilgelerin iki dili vardır, biriyle hakikati söylerler, diğeriyle durum neyi gerektiriyorsa onu. Siyahı beyaza çevirmek[278] bilgelerin işidir, tek bir solukta hem sıcak hem soğuk üflemek de, yüreğinde başka şey saklarken sözüne başka şey yansıtmak da. Bu kadar mutluluğa rağmen, Krallar bana çok mutsuz görünür, çünkü kendilerine hakikati söyleyecek tek kişi yoktur, dost yerine asalaklara mecburdur. Ama zaten Krallar hakikati işitmekten korkar diyeceksiniz, hatta bu yüzden bilgelerden kaçınırlar, olur da özgürce konuşan biri çıkar ve tatlı hayaller yerine doğruları kendilerine söylemeye kalkar. Evet, meselenin özü budur, Krallar hakikatten nefret eder. Ama tuhaftır ki, bu durum benim delilerimin hanesine kazanç olarak yazılır, onlar sadece doğruları söylemekle kalmazlar, aynı zamanda aleni hakaretlerini bile zevkle dinletirler; bu sözler bir bilgenin dilinden dökülmüş olsa, kesinlikle ipe götürülürdü. Ama deli söyledi mi, inanılmaz derecede keyif verir. Çünkü hakikati söylemenin kendine özgü bir zevki vardır, gücendirmemeyi beceriyorsa tabii. İşte bu meziyeti Tanrılar sadece benim delilerime bağışlamıştır. Tam da bu sebepten kadınlar böyle deli erkeklerden çok hoşlanır,

utpote ad voluptatem et nugas natura propensiores. Proinde quicquid cum hujusmodi factitarint, etiamsi nonnunquam serium nimis, illae tamen jocum ac lusum interpretantur, ut est ingeniosus, praesertim ad praetexenda commissa sua, sexus ille.

Igitur ut ad fatuorum felicitatem redeam, multa cum jucunditate peracta vita, nullo mortis vel metu, vel sensu, recta in campos Elysios demigrant, et illic pias atque otiosas animas lusibus suis delectaturi. Eamus nunc, et quemvis etiam sapientem cum hujus morionis sorte conferamus. Finge quod huic opponas exemplar sapientiae, hominem qui totam pueritiam atque adolescentiam in perdiscendis disciplinis contriverit, et suavissimam vitae partem, perpetuis vigiliis, curis, sudoribus perdiderit, ne in reliqua quidem omni vita vel tantillum voluptatis degustarit, semper parcus, pauper, tristis, tetricus, sibi ipsi iniquus ac durus, aliis gravis et invisus, pallore, macie, valetudine, lippitudine, confectus senio, canitieque multo ante diem contracta, ante diem fugiens e vita. Quanquam quid refert quando moriatur istiusmodi, qui nunquam vixerit? Habetis egregiam illam sapientis imaginem.

At hic rursus obganniunt mihi, *οἱ εκ της στωας βατραχοι. Nihil*, inquiunt, *miserius insania*. Sed insignis stultitia, vel insaniae proxima est, vel ipsa potius insania. Quid enim aliud est insanire, quam errare animo? Sed isti tota errant via. Age, hunc quoque syllogismum dissipemus, Musis bene fortunantibus.

çünkü kadınlar da doğaları gereği eğlenceye ve uçarılıklara daha meyillidir. Ne halt yerlerse yesinler, zaman zaman işler çok ciddi bir hal alsa bile, yaptıklarını şaka, oyun gibi yutturabilirler, yani özellikle işledikleri suçları örtbas etmede kadın cinsi bir dehadır.

Delilerin mutluluğuna geri dönecek olursak, bunlar keyif içinde dolu dolu bir yaşam sürdükten sonra, ölüm korkusu falan duymadan, hatta ölümün farkına bile varmadan doğruca Elysium Bahçelerine[279] göç ederler, oyunbazlıklarıyla oradaki kutlu ve elini eteğini dünya işinden çekmiş ruhları eğlendirmek üzere. Gelin şimdi bir bilgenin kaderini, bu türden bir delinin kaderiyle karşılaştıralım. Bir bilgelik numunesi hayal edin ve delinin karşısına koyun, bütün çocukluğunu ve gençliğini bilim dallarını öğrenmekle harcamış, ömrünün en güzel yıllarını gece gündüz uyumadan, endişelerle, kan ter içinde geçirmiş, ömrünün kalanında da zevk şarabından tek yudum almamış, her zaman tutumlu, yoksul, gamlı, somurtkan, benliğine karşı adaletsiz ve zalim, başkalarına karşı aksi ve sevimsiz, soluk benizli, sıska, hastalıklı, yarı kör, yaşlılıktan bitkin, vaktinden önce saçları ağarmış, vaktinden önce öte dünyanın yolunu tutan bir bilgeyi. Böyle bir adam zaten hiç yaşamadığına göre, ölse ne yazar? İşte sizlere mükemmel bir bilge tasviri.[280]

Bak yine *o Stoacı kurbağalar* bana vıraklamakta;[281] *çılgınlık kadar sefil bir şey yok* demekte.[282] Ama müstesna bir delilik ya çılgınlıkla kapı komşusudur ya da çılgınlığın ta kendisidir. Çünkü çıldırmak, aklın dışında dolanmaktan başka nedir? Ama şu kurbağalar hepten yolun dışına çıkmışlar. Haydi Musaların inayetine mazhar olalım ve bu savlarını çürütelim.

Argute quidem isti, verum quemadmodum apud Platonem docet Socrates, ex una Venere secta duas, et ex uno Cupidine dissecto duos faciens, itidem et istos dialecticos decebat insaniam ab insania distinguere, si modo ipsi sani videri vellent. Neque enim protinus omnis insania calamitosa est. Alioqui non dixisset Horatius, *An me ludit amabilis insania*: Neque Plato poetarum, vatum, et amantium furorem inter praecipua vitae bona collocasset: nec vates illa laborem Aeneae vocasset insanum. Verum est duplex insaniae genus: alterum quod ab inferis dirae ultrices submittunt, quoties immissis anguibus, vel ardorem belli, vel inexplebilem auri sitim, vel dedecorosum ac nefarium amorem, vel parricidium, incestum, sacrilegium, aut aliam id genus pestem aliquam in pectora mortalium invehunt, sive cum nocentem et conscium animum, Furiis ac terriculorum facibus agunt. Est alterum huic longe dissimile, quod videlicet a me proficiscitur, omnium maxime exoptandum. Id accidit quoties jucundus quidam mentis error simul et anxiis illis curis animum liberat, et multijuga voluptate delibutum reddit. Atqui hunc mentis errorem ceu magnum quoddam Deorum munus, ad Atticum scribens, optat Cicero, nimirum quo tantorum malorum sensu carere posset. Neque perperam sensit Argivus ille, qui hactenus insaniebat, ut totos dies solus desideret in theatro, ridens, plaudens, gaudens, quod crederet illic

Savları bilgece doğrusu, ama Plato'nun eserinde, Socrates bizlere tek bir Venus'un bölününce nasıl iki Venus olacağını, Cupido'nun bölününce nasıl iki Cupido olacağını gösterir,[283] aynı şekilde bu mantık üstatları da, kendilerini akıllıymış gibi göstermeye çalışsalardı, çılgınlığı çılgınlıktan ayırt ederlerdi.[284] Çünkü çılgınlığın her çeşidi bir felaket değildir. Öyle olsa, Horatius şöyle demezdi: *Yoksa o tatlı çılgınlık benimle oyun mu oynuyor?*[285] Öyle olsa, Plato şairlerin, kâhinlerin ve âşıkların çılgınlığını, insan yaşamının en kutlu sevinçleri arasına yerleştirmezdi ve öyle olsaydı o kâhin[286] Aeneas'ın üstlendiği zorlu görevi[287] çılgınlık olarak değerlendirmezdi. Gerçekten de iki doğası vardır çılgınlığın: Biri intikamcı tanrıçalar[288] tarafından Yeraltı Ülkesinden gönderilmiştir, bunlar ne zaman salıverse yılanlarını, insan yüreği ya savaş hırsıyla dolar ya da karşı konulmaz bir para susuzluğuyla, ya rezil ve yasak bir aşka yenik düşer ya ana baba katilliğine, ya akrabasıyla ilişkiye girer, ya dinine saygısızlık eder, ya bu türden bir vebaya bulanır; ya da zarar veren ve zarar verdiğini bilen ruhları intikamçı tanrıçalarla ve vesveselerin alevli çırasıyla yanıp tutuşur.[289] Çılgınlığın diğer türü bundan çok farklıdır, çünkü benden kaynaklandığı gün gibi açıktır; en çok arzulanan duygudur. Tatlı bir kaçıklık ruhu kaygılarından sıyırıp da kat kat zevklerle sağlığına kavuşturduğu anda oluşur. Kaçıklık, Cicero'nun Atticus'a yazdığı mektupta özlemini çektiğini belirttiği Tanrıların büyük lütfudur; ancak bu lütuf sayesinde başına gelen onca felaketin altından kalkabilecektir kendisi.[290] O Yunan da[291] işin doğrusunu anlamıştı; o kadar aklını kaçırmıştı ki, bütün gün boyunca tek başına tiyatroda oturuyor, gülüyor, alkışlıyor ve seviniyordu, çünkü sahnede

miras agi tragoedias, cum nihil omnino ageretur, cum in caeteris vitae officiis probe sese gereret, *jucundus amicis, comis in uxorem, posset qui ignoscere servis, Et signo laesae non insanire lagenae.* Hunc ubi cognatorum opera datis pharmacis morbo levasset, sibique jam totus esset redditus, hunc in modum cum amicis expostulans, *Pol, me occidistis amici, Non servastis ait, cui sic extorta voluptas. Et demptus per vim mentis gratissimus error.* Et merito quidem: errabant enim ipsi, atque elleboro magis opus habebant, qui tam felicem ac jucundam insaniam, ceu malum aliquod, existimarent potionibus expellendam. Quanquam illud equidem nondum statui, num quivis sensus, aut mentis error, insaniae nomine sit appellandus. Neque enim si cui lippienti mulus asinus esse videatur: aut si quis indoctum carmen veluti doctissimum admiretur, is continuo videbitur insanire. Verum si quis non sensu tantum, sed animi judicio fallatur, idque praeter usitatum morem ac perpetuo, is demum insaniae censebitur affinis esse, veluti si quis quoties asinum audierit rudentem, arbitretur sese miros symphoniscos audire, aut si quis pauperculus, infimo loco natus, Croesum Lydorum regem esse se credat. Sed hoc insaniae genus, si, quemadmodum fere sit, vergat ad voluptatem, non mediocrem delectationem adfert tum iis, qui eo tenentur, tum illis, quibus est hoc animadversum, nec tamen eodem insaniunt. Nam haec insaniae species multo latius patet, quam vulgus hominum intelligit.

hiçbir oyun oynanmadığı halde muhteşem gösteriler sergilendiğine inanıyordu; buna rağmen yaşamının geri kalanındaki bütün sorumluluklarını layıkıyla yerine getiriyordu, *arkadaşlarına sevecen, karısına hayat yoldaşı, kölelerine karşı hoşgörülü olabiliyordu. Şişenin mührünü kırdılar diye öfkeden kudurmazdı.* Eş dost araya girip hastalığını sakinleştirici ilaçlar vermeye kalktığında, yeniden aklı başına geliyor ve dostlarına şöyle itiraz ediyordu: "Pollux adına,[292] zevklerimden koparmakla beni öldürüyorsunuz, dostlarım, kurtarmıyorsunuz," diyordu, "ve zihnimin en hoş hayalini[293] zorla alıp götürüyorsunuz." Çok da haklıydı, çünkü aslında dostları hayal görüyordu ve aslında kendisinden çok dostlarının çöpleme otuna[294] ihtiyacı vardı, çünkü böyle mutlu ve tatlı bir cinnetin bir hastalıkmış gibi ilaçlarla sökülüp atılması gerektiğini sanıyorlardı. Gerçi henüz tam olarak karar vermiş değilim, acaba her tuhaf duyguya ya da zihinsel yanılgıya delilik yakıştırması yapılmalı mı? Çünkü şaşılığından katırı eşek gören ya da berbat bir şiire mükemmelmiş gibi hayran olan adama elbette deli denemez. Ama bir insanın algılaması bozuksa, akıllı karar alamıyorsa ve özellikle alışılmış tarzın ötesine geçip bunda ısrar ediyorsa, o zaman onun deliliğin sınırına gelmiş olduğu düşünülür; örneğin eşek anırtısını her işittiğinde müthiş bir senfoni dinlediğini sanan bir adam gibi ya da aşağı bir soydan doğduğu halde kendisinin Lydia kralı Croesus[295] olduğuna inanan bir zavallıcık gibi. Ama bu tür bir delilik de her zaman olduğu gibi zevke meylederse ona tutulanları epey bir eğlendirir; bir de onu fark etmiş, ama henüz aynı oranda deli olmayanları. Çünkü bu tür delilik sıradan insanın kavrayabileceğinden çok daha geniştir.

Sed vicissim insanus insanum ridet, ac mutuam sibi voluptatem invicem ministrant. Neque raro fieri videbitis, ut major insanus vehementius rideat minorem.

Verum hoc quisque felicior, quo pluribus desipit modis, Stultitia judice, modo in eo genere insaniae maneat, quod nobis est peculiare, quod quidem usqueadeo late patet, ut haud sciam, an ex universa mortalium summa quempiam liceat reperire, qui omnibus horis sapiat, quique non aliquo insaniae genere teneatur. Quanquam hoc tantum interest qui cucurbitam cum videt mulierem esse credit, huic insano nomen ponunt, propterea quod perpaucis id usu veniat. Verum ubi quis uxorem suam, quam cum multis habet communem, eam plusquam Penelopen esse dejerat, sibique majorem in modum plaudit, feliciter errans, hunc nullus insanum appellat, propterea quod passim maritis hoc accidere videant.

Ad hunc ordinem pertinent et isti, qui prae venatu ferarum omnia contemnunt, atque incredibilem animi voluptatem percipere se praedicant, quoties foedum illum cornuum cantum audierint, quoties canum ejulatus. Opinor etiam cum excrementa canum odorantur, illis cinnamomum videri. Deinde quae suavitas, quoties fera lanianda est? Tauros et verveces humili plebi laniare licet, feram nisi a generoso secari nefas. Is nudo capite, inflexis genibus, gladio ad id destinato, neque enim quovis idem facere fas est, certis gestibus, certa membra, certo ordine religiose secat.

Bir deli bir deliye güler ve bir eğlencedir başlar karşılıklı. Hatta bir delinin kendisinden daha az deliye kahkahalarla güldüğü vakalara da öyle az rastlamazsın.

O halde Deliliğin düşüncesine göre, insan çeşitli biçimlerde aklını yitirdikçe mutluluğunu arttırır, ama sadece bana özgü olan delilik biçimine bağlı kaldığı sürece; bu o kadar yaygın bir deliliktir ki, şu yeryüzünde her saat akıllıca davranan ve deliliğin herhangi bir türüne tutulmamış tek bir insana rastlar mısınız bilmem. Gerçi önemli bir fark vardır, örneğin sukabağını görünce karısı sanan adama deli denir, çünkü bu ancak birkaç kişiye nasip olur. Ama karısını birçok kişiyle paylaştığı halde onun Penelope'den[296] bile daha sadık olduğuna yemin eden ve bundan dolayı kendisini avuçları patlayıncaya kadar alkışlayan, mutlu bir hayal âlemine dalmış kocaya hiç kimse deli diyemez, çünkü her yerde her evliliğin başına böyle bir olay geldiğine tanık olabilirsiniz.

Aynı sınıfa, vahşi hayvanları avlamaktan başka hiçbir şeye kafayı takmayan, av borusunun o iğrenç sesini ve köpeklerin ulumalarını duyduğu an yüreğinin inanılmaz bir sevinçle dolduğunu söyleyen adamları da dahil edebilirsin.[297] Sanırım köpek kakası bile onlar için tarçın gibi kokmakta. Dahası, hayvanların parça parça edilmesi ne tatlı bir zevktir kimbilir? Öküzleri ve iğdiş edilmiş koçları avamdan bir kişi de parçalayabilir, ama vahşi bir av hayvanını ancak bir soylu dilimleyebilir. Başı açık, dizlerinin üstüne çöker, bu işe tahsis edilen bir kılıçla –çünkü böyle bir kılıç kullanması caizdir– belli birtakım el kol ve yüz hareketleriyle belli organları belli bir sıra gözeterek huşu içinde dilimler.

Miratur interim perinde ut in re nova, circunstans tacita turba, tametsi spectaculum hoc plus millies viderit. Porro cui contigerit e bellua nonnihil gustare, is vero existimat sibi non parum nobilitatis accedere. Itaque cum isti assidua ferarum insectatione atque esu, nihil aliud assequantur, nisi ut ipsi propemodum in feras degenerent, tamen interea regiam vitam agere se putant.

Est his simillimum genus eorum, qui insatiabili aedificandi studio flagrant, nunc rotunda quadratis, nunc quadrata rotundis permutantes. Neque vero finis ullus, neque modus, donec ad extremam redactis inopiam, nec ubi habitent, nec quid edant, supersit. Quid tum postea? Interim annos aliquot summa cum voluptate peregerunt.

Ad quos mihi quidem proxime videntur accedere, qui novis et arcanis artibus, rerum species vertere moliuntur, ac terra marique quintam quandam essentiam venantur. Hos adeo lactat mellita spes, ut neque laborum, neque impensarum unquam pigeat, miroque ingenio semper aliquid excogitant, quo sese denuo fallant, sibique ipsis gratam faciant imposturam, donec absumtis omnibus, non sit quo jam fornaculam instruant. Non desinunt tamen jucunda somniare somnia, caeteros pro viribus ad eandem felicitatem animantes. Cumque jam prorsus omni spe destituuntur, superest tamen una sententia, abunde magnum solatium, *in magnis et voluisse sat est*. Ac tum vitae brevitatem incusant, ut quae magnitudini negotii non suffecerit.

Bu arada etrafını çevreleyen kalabalık sessizlik içinde binlerce defa gördüğü bu manzarayı yeni bir şeymiş gibi hayranlıkla izler. Vahşi hayvanın etinden bir lokma tatma lütfuna erebilen kişi ise kendisini soyluluğun neredeyse doruğunda görür. Ardı arkası kesilmeyen bu vahşi hayvanları avlama ve av eti yeme alışkanlığının tek kazancı, soyluların hayvanlar gibi vahşileşmesinden başka bir şey değildir, ama onlar o sırada krallara layık bir yaşam sürdüklerini sanırlar.

Bu sınıftaki delilere çok benzeyen bir başka kesim, kendisini bina inşa etmenin doymaz hırsına kaptıranlar ve kâh daireleri karelere, kâh kareleri dairelere döndürüp duranlardır. Ne sınırları vardır ne de ölçüleri ve sonunda yoksulluğun dibine vururlar, yaşayacakları bir yer, yiyecekleri tek lokma kalmamacasına. Sonrası mı? Zevk içinde birkaç yıl geçirmişlerdir ya, yeter de artar.

Bana göre bu tür insanlara bir de yeni ve gizemli buluşlarıyla nesnelerin özünü değiştirmeye heveslenen ve karada denizde beşinci element[298] avına çıkanları da katmalı.[299] O tatlı umuda öylesine kaptırmışlardır ki kendilerini, emekmiş, masrafmış hiç düşünmezler, mucizevi bir dehayla her an bir kez daha aldanacakları bir şeyler tasarlar ve aldanmanın keyfini çıkarmaya devam ederler, ta ki bütün paralarını tüketinceye, kendilerine küçücük bir ocak bile kuracak halleri kalmayıncaya değin. Ama bu durumda bile tatlı rüyalar görmekten vazgeçmezler, başkalarını da ayartıp bu mutluluğu onlara da tattırmak için canla başla çalışırlar. Sonunda bütün umutları suyunu çeker, ama ellerinde kalan sadece şu deyiş bile onlara bol bol teselli sağlar: *Büyük işler için niyetlenmek yeter de artar*![300] Sonunda da, niyetlendikleri işin büyüklüğünü içine sığdıramadı diye yaşamın kısalığına veryansın ederler.

Porro aleatores nonnihil addubito, num in nostrum collegium sint admittendi. Sed tamen stultum omnino ridiculumque spectaculum est, quoties videmus nonnullos usque adeo addictos, ut simulatque strepitum talorum audierint, protinus illis cor saliat, palpitetque. Deinde cum semper illiciente vincendi spe omnium facultatum naufragium fecerint, in aleae scopulum illisa nave, non paulo formidabiliorem Malea, vixque nudi emerserint, quosvis potius fraudant quam victorem, ne scilicet viri parum graves habeantur. Quid cum senes jam et caecutientes, vitreis etiam oculis lusitant? Postremo cum jam justa chiragra contudit articulos, vicarium etiam mercede conducunt, qui pro se talos in pyrgum mittat? Suavis quidem res, nisi quod hic ludus plerumque solet in rabiem evadere, jamque ad Furias, non ad me pertinere.

Caeterum illud hominum genus haud dubie totum est nostrae farinae, qui miraculis ac prodigiosis gaudent mendaciis, vel audiendis vel narrandis. Nec ulla satietas talium fabularum, cum portentosa quaedam, de spectris, de lemuribus, de larvis, de inferis, de id genus millibus miraculorum commemorantur: quae quo longius absunt a vero, hoc et creduntur lubentius et jucundiore pruritu titillant aures. Atque haec quidem non modo ad levandum horarum taedium mire conducunt, verum etiam ad quaestum pertinent, praecipue sacrificis et concionatoribus.

Kumarbazlara gelince, onları bizim deli takımının içinde sayıp saymama konusunda biraz şüphelerim var. Ama sundukları manzara baştan sona delice ve gülünç; çoğu öyle kaptırmıştır ki kendini kumara, zarların şıkırtısını işittikleri anda bile yürekleri hoplar, küt küt atar. Kazanma umudunun büyüsüne kapılıp bütün mallarını bir deniz kazasına kurban verdiklerinde, bindikleri gemi Malea Burnu[301] kadar korkunç o *zar* kayalığına çarptığında ve çırılçıplak güç bela karaya çıkabildiklerinde, bu kez oyunun galibini değil de[302] yeni kurbanları dolandırmaya kalkarlar,[303] ne de olsa sözünün eri olmayan insanlar olarak tanınmak istemezler. Artık yaşlandıklarında ve iyice körleştiklerinde bile gözlerine gözlük takıp hâlâ kumar oynamalarına ne diyeceksiniz? Ne diyeceksiniz, o yaşın olmazsa olmazı gut hastalığı eklemlerini eğri büğrü edince, zarları kutuya[304] attırmak için kendilerine maaşla bir vekil tutmalarına? Öyle sık sık öfke bulutları yükselmese, aslında kumar hoş bir oyundur; zaten o anda da İntikam Tanrıçalarının sorumluluk alanına girer, benim değil.

Ama mucizevi ve tuhaf masallar dinlemekten veya anlatmaktan zevk alan insanlar, hiç şüphe yok ki bizim hamurumuzla yoğrulmuştur.[305] Anlattıkları masallar hayaletlerle, ruhlarla, gulyabanilerle, şeytanlarla, ölülerle ya da bu türden bir sürü kerametle yüklü olmadıkça asla tatmin olmazlar. Masallar ne denli hakikatten uzaksa, o denli hararetli dinleyici çeker kendilerine, o denli tatlı tatlı kaşır kulakları. Bunlar can sıkıcı saatleri eğlenceli hale getirmek gibi mucizevi bir hizmet görürken, aynı zamanda özellikle vaizlerin ve laf ebelerinin[306] de işini kolaylaştırır.

His rursum adfines sunt ii, qui sibi stultam quidem, sed tamen jucundam persuasionem induerunt, futurum, ut si ligneum, aut pictum aliquem Polyphemum Christophorum aspexerint, eo die non sint perituri; aut qui sculptam Barbaram praescriptis verbis salutarit, sit incolumis e praelio rediturus; aut si quis Erasmum certis diebus, certis cereolis, certisque preculis convenerit, brevi sit dives evasurus. Jam vero Georgium etiam Herculem invenerunt, quemadmodum et Hippolytum alterum. Hujus equum phaleris ac bullis religiosissime adornatum tantum non adorant ac subinde novo quopiam munusculo demerentur; per hujus aeream galeam dejerare plane regium habetur. Nam quid dicam de iis, qui sibi *fictis scelerum condonationibus*, suavissime blandiuntur, ac purgatorii spatia veluti clepsydris metiuntur, saecula, annos, menses, dies, horas, tanquam e tabula mathematica, citra ullum errorem dimetientes. Aut de iis qui magicis quibusdam notulis ac preculis, quas pius aliquis impostor, vel animi causa, vel ad quaestum excogitavit, freti nihil sibi non pollicentur, opes, honores, voluptates, saturitates, valetudinem perpetuo prosperam, vitam longaevam, senectam viridem, denique proximum Christo apud superos consessum, quem tamen nolint, nisi admodum sero contingere, hoc est, cum hujus vitae voluptates, invitos eos ac mordicus retinentes, tamen deseruerint, tum succedant illae coelitum delitiae.

Bu tür adamlara en yakın olanlar, delice, ama tatlı bir batıl inanca kendini kaptıranlardır; Christophorus'un Polyphemus'u andıran oyma heykelini ya da resmini görünce,[307] o gün ölmeyeceklerine inanırlar örneğin; ya da bir dizi duayla Barbara'nın[308] heykeli önünde eğilirlerse savaştan yara almadan döneceklerine; ya da birtakım günlerde, birtakım mumlarla ve birtakım dualarla Erasmus'u ziyaret ederlerse[309] kısa zamanda zengin olacaklarına inanırlar. Çoktan Georgius'un[310] şahsında Hercules'i keşfettiler, tıpkısının aynısı ikinci bir Hippolytus'ları bile var.[311] Bu azizin süslü koşum takımlarıyla, muskalarla donatılmış atına sonsuz bir saygıyla tapmakla kalmazlar, küçücük tuhaf armağanlar sunup lütfuna mazhar olmaya çalışırlar; azizimizin tunç miğferine ettikleri yemin ise ancak bir krala edilecek cinstendir. *İşledikleri günahların bağışlandığı*[312] *hayaline kapılıp* kendilerini tatlı tatlı kandıranlara ne diyeceğimi bilmiyorum; ya da Arafta geçirecekleri zamanı su saatiyle ölçenlere, matematiksel bir levhadan hesap ediyorlarmış gibi hiç hata yapmadan yüzyılları, yılları, ayları, günleri, saatleri sayanlara.[313] Ne diyeceğimi hiç bilmiyorum, sahtekâr bir azizin sırf kendisini eğlendirmek ya da kazanç sağlamak maksadıyla uydurduğu belli birtakım tılsımlı işaretlere ve dualara bel bağlayıp kendilerine her şeyi vaat edenlere, örneğin servet, yüksek mevkiler, zevkler, bolluk bereket, sürgit sağlıklı yaşam, uzun bir ömür, diri bir yaşlılık ve en sonunda gökte İsa'nın yanı başına tahsis edilmiş bir yer; gerçi bu son inayete vakti saati gelmeden ermek istemezler, yani inatla yapışıkları dünyevi yaşamın zevkleri, onlar istemese de, kendilerini terk etmeden önce; işte ancak o zaman cennetin sunacağı sevinçlerin peşine takılmak isterler.

Hic mihi puta negociator aliquis aut miles, aut judex, abjecto ex tot rapinis unico nummulo, universam vitae Lernam semel expurgatam putat, totque perjuria, tot libidines, tot ebrietates, tot rixas, tot caedes, tot imposturas, tot perfidias, tot proditiones existimat velut ex pacto redimi, et ita redimi, ut jam liceat ad novum scelerum orbem de integro reverti. Quid autem stultius iis, imo quid felicius, qui septem illis sacrorum psalmorum versiculis quotidie recitatis, plusquam summam felicitatem sibi promittunt? Atque hos magicos versiculos daemon quispiam, facetus quidem ille, sed futilis magis quam callidus, Divo Bernardo creditur indicasse, sed arte circunventus miser. Et haec tam stulta, ut meipsam propemodum pudeat, tamen approbantur, idque non a vulgo modo, verum etiam a religionis professoribus. Quid jam, nonne eodem fere pertinet, cum singulae regiones suum aliquem peculiarem vindicant divum, cumque in singulos singula quaedam partiuntur, singulis suos quosdam culturae ritus attribuunt, ut hic in dentium cruciatu succurrat, ille parturientibus dexter adsit, alius rem furto sublatam restituat, hic in naufragio prosper affulgeat, ille gregem tueatur: atque item de caeteris. Nam omnia percensere longissimum fuerit. Sunt qui singuli pluribus in rebus valeant, praecipue Deipara virgo, cui vulgus hominum plus prope tribuit quam filio.

Örneğin bir tüccarı, bir askeri, bir yargıcı düşünelim; eşek yükü gibi yağmalarından sadece bir tek sikke feda ederse Lerna bataklığına dönmüş yaşamının bir kerede pirüpak olacağına inanır, yani onca yalan yere yemin, onca sefahat, onca sarhoşluk, onca kavga, onca katliam, onca sahtekârlık, onca vefasızlık, onca hainlik adeta bir antlaşmayla affedilebilecektir, hatta öyle affedilebilecektir ki, kendisi tamamen serbest halde yeni bir günah çarkına silbaştan katılabilecektir. Peki, her gün kutsal mezmurlardan[314] yedi dizecik okumakla kendisine o yüce mutluluğa[315] kavuşma sözü veren insandan daha delisi –hayır, yanlış söyledim– daha mutlusu olabilir mi? Derler ki, bu büyülü dizeleri Aziz Bernardus'un aklına sokan bir şeytanmış; şakacı bir şeytan bu doğrusu, ama kurnazdan çok bön bir şeytan, çünkü kurduğu tuzağa kendisi düşmüş zavallı.[316] Böyle şeyler öyle aptalca ki, neredeyse ben bile onlardan utanacağım, ama işte bir şekilde herkesin çok hoşuna gidiyor, hatta sıradan halkı geçtik din âlimlerinin bile beğenisini kazanıyor. Tek tek her yörenin kendisine ait bir azizi olduğunu iddia etmesi de farklı bir delilik biçimi olmasa gerek; her bir azize tek tek güçler bahşedilmiştir, her birinin kendisine özgü tapım biçimleri vardır; birisi diş ağrısına deva olur, diğeri çocuk doğururken kadınların sağ tarafında[317] durur, bir başkası çalınan eşyanın bulunmasına yardım eder; birisi gemi kazalarında kurtarıcı olarak belirir, diğeri sürüleri kollar ve bu böyle sürer gider. Belli ki hepsini tek tek saymak uzun sürecek. Ama tek başlarına birden fazla konuda yardıma koşanları da atlamayalım, özellikle Tanrımızın Anası Bakire'yi;[318] çünkü cahil halk neredeyse oğlundan fazla güç atfeder ona.

Verum ab his Divis quid tandem petunt homines nisi quod ad stultitiam attinet? Agedum inter tot anathemata, quibus templorum quorundam parietes omnes, ac testudinem ipsam refertam conspicitis, vidistis ne unquam qui stultitiam effugerit, qui vel pilo sit factus sapientior? Alius enatavit incolumis. Alius ab hoste perfossus, vixit. Alius e praelio, pugnantibus caeteris, non minus feliciter quam fortiter aufugit. Alius in crucem subactus, favore Divi cujuspiam furibus amici, decidit ut nonnullos etiam male divitiis onustos pergeret exonerare. Alius perfracto carcere fugit. Alius irato medico a febre revaluit. Alii potum venenum, alvo soluta, remedio non exitio fuit, idque non admodum laeta uxore, quae operam et impensam luserit. Alius everso plaustro, equos incolumes domum abegit. Alius oppressus ruina vixit. Alius a marito deprehensus elusit. Nullus pro depulsa stultitia gratias agit. Adeo suavis quaedam res est nihil sapere, ut omnia potius deprecentur mortales, quam Moriam. Sed quid ego hoc superstitionum pelagus ingredior?

Non mihi si linguae centum sint, oraque centum
Ferrea vox, omneis fatuorum evolvere formas,
Omnia stultitiae percurrere nomina possim.

Ama aslında insanların bu Azizlerden beklentisi sadece delilikle ilgili bir şey değil mi? Bakın şu adaklara,[319] şu kiliselerin bütün duvarlarını, ta tavanlarına kadar doldurmuş; içlerinden birinin bile delilikten uzaklaşmak, bilgelikten azıcık da olsa nasiplenmek adına konduğunu hiç gördünüz mü? Birisi[320] sağ salim karaya yüzüp boğulmaktan[321] kurtulmuştur, diğeri düşman tarafından deşilmiş, ama hayatta kalmıştır, bir başkası muharebe alanında dövüşen yoldaşlarını yüzüstü bırakmış, biraz küstahça, biraz da şans eseri oradan sıvışmıştır; birisi hırsızların velinimeti bir Azizin inayetiyle darağacından sıyrılmış, ama epeyce bir insanı para yükünden kurtarmaya kaldığı yerden devam etmiştir; bir başkası zindanını parçalayıp kirişi kırmıştır; birisi hekimlerini kızdırmak pahasına ateşini düşürmeyi başarmıştır; diğeri içtiği zehir müshil etkisi yapınca, öleceği yerde şifa bulmuştur – karısının da epeyce içini yakmıştır bu durum doğrusu, ne de olsa kadıncağızın hem emeği hem de parası boşa gitmiştir;[322] birisinin arabası devrilmiş, ama atlarını kıllarına zarar gelmeden eve sürüp götürmüştür; diğerinin evi yıkılmış, ama canı kurtulmuştur, bir başkası kendisini iş üstünde yakalayan kocasının elinden sıyrılmayı başarmıştır. Ama bunların hiçbiri delilikten kurtulduğu için şükretmemiştir. Hiçbir şey bilmemek o kadar tatlı bir şeydir ki, ölümlüler Delilikten başka her şeyden kurtulmak için dua edebilir. Ama ben neden bu hurafeler denizine giriyorum ki?

Yüz dilim olsa da, yüz ağzım,
Demirden bir sesim,[323] *yine de saymam imkansız*
Çeşit çeşit deliyi; sıralamam imkansız
Çeşit çeşit deliliği. [324]

Usque adeo omnis omnium Christianorum vita istiusmodi delirationibus undique scatet: quas ipsas tamen Sacrifici non gravatim et admittunt et alunt, non ignari quantum hinc lucelli soleat accrescere. Inter haec, si quis odiosus sapiens exoriatur, succinatque id, quod res est, non male peribis, si bene vixeris: peccata redimis, si nummulo addideris odium malefactorum, tum lacrymas, vigilias, precationes, jejunia, ac totam vitae rationem commutaris: Divus hic tibi favebit, si vitam illius aemulaberis. Haec, inquam, atque id genus alia, si sapiens ille obganniat, vide a quanta felicitate repente mortalium animos in quem tumultum retraxerit? Ad hoc collegium pertinent, qui vivi qua funeris pompa velint efferri, tam diligenter statuunt, ut nominatim etiam praescribant, quot taedas, quot pullatos, quot cantores, quot luctus histriones velint adesse, perinde, quasi futurum sit, ut aliquis hujus spectaculi sensus ad ipsos sit rediturus, aut ut pudescant defuncti, nisi cadaver magnifice defodiatur, haud alio studio, quam si aediles creati, ludos aut epulum edere studeant.

Equidem tametsi propero, tamen haud possum istos silentio praetercurrere, qui cum nihil ab infimo cerdone differant, tamen inani nobilitatis titulo, mirum quam sibi blandiuntur. Alius ad Aeneam, alius ad Brutum, alius ad Arcturum genus suum refert. Ostendunt undique sculptas et pictas Majorum imagines. Numerant proavos

İşte Hıristiyanların günlük yaşamı dünyanın ne tarafına gitseniz bu tür kaçıklıklarla kaynar; ama bundan elde edecekleri kazancın farkında olan Rahipler hiç vicdan azabı çekmeden bütün bunları hoş görür ve destekler. Bu arada nefretlik bir bilge çıkıp da doğruyu bütün çıplaklığıyla söylemeye kalkarsa, yani *iyi yaşamışsan kötü ölmezsin; günahlarından kurtulmanın yolu, bağışladığın şu azıcık meblağa*[325] *kötülüklerden ettiğin nefretini de eklemektir, ayrıca gözyaşlarını, uykusuz gecelerini, dualarını, oruçlarını ve de değiştirdiğin bütün yaşam tarzını; Azizin yaşamını kendine örnek alırsan, onun tarafından kutsanırsın* gibi; yineliyorum, o bilgeniz işte bu türden sözler homurdanmaya kalkarsa, seyreyleyin o zaman, ölümlülerin ruhları o büyük mutluluktan birdenbire nasıl büyük bir karmaşaya sürüklenecektir? Yukarıda sözünü ettiğim deli sınıfına, daha hayattayken kendi cenazesinin tören alayını belirlemek isteyenleri de ekleyebilirsiniz; öyle ayrıntılı bir hesap çıkarır ki bu adamlar, isteklerini tek tek liste halinde yazarlar, kaç kandil, kara yas giysileri içinde kaç kişi, ilahi okuyacak kaç kişi, kiralık ağlayıcı olarak kaç kişi katılacak diye, sanki bu gösteriden bir şekilde kendileri de haberdar olacaklarmış gibi; ya da cesetleri debdebeli bir törenle gömülmezse, öldüklerinde utançtan yüzleri kızaracakmış gibi; bu hummalı uğraşları, yeni seçilen belediye başkanlarının halka açık oyunlar ya da şölenler düzenlemek için canla başla çalışmalarını hiç aratmıyor doğrusu.[326]

Acele etmeliyim, ama şu insanlardan da bahsetmeden geçemeyeceğim, hani zavallı bir ameleden farkı olmadığı halde, abuk bir soyluluk unvanıyla şaşılacak derecede gururlananlardan.[327] Kimi Aeneas'a,[328] kimi Brutus'a,[329] kimi Arcturus yıldızına[330] dayandırır soyunu. Her yerde Atalarının heykellerini ve resimlerini sergilerler. Büyük büyükbabalarını,

atque atavos, et antiqua cognomina commemorant, cum ipsi non multum absint a muta statua, pene iis ipsis, quae ostentant signis, deteriores. Et tamen hac tam suavi Philautia felicem prorsum vitam agunt. Neque desunt aeque stulti, qui hoc belluarum genus perinde ut Deos suspiciunt.

Sed quid ego de uno aut altero genere loquor, quasi vero non passim haec Philautia plurimos ubique miris modis felicissimos efficiat. Cum hic quavis simia deformior, sibi plane Nireus videtur? Alius simulatque treis lineas circinno duxerit, prorsum Euclidem sese putat: hic *ονος προς λυραν*, et *quo deterius, nec ille sonat, quo mordetur gallina marito,* tamen alterum Hermogenem esse se credit. Est autem illud longe suavissimum insaniae genus, quo nonnulli, quicquid ulli suorum dotis adest, eo non aliter atque suo gloriantur. Qualis erat ille bis beatus apud Senecam dives, qui narraturus historiolam quampiam, servos ad manum habebat, qui nomina suggererent, non dubitaturus, vel in pugilum certamen descendere, homo alioqui adeo imbecillus, ut vix viveret, hac re fretus, quod multos haberet domi servos egregie robustos.

Porro de artium professoribus, quid attinet commemorare? quando peculiaris est horum omnium Philautia, adeo ut reperias citius, qui velit agello paterno, quam ingenio cedere, verum praecipue histrionum, cantorum, oratorum, ac poetarum, quorum

büyük büyük büyükbabalarını sayıp dururlar, eski aile adlarını ezbere bilirler, oysa kendilerinin dilsiz bir heykelden pek farkları yoktur, hatta sergiledikleri o heykellerden bile beterdir hepsi. Ama şükürler olsun ki, o dünya tatlısı Kendini Beğenmişlik[331] sayesinde mutlu mesut yaşayıp giderler. Bir de bu hödük hayvanları Tanrılar gibi görenler var ki, onlardan daha az deli sayılmazlar doğrusu.

Ama delilik türlerini birbiri ardına saymama ne gerek var, şu bizim Kendini Beğenmişlik dünyanın her tarafında sayısız insanı birçok şekilde mutluluğun doruğuna çıkarmadı mı? Görmüyor musun, bak şu adama, bir maymundan daha çirkin olmasına rağmen kendini baştan sona Nireus[332] gibi görüyor? Ya şu adam, pergelle üç çizgi çizdi diye kendini Euclides[333] sanıyor. *Kocası tarafından gagalanınca boğuk boğuk bağıran tavuktan*[334] bile berbat ses çıkaran şu *lir çalan eşek*,[335] kendisinin ikinci bir Hermogenes[336] olduğuna inanıyor. Ama şimdiye kadar saydığımız delilik türleri arasında en eğlencelisi, evindeki hizmetkârlarından herhangi birinin yeteneğini kendisine mal edip bununla övünenlerin deliliğidir. Seneca'nın kat kat mutlu zenginin deliliği[337] işte bu türden bir deliliktir; bu adam ne zaman bir hikâye anlatacak olsa, unuttuğu adları kulağına fısıldayacak kölelerini yanında hazır bulundururdu; üflesen devrilecek kadar sıska olmasına rağmen hiç çekinmez, yumruk yumruğa dövüşmeye kalkardı, tek güvencesi evde iri kıyım bir sürü kölesi olmasıydı.

Sanat üstatlarına gelince, acaba onlara ne demeliyim? Her birinin kendine özgü öyle bir Kendini Beğenmişlikleri var ki, dâhice fikirlerinden vazgeçmektense babasından kalan tarlasından gözü kapalı vazgeçecek birini anında bulabilirsin; özellikle şu oyuncuların, şarkıcıların, hatiplerin ve şairlerin

quo quisque est indoctior, hoc sibi placet insolentius, hoc sese magis jactat, ac dilatat. Et inveniunt similes labra lactucas, imo quo quicque est ineptius, hoc plures admiratores nanciscitur, ut pessima quaeque semper plurimis arrident, propterea quod maxima pars hominum, ut diximus, Stultitiae obnoxia est. Proinde si quis est imperitior, et sibi ipsi multo jucundior est, et pluribus admirationi, quid est quod is veram eruditionem malit, primum magno constaturam, deinde reddituram et putidiorem et timidiorem, postremo multo paucioribus placituram.

Jam vero video naturam, ut singulis mortalibus suam, ita singulis nationibus, ac pene civitatibus communem quandam insevisse Philautiam: atque hinc fieri, ut Britanni praeter alia, formam, musicam, et lautas mensas proprie sibi vindicent. Scoti, nobilitate, et regiae affinitatis titulo, neque non dialecticis argutiis sibi blandiantur: Galli morum civilitatem sibi sumant: Parisienses, theologicae scientiae laudem omnibus prope submotis, sibi peculiariter arrogent: Itali bonas litteras et eloquentiam asserant: atque hoc nomine sibi suavissime blandiantur omnes, quod soli mortalium barbari non sint. Quo quidem in genere felicitatis, Romani primas tenent, ac veterem illam Romam adhuc jucundissime somniant: Veneti nobilitatis opinione sunt felices. Graeci tanquam disciplinarum autores, veteribus illis laudatorum heroum titulis sese venditant:

içlerinde biri ne kadar cahilse o kadar kendini beğenir, o kadar böbürlenir ve gerim gerim gerilir. Eşekdikeni kendine benzer dudağa yaraşır,[338] gerçekten ahmaklık kat sayısı arttıkça hayran sayısı da o oranda çoğalır, çok kötü şeyler her zaman çok insanı güldürür, çünkü demin de söylediğim gibi, çoğu insan Deliliğe meyillidir. Bir insan işinin ehli değilse ve kendisini beğendikçe beğeniyorsa ve hayranlarının sayısı arttıkça artıyorsa, doğru dürüst bir eğitime ihtiyacı mı kalır artık; her şeyden önce böyle bir eğitim kendisine pahalıya mal olacaktır, sonra kendisini müşkülpesent ve ürkek[339] kılacaktır, en sonunda da hayranlarının sayısını epeyce azaltacaktır.

Artık anlıyorum ki, doğa ölümlülerin her birine kendine özgü Kendini Beğenmişlik zerkettiği gibi, her bir ulusa, hatta neredeyse her topluma da kendilerine özgü Kendine Beğenmişlik zerketmiş. Bu yüzden, örneğin İngilizler,[340] başka şeyler bir yana, özellikle güzellik, müzik ve kaliteli yemek gibi konularda eşsiz olduklarını düşünürler. İskoçyalılar[341] soyluluklarıyla, kraliyet unvanlarına sahip olmanın ayrıcalığıyla ve bir o kadar da diyalektik tartışmalarıyla övünürler. Fransızlar[342] nezaket konusunda iddialıdır; Parisliler[343] ilahiyat alanındaki üstün bilgileriyle herkesi aştıklarını düşünür ve özellikle bu konuda kendileriyle gurur duyarlar. İtalyanlar[344] edebiyat ve belagat alanının tekellerine almıştır. Bu özelliklerinden dolayı insanlar arasında tek uygar ulus olduklarını iddia ederek kendilerini tatlı tatlı kaşırlar. Bu tür bir mutluluk anlayışında Romalılar ilk sırayı alır ve neşe içinde hâlâ eski Roma'nın[345] hayalini kurarlar. Venedikliler soylu olduklarını düşünüp mutlu olurlar. Yunanlar bütün bilimlerin yaratıcısıymış gibi, geçmişin saygın kahramanlarının onurlarını kendilerine mal ederler.

Turca totaque illa vere barbarorum colluvies etiam religionis laudem sibi vindicat, Christianos perinde uti superstitiosos irridens. At multo etiam suavius Judaei etiamdum Messiam suum constanter exspectant, ac Mosen suum, hodieque mordicus tenent: Hispani bellicam gloriam nulli concedunt: *Germani corporum proceritate, et magia cognitione sibi placent.*

Ac ne singula persequar, videtis opinor, quantum ubique voluptatis pariat singulis et universis mortalibus Philautia, cui prope par est Assentatio soror. Nihil enim aliud Philautia, quam cum quis ipse sibi palpatur. Idem si alteri facias, κολακια fuerit. At hodie res quaedam infamis est adulatio, sed apud eos, qui rerum vocabulis magis, quam rebus ipsis commoventur. Existimant cum adulatione fidem male cohaerere: quod multo secus sese habere, vel brutorum animantium exemplis poterant admoneri. Quid enim cane adulantius? At rursum quid fidelius? Quid sciuro blandius? At hoc quid est homini magis amicum? Nisi forte vel asperi leones, vel immites tigres, vel irritabiles pardi magis ad vitam hominum conducere videntur. Quanquam est omnino perniciosa quaedam adulatio, qua nonnulli perfidiosi et irrisores, miseros in perniciem adigunt. Verum haec mea, ab ingenii benignitate, candoreque quodam proficiscitur, multoque virtuti vicinior est, quam ea quae huic opponitur, asperitas, ac morositas inconcinna, ut ait Horatius, gravisque.

Türkler ve diğer bütün barbar artıkları dinleriyle övünür, Hıristiyanları batıl itikatları yüzünden küçümserler. Yahudiler ise daha ileri gidip büyük bir sadakatle kendi Mesihlerini bekler ve o gün gelene kadar da Musa'larına dört elle sarılırlar. İspanyollar savaşlarda elde ettikleri şan ve şöhret konusunda rakip tanımazlar. *Almanlar*[346] *uzun boylu olmalarıyla ve büyü sanatındaki bilgileriyle kibirlenirler.*

Böyle tek tek örneklerin peşine takılmamın anlamı yok, nasıl olsa anlamışsınızdır artık, bakın Kendini Beğenmişlik birey olsun, toplum olsun bütün insanlığa ne büyük bir zevk paylaştırmış; kız kardeşi Pohpohlama da[347] ondan aşağı kalmamış doğrusu. Aslına bakarsanız insanın kendi kendisini pohpolaması, Kendini Beğenmişlikten başka bir şey değil. Bu davranışı başkalarına sergilersen adı *Dalkavukluk*[348] olur. Gerçi günümüzde dalkavukluk kötü bir şöhret edinmiştir, ama davranıştan çok davranışa verilen adı takıntı yapanlar arasında. Dalkavukluğun sadakatle bağdaşmadığını düşünür insanlar, ama akıl yoksunu hayvanları örnek alıp inceleyecek olurlarsa tamamen yanıldıklarını anlarlar. Bir köpekten daha dalkavuğuna rastladınız mı? Ama bir köpekten daha sadık bir hayvan olabilir mi? Bir sincaptan daha soytarısı var mı? Ama onun kadar insana dost başka bir hayvan olabilir mi? Vahşi aslanların, azgın kaplanların ya da öfke kusan parsların insan yaşamına daha fazla katkı sağladığını düşünüyorsanız, tabii o başka. Çünkü bu dalkavukluk biçimi baştan sona zararlıdır, kalleş ve alaycı insanlar zavallı kurbanlarını kötü duruma düşürmek için kullanırlar bunu. Ama benim dalkavukluğum masum bir hayırseverlikten ve samimiyetten kaynaklanır ve erdeme daha yakındır; bunun karşıtı, Horatius'un dediği gibi, kabalık, somurtkanlık ve yerli yersiz huysuzluktur.[349]

Haec dejectiores animos erigit, demulcet tristes, extimulat languentes, expergefacit stupidos, aegrotos levat, feroces mollit, amores conciliat, conciliatos retinet. Pueritiam ad capessenda studia literarum allicit, senes exhilarat, principes citra offensam sub imagine laudis, et admonet et docet. In summa facit, ut quisque sibi ipse sit jucundior et charior, quae quidem felicitatis pars est vel praecipua. Quid autem officiosius, quam cum mutuum muli scabunt? Ut ne dicam interim hanc esse magnam illius laudatae eloquentiae partem, majorem medicinae, maximam poeticae: denique hanc esse totius humanae consuetudinis mel et condimentum.

Sed falli, inquiunt, miserum est, imo non falli, miserrimum. Nimium enim desipiunt, qui in rebus ipsis felicitatem hominis sitam esse existimant. Ex opinionibus ea pendet: Nam rerum humanarum tanta est obscuritas, varietasque, ut nihil dilucide sciri possit, quemadmodum recte dictum est ab Academicis meis, inter philosophos quam minimum insolentibus. Aut si quid sciri potest, id non raro officit etiam vitae jucunditati. Postremo sic sculptus est hominis animus, ut longe magis fucis, quam veris capiatur. Cujus rei si quis experimentum expositum et obvium quaerat, conciones ac templa petat, in quibus si quid serium narratur, dormitant, oscitant, nauseant omnes. Quod si clamator ille (lapsa sum, declamator dicere volebam) ita ut saepe faciunt, anilem aliquam fabellam exordiatur, expergiscuntur, eriguntur, inhiant omnes.

Benim dalkavukluğum mahzun ruhları diriltir, üzgün olanları rahatlatır, ağırkanlıları canlandırır, vurdumduymazları uyandırır, hastaları keyiflendirir, öfkelileri yatıştırır, âşıkları birleştirir, birleştirdiklerini de sonsuzca yaşatır. Çocukluk çağının aklını çeler ve edebi çalışmalara yönlendirir, yaşlıları neşelendirir, prenslere övgü kisvesi altında hiç incitmeden öğütlerde bulunur ve akıl öğretir. Kısacası herkesin daha hoş ve daha sevimli görünmesini sağlar ki, bu da mutluluğun en esaslı kısmıdır. Katırın katıra sürünmesi kadar memnuniyet verici bir şey olabilir mi? Bu arada, şu sizin övgüye değer belagatinizin en büyük kısmının, hekimliğin en geniş kısmının ve şiirin en önemli kısmının dalkavukluk olduğundan söz etmeme bile gerek yok. Demem o ki, insanların her tür ilişkisine tadını tuzunu katan dalkavukluğun ta kendisidir.

Belki birileri aldatılmak üzücüdür diyecek; hiç de değil, aldatılmamak daha üzücüdür. Çünkü insanın mutluluğunun gerçekliklerde saklı olduğunu sananlar fazlasıyla yanılırlar. Mutluluk insanın sanılarına bağlıdır. İnsanların yaşantısı o kadar karanlık ve o kadar karışıktır ki, hiçbiri açık seçik bilinemez; bunu, kibirden belki de en uzak filozoflar olan Academiacılarım ne de doğru ifade etmişlerdir. Tutun ki biz bazı şeyleri bilme olanağına sahibiz, düşünsenize bu yaşamımızın tadını nasıl da kaçırırdı. Ne de olsa insan zihni, doğrulardan çok yanlışları alacak şekilde biçimlenmiştir. İçinizden biri doğrudan doğruya ve daha açıklayıcı bir örnek isterse, vaazlara katılsın, kiliselere gitsin; buralarda ne zaman ciddi bir şey anlatılsa insanların hepsi uyur, esner, kusacak gibi olur. Ama o çığırtkan (dilim sürçtü, hatip demek istemiştim)[350] her zaman yaptığı gibi bir kocakarı masalına başladığında insanlar canlanıverir, dikkat kesilir, hepsinin ağzı açık kalır.

Item si quis sit Divus fabulosior et poeticus, quod si exemplum requiris, finge hujus generis Georgium aut Christophorum, aut Barbaram, videbitis hunc longe religiosius coli, quam Petrum, aut Paulum, aut ipsum etiam Christum. Verum haec non hujus sunt loci. Jam quanto minoris constat haec felicitatis accessio? Quandoquidem res ipsas aliquoties magno negotio pares oportet, vel levissimas, uti grammaticen. At opinio facillime sumitur. Quae tamen tantundem, aut amplius etiam ad felicitatem conducat. Age si quis putribus vescatur salsamentis, quorum alius nec odorem ferre possit, et tamen huic ambrosiam sapiant, quaeso, quid interest ad felicitatem? Contra, si acipenser alicui nauseam sapiat, quid referet ad vitae beatitudinem? Si cui sit uxor egregie deformis, quae tamen marito, vel cum ipsa Venere certare posse videatur, nonne perinde fuerit, ac si vere formosa foret? Si quis tabulam minio lutoque male oblitam, suspectet, ac demiretur, persuasum habens, Apellis aut Zeusidis esse picturam, nonne felicior etiam fuerit eo, qui eorum artificum manum magno emerit, fortassis minus ex eo spectaculo voluptatis percepturus? Novi ego quendam mei nominis, qui novae nuptae gemmas aliquot adulterinas dono dedit, persuadens, ut erat facundus nugator, eas non modo veras ac nativas esse, verumetiam singulari atque inaestimabili pretio.

Bir de masalsı ve şiirsi bir Aziz varsa bu anlatıda, –bu tür bir Aziz örneği istersen Georgius'u ya da Christophorus'u veya Barbara'yı gösterebilirim– insanların buna Petrus'tan, Paulus'tan ya da hatta İsa'nın kendisinden bile daha saygın şekilde tapındığına tanık olabilirsin.[351] Ama burası bu türden şeyleri anlatmanın hiç yeri değil. Böyle bir mutluluğun kazancı ne kadar ucuza mal olur değil mi?[352] Oysa doğru bilgiye ulaşmak için her zaman büyük bedeller ödemek gerekir, bu bilgi gramer kadar önemsiz bir konuda olsa bile. Oysa sanı çok kolay üretilir. Buna rağmen mutluluğun oluşumuna çok fazla, hatta cömert biçimde katkıda bulunur. Bayatlamış ve tuzlanmış balıklarla beslenen bir adamı düşünün, siz bunların kokusuna bile tahammül edemezken, adama *ambrosia* kadar leziz gelir bu balıklar; şimdi soruyorum, balığın bayat olması onun mutluluğunu azaltır mı? Zıddını düşünün, balık mersinbalığı diyelim, eğer tadı adamın midesini bulandırıyorsa, onun yaşamını mutlu kılabilir mi? Bir adamın tarife sığmaz çirkinlikte bir karısı olduğunu düşünün, bu kadın kocasının gözüne Aşk Tanrıçasıyla yarışacak derecede güzel görünüyorsa, gerçekten güzel olmuş olsaydı aynı etkiyi yaratır mıydı? Hoyratça kırmızılara sarılara boyanmış bir tabloya bakıyorsunuz ve hayran oluyorsunuz diyelim, bu tablonun bir Apelles'in ya da bir Zeuxes'in[353] elinden çıkma olduğuna inanmışsanız, sahiden aynı sanatçıların yaptığı tabloları fahiş fiyatlarla satın aldığı halde onlara bakmaktan aynı keyfi almayanlarla karşılaştırıldığınızda, onlardan daha mutlu olduğunuzu söylemek yalan mı? Adaşım birini tanıyorum,[354] yeni evlendiği karısına sahte mücevherler armağan etmişti, ağzı iyi laf yapan bir palavracı olduğundan, karısını bu mücevherlerin hakiki ve doğal olduğu kadar eşsiz ve paha biçilmez değerde olduğuna öyle inandırmıştı ki.[355]

Quaeso, quid intererat puellae, cum vitro non minus jucunde pasceret et oculos, et animum, nugas, perinde ut eximium aliquem thesaurum, conditas apud sese servaret? Maritus interim et sumptum effugiebat, et uxoris errore fruebatur, nec eam tamen sibi minus habebat devinctam, quam si magno empta donasset. Num quid interesse censetis inter eos, qui in specu illo Platonico variarum rerum umbras ac simulacra demirantur, modo nihil desiderent, neque minus sibi placeant? et sapientem illum qui specum egressus, veras res aspicit? Quod si Mycillo Lucianico dives illud et aureum somnium perpetuo somniare licuisset, nihil erat cur aliam optaret felicitatem. Aut nihil igitur interest, aut si quid interest, potior etiam stultorum conditio. Primum, quod iis sua felicitas minimo constat, id est, sola persuasiuncula. Deinde, quod ea fruuntur cum plurimis communiter.

Porro nullius boni jucunda sine socio possessio. Quis enim nescit quanta sapientum paucitas, si modo quisquam inveniatur? quanquam ex tot saeculis Graeci septem omnino numerant, quos me hercle, si quis accuratius excutiat, dispeream si vel semisapientem inveniet, imo si vel trientem viri sapientis. Proinde cum inter multas Bacchi laudes, illud habeatur, ut est primarium, quod animi curas eluat, idque ad exiguum modo tempus, nam simulatque villum edormieris, protinus albis, ut ajunt, quadrigis recurrunt animi

Şimdi soruyorum, yeni gelin o cama bakarken hem gözlerini hem de ruhunu bir mücevhere bakar gibi büyük bir hazla doyuruyorsa, o ıvır zıvırı eşsiz bir hazineymiş gibi başucunda saklayıp koruyorsa, onu başka ne ilgilendirir? Bu arada kocası da hem parasından olmamış hem de karısının aldanışından zevklenmiştir, ayrıca sanki kendisine bir servete mal olan armağanlarla donatmış gibi, karısını kendisine minnettar kılmıştır. Yoksa siz Plato'nun mağarasında türlü türlü nesnenin gölgelerine ve hayallerine şaşkınlıkla bakanlar ve hiçbir şeyi arzulamadıkları için hallerinden memnun olanlar ile mağaradan çıkıp da gerçeklerle yüz yüze gelen filozof arasında bir fark olduğunu mu düşünüyorsunuz?[356] Lucianus'un eserindeki Mycillus'un[357] kendisini bir zengin olarak altın havuzunda yüzerken gördüğü o rüyayı hep görmesine izin verilmiş olsaydı, başka türden bir mutluluk aramasına gerek kalır mıydı? İşte bu yüzden gerçek ile hayal arasında bir fark yoktur, varsa, deliler daha iyi durumdadır. Çünkü her şeyden önce mutlulukları kendilerine çok ucuza mal olur, yani azıcık kandırılsalar yeter. Sonra sadece deliler mutluluk duydukları şeyleri diğer insanlarla paylaşırlar.

Gerçekten, mutluluk dost meclisinde paylaşılmadıkça verdiği zevkin bir yararı olmaz. Bilgelerin ne kadar ender bulunduğunu kim bilmez, topu topu bir kişi ya çıkar ya çıkmaz? Bunca asırdır Yunanlar saya saya sadece yedi bilge sayabildiler, ama inanın birisi sıkı bir araştırma yapacak olsa, onların arasında şöyle bir yarı-bilge, bırakın hatta çeyrek-bilge bulursa ne olayım. Bacchus'un birçok meziyeti arasında başı çeken, zihni endişelerden arındırmasıdır, ama bu da çok kısa sürer, çünkü bir yudumluk şarap içince ayılmış gibi olursunuz, ardından,

molestiae: quanto meum beneficium cum plenius, tum praesentius, quae perpetua quadam ebrietate, mentem gaudiis, delitiis, tripudiis, expleo, idque nullo negotio? Neque quenquam omnino mortalem mei muneris expertem esse sino, cum reliquae numinum dotes aliae ad alios perveniant. Non ubivis nascitur generosum et lene merum, quod curas abigat, quod cum spe divite manet. Paucis contigit formae gratia, Veneris munus, paucioribus eloquentia, Mercurii donum. Non ita multis obtigerunt opes, dextro Hercule. Imperium non cuivis concedit Jupiter Homericus. Saepenumero Mavors neutris favet copiis. Complures ab Apollinis tripode tristes discedunt. Saepe fulminat Saturnius. Phoebus aliquando jaculis pestem immittit. Neptunus plures extinguit quam servat. Ut interim Vejoves istos, Plutones, Atas, Poenas, Febres, atque id genus, non Deos, sed carnifices commemorem. Ego sum una illa Stultitia, quae omneis ex aequo tam parata beneficentia complector.

Nec vota moror, nec irascor, exposcens piamina, si quid ceremoniarum fuerit praetermissum. Nec coelum terrae misceo, si quis reliquis invitatis Diis, me domi relinquat, nec admittat ad nidorem illum victimarum. Nam caeterorum Deorum tanta in his est morositas, ut prope majus sit operae pretium, atque adeo tutius, illos negligere, quam colere. Quemadmodum sunt et homines nonnulli, tam difficiles, et ad laedendum irritabiles, ut praestiterit

atasözünün dediği gibi, dört beyaz atın çektiği arabalar gibi şahlanıverirsiniz.[358] Oysa benim sunduğum iyilik ne cömert ve ne etkin değil mi, sonsuz bir sarhoşlukla zihni neşeye, sevince boğup hoplayıp zıplattığıma göre, üstelik kılımı bile kıpırdatmadan? Benim armağanımdan tatmayan tek bir ölümlünün bile kalmasına asla izin vermem, diğer ilahlar sadakalarını adaletsizce bir ona bir buna dağıtıp dururken. Kaygıları uzaklaştırıp zenginlik umudunu kalıcı kılan o kaliteli, ağızda dağılan su katılmamış şarap öyle her yerde üretilmez. Çok az insan Venus'un armağanı olan güzelliğe kavuşabilir, çok daha azı da Mercurius'un armağanı olan belagate. Hercules'in uğurlu eliyle bahşettiği zenginlik de öyle çok kişiye nasip olmaz.[359] Homerus'un Iuppiter'i öyle her önüne gelene iktidar bahşetmez. Mars orduları korumada çok kez tarafsız kalır. Çoğu insan Apollo'nun üç ayaklı sehpasından[360] hüzünle ayrılır. Saturnus'un oğlu her zaman yıldırımlar yağdırır. Phoebus'un okları çoğu zaman hastalıklar fırlatır. Neptunus çoğu insanı korumak yerine öldürür. Bu arada Iuppiterler, Plutolar, Ateler, Cezalar, Ateşler ve bu türden bir sürü kalabalığa gelince,[361] bunlara Tanrı değil de katil demem daha doğru olur. Oysa ben herkesi eşit şekilde ve her zaman emre amade bir cömertlikte kucaklayan Deliliğin ta kendisiyim.

Dua falan beklemem, kızıp öfkelenmem, dinsel törenlerde herhangi bir ayrıntıyı gözden kaçırırsanız kefaret ödenmesini talep etmem.[362] Diğer Tanrılar davet edildi de ben evde kaldım diye yeri göğü birbirine katmam; varsın, o kurbanlardan tüten dumanı solumam eksik kalsın. Başka Tanrılar böyle ayrıntılara öyle düşkündür ki, onlara tapınmak yerine hiç ilişmemeniz belki hayrınıza olacak ya da güvenliğinize daha fazla katkı sağlayacaktır. Bazı insanların da onlardan pek farkı yok; öyle geçimsizler ki, her şeye öyle kolay gücenirler ki,

eos prorsum alienissimos habere, quam familiares. At nemo, inquiunt, Stultitiae sacrificat, neque templum statuit. Equidem demiror, ut dixi, nonnihil hanc ingratitudinem. Verum hoc quoque pro mea facilitate boni consulo: quanquam ne haec quidem desiderare possum. Quid enim est cur tusculum aut molam aut hircum, aut suem requiram, cum mihi mortales omnes ubique gentium eum cultum persolvant, qui vel a Theologis maxime probari solet? Nisi forte Dianae debeam invidere, quod illi humano sanguine litatur. Ego me tum religiosissime coli puto, cum passim, ut faciunt omnes, animo complectuntur, moribus exprimunt, vita repraesentant. Qui quidem Divorum cultus, nec apud Christianos admodum frequens est. Quanta turba eorum, Deiparae Virgini cereolum affigunt, idque in meridie, cum nihil est opus? Rursum quam pauci qui eandem, vitae castimonia, modestia, coelestium rerum amore studeant aemulari? Nam is demum verus est cultus, longeque coelitibus gratissimus. Praeterea cur templum desiderem, cum orbis hic universus templum mihi sit, ni fallor, pulcherrimum? Neque vero desunt mystae, nisi ubi desunt homines. Nec jam usqueadeo stulta sum, ut saxeas ac coloribus fucatas imagines requiram, quae cultui nostro nonnunquam officiunt, cum a stupidis, et pinguibus istis, signa pro Divis ipsis adorantur. Nobis interim usu venit, quod solet iis, qui a vicariis suis extruduntur. Mihi tot statuas erectas puto,

doğrusu bunlarla tanıdık olmaktansa yabancı kalmak evladır. Ama kimse Deliliğe kurban kesmez, tapınak dikmez diyeceksiniz. İşte ben de, demin söylediğim gibi, bu nankörlük karşısında hayret içindeyim. Ama geçimli biri olduğumdan her olaya iyi tarafından bakıyorum. Zaten böyle bir şey istediğimi de pek söyleyemem. Tütsü kokusuna, kurbanların üstüne serpilen tuzlu unlara,[363] keçiye ya da domuza ihtiyacım mı var, dünyanın her tarafında insanlar bana İlahiyatçıların bile yürekten onayladıkları tarzda ibadet ederken? İnsan kanıyla gönlü alındı diye Diana'yı falan kıskanmam hiç gerekmiyor.[364] Şahsıma çok büyük bir saygıyla tapınıldığını biliyorum, çünkü her tarafta insanlar beni yüreklerine sarıyorlar, davranışlarıyla beni ifade ediyorlar, yaşantılarıyla yansıtıyorlar. Hıristiyanlar bile Azizlerine tapınırken bunca saygı göstermez. Düşünün bir Hıristiyan güruhu tutup gün ortasında hiç gerek yokken[365] Tanrı'nın Anası Bakire Meryem'e mum yaksın, olacak şey mi? Ya da kaç kişi onun iffetli yaşamıyla, tevazusuyla ve göksel yüceliklere duyduğu aşkıyla özdeşleşmeye çaba harcar ki? Ama sonuçta bu tapınma gerçek tapınmadır, göksel tanrılar arasında da en makbulü budur. Ayrıca niçin tapınak isteyeyim, yanılmıyorsam, tapınakların en güzeli olan bütün dünya benim tapınağım olduğuna göre? Üstelik insanlar varoldukça tapınıcılarım da hiç yok olmayacak. Henüz taşlara oyulmuş, resimlerle türlü renklere boyanmış heykeller isteyecek kadar da delirmedim doğrusu, çünkü ahmaklar ve kalın kafalılar Tanrılar yerine onların heykellerine tapınmaya başlayınca, bizim kültümüz zaman zaman ağır hasara uğruyor. Ne de olsa o sırada, yerlerini vekillerine terk etmiş olan insanların her zaman düştükleri duruma düşmüş oluyoruz. Benim için sayısız heykel dikildiğini rahatlıkla düşünebilirim,

quot sunt mortales, vivam mei imaginem prae se ferentes, etiamsi nolint. Itaque nihil est quod reliquis Diis invideam, si aliis in angulis terrarum alii colantur, idque statis diebus: quemadmodum Rhodi Phoebus, in Cypro Venus, Argis Juno, Athenis Minerva, in Olympo Jupiter, Tarenti Neptunus, Lampsaci Priapus, modo mihi communiter orbis omnis longe potiores victimas assidue praebeat.

Atque si cui videor haec audacius quam verius dicere, agedum paulisper ipsas hominum vitas inspiciamus, quo palam fiat, et quantum mihi debeant, et quanti me faciant maximi pariter ac minimi. At non quorumlibet vitam recensebimus, nam id quidem perlongum, verum insignium tantum, unde reliquos facile sit aestimare. Quid enim attinet de vulgo, plebeculaque commemorare, quae citra controversiam tota mea est? tot enim undique Stultitiae formis abundat, tot in dies novas comminiscitur, ut nec mille Democriti ad tantos risus suffecerint: quanquam illis ipsis Democritis rursum alio Democrito foret opus. Quin etiam incredibile sit dictu, quos ludos, quas delitias, homunculi quotidie praebeant superis. Nam hi quidem horas illas sobrias, et antemeridianas jurgiosis consultationibus, ac votis audiendis impartiunt. Caeterum ubi jam nectare madent, neque lubet quicquam serium agere, tum qua parte coelum quam maxime prominet, ibi considerent ac pronis frontibus, quid agitent homines speculantur.

değil mi ki ölümlüler benim yaşayan hayalimi, isteseler de istemeseler de, böyle her an yüzlerine yansıtabiliyorlar. O halde yeryüzünde kendilerine ayrılan daracık köşelerinde, belli birtakım günlerde tapınılıyorlar diye öteki Tanrıları kıskanmama hiç gerek yok; örneğin Rhodos'ta Phoebus'a, Cyprus'ta Venus'a, Argos'ta Iuno'ya, Atina'da Minerva'ya, Olympus'ta Iuppiter'e, Tarentum'da Neptunus'a, Lampsacus'ta Priapus'a tapınılıyor, ama tüm dünya el birliğiyle çok daha değerli kurbanları art arda sadece bana sunuyor.

Gerçeği söylemek yerine küstahlık ettiğimi düşünenler olabilir, haydi öyleyse şimdi azıcık da insanların yaşantısına bir göz atalım. Böylece onların bana neler borçlu olduğunu, ister soylu olsun, ister soysuz, hepsinin bana ne kadar minnet duyduğunu açıkça anlamış olursunuz. Türlü türlü insanın yaşantısına girmemize gerek yok, bu çok uzun sürer; biz sadece seçkin yaşantıları ele alalım, buradan hareketle diğerlerinin yaşantıları hakkında kolayca fikir sahibi olabiliriz. Tartışmasız bana ait olduklarına göre, avam ya da ayaktakımı hakkında konuşmama gerek var mı? Her taraflarından bir sürü Delilik fışkırıyor, her gün yepyeni şeyler icat ediyorlar, bunlara gülmek için bin Democritus olsa yetmez; diyelim ki bin Democritus'umuz oldu, anında bin tane daha Democritus'a gerek duyarız. Bu insancıkların tanrılara her gün ne tür oyunlar, ne tür eğlenceler sunduğunu söylesem inanmazsınız. Çünkü bu tanrılar ayık oldukları saatleri ve öğleden sonralarını ağız dalaşlarını yatıştırmaya ve dua edenleri dinlemeye ayırıyorlar. Ne zaman ki *nectar*la demlenmeye başlıyorlar, ciddi işler yürütmek gibi bir dertleri kalmıyor, göğün kendilerine ayrılan köşesine çekilip oraya iyice yerleşiyorlar ve yüzlerini aşağıya eğip insanların yapıp etiklerini seyre dalıyorlar.

Nec est aliud spectaculum illis suavius. Deum immortalem, quod theatrum est illud, quam varius stultorum tumultus? Nam ipsa nonnunquam in Deorum poeticorum ordinibus considere soleo. Hic deperit in mulierculam, et quo minus adamatur, hoc amat impotentius. Ille dotem ducit, non uxorem. Ille sponsam suam prostituit. Alius zelotypus velut Argus observat. Hic in luctu, papae, quam stulta dicit facitque? conductis etiam velut histrionibus, qui luctus fabulam peragant. Ille flet ad novercae tumulum. Hic quicquid undecunque potest corradere, id totum ventriculo donat, paulo post fortiter esuriturus. Hic somno et otio nihil putat felicius. Sunt qui alienis obeundis negotiis sedulo tumultuantur, sua negligunt. Est qui versuris, atque aere alieno divitem se esse putat, mox decocturus. Alius nihil arbitratur felicius, quam si ipse pauper haeredem locupletet. Hic ob exiguum, idque incertum lucellum, per omnia maria volitat, undis ac ventis vitam committens, nulla pecunia reparabilem. Ille mavult bello divitias quaerere, quam tutum otium exigere domi. Sunt qui captandis orbis senibus, putant quam commodissime ad opes perveniri. Neque desunt, qui idem malint deamandis beatis aniculis aucupari. Quorum utrique tum demum egregiam de se voluptatem Diis spectatoribus praebent,

Bundan daha keyifli bir manzara olmaz onlar için. Ey ölümsüz Tanrım, ne büyük bir gösteri o, delilerden oluşan ne renkli bir kalabalık! Bana gelince, ben her zaman şairlerin yarattığı[366] Tanrıların meclisinde yerimi almışımdır. İşte bakın şu adam genç bir kadına gönlünü kaptırmış, sevgisine karşılık alamadıkça da adamakallı yanıp tutuşuyor. Bakın şu adam bir çeyizle evleniyor, bir kadınla değil. Şuradaki de karısını satılığa çıkarıyor. Karşısındaki ise Argus gibi aç gözlerle bu kadına bakıyor. Şu adam yas içinde, aman Tanrım, ne delice şeyler söylüyor, ne delice şeyler yapıyor öyle? Oyuncular kiralamış kendisine, bir yas komedisi oynatıyor adeta.[367] Şu adamsa üvey anasının mezarı başında ağlıyor. Sıyırabildiği ne var ne yoksa bütün bütün midesine indiriyor bir başkası, ama çok geçmeden çok daha fazla acıkacak. Bu adamsa uykudayken ya da aylakken daha mutlu olduğunu sanıyor. Başkalarının işlerine zaman ayırıp telaşla koşturanlar da yok değil, kendilerininkini savsaklama pahasına. Şunlar takaslarla, borç paralarla kendilerini zengin sayıyorlar, iflasın eşiğine gelmişler oysa. Bakın başka biri, mirasçısı zenginleşecekse, hiçbir şeyin bu uğurda yoksul yaşamak kadar kendisine mutluluk veremeyeceğini düşünüyor. Bakın şu adam ufacık ve belirsiz bir kazanç uğruna, hiçbir paranın satın alamayacağı canını dalgalara ve rüzgârlara emanet ederek bütün denizlerin altını üstüne getiriyor. Bu adam yurdunda barış ve huzur içinde yaşamak varken, zengin olmak için savaşmayı tercih ediyor. Çocuksuz yaşlı adamları avlıyor kimisi, kıllarını kıpırdatmadan servete konacaklarını sanıyor. Aynı şekilde refah içindeki yaşlı kadınların gönlünü kazanıp pusuya yatmayı tercih edenler de yok değil. Ama bunlar tuzağa düşürmek istedikleri insanların oyununa gelip de kendi kazdıkları kuyuya düşünce,

cum ab iis ipsis, quos captant, arte deluduntur. Est omnium stultissimum ac sordidissimum negotiatorum genus, quippe qui rem omnium sordidissimam tractent, idque sordidissimis rationibus, qui cum passim mentiantur, pejerent, furentur, fraudent, imponant, tamen omnium primos sese faciunt, propterea quod digitos habeant auro revinctos. Nec desunt adulatores Fraterculi, qui mirentur istos, ac *venerabiles* palam appellent, nimirum, ut ad ipsos aliqua male partorum portiuncula redeat. Alibi videas Pythagoricos quosdam, quibus usqueadeo omnia videntur esse communia, ut quicquid usquam incustoditum nacti fuerint, id velut haereditate obvenerit, aequo animo tollant. Sunt qui votis tantum divites sunt, et jucunda quaedam sibi fingunt somnia, idque ad felicitatem satis esse putant. Nonnulli foris divites haberi gaudent, domi gnaviter esuriunt. Hic festinat quicquid habet profundere, ille per fas nefasque congerit. Hic candidatus ambit populares honores, ille ad focum semet oblectat. Bona pars lites nunquam finiendas agitat, et hinc atque hinc certatim contendunt, ut prorogatorem judicem, et collusorem ditent advocatum. Hic rebus novandis studet, ille magnum quiddam molitur. Est qui Hierosolymam, Romam aut divum Jacobum adeat, ubi nihil est illi negotii, domi relictis cum uxore liberis. In summa si mortalium innumerabiles tumultus, e Luna, quemadmodum Menippus olim, despicias, putes te muscarum, aut culicum videre turbam inter se rixantium, bellantium,

onları seyreden Tanrılara kendiliğinden muhteşem bir gösteri sunmuş oluyorlar. Hepsinin en delisi ve en rezili ise tüccar takımı, çünkü en aşağılık işlere en aşağılık yöntemlerle el atıyorlar, dünyanın her yanında yalan söylüyorlar, yalan yere yeminler ediyorlar, çalıp çırpıyorlar, aldatıyorlar, dolandırıyorlar, ama parmaklarını altın yüzüklerle donattıklarından yine de kendilerini başköşeye oturtmayı başarıyorlar. Bunlara hayranlık besleyen ve yerli yersiz *saygınlık unvanları* bahşeden yağcı Biradercikler de[368] yok değil, bütün dertleri bu adamların haksız kazançlarından bir diş alabilmek tabii. Her şeyin ortak kullanılması gerektiğini savunan Pythagorasçılara da her yerde rastlayabilirsiniz, öyle ki başında bekçisi olmayan her şeyi sanki miras yoluyla kendilerine kalmış gibi hiç vicdanları sızlamadan kapıverirler. Sadece dualarıyla zengin olanlar da vardır, hoş bir rüya âleminde yaşar bunlar ve böyle bir durumun mutlu olmaları için yeterli olduğunu sanırlar. Bazıları da dışarıda zengin olarak tanınmaktan keyif alırlar, evlerinde ise açlıktan geberirler. Kimi elindeki her şeyi çarçur etmek için acele eder, kimi günahmış, değilmiş hiç bakmadan para üstüne para istifler. Kimi devlet makamlarına adaylığını koyup kazanmak için yırtınır, kimi ocağının yanı başında olmaktan keyif alır. Epeyce bir insan da başını davalardan alamaz, kararsız hakimi, rüşvetçi hakimi zenginleştirmek için birbirleriyle kıyasıya bir mücadeleye girişir. Birisi devrim yapmak için didinir durur, diğeri büyük bir icat için canını dişine takar. Hiç işi gücü yokken biri kalkar karısını, çoluğunu çocuğunu memlekette bırakıp Kudüs'e,[369] Roma'ya ya da aziz Iacobus'a[370] gider. Kısacası, vaktiyle Menippus'un yaptığı gibi,[371] ölümlülerden oluşan şu sürüsüne bereket kalabalığa Aydan bakacak olsan, birbiriyle vızıldaşıp duran bir sürü sinek ya da sivrisinek gördüğünü sanırsın; birbiriyle savaşan,

insidiantium, rapientium, ludentium, lascivientium, nascentium, cadentium, morientium. Neque satis credi potest, quos motus, quas tragoedias ciat tantulum animalculum, tamque mox periturum. Nam aliquoties vel levis belli, seu pestilentiae procella, multa simul millia rapit ac dissipat.

Sed ipsa stultissima sim, planeque digna, quam multis cachinnis rideat Democritus, si pergam populatium stultitiarum, et insaniarum formas enumerare. Ad eos accingar, qui sapientiae speciem inter mortales tenent, et aureum illum ramum, ut ajunt, aucupantur, inter quos Grammatici primas tenent, genus hominum profecto, quo nihil calamitosius, nihil afflictius, nihil aeque Diis invisum foret, nisi ego miserrimae professionis incommoda dulci quodam insaniae genere mitigarem. Neque enim πεντε καταραις, id est, quinque tantum diris obnoxii sunt isti, quemadmodum indicat epigramma graecum, verum sexcentis, ut qui semper famelici, sordidique in ludis illis suis, in ludis dixi, imo in φροντιστηριοις vel pistrinis potius, ac carnificinis inter puerorum greges, consenescant laboribus, obsurdescant clamoribus, foetore paedoreque contabescant, tamen meo beneficio fit, ut sibi primi mortalium esse videantur. Adeo sibi placent, dum pavidam turbam, minaci vultu voceque territant: dum ferulis, virgis, lorisque conscindunt miseros, dumque modis omnibus suo arbitratu saeviunt, asinum illum Cumanum imitantes.

kumpaslar kuran, kapıp kaçan, oyunlar oynayan, oynaşan, doğan, yaşlanan ve ölen. Kısacık bir ömre yazgılı bu küçücük yaratıkların bu kadar belayı, bu kadar faciayı yarattıklarına inanmak çok zor doğrusu. Öyle ki, an gelir hafif bir savaş çıkar, an gelir veba salgını olur, aynı anda binlercesini kaptığı gibi siler süpürür.

Ama halk arasındaki en yaygın delilik ve kaçıklık türlerini böyle teker teker saymaya kalksam delilerin delisi olurum, o zaman Democritus bana kahkahalarla gülse yeridir. Haydi öyleyse, gelin şimdi ölümlüler arasında bilgelik maskesi takmış dolananlara, hani derler ya, altın dalın peşine düşenlere[372] bir bakalım; içlerinde ilk sırayı Gramerciler[373] alır; ben onların o zavallı mesleklerinin sıkıntılarını tatlı bir çılgınlıkla hafifletmeseydim, gerçekten de en bahtsız, en perişan ve Tanrıların en çok nefret ettiği insan sınıfı olurlardı. Çünkü sadece *o beş lanete,*[374] yani Yunan epigramlarında söz edilen o beş felakete[375] maruz kalmış olsalar yine iyi, bunlar yüzlercesiyle karşı karşıyalar, öyle ki her zaman okullarında –ne, okul mu dedim, *düşünce dükkanında*,[376] hatta daha iyisi *değirmende*[377] ya da *işkence odasında* demeliydim– aç bilaç, kir pas içinde dolanırlar; o öğrenci sürüsü içinde çektikleri işkencelerle, harcadıkları emeklerle kocayıp giderler, bağrış çağrıştan kulakları sağırlaşır, iğrenç kokular arasında eriyip biterler, buna rağmen benim lütfum sayesinde ölümlülerin arasında kendilerini hep ilk sırada görürler. Tehditkâr bakışlarıyla ve höykürmeleriyle karşılarında tir tir titreyen kalabalığa dehşet saçtıkları anda keyiflerine diyecek yok; bastonlarla, sopalarla, kayışlarla bir giriştiler mi zavallılara, Cumae eşeği gibi[378] her türlü şiddet gösterisini gönüllerince sergilemeye kalktılar mı, değmeyin keyiflerine.

Interim sordes illae, merae munditiae videntur, paedor amaricinum olet, miserrima illa servitus regnum esse putatur, ut tyrannidem suam nolint cum Phalaridis aut Dionysii imperio commutare. Sed longe etiam feliciores sunt, nova quadam doctrinae persuasione. Siquidem cum mera deliramenta pueris inculcent, tamen Dii boni, quem non illi Palaemonem, quem non Donatum prae sese contemnunt? idque nescio quibus praestigiis mire efficiunt, ut stultis materculis et idiotis patribus tales videantur, quales ipsi se faciunt. Jam adde et hoc voluptatis genus, quoties istorum aliquis Anchisae matrem, aut voculam vulgo incognitam, in putri quapiam charta deprehenderit, puta *bubsequam*, *bovinatorem* aut *manticulatorem*, aut si quis vetusti saxi fragmentum, mutilis notatum litteris, alicubi effoderit: o Jupiter, quae tum exultatio, qui triumphi, quae encomia, perinde quasi vel Africam devicerint, vel Babylonas ceperint. Quid autem cum frigidissimos et insulsissimos versiculos suos passim ostentant, neque desunt qui mirentur, jam plane Maronis animam in suum pectus demigrasse credunt. At nihil omnium suavius, quam cum ipsi inter sese mutua talione laudant ac mirantur, vicissimque scabunt. Quod si quis alius verbulo lapsus sit, idque forte-fortuna hic oculatior deprehenderit, *ἡρακλεις*, quae protinus tragoediae, quae digladiationes, quae convitia, quae invectivae?

O kokuşmuşlukları safi zarafet görünür kendilerine, mercanköşk gibi tatlı kokar sanki leş kokuları, acınacak haldeki esaretleri sanırsın bir hanedanlık, öyle ki kendi tiranlıklarını ne Dionysius'un[379] iktidarına değişirler ne de Phalaris'in. Ama asıl mutlulukları, kendi öğretilerine duydukları şaşırtıcı güvenden kaynaklanır. Çocukların kafalarını su katılmamış zırvalıklarla doldurdukları halde tutup bir de, ey yüce Tanrılar, Palaemon'la ya da Donatus'la boy ölçüşmeye kalkışmazlar mı?[380] İnsanı hayrete salan bazı üçkâğıtçılıklarla o ahmak anaları, o ebleh babaları öyle etkilerler ki, kendilerinin değerli olduğunu onlara bir güzel kabul ettirirler. İşte zevklenecekleri bir konu daha; içlerinden birisi ne zaman küflü bir elyazmasında Anchises'in anasının adına[381] ya da sıradan halkın bilemeyeceği bir sözcüğe rastlasa, örneğin *sığır çobanı*,[382] *yaygaracı*,[383] *yankesici*[384] gibi, ya da herhangi bir yerde yarısı yenik harflerle kazınmış eski bir taş parçası çıkartsa biri, ey Iuppiter, ne büyük bir sevinçtir o, ne büyük bir zafer, ne büyük bir övgü, sanırsın Afrika'yı yerle bir etti, Babil'i zaptetti. Ya o buz gibi soğuk, o tatsız tuzsuz şiirciklerini her tarafta sergilemelerine ne demeli, buna rağmen hayran kitleleri de hiç eksik olmayınca, sanırlar ki gönüllerine Maro'nun[385] ruhu göç etti. Hepsinden daha tatlısı da hiç çekinmeden birbirlerine karşılıklı iltifatlar yağdırmaları, hayranlıklarını ifade etmeleri ve sırasıyla birbirlerine sayfalar karalamaları. Ama içlerinden birinin tek bir kelimede dili sürçmeye görsün ve keskin gözlü bir başkası da bunu bir yakalamaya kalksın, *Herakles adına*,[386] seyreyleyin nasıl bir trajedi kopar bir anda, ne ölümüne dövüşler, ne ithamlar, ne yakası açılmadık küfürler!

Male propitios habeam omneis grammaticos, si quid mentior. Novi quemdam πολυτεχνοτατον, graecum, latinum, mathematicum, philosophum, medicum και ταυτα βασιλικον, jam sexagenarium, qui caeteris rebus omissis, annis plus viginti se torquet ac discrutiat in grammatica, prorsus felicem se fore ratus, si tam diu liceat vivere, donec certo statuat, quo modo distinguendae sint octo partes orationis, quod hactenus nemo Graecorum aut Latinorum ad plenum praestare valuit. Perinde quasi res sit bello quoque vindicanda, siquis conjunctionem facit dictionem ad adverbiorum jus pertinentem. Et hac gratia, cum totidem sint grammaticae quot grammatici, imo plures: quandoquidem Aldus meus unus, plus quinquies grammaticam dedit, hic nullam omnino quantumvis barbare aut moleste scriptam praetermittit, quam non evolvat, excutiatque: nemini non invidens, si quid quantumlibet inepte moliatur in hoc genere, misere timens, ne quis forte gloriam hanc praeripiat, et pereant tot annorum labores. Utrum insaniam hanc vocare mavultis, an stultitiam? Nam mea quidem haud magni refert, modo fateamini meo beneficio fieri, ut animal omnium alioqui longe miserrimum, eo felicitatis evehatur, ut sortem suam neque cum Persarum regibus cupiat permutare.

Minus mihi debent Poetae, tametsi vel ex professo meae sunt factionis, quippe liberum genus, ut habet proverbium, quorum omne studium non alio pertinet, quam ad demulcendas stultorum aures, idque meris nugamentis, ac ridiculis fabulis. Et tamen his freti dictu

Yalanım varsa bütün gramercilerin laneti üzerime yağsın. *Her sanattan haberi olan*[387] birini tanıyorum, kendisi Yunancacı, Latinceci, matematikçi, felsefeci, tıpçı *ve hepsinin de kralı*;[388] altmışlarında bu adam ve bütün bu uğraşılarını bir kenara bırakmış, yirmi yıldan fazla bir zamandır gramerle boğuşuyor, çile çekiyor; dahası şimdiye kadar hiçbir Yunanın ve Romalının kanıtlama şerefine nail olmadığı bir konuyu, yani bir söylevin ne şekilde sekiz kısma ayrıldığını[389] kesinkes tanımlayacak kadar hayatta kalabilirse, dünyanın en mutlu adamı olacağını düşünüyor. Biri çıkıp da bir bağlacı bir zarf yerine kullanacak olsa, işte size intikamını ancak savaşla alabileceği bir mesele. Zaten bu yüzden gramerci sayısı kadar gramer kitabımız var, hatta daha da fazlası, çünkü sadece dostum Aldus[390] beşten fazla gramer kitabı çıkardı; bu kitaplar ne kadar cahilce ve sıkıcı şekilde yazılmış olursa olsun, bizim adamımız tekini bile baştan sona okumadan ve satır satır incelemeden geçmez. Kıskanmadığı tek adam yok, gramer alanında boşa kürek salladığı halde, biri çıkıp da kendisinden önce başarı kazanacak ve bunca yılın emeği boşa gidecek diye öyle korkar ki, için canır. Buna kaçıklık mı diyelim şimdi, yoksa delilik mi, ne dersin? Aslında benim için hiç fark etmez, yeter ki siz bu sefiller sefili yaratığın kaderini Pers krallarıyla bile değiştirmeyi istemeyecek kadar kendisini mutluluğa kaptırmasının sebebinin benim inayetim olduğunu kabul edin.

Tartışmasız benim takımımdan olsalar da Şairler bana pek borçlu sayılmaz; çünkü atasözünün de dediği gibi, özgür bir soy bunlar, delilerin kulaklarını safi zırvalıkla ve gülünç masallarla okşamaktan başka işleri yok. Ama bütün bunlara güvenip,

mirum, ut cum sibi polliceantur immortalitatem, et Diis parem vitam, tum aliis eandem promittant. Huic ordini prae caeteris familiares φιλαυτια και κολακια, nec ab ullo mortalium genere color neque simplicius, neque constantius. Porro Rhetores, quanquam nonnihil illi quidem praevaricantur, colluduntque cum philosophis, tamen hos quoque nostrae factionis esse, cum alia multa, tum illud in primis arguit, quod praeter alias nugas, tam accurate, tam multa de jocandi ratione conscripserunt. Atque adeo stultitiam ipsam inter facetiarum species numerat, quisquis is fuit, qui ad Herennium dicendi artem scripsit: Quodque apud Quintilianum, hujus ordinis longe principem, caput est de risu, vel iliade prolixius: tantumque stultitiae tribuunt, ut saepenumero quod nullis argumentis dilui possit, risu tamen eludatur. Nisi et si quis hoc arbitretur ad Stultitiam non pertinere, ridiculis dictis excitare cachinnos, idque arte. Hujus farinae sunt et isti, qui libris edendis famam immortalem aucupantur. Hi cum omnes mihi plurimum debent, tum praecipue qui meras nugas chartis illinunt. Nam qui erudite ad paucorum doctorum judicium scribunt, quique nec Persium, nec Laelium judicem recusant, mihi quidem miserandi magis, quam beati videntur, ut qui sese perpetuo torqueant: addunt, mutant, adimunt, reponunt, repetunt, recudunt, ostendunt, nonum in annum premunt, nec unquam sibi satisfaciunt,

ayıptır söylemesi, kendilerine ölümsüzlük ve Tanrılara benzer bir yaşam vaat ettikleri gibi, başkalarına da aynı vaatte bulunabiliyorlar. En has dostları *Kendini Beğenmişlik ve Dalkavukluk*;[391] ölümlüler arasında hiçbir soy bana bunlar kadar yürekten ve bunlar kadar sadakatle tapınmaz doğrusu. Bunları Hatipler izler; her ne kadar kaçamak dövüşseler de ve felsefecilerin yanında yer alsalar da, yine de kendilerinin benim takımımda olduklarını, onu bunu bırakın, bir tek şu örnek bile açıkça belli eder: Birçok ıvır zıvırın yanında, şaka yapma yöntemi hakkında okkalı ve sayısız eser kaleme almışlardır. Yazarı kimdir bilinmez, ama Herennius'a ithaf edilen *Konuşma Sanatı*'nda[392] delilik, nüktedanlık türleri arasında sayılır. Hitabet sanatının uzun yıllardır tek hakimi olan Quintilianus'un eserinde de[393] bir bölüm gülmeye ayrılmıştır, *Ilias*'tan bile daha uzun bir bölümdür bu;[394] hatipler deliliğe öyle büyük bir paye verirler ki, kanıtlarla çürütemedikleri her şeyi güldürerek savuşturabilirler. Gülünç konuşmalarla ya da güldürme tekniğiyle kahkahalar yaratmanın Delilikten bağımsız olduğunu bir kişi bile aklına getirmez. Kitaplar yazarak ölümsüz bir şöhret arayanlar da aynı hamurdandır. Bunların hepsi bana çok şey borçludur, özellikle sayfalarını halis zırvalıklarla boyayanlar. Ama aldıkları eğitimi bilgili bir azınlığın övgüsüne mazhar olmak için kullananlar ve Persius ya da Laelius'un[395] yargıçlığına sesini çıkaramayanlar, kendilerine sürekli işkence çektirdiklerinden, bana mutlu insanlar olmaktan öte acınacak insanlarmış gibi gelir; eklerler, değiştirirler, silerler, bir kenara bırakırlar, yeniden ele alırlar, başka bir biçimde ifade ederler, başkalarına gösterirler, dokuz yıl bekletirler,[396] ama bir türlü kendilerini tatmin edemezler;

ac futile praemium, nempe laudem, eamque perpaucorum, tanti emunt, tot vigiliis, somnique, rerum omnium dulcissimi, tanta jactura, tot sudoribus, tot crucibus. Adde nunc valetudinis dispendium, formae perniciem, lippitudinem, aut etiam caecitatem, paupertatem, invidiam, voluptatum abstinentiam, senectutem praeproperam, mortem praematuram, et si qua sunt alia ejusmodi. Tantis malis sapiens ille redimendum existimat, ut ab uno aut altero lippo probetur. At meus ille scriptor, quanto delirat felicius, dum nulla lucubratione, verum utcunque visum est animo, quicquid in calamum incidit, vel somnia sua, statim litteris prodit, levi duntaxat chartarum jactura, non ignarus futurum, ut quo nugaciores nugas scripserit, hoc a pluribus, id est, stultis et indoctis omnibus probetur. Quid enim est negotii, treis illos doctos, si tamen ea legerint, contemnere? Aut quid valebit, tam paucorum sapientum calculus, in tam immensa reclamantium turba? sed magis etiam sapiunt, qui aliena pro suis edunt, et alieno magnoque partam labore gloriam, verbis in se transmovent, hoc videlicet freti, quod arbitrentur futurum, ut etiam si maxime coarguantur plagii, tamen aliquanti temporis usuram sint interim lucrifacturi. Videre est operae pretium, quam hi sibi placent, cum vulgo laudantur, cum digito ostenduntur in turba, *ουτος εστιν ὁ δεινος εκεινος*, cum apud bibliopolas prostant, cum in omnium paginarum frontibus leguntur tria nomina,

üstelik gece gündüz nöbet tutup, uykusundan olup, en güzel şeylerden feragat edip, bunca ter döküp sıkıntı çektikten, bunca bedel ödedikten sonra da kazana kazana beyhude bir ödül kazanırlar, yani sadece birkaç kişinin ağzından çıkacak tek bir övgü sözcüğü. Siz bütün bunlara bir de sağlığın bozulmasını, şeklin şemalin kalmamasını, gözlerin bulanıklaşmasını ya da hatta tamamen yitmesini, yoksulluğu, kıskançlığı, zevk yoksunluğunu, kapıda hazır bekleyen yaşlılığı, zamansız ölümü ve bunun gibi aklınıza ne geliyorsa onları da ekleyin. Ama bu adam birkaç yarı körün hoşuna gidince, başına gelen bunca kötülüğün telafi edileceğini sanır. Oysa kendini bana teslim etmiş olan yazar tarife sığmaz bir delilik yaşar, öyle gece vakti kandil ışığında[397] bir şeyler karalayacağım diye hiç uğraşmaz, çünkü aklına ya da kaleminin ucuna ne geliyorsa, hatta bunlar rüyaları bile olsa, anında yazıya geçirir, tek ödediği bedel de kâğıt parası olur; saçmalıklarını ne kadar saçma yazarsa o kadar çok okuyucunun, yani o kadar çok delinin ve cahilin övgüsünü kazanacağından da hiç habersiz değildir. Ne olur yani yazdıklarını iki üç aydın kişi eleştirmişse, onlar da okumuşsa tabii? Hayranlıklarını çığlık çığlığa belirten bunca kalabalığın arasında birkaç bilgenin görüşünün ne hükmü kalır? Ama başkalarının eserlerini kendilerininmiş gibi yayımlayanlar ve başkasının büyük emek harcayıp kazandığı şöhreti birkaç kelimeyle[398] kendisine mal edenler çok daha bilgedir. Bir gün eser hırsızlığından suçlu bulunsalar bile, o güne kadar kazanacakları şöhretin kısa süreli keyfini çıkarma umuduyla kendilerini rahatlatırlar. Halk tarafından övüldüklerinde, kalabalıkta parmakla, *a bak işte o, o büyük adam*[399] şeklinde gösterildiklerinde, kitapçılarda satışa çıktıklarında, her bir sayfanın üstünde özellikle yabancı ve tılsımlı sözleri andıran üç kelimelik adları okunduğunda[400]

praesertim peregrina, ac magicis illis similia. Quae, per Deum immortalem, quid aliud sunt quam nomina? Deinde quam a paucis cognoscenda, si mundi vastitatem respicias: tum a quanto paucioribus laudanda, ut sunt etiam indoctorum diversa palata. Quid quod ea ipsa nomina non raro confinguntur, aut e priscorum libris adoptantur? Cum alius sese Telemachum, alius Stelenum aut Laertem, hic Polycratem, ille Thrasymachum sese nominari gaudet: ut nihil jam referat, etiam si chamaeleonti aut cucurbitae, sive quemadmodum solent philosophi loqui, alpha aut beta librum inscribas. Illud autem lepidissimum, cum mutuis epistolis, carminibus, encomiis sese vicissim laudant, stulti stultos, indoctos indocti. Hic illius suffragio discedit Alcaeus, ille hujus Callimachus: ille huic est M. Tullio superior, hic illi Platone doctior. Nonnunquam etiam antagonistam quaerunt, cujus aemulatione famam augeant. Hic *scinditur incertum studia in contraria vulgus*, donec uterque dux re bene gesta victor discedit, uterque triumphum agit. Rident haec sapientes, ut, veluti sunt, stultissima. Quis enim negat? Sed interim meo beneficio suavem vitam agunt, ne cum Scipionibus quidem suos triumphos commutaturi. Quanquam docti quoque interim dum haec magna cum animi voluptate rident, et aliena fruuntur insania, non paulum mihi debent et ipsi, quod inficari non possunt, nisi sint omnium ingratissimi.

nasıl da kendileriyle gurur duyarlar, sahiden görülecek manzara. Oysa, ah ölümsüz Tanrım, bunlar addan başka nedir ki? Şu koskoca dünyayı düşündüğünüzde, ne kadar az kişi tarafından bilinebilecekler, hatta ne kadar daha az kişi tarafından övülebilecekler, ne de olsa cahillerin bile farklı damak tadları var. Zaten o adların çoğu uydurulmuş ya da eskilerin kitaplarından çalınmış değil mi? Kimi kendisine Telemachus,[401] kimi Stelenus[402] ya da Laertes[403] denmesinden hoşlanır, kimi Polycrates,[404] kimi Thrasymachus[405] olarak adlandırılmaktan zevk duyar. Zaten artık hiç fark etmiyor, kitabınıza adınızı ha *bukalemun,* ha *sukabağı* olarak yazmışsınız ya da felsefecilerin hep yaptıkları gibi ha *alpha,* ha *beta* olarak yazmışsınız.[406] Ama en gülüncü, bunların karşılıklı yazdıkları mektuplarla, şiirlerle ve methiyelerle birbirlerini göklere çıkarmaları; yani delilerin delileri, cahillerin cahilleri övmesi. Bu, onun düşüncesine göre Alcaeus'un mertebesine yükselir;[407] o, bunun düşüncesine göre Callimachus'un;[408] ya da şu, bunun Marcus Tullius'tan[409] daha üstün olduğunu söyler; bu, şunun Plato'dan daha bilgili. Zaman zaman daha da ileri gidip kendilerine bir rakip seçerler ve onunla aşık atarak ünlerine ün katmaya çalışırlar. Bu konuda *halk bu karşıt görüşler karşısında kararsız kalıp iki tarafa ayrılır,*[410] ta ki her iki komutan da kendilerini galip ilan edip sahneden ayrılana ve her ikisi de kendi zaferini kutlayana kadar. Bilgeler bu tür şeyleri deli saçması bulur ve gülerler; çünkü öyledir. Kim reddebilir? Ama bu arada benim inayetimle de tatlı bir yaşam sürmüş olurlar, öyle ki kendi zaferlerini Scipio'ların zaferiyle bile değişmezler.[411] Ayrıca âlim kişiler olmalarına rağmen bütün bunlara büyük bir zevkle gülenler ve başkalarının deliliğinin keyfini çıkaranlar da bana az şey borçlu değildir; çünkü dünyanın en nankör insanı değillerse, bunu inkâr edemezler.

Inter eruditos Jureconsulti sibi vel primum vindicant locum, neque quisquam alius aeque sibi placet, dum Sisyphi saxum assidue volvunt, ac sexcentas leges eodem spiritu contexunt, nihil refert quam ad rem pertinentes, dumque glossematis glossemata, opiniones opinionibus cumulantes, efficiunt ut studium illud omnium difficillimum esse videatur. Quicquid enim laboriosum, idem protinus et praeclarum existimant.

Adjungamus his dialecticos ac sophistas, hominum genus quovis aere Dodonaeo loquacius, ut quorum unusquivis cum vicenis delectis mulieribus garrulitate decertare possit, feliciores tamen futuri, si tantum linguaces essent, non etiam rixosi, adeo ut de lana caprina pertinacissime digladientur, et nimium altercando plerumque veritatem amittant. Hos tamen sua philautia beatos reddit, dum tribus instructi syllogismis incunctanter audent quavis de re, cum quovis manum conserere. Caeterum pertinacia reddit invictos, etiamsi Stentorem opponas.

Sub hos prodeunt Philosophi, barba pollioque verendi, qui se solos sapere praedicant, reliquos omnes mortales, umbras volitare. Quam vero suaviter delirant, cum innumerabiles aedificant mundos, dum Solem, dum Lunam, stellas, orbes, tanquam pollice filove metiuntur, dum fulminum, ventorum, eclipsium ac caeterarum inexplicabilium rerum causas reddunt, nihil usquam haesitantes, perinde quasi naturae rerum architectrici fuerint a secretis, quasive e Deorum consilio nobis

Okumuş adamlarımız arasında özellikle Avukatlar kendilerini başköşeye yerleştirir, bunlar kadar kendini beğenmişi yoktur; Sisyphus'un kayasını[412] durup dinlenmeden yuvarlarken, ilgili ya da ilgisiz binlerce yasayı bir solukta art arda sıralarken, yorum üzerine yorum ya da fikir üzerine fikir yığarken öyle uğraşırlar ki, sanırsın bunların mesleği dünyanın en zor sanatı. Sıkıntı yaratan ne varsa en acil ve en değerli iş olarak görürler.

Bunlara mantıkçıları ve sofistleri de ekleyelim, bir Dodona çömleğinden bile[413] daha fazla tangırdayan insan türüdür bunlar, öyle ki, her biri gevezelikte yirmi kadını bastırabilir; oysa kavgacı olacaklarına sadece geveze olsalardı daha mutlu olabilirlerdi. Keçi kılı gibi önemsiz konularda bile öylesine inatla kavgaya tutuşurlar ki, tartışma hararetlendikçe de her zaman gerçeği gözden kaçırırlar. Ama kendilerini beğenmişlikleri onları çok mutlu eder; herhangi bir konuda üç beş kıyas[414] öğrenmeye görsünler, anında karşılarındakiyle muharebeye girişiverirler. Stentor[415] bile çıksa karşılarına, inatçılıkları sayesinde galibiyet yine onların olur.

Bunların ardından Filozoflar gelir; sakallarıyla ve cübbeleriyle saygı timsalidir bu adamlar, sadece kendilerinin bilgili olduğunu, diğer bütün ölümlülerin gölgeler halinde uçuştuklarını iddia ederler. Sayısız evren inşa ederlerken, Güneşi, Ayı, yıldızları, gezegenleri parmaklarıyla ya da sicimle ölçmeye çalışırlarken, yıldırımların, rüzgârların, ay ve güneş tutulmalarının ya da diğer bazı açıklanması güç doğa olaylarının nedenlerini yorumlarlarken, ne de güzel saçmalarlar; hiç tereddüt etmeksizin, sanki bu doğa olaylarının gizlerinden sorumlu mimarlarmış gibi, sanki Tanrılar meclisinden aramıza

advenerint: quos interim Natura cum suis conjecturis, magnifice ridet. Nam nihil apud illos esse comperti, vel illud satis magnum est argumentum, quod singulis de rebus inexplicabilis inter ipsos est digladiatio. Ii cum nihil omnino sciant, tamen omnia se scire profitentur: cumque se ipsos ignorent, neque fossam aliquoties, aut saxum obvium videant, vel quia lippiunt plerique, vel quia peregrinantur animi, tamen ideas, universalia, formas separatas, primas materias, quidditates, ecceitates videre se praedicant, res adeo tenues, ut neque Lynceus, opinor, possit perspicere. Tum vero praecipue prophanum vulgus aspernantur, quoties triquetris, et tetragonis, circulis, atque hujusmodi picturis mathematicis, aliis super alias inductis, et in labyrinthi speciem confusis, praeterea literis velut in acie dispositis, ac subinde alio atque alio repetitis ordine, tenebras offundunt imperitioribus. Neque desunt ex hoc genere qui futura quoque praedicant consultis astris, ac miracula plusquam magica polliceantur, et inveniunt homines fortunati, qui haec quoque credant.

Porro theologos silentio transire fortasse praestiterit, *και ταυτην καμαριναν ου κινειν*, nec hanc anagyrim tangere, utpote genus hominum mire superciliosum atque irritabile, ne forte turmatim sexcentis conclusionibus adoriantur, et ad palinodiam adigant, quod si recusem, protinus *haereticam* clamitent. Nam illico solent hoc terrere fulmine, si cui sunt parum propitii.

katılmışlar gibi; tabii bu arada Doğa da onların atıp tuttuğu fikirlere gülmekten kırılır. Çünkü bunlar için hiçbir şeyin kesinliği yoktur, bu durum en ufak sorunda bile aralarında bitip tükenmeyen çekişmeler yaşanmasından bellidir. Hiçbir şeyi tam olarak bilmedikleri halde her konuda uzman geçinirler. Daha kendilerinden bile bihaberken, ya yarı körlüklerinden ya da akıllarını gezmeye çıkardıklarından, daha önlerindeki bir çukuru, bir taşı açıkça göremezken, idealar, tümelleri, ayrık biçimleri, ilk maddeleri, öz nitelikleri, bireysellikleri gördüklerini iddia ederler; öyle hayali şeylerdir ki bütün bunlar, doğrusu Lynceus'un bile görebileceğinden kuşkuluyum. Üçgenleri, dörtgenleri, daireleri ve bu tür geometrik şekilleri birbirinin üstüne yığıp labirent gibi karmakarışık ederken, yetmedi harfleri de harp safı gibi dizip bir ileri bir geri oynatarak cahillerin gözünü bulandırırken, toy ayaktakımını nasıl da küçümserler. Bu filozof soyunda, yıldızlara bakıp gelecekten haber verenlerin, hatta kehanetten öte mucize vaat edenlerin sayısı da az değildir; aslında bunlara inanan insanlar buldukları için çok şanslılar.

Filozofların ardından ilahiyatçılar gelir, ama onlar hakkında sessizliğimi koruyup *Camarina çamuruna çomak sokmasam*[416] ve o nahoş bitkiye[417] hiç dokunmasam belki hakkımda daha hayırlı olur, çünkü bunlar son derece kibirli ve alıngan[418] insanlardır, sonra sözlerimden bin türlü sonuç çıkartıp alayı üzerime saldırır ve söylediklerimi yutmam gerekir, yutmayacak olsam anında beni *sapkın*[419] ilan ederler. Çünkü pek hazzetmedikleri birini buldular mı hep böyle yıldırımlar yağdırıp derhal sindirmeye çalışırlar.

Sane quanquam non alii sunt, qui minus libenter agnoscant meam in se beneficentiam, tamen hi quoque non mediocribus nominibus obstricti sunt, dum felices sua Philautia perinde quasi ipsi tertium incolant coelum, ita reliquos mortaleis omneis ut humi reptantes pecudes, e sublimi despiciunt, ac prope commiserantur, dum tanto magistralium definitionum, conclusionum, corollariorum, propositionum explicitarum et implicitarum agmine septi sunt, tot exuberant κρησφυγετοις, ut nec Vulcaniis vinculis sic possint irretiri, quin elabantur distinctionibus, quibus nodos omneis adeo facile secant, ut non Tenedia bipennis melius, tot nuper excogitatis vocabulis, ac prodigiosis vocibus scatent. Praeterea dum arcana mysteria *suo* explicant *arbitratu*: qua ratione conditus ac digestus sit mundus: per quos canales labes illa peccati in posteritatem derivata sit: quibus modis, qua mensura, quantulo tempore in Virginis utero sit absolutus Christus: quemadmodum in synaxi accidentia subsistant sine domicilio. Sed haec protrita. Illa demum magnis et illuminatis, ut vocant, theologis digna putant, ad haec si quando incidunt, expergiscuntur. Num quod instans in generatione divina? num plures in Christo filiationes? num possibilis propositio, Pater Deus odit filium? num Deus potuerit suppositare mulierem, num diabolum, num asinum, num cucurbitam, num silicem? Tum quemadmodum cucurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruci.

Bunlar kadar yaptığım iyiliği göz ardı eden kimse yoktur, ama yine de en azından birkaç önemli konuda bana minnettar olmalılar, özellikle Kendini Beğenmişlikleri sayesinde göğün üçüncü katında oturuyormuşçasına mutluluktan uçarlarken, diğer bütün insanlara toprakta sürünen hayvan sürüleriymiş gibi küçümseyip tepeden bakar, neredeyse merhamet gösterecek kadar acırlarken ve sadece okul öğretmenlerinin yapacağı türdeki tanımlardan, çıkarımlardan, mantıksal sonuçlardan, açık ya da gizli önermelerden oluşan bir orduyla donanmışlarken. Öyle çok *kaçacak delikleri*[420] var ki, Vulcanus'un ağıyla[421] bile yakalanamazlar, elde ettikleri payeler sayesinde sıvışırlar; bunlarla bütün düğümleri öyle kolay çözerler ki, Tenedos'un iki uçlu baltası[422] olsa bu kadar iyi kesemez, anında öyle ifadeler, öyle harikulade kelimeler uydururlar ki. Üstüne üstlük doğanın anlaşılmaz sırlarını *kendi akıllarınca* yorumlamaya kalkarlar, örneğin dünyamız nasıl yaratıldı, nasıl düzenlendi, ilk günahın lekesi ne yolla sonraki kuşaklara geçti, İsa Bakire Meryem'in rahminde ne şekilde, ne ölçüde ve ne kadar sürede oluştu, Aşai Rabbani ayininde[423] ilinekler[424] bir meskenleri[425] olmadan nasıl vücut bulabildi, gibi. Yeter, artık bu sorular bana kabak tadı verdi. O ulu ve nurlu –kendilerine böyle diyorlar– ilahiyatçılarımıza çok yakıştığı düşünülen şu sorular da var, bunlarla ne zaman karşılaşsalar pirelenivermiyorlar; örneğin, acaba kutsal doğumun[426] tam zamanı neydi?[427] İsa'nın doğuşu birden fazla mıdır?[428] "Baba Tanrı oğlundan nefret eder" şeklinde bir önerme mümkün mü? Acaba Tanrı bir kadına, şeytana, eşeğe, sukabağına ya da çakmaktaşına dönüşmüş müdür? Böyle olsa, bir sukabağı nasıl vaaz verebilirdi, mucizeler gerçekleştirebilirdi ve çarmıha gerilebilirdi?

Et, quid consecrasset Petrus, si consecrasset eo tempore, quo corpus Christi pendebat in cruce? Et, num eodem tempore Christus homo dici potuerit: et num post resurrectionem edere aut bibere fas sit futurum, jam nunc famem sitimque praecaventes. Sunt innumerabiles λεπτολεσχιαι, his quoque multo subtiliores, de instantibus, de notionibus, de relationibus, de formalitatibus, de quidditatibus, ecceitatibus, quas nemo possit oculis assequi, nisi tam Lynceus, ut ea quoque per altissimas tenebras videat, quae nusquam sunt. Adde nunc his γνωμας illas, adeo παραδοξους, ut illa Stoicorum oracula, quae paradoxa vocant, crassissima prae his videantur, et circumforanea, velut levius esse crimen homines mille jugulare, quam semel in die dominico calceum pauperi consuere. Et potius esse committendum, ut universus orbis pereat una cum victu et vestitu, quod ajunt, suo, quam unicum quantumlibet leve mendaciolum dicere. Jam has subtilissimas subtilitates subtiliores etiam reddunt tot scholasticorum viae, ut citius e labyrinthis temet explices, quam ex involucris Realium, *Nominalium, Thomistarum, Albertistarum, Occanistarum, Scotistarum*, et nondum omneis dixi, sed praecipuas duntaxat. In quibus omnibus tantum est eruditionis, tantum difficultatis, ut existimem ipsis apostolis alio spiritu opus fore, si cogantur hisce de rebus cum hoc novo theologorum genere conserere manus.

Petrus, İsa'nın bedeni çarmıha asılıyken kutsansaydı, nasıl kutsanacaktı?[429] Dahası, o sırada İsa'ya hâlâ insan denebilir miydi? Yeniden doğduktan sonra da yiyip içebilecek miyiz? Bakın şimdiden yememizi içmemizi garanti altına alıyoruz. Ayrıca bunlardan çok daha süzülmüş sayısız *yanıltmacaları*[430] da var; amaçlar, kavramlar, bağıntılar, usuller,[431] mahiyetler,[432] özler hakkında bir sürü yanıltmaca; bunları hiç kimse çıplak gözle göremez, tabii Lynceus gibi varolmayan şeyleri bile zifiri karanlıkta görebiliyorsa o zaman başka. Bir de *meselleri*ni[433] ekleyin buna, yani *genelin düşüncesine tamamen karşıt düsturları*,[434] inanın Stoacıların *paradoks* dedikleri kehanetleri bile sıradan, basmakalıp kalır yanlarında.[435] Örneğin *bir kez bile olsa pazar günü*[436] *bir fakirin ayakkabısını tamir etmeye kalkışması, binlerce insanı boğup öldürmesinden daha büyük bir günahtır*; *küçücük bile olsa bir kere yalan söylemek*, dediklerine bakılırsa, *bütün dünyanın son zerresine kadar ufalanıp yok olmasından daha kötüdür*. Bu mini minnacık incelikler skolastik âlimlerin[437] kılı kırk yaran incelemeleriyle daha da minikleşir; öyle ki labirentten bile hızla çıkarsınız da *Realistlerin, Nominalistlerin, Thomasçıların, Albertusçuların, Ockhamcıların, Scotusçuların* dolambaçlı yollarından çıkamazsınız; üstelik daha adını sayamadığım niceleri var, ben sadece başlıcalarını belirttim.[438] Bunların hepsinde öyle büyük bir âlimlik, öyle büyük bir karışıklık söz konusudur ki, düşünüyorum da havariler bu bizim yeni türeyen ilahiyatçı takımımızla bu meseller üzerine tartışmak zorunda kalsalardı, kesinlikle başka bir Kutsal Ruh'tan destek almak zorunda kalacaklardı.[439]

Paulus fidem praestare potuit, at idem cum ait: *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*: parum magistraliter definivit. Idem ut charitatem optime praestitit, ita parum dialectice vel dividit, vel finit, in priore ad Corinthios epistola, cap. 13. Ac pie quidem illi consecrabant synaxim, et tamen rogati de termino a quo, et termino ad quem: de transsubstantiatione: de modo quo corpus idem sit in diversis locis: de differentia, qua corpus Christi est in coelo, qua fuit in cruce, qua in sacramento synaxeos: quo puncto fiat transsubstantiatio, cum oratio per quam ea fit, ut quantitas discreta sit in fluxu, non pari, sicut opinor, respondissent acumine, quo *Scotidae* disserunt haec, ac definiunt. Noverant illi Jesu matrem, sed quis eorum tam philosophice demonstravit, quomodo fuerit ab Adae macula praeservata, quam nostri theologi? Petrus accepit claves, et accepit ab eo, qui non committat indigno, et tamen an intellexerit, nescio, certe nusquam attigit subtilitatem, quomodo scientiae clavem habeat is quoque, qui scientiam non habeat. *Baptizabant* illi passim, et tamen nusquam docuerunt, quae sit causa formalis, materialis, efficiens, et finalis baptismi, nec characteris delebilis, et indelebilis apud hos ulla mentio. Adorabant quidem illi, sed in spiritu, nihil aliud sequentes, quam illud evangelicum,

Paulus inancın ne olduğunu kendi kişiliğiyle sergiledi ve *İnanç ümit ettiğimiz şeylerin özüdür, görülmeyen şeylerin kanıtıdır* şeklinde bir tanım verirken hiç bilgiçlik taslamadı.[440] Aynı şekilde Corinthuslulara ilk mektubunun 13. bölümünde, merhameti[441] bizzat çok iyi anlamış olmasına rağmen bu kavramı ne mantık kurallarına göre böldü ne de bu kurallara göre tanımladı.[442] Havariler yürekten inanarak Aşai Rabbani ayinini Tanrı'ya adadılar, ama kendilerine ayinin başlangıç ya da bitiş zamanı sorulmuş olsaydı[443] ya da ekmekle şarabın İsa'nın eti ve kanına dönüşmesiyle ilgili bir soru[444] sorulmuş olsaydı veya aynı bedenin[445] nasıl farklı mekanlarda olabildiğine, İsa'nın gökteki bedeniyle çarmıhtaki bedeni ve Aşai Rabbani ayinindeki bedeni arasındaki farklılığa ya da İsa'nın dönüşümünü sağlayan duanın farklı bir niceliği olduğundan ve geçici olduğundan, bu dönüşümün zamanın hangi noktasında gerçekleştiğine ilişkin sorular sorulsaydı, bana göre, *Scotusçuların* tartıştığı ve tanımladığı kadar incelikle yanıt veremezlerdi. Havariler İsa'nın annesini şahsen tanıyorlardı, ama içlerinden hangisi bizim ilahiyatçılarımızın yaptığı gibi Meryem'in Âdem'in günahından[446] nasıl korunduğunu felsefi olarak kanıtlamaya çalıştı? Petrus anahtarı devraldı[447] ve bu anahtarı ona değersiz bir insana teslim etmediğini bilen biri[448] verdi, ama acaba Petrus kendisinin hiçbir bilgisi olmadığı halde bilginin anahtarına nasıl sahip olduğunu anladı mı, anlamadı mı, hiç bilmiyorum; çünkü onun bu konuya ilişkin incelikli akıl yürütmelerine hiçbir yerde rastlamadım. Havariler dünyanın dört bir yanında insanları *Vaftiz ediyorlardı*, ama hiçbir yerde vaftizin *biçimsel, maddi, etkin* ve *son sebebi* hakkında vaaz vermediler ve vaftizin *geçici* ya da *kalıcı özellikleri* hakkında kendi aralarında bile hiç konuşmadılar. Havariler de ibadet ederlerdi, ama ruhen ve sadece İncil'in şu

spiritus est Deus, et eos qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare. Verum haud apparet eis tum fuisse revelatum, una eademque adoratione adorandam imagunculam carbone delineatam in pariete, ut Christum ipsum, si modo duobus sit porrectis digitis, intonsa coma et in umbone qui adhaeret occipitio, treis habeat notas. Quis enim haec percipiat, nisi triginta sex annos totos in physicis, et ultramundanis Aristotelis et Scoticis contriverit? Identidem inculcant apostoli gratiam, at iidem nusquam distinguunt, quid intersit inter gratiam gratis datam, et gratiam gratificantem. Hortantur ad bona opera, nec discernunt opus, opus operans et opus operatum. Passim inculcant charitatem, nec secernunt infusam ab acquisita, nec explicant, accidens ne sit, an substantia, creata res an increata. Detestantur peccatum, at emoriar, si potuerunt scientifice definire, quid sit illud, quod peccatum vocamus, nisi forte Scotistarum spiritu fuerunt edocti. Nec enim adduci possum, ut credam Paulum, e cujus unius eruditione licet omneis aestimare, toties damnaturum fuisse quaestiones, disceptationes, genealogias, et ut ipse vocat, λογομαχιας, si eas percalluisset argutias, praesertim cum omnes illius temporis contentiones, pugnaeque rusticanae fuerint, et crassae, si cum magistrorum nostrorum plusquam Chrysippeis subtilitatibus conferantur. Quanquam

cümlesinin izinden giderek: *Tanrı ruhtur, ona ibadet edenler ruhlarıyla ve tüm samimiyetleriyle ibadet etmelidir.*[449] Anlaşılan o ki, o sırada onlara şöyle bir vahiy gelmemişti: Bir duvara kömürle çiziktirilmiş alelade bir eskize, en azından iki parmağını öne uzatmışsa, saçları hiç kesilmemişse, tepesine bağlı halede üç ışık varsa, İsa'ya nasıl ibadet ediliyorsa öyle ibadet edilecek.[450] Otuz altı yılını tam tamına Aristoteles'in ve Scotus'un fiziğine ve fizikötesine harcamadıkça kim bunları algılayabilir? Havariler defalarca *tanrısal lütuf*[451] üzerine dersler vermiştir, ama hiçbir yerde *ihtiyari lütuf*[452] ile *insanı aziz kılacak lütuf*[453] arasındaki farka temas etmemişlerdir. Onlar insanları hayırlı işler yapmaya teşvik etmişlerdir, ama hayrı, *işleyenin imanından doğan ve hayra vesile olan eylem* ve *alıcısı kim olursa olsun İsa'dan gelen hayır*[454] diye ikiye ayırmadılar. Dünyanın dört bir yanına merhameti yaymaya ve körüklemeye çalıştılar, ama onu *Tanrı'nın aşıladığı merhamet* ve *sonradan elde edilen merhamet*[455] diye ayırmadılar ya da bu merhametin kazara mı oluştuğunu, yoksa insanın özünde mi bulunduğunu, yaratılmış mı yoksa yaratılmamış mı olduğunu açıklamaya çalışmadılar. Günahtan nefret ettiler, ama yemin ederim, bizim günah dediğimiz kavramı tanımladığımız gibi, bilimsel olarak tanımlamaya kalkışmadılar; böyle bir tanım yapmaları için Scotusçuların ruhuyla eğitilmiş olmaları gerekirdi. Kimse beni inandırmaya çalışmasın, aldığı eğitim, cemaatin diğer üyelerinin eğitimi hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlayan Paulus, bu incelikli kanıtları iyice yalayıp yutmuş olsaydı, kendi çağındaki soruları, tartışmaları, şecere araştırmalarını ve kendi deyimiyle *söz savaşlarını*[456] her defasında kesin bir dille asla yasaklamaya kalkmazdı; üstelik onun zamanının tartışmalı konuları ve düşünce ayrılıkları, şu bizim üstatlarımızın Chrysippus'u[457] bile aratmayacak safsatalarının yanında kaba ve ilkel kalır.

homines modestissimi, si quid forte scriptum sit ab Apostolis indolatius parumque magistraliter, non damnant quidem, sed commode interpretantur. Hoc videlicet honoris, partim antiquitati, partim apostolico nomini deferentes. Et, hercle, parum aequum erat, res tantas ab illis requirere, de quibus ex praeceptore suo, ne verbum quidem unquam audissent. Idem si eveniat in Chrysostomo, Basilio, Hieronymo, tum sat habent adscribere, *non tenetur*. Et illi quidem confutarunt ethnicos philosophos ac Judaeos, suapte natura pertinacissimos, sed vita magis ac miraculis quam syllogismis, tum eos quorum nemo fuerit idoneus, vel unicum Scoti *Quodlibetum* ingenio consequi. Nunc quis ethnicus, quis haereticus non continuo cedat tot tenuissimis subtilitatibus, nisi tam crassus, ut non assequatur, aut tam impudens ut exibilet, aut iisdem instructus laqueis, ut jam par sit pugna, perinde quasi magum cum mago committas, aut si gladio fortunato pugnet aliquis cum eo, cui gladius sit fortunatus: tum enim nihil aliud quam tela Penelopes retexeretur. Ac meo quidem judicio saperent Christiani, si pro pinguibus istis militum cohortibus, per quas jam olim ancipiti Marte belligerantur, clamosissimos Scotistas, et pertinacissimos Occanistas, et invictos Albertistas una cum tota sophistarum manu, mitterent in Turcas et

Yine de bizimkiler çok hoşgörülü insanlar olduklarından, Havariler tarafından yazılmış herhangi bir şey kendilerine ciladan yoksun ve pek bir cahil görünse bile öyle hemen karalamazlar, ama kendi beğenileri doğrultusunda şık bir yorum getirmekten de geri durmazlar. Hiç şüphesiz bu tavır kısmen eski olana, kısmen de Havarilerin adına duyulan saygıdan kaynaklanır. Hercules aşkına, Havarilerden böyle yüce ayrıntılı düşünceler beklemek doğrusu haksızlık olurdu, ne de olsa bu konularda kendi üstatlarından[458] tek laf işitmemişlerdi. Ama benzer hatalara Chrysostomus'un, Basilius'un, Hieronymus'un[459] eserlerinde rastladıklarında şöyle bir not düşmekte yerden göğe haklılar: *Uygun görülmemiştir*. Havariler de pagan felsefecileri ve yaradılıştan insanların en inatçısı olan Yahudileri yalanladılar, ama sadece kendi yaşantılarını örnek göstererek ya da mantıksal kıyaslamalardan çok mucizelerini sergileyerek; ne de olsa hiçbiri şu Scotus'un *Quodlibet*'lerinin[460] bir tekini bile anlayacak yetiye sahip değildi. Oysa günümüzde bana bir pagan ya da bir sapkın gösterin ki, bu kadar incenin incesi kurnazlıklarla karşılaştığı anda din yoluna girmesin; tabii bunları algılayamayacak kadar kalın kafalı ya da bunları yuhalayacak kadar terbiyesiz değilse veya bunlarla eşit koşullarda savaşacak kadar benzer tarzda incelikli bir eğitim almamışsa. O zaman zaten bu durum büyücüyü büyücüye kırdırmaya benzer ya da elinde kutsal kılıcı olan bir kişiyi elinde kutsal kılıcı olan bir başkasıyla dövüştürmeye; böyle olunca da manzaranın Penelope'nin örüp örüp söktüğü dokumasından farkı kalmaz.[461] Düşünüyorum da, Hıristiyanlar ne akıllılık etmiş olurlardı, vaktiyle bu kadar budala asker alayıyla bir sonuca varmayan uzun uzadıyla savaşlar yaşayacaklarına, şu böğürdükçe böğüren Scotusçuları, dikbaşlılıkta üstlerine kimseyi tanımayan Ockhamcıları,[462] yılmaz yenilmez Albertusçuları, bütün o sofist ordusuyla birlikte

Saracenos: spectarent, opinor, et conflictum omnium lepidissimum, et victoriam non ante visam. Quis enim usque adeo frigidus, quem istorum non inflamment acumina? quis tam stupidus, ut tales non excitent aculei? Quis tam oculatus, ut haec illi non maximas offundant tenebras? Verum haec omnia videor vobis propemodum joco dicere. Nec mirum sane, cum sint et inter ipsos theologos melioribus instituti litteris, qui ad has frivolas, ut putant, Theologorum argutias nauseent. Sunt qui velut sacrilegii genus execrentur, summamque ducant impietatem, de rebus tam arcanis et adorandis magis quam explicandis, tam illoto ore loqui, tam prophanis Ethnicorum argutiis disputare, tam arroganter definire, ac divinae theologiae majestatem tam frigidis, imo sordidis verbis simul et sententiis conspurcare. At interim ipsi felicissime sibi placent, imo plaudunt, adeo ut his suavissimis naeniis, nocte dieque occupatis, ne tantulum quidem otii supersit, ut evangelium, aut Paulinas epistolas vel semel liceat evolvere. Atque interim dum haec nugantur in scholis, existimant sese universam ecclesiam, alioqui ruituram, non aliter syllogismorum fulcire tibicinibus, quam Atlas coelum humeris sustinet apud Poetas. Jam illud quantae felicitatis esse putatis, dum arcanas litteras, perinde quasi cereae sint, pro libidine formant ac reformant, dum conclusiones suas, quibus jam aliquot scholastici subscripserunt, plusquam Solonis leges videri postulant, et vel pontificiis decretis

Türklerin ve Arapların üstüne salsalardı, bence bütün savaşlardan çok daha güzel bir savaş çıkarırlar ve hiç görülmemiş bir zafer kazanırlardı. Çünkü onların hünerleri karşısında galeyana gelmeyecek kadar soğukkanlı biri olabilir mi? Üvendireleriyle dürtülünce hareketlenmeyecek kadar ebleh biri olabilir mi? Bu tür tuzaklarla gözleri bulanmayacak kadar keskin görüşlü bir kimse olabilir mi? Sakın bunları sırf şaka olsun diye söylüyorum zannetmeyin. Belki haksız da sayılmazsınız, çünkü ilahiyatçıların kendi aralarında çok iyi eğitim almışları da var ve İlahiyatla ilgili bu tür ayrıntıların saçma sapanlığına tanık olduklarında kusacak gibi oluyorlar. Ayrıca içlerinde öyleleri var ki, kutsal ve tapınılacak konuların dile dökülüp böyle uluorta konuşulmasını, Paganların zındıkça kanıtlarıyla tartışılmasını, böyle küstahça tanımlamalar getirilmesini ve yüce tanrısal bilginin böylesine soğuk, hatta daha çok yavan ve rezil kelimelerle veya düşüncelerle kirletilmesini bir çeşit dinsel saygısızlık olarak değerlendiriyor ve çok büyük bir günah olduğunu söylüyorlar. Ama bu arada diğerleri öyle fütursuzca böbürleniyorlar ve kendilerini alkışlıyorlar ki, bu tatlı maskaralıklarla gece gündüz öyle meşguller ki, azıcık vakit bulup da bir kez olsun şöyle baştan sona ne İncil'i okuyabiliyorlar ne de Paulus'un mektuplarını. Okullarında böyle budalalıklarla zaman öldürürken, Şairlerin eserlerinde[463] okuduğumuz şu Atlas'ın göğü omuzlarına almasına benzer şekilde, bütün kilisenin kendi mantıksal çıkarımlarının mihverine dayandığına, yoksa çöküp gideceğine inanıyorlar. Hele bir de kutsal metinleri sanki balmumundan tabletlermiş gibi keyiflerince bozup şekil verirken, inanamazsınız, ne kadar mutlu oluyorlar; birkaç skolastik düşünürün imzasını taşıyan yargılarının gerek Solon'un yasalarından bile önemli sayılması gerektiğini söylerken, gerekse papalık kararlarından bile üstün

anteponendas, dumque veluti censores orbis ad palinodiam trahunt, si quid usquam cum explicitis et implicitis illorum conclusionibus, non ad amussim quadrarit, ac non secus atque ex oraculo pronunciant: *haec propositio scandalosa est: haec parum reverentialis: haec haeresim olet: haec male tinnit*: ut jam nec baptismus, nec evangelium, nec Paulus aut Petrus, nec sanctus Hieronymus aut Augustinus, imo nec ipse Thomas αριστοτελικωτατος Christianum efficiat, nisi Baccalauriorum calculus accesserit, tanta est in judicando subtilitas. Quis enim sensurus erat eum Christianum non esse, qui diceret has duas orationes, *matula putes*, et *matula putet*, Item *ollae fervere*, et *ollam fervere*, pariter esse congruas, nisi sapientes illi docuissent? Quis tantis errorum tenebris liberasset ecclesiam, quos ne lecturus quidem unquam quisquam fuerat, nisi magnis sigillis isti prodidissent? Verum, an non felicissimi dum haec agunt? Praeterea dum inferorum res omneis sic examussim depingunt, tanquam in ea Republica complureis annos sint versati? Praeterea dum pro arbitrio novos orbes fabricantur, addito denique latissimo illo, pulcherrimoque: ne scilicet deesset ubi felices animae commode vel spatiari, vel convivium agitare, vel etiam pila ludere possent. His atque id genus bis mille nugis horum capita adeo distenta differtaque sunt, ut arbitrer nec Jovis cerebrum aeque gravidum fuisse, cum ille Palladem parturiens, Vulcani securim imploraret. Quare nolite mirari, si

tutulmasını talep ederken, ya da dünyanın bir numaralı sansürcüleri kesilip kendilerinin apaçık ya da üstü kapalı çıkarımlarıyla tam tamına örtüşmeyen bir düşünce olursa anında tekzip isterken, tekzip verilmediğinde de şöyle kehanetlerde bulunurken: *Bu önerme bir rezalet; şu pek saygısızca; o dalalet kokuyor; bu ise kulağa pek iyi gelmiyor.* Öyle ki, bu Diplomalı adamların lütfuna nail olmamışsanız, ne vaftiz, ne İncil, ne Paulus ve Petrus, ne Aziz Hieronymus ya da Augustus, hatta ne de *Aristotelescilerin şahı*[464] Thomas sizi Hıristiyan yapabilir; yargıları işte bu kadar inceliklidir. Öyle ya, o bilge öğretmenlerinden öğrenmedikçe, *oturak, iğrenç kokuyorsun* ve *oturak iğrenç kokuyor* ya da aynı şekilde *tencereler kaynıyor* ve *tencereyi kaynatıyor*[465] türündeki iki ifadenin de doğru olduğunu söyleyen birinin Hıristiyan olamayacağını kim tahmin etmez ki? Bunların eserleri koca koca mühürlerle yayımlanmamış olsaydı, Tanrı'nın tek kulu böyle şeyler okumayacağına göre, kiliseyi bu yanılgıların yarattığı zifiri karanlıktan kim kurtaracaktı?[466] Ama onlar bunları yaparken çok mutlu değiller mi? Cehennemle ilgili her şeyi, sanki o Ülkede birkaç yıl yaşamışlar gibi, en küçük ayrıntısına kadar anlatırken de mutlu değiller mi? Aslında onlar keyiflerine göre yeni evrenler icat ederken de, hatta şu göz alabildiğine geniş ve muhteşem güzellikteki evreni, hani kutlu ruhların rahatça yürüyüş yapabileceği, şölen sofraları kurabileceği, üstüne üstlük top bile oynayabileceği evreni bunlara eklemeyi unutmazken de çok mutlular.[467] Bu adamların kafaları bu ve bunun gibi binlerce züppelikle öylesine şişti, öylesine genişledi ki, sanırım, Iuppiter'in beyni bile Pallas'ı[468] doğurmak üzere Vulcanus'tan baltasını isterken bu kadar ağırlaşmamıştı. Bu yüzden halka açık

videtis caput illorum tot fasciis tam diligenter obvinctum in publicis disputationibus, alioquin enim plane dissilirent. Illud ipsa quoque nonnumquam ridere soleo, cum ita demum maxime sibi videntur theologi, si quam maxime barbare spurceque loquantur, cumque adeo balbutiunt, ut a nemine nisi balbo possint intelligi, *acumen* appellant, quod vulgus non assequatur. Negant enim e dignitate sacrarum litterarum esse, si grammaticorum legibus parere cogantur. Mira vero majestas theologorum, si solis illis fas est mendose loqui, quanquam hoc ipsum habent cum multis cerdonibus commune. Postremo jam Diis proximos sese ducunt, quoties quasi religiose *magistri nostri* salutantur, in quo quidem nomine, tale quiddam subesse putant, quale est apud Judaeos τετραγραμματον. Itaque nefas ajunt esse MAGISTER NOSTER secus quam majusculis scribere litteris. Quod si quis praepostere, *Noster magister* dixerit, is semel omnem theologici nominis perverterit majestatem.

Ad horum felicitatem proxime accedunt ii, qui se vulgo *Religiosos* ac *Monachos* appellant; utroque falsissimo cognomine, cum et bona pars istorum longissime absit a religione, et nulli magis omnibus locis sint obvii. Iis non video quid possit esse miserius, nisi ego multis modis succurrerem. Etenim cum hoc hominum genus omnes sic execrentur, ut fortuitum etiam occursum ominosum esse persuasum sit, tamen ipsi sibi magnifice blandiuntur. Primum summam

konuşmalarını yaparken kafalarını titiz şekilde şu sargılarla sarıp sarmaladıklarını görürseniz sakın şaşırmayın, başka türlü olsaydı beyinleri dışarı fırlayabilirdi. Ben bunların özellikle kaba ve baştan savma konuşmalar yaptıklarında kendilerini ilahiyatçı sanmalarına hep kahkahalarla gülmüşümdür, o sırada öyle kekeleyerek konuşurlar ki, karşısındaki de kekeme değilse asla anlayamaz; sonra bir de bu konuşmayı sıradan halkın erişemeyeceği bir *zirve*[469] olarak nitelerler. Gramercilerin kurallarına uymaya zorlanırlarsa, bunun kutsal metinlerin onuruna yakışmayacağını söyleyerek reddederler. Sadece kendilerinin hatalı konuşma yapma hakkına sahip olması gerçekten ilahiyatçıların üstün bir ayrıcalığı gibi görünebilir, ama bu ayrıcalığı aslında bütün amelelerle paylaşmaktadırlar. Son olarak, bunlar ne zaman *bizim efendimiz*[470] diye saygın şekilde selamlansalar, kendilerinin Tanrı'ya en yakın insanlar olduklarını sanırlar; çünkü bunlara göre bu hitabın altındaki anlam, Yahudilerin *dört harflerindeki*[471] anlamla eştir. Bu yüzden, BİZİM EFENDİMİZ hitabını büyük harflerle yazmanın caiz olmadığını söylerler. Biri çıkıp bu kelimelerin yerini değiştirecek olsa, örneğin *efendimiz bizim*[472] diyecek olsa, tek vuruşta ilahiyatçı unvanının bütün yüceliğini yerle bir etmiş olur.

İlahiyatçıların mutluluğuna en çok yaklaşanlar, halk arasında *Sofu* ve *Keşiş* olarak tanınan kişilerdir; bunlara verilen bu iki ad da aslında çok yanlıştır, çünkü bunların çoğu dinden fersah fersah uzakta olan adamlardır ve başınızı ne tarafa çevirseniz karşınızda bitiverirler. Ben çeşitli şekillerde yardımlarına koşmamış olsaydım, sanırım bunlardan daha zavallısı olmayacaktı. Çünkü bu tür insanların hepsinden öyle iğrenilir ki, rastgele karşılaşmanız bile uğursuzluk işareti sayılır; buna rağmen kendi kendilerinden öyle büyük gurur duyarlar ki. Her şeyden önce

existimant pietatem, si usque adeo nihil attigerint litterarum, ut ne legere quidem possint. Deinde cum psalmos suos, numeratos quidem illos, at non intellectos, asininis vocibus in templis derudunt, tum vero se putant divorum aures multa voluptate demulcere. Et sunt ex his nonnulli, qui sordes ac mendicitatem magno vendunt, proque foribus magno mugitu panem efflagitant, imo in nullis diversoriis, vehiculis, navibus non obturbant, non mediocri profecto reliquorum mendicorum jactura. Atque ad eum modum homines suavissimi, sordibus, inscitia, rusticitate, impudentia, apostolos, ut ajunt, nobis referunt. Quid autem jucundius, quam quod omnia faciunt ex praescripto, quasi mathematicis utentes rationibus, quas praeterire piaculum sit. Quot nodos habeat calceus, quo colore cingula, vestis quot discriminibus varieganda, qua materia, quotque culmis latum cingulum, qua specie, et quot modiorum capax cucullus, quot digitis latum capillitium, quot dormiendum horas. Atque haec quidem aequalitas in tanta corporum et ingeniorum varietate, quam sit inaequalis, quis non perspicit? Et tamen his nugis non alios modo prae se nauci faciunt, verum invicem alii alios contemnunt, atque homines apostolicam charitatem professi, ob aliter cinctam vestem, ob colorem paulo fusciorem, omnia miris tragoediis miscent. Ex his videas quosdam adeo rigide religiosos, ut summa veste, non nisi Cilicina utantur,

gerçek dindarlığın kara cahillik olduğuna inandıklarından, okumaları yoktur. Sonra, kiliselerde eşekler gibi anırarak tek kelimesini bile anlamadıkları mezmurları ezbere geçerken tanrıların kulaklarına ilaç gibi geldiklerini sanırlar. İçlerinde bazıları vardır ki, sefaletleriyle, yoksulluklarıyla kurum kurum kurulurlar,[473] ama bu arada kapı eşiklerinde böğüre böğüre ekmek dilenirler, diğer bütün dilencelerin kazancıyla oynayıp her hana, her taşıta, her gemiye musallat olurlar. Yine de şirin dostlarımızmış gibi geçinip bütün bu iğrençlikleriyle, cahilliklerleriyle, hödüklükleriyle ve utanmazlıklarıyla bize havarilerin yaşam tarzını sunduklarını iddia ederler. Ama ne iş yapıyorlarsa belli bir reçete dahilinde yapmaları kadar da gülüncü olamaz, sanki matematiksel işlemler yapıyorlarmış gibi, birini aksatsalar affedilmez bir günaha girecekler. Ayakkabılarına kaç düğüm atacaklar, ne renk kuşak takacaklar, farklı tarzda kaç elbise giyecekler, bunlar ne tür kumaştan dikilecek, bir kuşak kaç kıl genişlikte olacak, ne biçimde olacak, kukuletaları kaç çuval genişliğinde olacak, saçlarının uzunluğu kaç parmak kalınlığında olacak, kaç saat uyuyacaklar. Ama gözettikleri bu eşitliğin, bunca farklı beden ve bunca farklı ruh hali göz önünde tutulduğunda, sadece eşitsizlik olacağını kim anlamaz? Yine de budalalıklarından, kendilerini başka insanlardan üstün görmekle kalmayıp bir de birbirlerinin rütbesini küçümsemeye kalkarlar; havarilere özgü hoşgörüyü kendilerine meslek edinmiş oldukları halde, farklı kuşakla bağlanmış ya da rengi azıcık daha koyu olan bir cüppe yüzünden birbirlerine girip görülmeye değer trajediler sahnelerler. Bunlardan bazıları var ki, örf ve âdetlerine aşırı derecede bağlıdır, üstlerine sadece Cilicia keçisinin kılından dokunmuş sert giysiler,

intima Milesia, alios contra, qui superne linei sint, intime lanei. Rursum alios, qui pecuniae contactum ceu aconitum horreant, nec a vino interim, nec a mulierum contactu temperantes. Denique mirum omnibus studium, ne quid in ratione vitae conveniat. Nec illud studio est, ut Christo similes sint, sed ut inter se dissimiles. Porro magna felicitatis pars est in cognomentis, dum hi *funigeros* appellari se gaudent et inter hos, alii *Coletas*, alii *Minores*, alii *Minimos*, alii *Bullistas*. Rursum hi *Benedictinos*, illi *Bernardinos*: hi *Brigidenses*, illi *Augustinenses*: hi *Guilhelmitas*, illi *Jacobitas*, quasi vero parum sit, dici *Christianos*. Horum magna pars in tantum suis nititur ceremoniis, et hominum traditiunculis, ut putet unum coelum parum dignum esse tantis praemium, haud cogitantes futurum, ut Christus contemptis his omnibus, suum illud sit exacturus praeceptum, nempe charitatis. Alius ostentabit aqualiculum, omni piscium genere distentum. Alius psalmorum centum effundet modios. Alius jejuniorum myriadas adnumerabit, et toties unico prandio pene disruptam imputabit alvum. Alius tantum ceremoniarum acervum proferet, quantum vix septem onerariis navibus vehi possit. Alius gloriabitur sexaginta annos nunquam attactam pecuniam, nisi digitis duplici chirotheca munitis. Alius cucullam ingeret adeo sordidam et crassam, ut nullus nauta suo dignetur corpore.

içlerine ise Miletus yününden giysiler giyerler; bazıları da tam tersine üstlerine ketenden, içlerine yünden giysiler geçirirler.[474] Ayrıca bazıları da vardır ki, öldürücü bir zehirmiş gibi paraya dokunmaktan çekinirler, ama söz konusu şaraba ve kadına dokunmak olunca hiçbir ölçü tanımazlar. Kısacası her biri yaşama biçimini aykırı kılmak için elinden geleni ardına koymaz. Dertleri İsa'ya benzemek değil, birbirlerine benzemektir.[475] Mutluluklarının büyük bir kısmı aldıkları adlardan kaynaklanır. Kimileri kendilerine *Funigeri* denmesinden hoşlanır, bunlar kendi aralarında *Colettacılar*, *Minores*, *Minimi*, *Bullistes* olarak ayrılır. Kimileri *Benedictusçular* olarak tanınmaktan hoşlanır, kimileri ise *Bernardusçular*; bunlar da *Brigidenses, Augustinusçular, Guilhelmites, Iacobusçular* olarak ayrılırlar; sanki hepsine sadece *Hıristiyan* demek yetmiyormuş gibi.[476] Bu toplulukların çoğu züppece hazırladıkları dinsel törenlerden, efsanevi örf ve âdetlerden öyle bir kurtuluş beklerler ki, bu büyük erdemlerinin ödülü olarak neredeyse cennetin bile ancak yeteceğini düşünürler. Ama zamanı geldiğinde, İsa'nın, bütün bu yaptıklarını aşağılayacağını ve kendi yasasını, yani şefkatini devreye sokacağını hiç düşünmezler.[477] O gün geldiğinde kimi çıkıp balığın her çeşidiyle doldurduğu işkembesini gösterecektir ona, kimi yüz çuval dolusu mezmuru dökecektir önüne; kimi tuttuğu sayısız orucunu hesaplayacak ve yemediklerini bir tek öğünde yiyerek midesini nasıl çatlayacak hale getirdiğini anlatacaktır; kimi yedi yük gemisinin bile taşıyamayacağı ağırlıktaki bir yığın kilise törenini sergileyecektir, kimi eline bir çift eldiven geçirmeden altmış yıldır tek bir meteliğe dokunmadığı için böbürlenecektir, kimi bir kalıp kirle meşinleşmiş kukuletasını takacaktır kafasına, öyle ki bir denizci bile yaklaşmak istemeyecektir yanına.

Commemorabit alius se plusquam undecim lustris spongiae vitam egisse, semper eidem affixum loco: Alius raucam assiduo cantu vocem adducet: Alius lethargum solitudine contractum: alius linguam jugi silentio torpentem. At Christus interpellatis, nunquam alioqui finiendis gloriis, unde nam hoc, inquiet, novum Judaeorum genus? Unicam ego legem vere meam agnosco, de qua sola nihil audio. Et olim palam nulloque parabolarum utens involucro, paternam haereditatem pollicitus sum, non cucullis, preculis, aut inediis, sed charitatis officiis. Nec eos agnosco, qui sua facta nimis agnoscunt, isti qui me quoque sanctiores videri volunt, Abraxasiorum coelos, si libet, occupent, aut ab his sibi novum exstrui coelum jubeant, quorum traditiunculas, meis praeceptis anteposuerunt. Cum haec audient, et videbunt nautas et aurigas sibi praeferri, quibus, putatis, vultibus sese mutuo contuebuntur? Sed interim spe sua felices sunt, non absque meo beneficio. Atque hos quidem, quanquam a Republica semotos, nemo tamen audet contemnere, praecipue mendicantes, propterea quod omnia omnium arcana teneant, ex confessionibus, quas vocant. Quae tamen prodere nefas habent, nisi si quando poti, fabulis amoenioribus delectare se volunt, sed conjecturis modo rem indicant, tacitis interim nominibus. Quod si quis hos crabrones irritarit, tum in popularibus concionibus probe ulciscuntur sese, et obliquis dictis hostem notant,

On bir yıldan fazla kefaret ödeyerek bir sünger gibi hep aynı yere yapışık yaşadığını anlatacaktır bir başkası, diğeri aralıksız ilahi söylemekten kısılan sesini gösterecektir; bir başkası inzivada yaşamaktan uyuşup kasıldığını, diğeri konuşmama kuralı yüzünden dilinin felce uğradığını söyleyecektir. Ama bunlara karşın İsa onların bu sonu gelmez böbürlenmelerine son verip *nereden çıktı bu Yahudi halkı* demeyecek mi? *Ben bir tek kendi yasamı*[478] *bilirim, ama Tanrı'nın tek kulunun çıkıp bundan bahsettiğini duymadım. Vaktiyle mesellerimde açık açık ve lafı hiç dolandırmadan Baba'nın mirasını*[479] *sadece şefkat*[480] *kurallarını yerine getirenlere vaat ettim, ama ne kukuletalara, ne tuhaf dualara, ne oruçlara böyle vaatte bulundum. Yaptıklarını bağıra bağıra söyleyen bu adamları tanımıyorum; benden daha aziz görünmeye çalışan şu adamlar da isterlerse gitsinler Abraxascıların*[481] *cennetinde otursunlar ya da ıvır zıvır âdetlerini benim buyruklarıma tercih edenlere yeni bir cennet inşa etmelerini buyursunlar.* Düşünebiliyor musunuz, bunlar bu sözleri işitince ve gemicilerle arabacıların bile kendilerine tercih edildiğini görünce, nasıl bir yüz ifadesiyle birbirlerine bakakalacaklar? Ama şimdilik kendi umut dünyalarında mutlu mesut yaşayıp gidiyorlar, benden gelecek hayırdan da yoksun değiller. Kendilerini Toplumdan tümüyle soyutladıkları halde hiç kimse cüret edip onları küçümsemeye kalkmıyor, özellikle de dilenci keşişleri;[482] çünkü onlar herkesin bütün sırlarını biliyorlar, buna *günah çıkarma* diyorlar. Bu keşişler insanların sırlarını açık etmenin günah olduğunu çok iyi bilir, tabii içmedikçe ve baştan çıkarıcı masallara kapılıp da zevklenmedikçe; sadece ipuçları vererek olayı anlatırlar, bu arada kesinlikle ad vermezler. Ama biri çıkıp da bu eşek arılarının kovanına çomak soktu mu, vaazlarında hemen intikamlarını alırlar, kinayeli sözlerle düşmanını hedef göstererek öyle açık ederler ki,

adeo tecte, ut nemo non intelligat, nisi qui nihil intelligit. Nec prius oblatrandi finem faciunt, quam in os offam objeceris. Age vero quem tu mihi comoedum, quem circulatorem spectare malis, quam istos in concionibus suis rhetoricantes omnino ridicule, sed tamen suavissime imitantes ea quae rhetores de dicendi ratione tradiderunt? Deum immortalem ut gesticulantur, ut apte commutant vocem, ut cantillant, ut jactant sese, ut subinde alios atque alios vultus induunt, ut omnia clamoribus miscent. Atque hanc orandi artem ceu rem arcanam Fraterculus Fraterculo, per manus tradit: eam tametsi mihi non est fas scire, tamen utcunque conjecturis sequar. Primo loco invocant, id quod a poetis mutuo sumpserunt: deinde dicturi de charitate, a Nilo Aegypti fluvio sumunt exordium, aut crucis mysterium enarraturi, a Babylonio dracone Bel feliciter auspicantur: aut de jejunio disputaturi, a duodecim zodiaci signis principium faciunt, aut de fide verba facturi, diu de quadratura circuli praeloquuntur. Audivi ipsa quendam eximie stultum, erravi, *doctum* volebam dicere, qui in concione celeberrima, divinae triadis mysterium explicaturus, quo et doctrinam suam non vulgarem ostentaret, et theologicis satisfaceret auribus, nova prorsus ingressus est via, nimirum a litteris, syllabis, et oratione, tum a concordia nominis et verbi, adjectivi nominis et substantivi, mirantibus jam

kimden söz edildiğini anlamayan kimse kalmaz; tabii hiçbir şeyden çakmayan bir kişi varsa o başka. Ağızlarına bir lokma hamur atmazsanız da havlamalarını kesmezler.[483] Haydi söyleyin bana, onlardan başka bir soytarıyı ya da şarlatanı seyretmeyi tercih eder misiniz; vaazlarında onlardan daha gülüncünü bulabilir misiniz? Dahası, hatiplerin konuşma sanatı hakkında belirledikleri kuralları bunlar kadar eğlenceli taklit eden başka birine rastlayabilir misiniz? Ah ölümsüz Tanrım, ne jestler yaparlar, seslerini nasıl da güzel değiştirirler, bazen nasıl da tekdüze bir konuşma tuttururlar, bazen nasıl da hararetli bir konuşmaya kaptırırlar kendilerini, nasıl da aniden yüzlerinin ifadesini değiştiriverirler, çığlıklarıyla her şeyi birbirine nasıl da karıştırıverirler! Bu hitabet tarzını, adeta gizemli bir şeymiş gibi, özel olarak Biradercikten Biraderciğe geçirirler; tabii bunu benim bilmem caiz değil, ama yine de cüret edip onların hitabet tarzı hakkında tahmin yürüteceğim. Önce bir yakarışla işe başlarlar, şairlerden kotardıkları bir tarzdır bu. Sonra şefkat konusunda vaaz vereceklerse, Mısır'daki Nil Nehri'nden bir giriş yaparlar ya da çarmıhın gizemini anlatacaklarsa neşe içinde Babil'in tanrısı Bel'in ejderiyle söze başlarlar;[484] oruçtan söz edeceklerse, Burçlar Kuşağının on iki yıldızından söze girerler ya da inanç konusunda konuşacaklarsa, önden uzun uzadıya dairenin kareleştirilmesi[485] üzerine vaaz verirler. Ben şahsen içlerinden son derece deli birinin, affedersiniz bir *âlim* demek istiyordum, konuşmasını dinlemiştim; kalabalık bir dinleyici topluluğuna Kutsal Üçlü'nün gizemini açıklıyordu. Kendi ilminin sıradan olmadığını göstermek ve ilahiyatçıların kulaklarının pasını silmek için yepyeni bir üslupla konuşmasına başladı; alfabeden, hecelerden ve cümleden girip isimlerle fiillerin uyumundan, sıfatların ve cins adların isimlerle uyumundan çıktı. Dinleyicilerin

plerisque, ac nonnullis Horatianum illud apud se mussitantibus: *Quorsum haec tam putida tendunt?* Tandem huc rem deduxit, ut in grammaticorum rudimentis sic expressum ostenderet totius triadis simulacrum, ut nemo mathematicorum in pulvere posset evidentius depingere. Atque in hac oratione θεολογωτατος ille totos octo menses ita desudarat, ut hodie quoque magis caecutiat quam talpae, nimirum tota luminum acie ad ingenii cuspidem avocata. Verum haud poenitet hominem caecitatis, ac parvo quoque putat emptam eam gloriam. Auditus est a nobis alius quidam octogenarius, adeo theologus, ut in hoc Scotum ipsum renatum putes. Is explicaturus mysterium nominis JESU, mira subtilitate demonstravit in ipsis litteris latere, quicquid de illo dici possit. Etenim quod tribus duntaxat inflectitur casibus, id manifestum esse simulacrum divini ternionis. Deinde quod prima vox *Jesus*, desinat in *s*, secunda *Jesum* in *m*, tertia *Jesu* in *u*, in hoc ἀῤῥητον subesse mysterium: nempe tribus litterulis indicantibus eum esse summum, medium, et ultimum. Restabat mysterium his quoque retrusius, mathematica ratione. *Jesus* sic in duas aequales diffidit portiones, ut scilicet penthemimeres in medio resideret. Deinde docuit eam litteram apud Hebraeos esse, ש, quam illi *Syn* appellent: porro *syn* Scotorum opinor lingua, *peccatum* sonat: atque hinc palam declarari, Jesum esse

çoğu şaşkınlık içindeydi, bazıları birbirinin kulağına eğilip Horatius'un şu sözünü fısıldadı: *Bu kokuşmuşluk da neyin nesi?*[486] Sonunda adamımız konuşmasını Kutsal Üçlü sembolünün gramerin temellerinde açıkça ifade edildiğini iddia ederek sonlandırdı, hakikaten hiçbir matematikçi kuma bu kadar açık ve seçik bir şekil çizemezdi.[487] Bu *eşsiz ilahiyatçımız*[488] bu konuşması üzerinde tam sekiz ay öyle ter dökmüştü ki, o gün bir köstebekten bile daha kördü,[489] hiç şüphesiz keskin görüşünü son damlasına kadar zekasının en sivri ucunu bilemek için harcamıştı. Ama körlüğü onu hiç rahatsız etmiyordu, hatta ona göre satın aldığı şöhret yanında körlüğün lafı mı olurdu. Bizlerden birinin de konuşmasına şahit oldum, seksenlik bir adamdır bu, öyle bir ilahiyatçıdır ki sanırsın Scotus içinde yeniden can bulmuş. ISA[490] adının anlamındaki sırrı açıklamak üzere olağanüstü bir maharet sergileyip, bu adla ilgili söylenebilecek ne varsa harflerinin içinde gizli olduğunu kanıtladı. Bu adın sadece üç çekim halinin bulunduğunu, bunun da Tanrısal Üçleme'nin apaçık bir belirtisi olduğunu söyledi. Adın ilk çekim hali olan Iesus'un *s* ile, ikinci çekim hali olan Iesum'un *m* ile, üçüncü çekim hali olan Iesu'nun da *u* ile bittiğini ve işte tam bu noktada da *ifade edilemez*[491] bir sırrın varolduğunu ifade etti. Çünkü bu üç harf O'nun her şeyin başlangıcında, ortasında, sonunda yer aldığına işaret ediyordu. Hatta matematiksel anlamda düşünülürse, çok daha derin bir sır saklıyordu bu harfler. Bu kez ortadaki *s* harfini de bir duraklama işaretiyle ayırarak Iesus adını iki eşit parçaya böldü. Sonra bu harfin İbrancada ש harfi[492] olduğunu ve İbranilerin bu harfi *Syn* olarak okuduğunu gösterdi. Anımsadığına göre *syn*, İskoçların dilinde *peccatum*[493] sözcüğünün okunuşuna benziyordu. Buradan hareketle Iesus

qui peccata tolleret mundi. Hoc tam novum exordium sic inhiantes admirati sunt omnes, praecipue theologi, ut parum abfuerit, quin illis acciderit, quod olim Niobae, cum mihi propemodum evenerit, quod ficulno illi Priapo, qui, magno suo malo, Canidiae Saganaeque nocturna sacra spectavit. Nec injuria profecto: nam quando similem *εφοδον* commentus est Demosthenes ille grajus, aut Cicero latinus? Illis vitiosum habebatur prooemium, quod a re foret alienius: quasi vero non ad istum modum exordiantur et subulci, natura videlicet magistra. At hi docti praeambulum suum, sic enim vocant, ita demum eximie rhetoricum fore ducunt, si nusquam quicquam habeat cum reliquo argumento confine, ut auditor interim admirans, illud secum murmuret, quo nunc se proripit ille? Tertio loco ceu narrationis vice nonnihil ex evangelio, sed cursim ac velut obiter interpretantur, cum id solum fuerit agendum. Quarto loco jam nova sumpta persona, quaestionem movent theologalem, aliquoties *ουτε γης, ουτε ουρανου άπτομενην*, atque id quoque ad artem arbitrantur pertinere. Hic demum theologicum attollunt supercilium, doctores solennes, doctores subtiles, doctores subtilissimos, doctores seraphicos, doctores sanctos, doctores irrefragabiles, magnifica nomina auribus inculcantes. Tum syllogismos majores, minores, conclusiones, corollaria, suppositiones frigidissimas ac plusquam scholasticas

adının *günahları dünyadan kaldıran* anlamına geldiğinin çok açık olduğunu ifade etti. Bu yeni tarz hitabet başlangıcı[494] herkesin ağzını açık bıraktı, afallattı, özellikle orada bulunan az sayıdaki ilahiyatçıyı; öyle ki, vaktiyle Niobe'nin uğradığı akıbete bu kez onlar uğradı.[495] Az kalsın ben de Canidia ve Sagana'nın gece ayinlerini seyretme gafletinde bulunan incir ağacı Priapus'un durumuna düşecektim.[496] Haksız da sayılmazdım, çünkü böyle bir *önsöz*[497] hiç Yunan Demosthenes'in veya Latin Cicero'nun aklına gelmiş miydi acaba? Bu ikisi için konuşma konusunun içeriğinden farklı bir önsöz,[498] bir kusurdur; doğadan başka öğretmeni olmayan bir domuz çobanı bile böyle bir önsöz yaratamazdı herhalde. Ama bu bizim âlimlerimiz, kendi dillerinden söylersek bu *praeambulus*'un, yani önsözün ana konunun içeriğiyle hiçbir bağlantısı olmamasının mükemmel bir retorik olacağını düşünürler, öyle ki dinleyici hayran kalacak ve kendi kendine *acaba şimdi böyle nereye varacak*[499] diye mırıldanacak. Sonra üçüncü aşamada, konuşmanın açıklama kısmına[500] girerlerken, İncil'den seçilen bir pasajı alelusul ve sanki o sırada akıllarına gelmiş gibi yorumlamaya çalışırlar, üzerinde durulması gereken asıl konu o olduğu halde. Dördüncü aşamada ise, sanki bir tiyatro oyununda karakter değişikliği yapılıyormuşçasına aceleyle tanrısallıkla ilgili bir soru ortaya atarlar, çok kez *ne bu dünyayla ne de cennetle alakası vardır*[501] böyle bir sorunun, bunun konuşma sanatının bir özelliği olduğunu düşünürler bir de. İşte tam bu noktada tanrıbilimsel bir küstahlık sergileyerek *Değerli Âlimler, Usta Âlimler, Ustanın Ustası Âlimler, Melek Âlimler, Kutsal Âlimler, Karşı Çıkılmaz Âlimler* gibi[502] büyük büyük adlarla dinleyicilerin kulaklarının ırzına geçerler. Ardından büyük tasımlar, küçük tasımlar, vargılar, önerme sonuçları, soğuk mu soğuk varsayımlar, derken ne kadar skolastik

nugas apud imperitum vulgus jactitant. Superest jam quintus actus, in quo summum artificem praestare convenit. Hic mihi stultam aliquam et indoctam fabulam, ex speculo opinor historiali, aut gestis Romanorum in medium adferunt, et eandem interpretantur allegorice, tropologice, et anagogice. Atque ad hunc quidem modum Chimaeram suam absolvunt, qualem nec Horatius unquam assequi potuit cum scriberet: *Humano capiti*, etc. Sed audierunt a nescio quibus, ingressum orationis sedatum, minimeque clamosum esse oportere: Itaque principio sic exordiuntur, ut nec ipsi vocem propriam exaudiant, quasi referat dici, quod nullus intelligat. Audierunt nonnunquam ad concitandos affectus, exclamationibus utendem esse. Proinde presse alioqui loquentes, subinde repente vocem tollunt furioso plane clamore, etiam cum nihil opus. Jures elleboro homini opus esse, perinde quasi nihil referat, ut clames. Praeterea quoniam audierunt oportere sermonem in progressu fervescere, in singulis partibus principiis utcunque sane recitatis, mox mira vocis contentione utuntur, etiam si res sit frigidissima, atque ita denique desinunt, ut spiritu defectos credas. Postremo didicerunt, apud rhetores de risu fieri mentionem, eoque student et ipsi jocos quosdam aspergere, *ω φιλη αφροδιτη*, quam plenos gratiarum, quamque in loco, ut plane *ονον προς την λυραν* esse dicas. Mordent quoque nonnunquam, sed ita, ut titillent magis quam vulnerent.

zırva varsa cahil halka boca eder, caka satarlar. Geriye artık büyük ustalıklarını sergileyecekleri beşinci aşama kalır. Burada *Tarihin Aynası*'ndan ya da *Romalıların Yaptıkları İşler*'den çıkardıkları, bana hep ahmakça ve tatsız tutsuz gelen masalları ortaya sererler[503] ve kinayeyle, ahlaksal dersler vererek ve mistik yorumlar[504] katarak anlatırlar. İşte bu şekilde kendilerine özgü bir Chimaera[505] yaratmış olurlar, böyle bir canavarı Horatius bile *insan başına*, vs diye yazarken asla kafasında canlandıramazdı.[506] Ama her nasılsa bir konuşmaya başlarken ağırbaşlı ve patırtıya mahal vermeyecek bir tonlama yapılması gerektiğini birilerinden işitmişler. Bu yüzden konuşmalarına öyle bir başlangıç yaparlar ki, kendileri bile seslerini zor işitir, sanki hiç kimsenin anlamasına yönelik bir şey söylemeyeceklermiş gibi. Bundan başka yine nereden işitmişlerse, dinleyicileri heyecanlandırmak için nidalar kullanmak gerektiğini düşünürler. Bu yüzden alçak sesle konuşurken yerli yersiz birden çılgınlar gibi bağırarak seslerini yükseltirler. Nerede bağıracaklarını o kadar bilemezler ki, adamların tam çöplemelik[507] olduğuna yemin edersiniz. Bundan başka, konuşmaları sürerken havayı ısıtmak gerektiğini yine bir yerlerden işittiklerinden, konuşmanın başlangıcını tek tek bölümlere ayırıp ana hatlarını tek tek belirlerler, mesele gayet önemsizken aniden şaşılacak derecede ateşli bir konuşmaya başlarlar ve öyle aniden bitiriverirler ki, o an soluklarının kesiliverdiğini sanırsın. Bir de hatiplerin nükteye önem verdiklerini işitmişler, bu yüzden konuşmalarının orasına burasına nükteler serpiştirmeye çabalarlar; *ah tatlı Aphrodite*,[508] ne nükte bolluğu, ne yerli yerindelik, bunun adına tam olarak *eşek lir çalıyor* denir![509] Ara sıra da iğneleyici sözler söylemeye kalkarlar, ama yaralayacaklarına gıdıklarlar.

Nec unquam verius adulantur, quam cum maxime παῤῥησιαζεσθαι, videri student. Denique tota actio est ejusmodi, ut jures eos a fori circulatoribus didicisse a quibus longe vincuntur. Quanquam utrique alteris usque adeo sunt similes, ut nemo dubitet, quin aut hi ab illis, aut illi ab his rhetoricen suam didicerint. Et tamen inveniunt hi quoque, mea nimirum opera, qui cum hos audiunt, Demosthenes meros, ac Cicerones audire se putant. Quod genus sunt praecipue mercatores ac mulierculae: quorum auribus unice placere student, quod illi nonnullam praedae portiunculam de rebus male partis soleant impertiri, si commode fuerint palpati. Illae cum aliis multis de causis huic ordini favent, tum praecipue, quod in horum sinus soleant effundere, si quid in maritos stomachantur. Videtis opinor, quantopere mihi debeat hoc hominum genus, cum ceremoniolis, et nugis deridiculis, clamoribusque tyrannidem quandam inter mortales exerceant, et Paulos atque Antonios sese credant.

Verum ego istos histriones tam ingratos beneficiorum meorum dissimulatores, quam improbos simulatores pietatis libenter relinquo. Jamdudum enim juvat de Regibus ac principibus aulicis a quibus simplicissime color, et, ut dignum est, ingenuis, ingenue nonnihil attingere. Qui quidem si vel

Samimi bir konuşma[510] yapıyormuş izlenimi vermeye çalıştıklarında da, asla gerçek anlamda şirinlik yapamazlar. Kısacası bütün bu sergiledikleri gösterileri pazar meydanlarındaki seyyar satıcılardan öğrenmiş olduklarına yemin edebilirsin, gerçi bu satıcılar bile onlardan kat kat üstündür. Ama bir yerde her ikisi de birbirine o kadar benzer ki, belagat ilmini bunlar mı onlardan öğrendi, yoksa onlar mı bunlardan diye kimse kuşkuya düşmez. Her şeye rağmen, bunlar da bir şekilde kendilerini dinleyecek insanlar bulurlar, hiç şüphesiz benim sayemde; hatta öyle ki, onları dinlerken bir Demosthenes'i ya da bir Cicero'yu dinlediğini sananları bulurlar. Bu türler özellikle tüccarlar ve kadıncıklar arasından çıkar; zaten onlar da bir tek bu türlerin kulaklarını memnun etmeye çalışırlar. Çünkü tüccarlar kendilerine gerektiği gibi dalkavukluk edildiğinde, kirli yollardan kazandıkları servetlerinden az da olsa bir miktarını onlarla paylaşmaya her zaman gönüllüdürler. Kadınlar ise bu keşiş takımını çok çeşitli sebeplerden ihya ederler, özellikle ne zaman kocalarıyla ilgili bir karın ağrıları olsa soluğu bunların göğüslerinde alırlar ve dertlerini dökerler. İşte sanırım dinsel törencikleriyle, gülünç maskaralıklarıyla, çığlık çığlığa bağırışlarıyla ölümlülere bir tiran gibi zorbalık ederken kendilerinin bir Paulus ya da bir Antonius olduğuna[511] inanan bu insan türünün bana ne kadar borçlu olduğunu anlamışsınızdır.

Ben artık bu tiyatro oyuncularını sahiden bir daha ağzıma almak istemiyorum, benim yaptığım iyilikleri örtmeye çalışan şu içten pazarlıklı riyakârları, şu kendi inançlarına bile üç kâğıt açan sahtekârları. Aslında çoktandır Krallar ve avaneleri hakkında bir şeyler söylemek istiyorum, çünkü kendileri bana her zaman içtenlikle arka çıkmışlardır; tabii soylu doğumlulara yaraşacak şekilde, dobra dobra. Bunlar sağduyudan bir

semunciam sani cordis haberent, quid esset horum vita tristius aut aeque fugiendum? Neque enim existimabit vel perjurio parricidioque parandum imperium, quisquis secum perpenderit, quam ingens onus sustineat humeris, qui vere principem agere velit. Eum qui rerum gubernacula susceperit, publicum non privatum negotium gerere, nihil nisi de commodis publicis oportere cogitare: a legibus, quarum ipse et autor et exactor est, nec latum digitum discedere: officialium omnium et magistratuum integritatem sibi praestandam esse: sese esse unum omnium oculis expositum, qui vel ceu sidus salutare, morum innocentia, maximam rebus humanis salutem possit adferre, vel veluti cometa lethalis, summam perniciem invehere. Aliorum vitia neque perinde sentiri, neque tam late manare. Principem eo loco esse, ut si quid vel leviter ab honesto deflexerit, gravis protinus ad quamplurimos homines vitae pestis serpat. Tum quod multa secum adferat principum fortuna, quae soleant a recto deducere, quod genus, delitiae libertas, adulatio, luxus, hoc acrius enitendum ac sollicitius advigilandum, necubi vel deceptus cesset in officio. Postremo, ut insidias, odia, caeteraque vel pericula, vel metus omittam capiti imminere verum illum regem, qui paulo post ab eo sit etiam de minimo quoque commisso rationem exacturus, idque tanto severius, quanto praestantius gessit imperium.

nebzecik nasiplerini almış olsalardı, yaşamlarının her anını nasıl da kasvetli geçirmek zorunda kalırlardı, o yaşamdan nasıl da kaçacak delik ararlardı? Çünkü gerçek bir prens olarak hüküm sürmek isteyen insan, omuzlarına ne kadar büyük bir yük alacağını şöyle kendi kendine bir düşünse, yalancı tanıklıkla ve ana baba katilliğiyle iktidara soyunmayı aklından bile geçiremez. Ülkesinin dümenine geçen insanın, kişisel işlerini bir yana bırakıp halkın işlerine bakması ve sadece halkının refahını düşünmesi gerekir; gerek kendi koyduğu gerekse uyguladığı yasalardan bir gıdım sapmamak, üst ya da alt kademedeki her memurun dürüstlüğüne şahsen kefil olmak zorundadır. Bütün gözler onun üzerine çevrilecektir, bu yüzden ya uğurlu bir yıldız gibi lekesiz bir ahlak sahibi olacak ve insanlığı büyük kurtuluşa kavuşturacaktır ya da ölümcül bir kuyrukluyıldız[512] gibi en büyük belaları sürüyüp beraberinde getirecektir. Başka insanların kusurları onunki kadar göze batmaz, geniş kitleleri etkilemez. Bir hükümdar öyle bir konumdadır ki, doğruluktan azıcık bel verse bu büyük bir veba gibi yayılarak bütün halkı sarar. Sonra, bir hükümdar kendisini doğru yoldan çıkaracak pek çok kısmeti de beraberinde getirir, örneğin zevkleri özgürce tadabilme, pohpohlanma, sefahat gibi; bu yüzden herkesten daha fazla gayret sarfetmeli ve gece gündüz gözlerini açık tutmalılar, yoksa kolayca kandırılıp görevlerinde başarısızlığa uğrarlar. Üstelik kendilerine hazırlanan kumpaslardan, uyandırdıkları nefretten ve bu türden başka tehlikelerden, tehditlerden söz etmeme bile gerek yok ya da çok geçmeden kendisinden en ufak ihlalinin hesabını soracak olan tepesindeki Gerçek Kral'dan,[513] elindeki yetke ne kadar büyükse vereceği hesabın da o kadar kesin bir ciddiyet taşıdığından.

Haec, inquam, atque hujusmodi plurima, si princeps secum perpenderet, perpenderet autem si saperet, is nec somnum, nec cibum opinor jucunde capere posset. At nunc, meo munere, has omneis curas Diis permittunt, ipsi sese molliter curant, neque quenquam ad aurem admittunt, nisi qui jucunda loqui norit, ne quid animo sollicitudinis oboriatur. Se probe principis partes omneis implesse credunt, si venentur assidue, si bellos alant caballos, si suo commodo vendiderint magistratus ac praefecturas, si quotidie novae rationes excogitentur, quibus civium opes attenuent et in suum converrant fiscum: Verum id apposite, repertis titulis, ut etiam si sit iniquissimum, aliquam tamen aequitatis speciem prae se ferat. Addunt data opera nonnihil adulationis, quo populares animos, utcunque sibi devinciant. Fingite mihi nunc quales sunt nonnunquam, hominem legum ignarum, publicorum commodorum pene hostem, privatis intentum commoditatibus, addictum voluptatibus, osorem eruditionis, osorem libertatis ac veri, nihil minus quam de Reipublicae salute cogitantem, sed omnia sua libidine, suisque utilitatibus metientem. Deinde addite huic torquem auream, omnium virtutum cohaerentium consensum indicantem, tum coronam gemmis insignitam, quae quidem admoneat eum heroicis omnibus virtutibus oportere caeteris antecellere. Praeterea sceptrum, justitiae et undecunque incorrupti pectoris symbolum.

Diyeceğim şu ki, bunun gibi pek çok kaygıyı bir yönetici şöyle kendi kendine bir düşünecek olsa, şöyle bir bilgeymiş gibi düşünecek olsa, fikrimi sorarsanız, o zaman ne uyuduğu uykunun tadına varabilir ne de yediği yemeğin. Oysa şimdilik benim sayemde tüm kaygılarını Tanrılara havale etmiş durumdalar, mutlu mesut sadece kendi rahatlarına bakıyorlar ve zihinlerini en ufak bir sıkıntıya sokmamak için, sadece kulaklarına hoşlanacakları şeyler fısıldayacak kişileri dinliyorlar. Sürekli av partileri düzenlemekle, savaşçı atlar yetiştirmekle, kendi çıkarları uğruna devletin bütün memuriyetlerini ve yöneticiliklerini satılığa çıkarmakla, her gün yeni yöntemler icat edip halkın kazancını düşürerek kendi cebini doldurmakla bir kralın yerine getirmesi gereken görevlerin hepsini başardıklarına inanıyorlar. Üstelik bir şekilde uydurup kaydırıp yepyeni unvanlar yaratarak, adaletten tümüyle uzak olmasına rağmen, uygulamalarını adil gösterecek bir yol da buluyorlar. Yaptıkları işlere bir parmak bal çalmayı da ihmal etmiyorlar, yeter ki halkın sağduyusunu kayıtsız şartsız kendilerine mahkûm kılabilsinler. Şimdi gözlerinizin önüne birini getirin, günümüzde de var olan birilerini, örneğin yasalardan bihaber bir insanı, halkının çıkarlarına neredeyse düşman, kendi refahını düşünen, zevklerinin tutsağı, bilgiden nefret eden, özgürlükten ve hakikatten nefret eden, Ülkesinin selametine dair en ufak bir kaygısı olmayan, her şeyi sadece kendi şehveti ve sadece kendi çıkarı doğrultusunda ölçüp biçen birini. Sonra, bütün erdemlerin müthiş uyumunu simgeleyen altın bir zincir takın bu adama, kahramanlık içeren bütün erdemleriyle herkesten üstün olduğunu kendisine hissettirecek mücevherlerle süslü bir taç geçirin kafasına. Ayrıca adaletin ve baştan aşağı lekesiz bir kalbin simgesi bir asa verin eline.

Postremo purpuram eximiae cujusdam in rempublicam charitatis indicium. Haec gestamina si Princeps cum sua vita conferret, equidem futurum arbitror, ut plane pudescat ornatus sui, vereaturque ne quis nasutus interpres, totum hunc tragicum cultum, in risum, jocumque vertat.

Jam quid de proceribus aulicis commemorem? quorum plerisque cum nihil sit addictius, servilius, insulsius, abjectius, tamen omnium rerum primos sese videri volunt. Hac una in re tamen modestissimi, quod contenti, aurum, gemmas, purpuram, reliquaque virtutum ac sapientiae insignia corpore circunferre, rerum ipsarum studium omne concedunt aliis. Hoc abunde felices sibi videntur, quod Regem *herum* vocare liceat, quod tribus verbis salutare didicerint, quod norint civiles titulos subinde inculcare, *serenitatem, dominationem, et magnificentiam.* Quod egregie perfricuerint faciem, quod festiviter adulentur. Nam hae sunt artes, quae vere nobilem et aulicum deceant. Caeterum si vitae rationem omnem propius inspicias, nimirum meros Phaeacas invenies, sponsos Penelopes, reliquum carmen agnoscitis, quod Echo vobis melius referet quam ego. Dormitur in medios dies, ibi sacrificulus mercenarius ad lectum paratus, qui propemodum cubantibus adhuc sacrum expedite peragat. Mox ad jentaculum, quo vix peracto, jam interpellat prandium. Sub id alea, laterunculi, sortes,

Bir de halkına göstereceği şefkatin göstergesi mor bir kraliyet cübbesi giydirin kendisine. Bütün bu nişanları kendi yaşamıyla kıyaslayacak olsaydı o Kral, eminim, böyle süslenip püslendiği için utançtan kıpkırmızı olur, müstehzi bir taşlama üstadının[514] çıkıp da tam trajedilere özgü bu giyim kuşamını şaka ve alay konusu yapabileceğinden korkardı.

Peki ya o saray avanelerine ne demeliyim? Çoğu sadece yaltakçı, köle tabiatlı, ahmak ve değersiz yaratık olduğu halde her şeyin en ön sırasında yer almaya bayılır. Buna rağmen bir tek konuda gösterişten uzaktırlar; altınlarını, mücevherlerini, mor giysilerini[515] ve bunlar gibi bütün erdem ve bilgelik simgelerini bedenlerine takıp takıştırmaktan büyük zevk alırlar, ama bu simgelerin anlamı için uğraşıp didinmeyi başkalarına bırakırlar. Krala, *efendimiz* diye hitap edebildikleri, onu üç beş kelimeyle nasıl selamlayabileceklerini öğrenebildikleri, *yüce ekselansları, lordumuz ve majesteleri* gibi nezaket ifadelerini yerli yerinde kullanmayı bilebildikleri için, kendilerini dünyanın en şanslı insanları sayarlar. Utanç duygularından mükemmel derecede soyundukları için güle oynaya yaltaklanabilirler. Çünkü gerçek bir soyluya ve saray adamına yakışan işte bu tür marifetlerdir. Yaşam tarzlarına daha yakından bakabilseniz, onların Phaeacialılardan[516] ya da Penelope'nin taliplerinden[517] hiç de farkları olmadığını hemen anlarsınız; şiirin geri kalanını çok iyi biliyorsunuz, çünkü *Yankı*[518] size benden daha iyi aktarmıştır. Gün ortalarına kadar uyunur, kiralık zavallı bir rahipçik yatağın yanı başında durur ve daha hâlâ gözünden uyku akanlara şöyle alelacele bir sabah ilahisi okur. Hemen ardından kahvaltı başlar, tam kavaltıları biterken öğle yemeği saati gelip çatar. Öğle yemeğinden sonra gelsin zarlar, damalar, fallar, soytarılar,

scurrae, moriones, scorta, lusus, inficetiae. Interim una aut altera merenda. Rursum coena, post hanc repotia, non una per Jovem. Atque ad hunc modum, citra ullum vitae taedium elabuntur horae, dies, menses, anni, saecula. Ipsa nonnunquam saginatior abeo, si quando viderim illos μεγαλορρουντας, dum inter nymphas unaquaeque hoc sibi videtur Diis propior, quo caudam longiorem trahit, dum procerum alius alium cubito protrudit, quo Jovi vicinior esse videatur, dum sibi quisque hoc magis placet, quo graviorem catenam collo bajulat, ut robur etiam, non opes tantum ostentent.

Ac principum quidem institutum, summi pontifices, cardinales, et episcopi, jam pridem gnaviter aemulantur, ac prope superant. Porro si quis perpendat, quid linea vestis admoneat, niveo candore insignis, nempe vitam undiquaque inculpatam. Quid sibi velit mitra bicornis, utrumque fastigium eodem cohibente nodo, puta novi pariter ac veteris instrumenti absolutam scientiam. Quid manus chirothecis communitae, puram et ab omni rerum humanarum contagio immunem sacramentorum administrationem. Quid pedum, nimirum crediti gregis vigilantissimam curam. Quid praelata crux, videlicet omnium humanorum affectuum victoriam. Haec, inquam, atque id genus multa, si quis perpendat, nonne tristem ac sollicitam vitam egerit?

maskaralar, fahişeler, eğlencelik oyunlar, pis şakalaşmalar; bu arada da bir iki çerez atıştırmalar.[519] Sonra akşam yemeği, ardından da bir içki faslı, Iuppiter aşkına, bir tane olsa yine iyi! İşte bu şekilde, saatler, günler, aylar, yıllar, yüzyıllar akıp geçer, bir an bile yaşamdan sıkılacak zaman bulamazlar. Ben ne zaman onları *caka satarken*[520] görsem, kusacak gibi olur, hemen oradan sıvışırım; o hanımefendilerin, sürüdükleri upuzun kuyruklarına bakıp kendilerini Tanrıça gibi satmaya kalkması yok mu ya, o boylu poslu beyefendilerin Iovis'e[521] daha yakın olabilmek için birbirlerine dirsek atıp yana kaydırmaları; boyunlarında taşıdıkları zincir ağırlaştıkça kendini beğenmişliğin zirvesine yükseliyorlar, güya zenginlikleri kadar güçlerini de sergilemek zorundalar.

Uzunca bir süredir yüce papalar, kardinaller ve piskoposlar da[522] Kralların bu yaşam tarzını canla başla taklide çalışıyorlar ve neredeyse onları geçtiler. Ama bir düşünseler şu keten giysinin, ışıl ışıl bembeyaz kaftanın baştan sona masum bir yaşamı simgelediğini; bir düşünseler tepesine bir düğüm atılarak birbirine bağlanmış şu iki külahlı başlığın anlamının hem Eski hem de Yeni Ahit'in mutlak bilgisi olduğunu; bir düşünseler şu eldivenlerle korunan ellerinin anlamının saflık ve her türlü dünyevi yaşamından uzak durmak ve böylece kutsal ayinleri riyasızca yerine getirebilmek olduğunu; bir düşünseler şu asanın anlamının kendilerine kayıtsız şartsız emanet edilen sürüye gözlerini bile kırpmadan bakmak olduğunu; bir düşünseler şu önlerinde tuttukları haçın anlamının bütün insani tutkulara karşı kazanılan büyük zafer olduğunu; yani diyeceğim şu ki, işte bunları ve bu türden pek çok şeyi şöyle bir düşünecek olsalar, daha hüzünlü ve daha kaygılı bir yaşam sürmezler miydi? Oysa şimdilik sadece kendi kendilerini

At nunc belle faciunt, cum sese pascunt. Caeterum ovium curam aut ipsi Christo mandant, aut in *Fratres*, quos vocant, ac vicarios rejiciunt. Neque vel nominis sui recordantur, quid sonet *Episcopi* vocabulum, nempe laborem, curam, sollicitudinem. Verum in irretiendis pecuniis, plane episcopos agunt, *ουδ' ἀλαοσκοπιη.*

Ad eundem modum Cardinales si cogitent sese in Apostolorum locum successisse, eadem ab ipsis requiri, quae illi praestiterunt. Deinde non dominos esse, sed administratores spiritalium dotium, de quibus omnibus sint paulo post exactissime reddituri rationem. Imo si vel in cultu paulisper philosophentur, atque ita secum cogitent, quid sibi vult hic vestitus candor? Nonne summam et eximiam vitae innocentiam? Quid interior purpura? Nonne flagrantissimum in Deum amorem? Quid rursus exterior sinuosa capacitate diffluens, ac totam Reverendissimi complectens mulam, quamquam una vel camelo contegendo suffecerit? Nonne charitatem latissime sese pandentem ad subveniendum omnibus, hoc est, ad docendum, exhortandum, increpandum, admonendum, componenda bella, resistendum improbis principibus, et vel sanguinem libenter impendendum gregi christiano, non solum opes. Quanquam quorsum omnino opes, pauperum apostolorum vicem gerentibus? Haec si perpenderent, inquam, nec eum locum ambirent, et libenter relinquerent, aut certe vitam plane laboriosam, atque sollicitam agerent, cujusmodi veteres illi vixerunt Apostoli.

besleyerek ne güzel geçinip gidiyorlar. Sürünün sorumluluğunu da ya İsa'ya bırakmışlar ya da kendi deyimleriyle *Biraderlerine* ve vekillerine havale etmişler. Kendi adlarını bile anımsamıyorlar, yani *Piskopos*[523] kelimesinin anlamının emek, kaygı ve dertlenme olduğunu. Ama iş para kazanmaya gelince, baştan sona piskopos kesiliyorlar, o zaman hiç de *kör biliciyi oynamıyorlar.*[524]

Aynı şekilde Kardinaller de[525] kendilerinin havarilerin yerine geçmiş olduklarını ve havarilerin sergilediği örnek davranışların onlardan da beklenildiğini bir oturup düşünseler. Sonra, maneviyatın zengin kaynaklarının efendisi değil, sadece hizmetkârı olduklarını ve kısa bir süre sonra her kuruşun hesabını tek tek vereceklerini de bir düşünseler. Keşke şu üstlerindeki giysi üzerine azıcık filozofça kafa yorsalar ve şöyle sorup bir düşünseler, bu bembeyaz cüppe ne anlam ifade ediyor? Yaşamdaki en yüce ve en kusursuz masumiyeti değil mi? Ya içteki mor giysi?[526] Tanrı'ya kavurucu bir aşkla bağlanmayı değil mi? Ya şu üstlerine giydikleri, Muhterem Pederimizin katırını sarıp sarmalayacak, hatta koca bir deveyi bile içine sığdıracak genişlikteki kat kat, ferah ferah dökülen pelerin? Herkesin imdadına koşmayı öngören sonsuz bir şefkati, yani öğretmeyi, teşvik etmeyi, ferahlatmayı, uyarmayı, savaşlarda arabulmayı, soysuz yöneticilere karşı durmayı ve kanımızı servet için değil, İsa'nın sürüsü uğruna seve seve akıtmayı öngören şefkati temsil etmiyor mu? Yoksul havarilerin görevini devralanların paraya pula ihtiyaçları mı kalır? İşte bütün bunları düşünüp taşınsalardı, bana göre, şimdi bulundukları konum için asla hırs beslemezlerdi, ya seve seve bundan vazgeçerlerdi ya da eskiden Havarilerin yaşadıkları gibi çilekeş ve kaygılı bir yaşam sürerlerdi.

Jam Summi Pontifices, qui Christi vices gerunt, si conentur ejusdem vitam aemulari, nempe paupertatem, labores, doctrinam, crucem, vitae contemptum, si vel *Papae*, id est patris nomen vel *Sanctissimi* cognomen cogitent, quid erit in terris afflictius? aut quis eum locum omnibus emat facultatibus: emptum, gladio, veneno, omnique vi tueatur? Quantum his abstulerit commoditatum, si semel incessiverit sapientia? Sapientia dixi? Imo vel mica salis illius, cujus meminit Christus. Tantum opum, tantum honorum, tantum ditionis, tantum victoriarum, tot officia, tot dispensationes, tot vectigalia, tot indulgentias, tantum equorum, mulorum, satellitum, tantum voluptatum. Videtis quantas nundinas, quantam messem, quantum bonorum pelagus paucis sim complexa. In quorum locum inducet vigilias, jejunia, lacrymas, orationes, conciones, studia, suspiria, milleque id genus miseros labores. Neque vero negligendum, illud futurum, ut tot scriptores, tot copistae, tot notarii, tot advocati, tot promotores, tot secretarii, tot mulotribae, tot equisones, tot mensarii, tot lenones, pene mollius quiddam addideram, sed vereor ne durius sit auribus. In summa, tam ingens hominum turba, quae Romanam sedem onerat, lapsa sum, honorat sentiebam, ad famem adigetur. Inhumanum quidem hoc, et abominandum facinus, at multo magis detestandum, ipsos etiam summos ecclesiae principes ac vera mundi lumina,

Yüce Papalara, yani İsa'nın görevini devralanlara gelince, bunlar da İsa'nın yaşamına benzer bir yaşam, yani yoksul bir yaşam sürebilseler, emek dolu, bilgi dolu, çarmıha gerili, dünyevi yaşamı küçümseyici bir şekilde yaşasalar, baba anlamına gelen *Papa* adını ya da *Kutluların Kutlusu* unvanını düşünseler, yeryüzünde bundan daha kederli bir yaşama acaba rastlayabilirler mi? Ya da o mevkiye erişmek için bütün malını mülkünü ortaya koyabilecek biri çıkabilir mi? Çıksa bile, kılıca, zehire ve her türlü şiddete karşı durup bu mevkiyi koruyabilir mi? Bir kez bilgeliği tatmış olsalar, düşünsenize ne büyük menfaatler yitirmiş olacaklardı? Bilgelik mi dedim? Hayır, İsa'nın sözünü anımsayacak olursak, *bir tutam tuz* diyecektim.[527] Yani bu kadar büyük bir servet, bu kadar büyük bir saygınlık, bu kadar büyük bir saltanat, bu kadar büyük bir zafer, bunca mevki, bunca muafiyet, bunca vergi, bunca hoşgörü, bunca at, bunca katır, bunca hizmetkâr, bunca zevk. İşte görüyorsunuz, ne büyük bir ticaret, ne büyük bir hasat, ne büyük bir vurgun denizi sığdırdım şu birkaç kelimeye.[528] Bütün bunların yerini alacak olansa, gece gündüz uykusuzluk, oruç, gözyaşları, dualar, vaazlar, çalışmalar, iç çekişler ve bunlar gibi nice sıkıntılı uğraşlar. Bunun bizi gelecekte nerelere götüreceğini de görmezlikten gelemeyiz, onca katip, onca kopyacı, onca kayıt tutucu, onca avukat, onca girişimci, onca yazman, onca katırcı, onca seyis, onca banker, onca muhabbet tellalı – az kalsın çok daha müstehcen bir şey daha ekleyecektim, ama kulaklarınızı fazlasıyla rahatsız edeceğinden korktum. Kısacası Roma'nın papalık makamına yük olan –ay dilim sürçtü, onurlandıran diyecektim– bunca insan kalabalığı açlığa mahkûm olacaktı. Ne insanlık dışı, ne rezil bir cinayet olurdu bu, ama çok daha iğrenci yüce kilise hükümdarlarımızın, o dünyamızı aydınlatan hakikat ışıklarının

ad peram et baculum revocari. At nunc fere, si quid laboris est, id Petro et Paulo relinquitur, quibus abunde satis est otii. Porro si quid splendoris, aut voluptatis, id sibi sumunt. Atque ita fit mea quidem opera, ut nullum paene hominum genus vivat mollius, minusque solicitum, ut qui abunde Christo satisfactum existiment, si mystico ac paene scenico ornatu, ceremoniis, beatitudinum, reverentiarum, sanctitatum titulis, et benedictionibus ac maledictionibus, Episcopos agant. Priscum et obsoletum, nec horum omnino temporum, miracula edere: docere populum, laboriosum: sacras interpretari litteras, scholasticum: orare, otiosum: lacrymas fundere, miserum ac muliebre: egere, sordidum: vinci, turpe, parumque dignum eo, qui vix reges etiam summos, ad pedum beatorum admittit oscula: denique mori, inamabile: tolli in crucem, infame. Restant sola haec arma ac benedictiones dulces, quarum meminit Paulus, atque harum quidem sunt sane quam benigni, interdictiones, suspensiones, aggravationes, anathematizationes, ultrices picturae, ac fulmen illud terrificum, quo solo nutu mortalium animas vel ultra tartara mittunt. Quod ipsum tamen sanctissimi in Christo patres, et Christi vicarii, in nullos torquent acrius, quam in eos qui instigante diabolo, patrimonia Petri minuere atque arrodere conantur. Cujus cum haec vox sit in evangelio, *Reliquimus omnia,*

ellerine dilenci keselerini ve değneklerini tutuşturmak olurdu. Oysa şimdilik bunlar da yapmaları gereken görevleri Petrus'a ve Paulus'a havale etmiş durumdalar, kendileri sadece yan gelip yatıyorlar. Ne kadar şaşaalı, ne kadar keyifli iş varsa kendileri üstlenmişler. Kısacası, tabii yine benim sayemde, hiçbir insan soyu bunlar kadar rahat, neredeyse tasasız yaşamıyor, çünkü şu gizemli ve daha çok bir tiyatro sahnesine yaraşacak kıyafetleriyle, dinsel törenleriyle, uhrevi saadetlerinin ve saygınlıklarının ve de kutluluklarının unvanlarıyla, takdisleriyle, lanetlemeleriyle *Denetçi*[529] rollerini oynadıklarında bunun İsa için yeterli olacağını sanıyorlar. Onlara göre, mucizeler gerçekleştirmenin modası geçmiş, tedavülden kalkmıştır, böyle şeylerin günümüzde asla yeri yoktur: halka vaaz vermek mi, zor iş; kutsal metinleri yorumlamak mı, âlimlerin işi; dua etmek mi, vakit kaybı; gözyaşı dökmek mi, zavallılık ve kadınsılık göstergesi; muhtaç olmak mı, küçültücü; yenilmek mi, aşağılayıcı ve en yüce krallara bile kutsal ayaklarını öptürmeye pek yanaşmayan birine yakışmayacak bir şey; hele ölmek, hiç cazip değil; ya çarmıha gerilmek, yüz kızartıcı. Öyleyse geriye kala kala sadece bu silahlar ve Paulus'tan aktarılan gönül okşayıcı hayır dualar kalıyor, zaten bunlar da hayır duaları konusunda o kadar cömerttirler ki, tabii yasaklamalar konusunda da, ayrıca uzaklaştırmalar, aforozlar, lanetlemeler, yargı gününe ilişkin resimler konusunda da; ve başını şöyle bir öne eğdi mi,[530] ölümlülerin ruhlarını Tartarus'un[531] ta dibine yollayan o ölüm kusan yıldırım konusunda da. İsa'da kutsanan bu yüce pederlerimiz, İsa'nın bu gerçek vekilleri, bir tek şeytana uyup Petrus'un mirasını azar azar kemirmeye ve talan etmeye kalkışanlara ağır işkenceler çektirirler. Gerçi Petrus'un İncil'deki sözleri şöyledir: *Her şeyi*

et sequuti sumus te, tamen hujus patrimonium appellant agros, oppida, vectigalia, portitoria, ditiones. Pro quibus dum zelo Christi accensi, ferro ignique dimicant, non absque plurimo christiani sanguinis dispendio, tum demum ecclesiam Christi sponsam sese credunt apostolice defendere, fortiter profligatis, ut vocant, hostibus. Quasi vero ulli sint hostes ecclesiae perniciosiores, quam impii pontifices, qui et silentio Christum sinunt abolescere, et quaestuariis legibus alligant et coactis interpretationibus adulterant, et pestilente vita jugulant. Porro cum christiana ecclesia sanguine sit condita, sanguine confirmata, sanguine aucta, nunc perinde quasi Christus perierit, qui more suo tueatur suos, ita ferro rem gerunt. Cumque bellum res sit adeo immanis, ut feras, non homines deceat, adeo insana ut poetae quoque fingant a furiis immitti, adeo pestilens, ut universam morum luem simul invehat, adeo injusta, ut a pessimis latronibus optime soleat administrari, adeo impia, ut nihil cohaereat cum Christo, tamen omnibus omissis, hoc tantum agunt. Hic videas etiam decrepitos senes, juvenilis animi robur praestare, nec offendi sumptibus, nec fatigari laboribus, nec deterreri quicquam si leges, si religionem, si pacem, si res humanas omneis sursum ac deorsum misceant. Neque desunt adulatores eruditi, qui istam manifestariam insaniam, zelum, pietatem, fortitudinem appellent,

terk ettik, senin peşine düştük,[532] ama olsun, pederlerimiz yine de onun mirasını araziler, kentler, vergiler, haraçlar, saltanatlar olarak algılarlar. Bir yandan İsa'nın aşkına yanarlar, öte yandan bu miras uğruna kılıçla ve ateşle savaşa tutuşurlar ve sel gibi Hıristiyan kanı akıtmaktan geri durmazlar, düşman dedikleri Hıristiyanları cesurca yere yıktıkça da İsa'nın gelini olan kiliseyi bir havari gibi savunduklarına inanırlar.[533] Sanki kilisenin en vahim düşmanları zındık papalar değilmiş gibi; İsa'nın unutulmasına göz yumarlar sessizce, kazançları uğruna uydurdukları yasalarla prangalar geçirirler ayağına,[534] zoraki yorumlamalar getirip yanlış tanıtırlar[535] ve yoz yaşantılarıyla onu katlederler. Ayrıca Hıristiyan Kilisesi kanla kuruldu, kanla güçlendi ve kanla büyüdü diye, her şeye kılıçla hükmetmeye kalkarlar, sanki İsa ölmüş de kendi halkını kendi usulünce koruyamayacakmış gibi. Savaş öyle canavar ki, insandan çok hayvanlara yaraşır; öyle çılgın ki, şairler bile onun öç tanrıçaları tarafından salıverildiğini düşünür; öyle ölümcül ki, bir veba gibi bütün evreni bir anda silip süpürür; öyle adaletsiz ki, en iyisi en aşağılık haydut sürüleri tarafından kazanılır; öyle zındık ki, İsa'yla asla alakası yoktur; buna rağmen onlar bütün işlerini güçlerini bırakıp sadece savaşırlar. Hatta bir ayağı çukurda yaşlıların bile[536] bir delikanlı gibi güç gösterilerinde bulunduğuna, bu konuda hiçbir masraftan kaçınmadığına, zorluklardan hiç yılmadığına tanık olursun; yasaymış, dinmiş, barışmış, insanlıkmış hiç aldırmadan her şeyi ters yüz ettiklerine. İçlerinde mürekkep yalamış dalkavuklarımız da hiç eksik olmaz, bu apaçık çılgınlığı azim, sadakat, cesaret olarak adlandırırlar,

excogitata via, qua fieri potest, ut quis lethale ferrum stringat, adigatque in fratris sui viscera, manente nihilominus charitate illa summa, quam ex Christi praecepto debet proximo Christianus.

Equidem incerta sum adhuc, utrum his rebus exemplum dederint, an potius hinc sumpserint Episcopi quidam Germanorum, qui simplicius, etiam omisso cultu, omissis benedictionibus, aliisque id genus ceremoniis, plane satrapas agunt, adeo ut propemodum ignavum, parumque decorum Episcopo putent, alibi, quam in acie, fortem animam Deo reddere. Jam vero vulgus sacerdotum, nefas esse ducens, a praesulum suorum sanctimonia degenerare, euge quam militariter pro jure decimarum, ensibus, jaculis, saxis, omnique armorum vi belligerantur: quam hic oculati, si quid ex veterum litteris possint elicere, quo plebeculam territent, et plusquam decimas deberi convincant. At interim non venit in mentem, quam multa passim legantur de officio, quod illi vicissim praestare populo debeant. Nec saltem admonet eos vertex rasus; sacerdotem omnibus hujus mundi cupiditatibus liberum esse oportere, neque quicquam nisi coelestia meditari. Sed homines suaves, se suo officio probe perfunctos ajunt, si preculas illas suas, utcunque permurmurarint, quas, me Hercule demiror, si quis Deus vel audiat, vel intelligat, cum ipsi fere nec audiant, nec intelligant, tum cum eas ore perstrepunt.

düşünüp taşınıp bir bahane uydururlar ve insanın ölümcül kılıcını çekip kardeşinin bağırsaklarını deşmesini olağanmış gibi gösterirler; böylece İsa'nın yasası uyarınca bir Hıristiyanın bir Hıristiyana göstermesi gereken o yüce şefkati hiçe saymış olurlar.

Ama bu konuda hâlâ bir karar vermiş değilim, acaba bunlara birtakım Alman Piskoposları mı örnek oldu, yoksa bunlar mı onların peşine takılıp gittiler de bütün şatafatlarını terk edip, takdislerden ve bu türden bir sürü dinsel ayinden vazgeçip baştan sona böyle satrap[537] kesildiler; hatta öyle ki, bir Piskopos için savaşçı ruhunu cepheden başka bir yerde Tanrı'ya teslim etmenin neredeyse korkaklık ve yakışıksız bir hareket olduğuna inanıyorlar. Rahipler takımına gelirsek, bunlar da efendilerinin kendilerine sunduğu kutsiyetlerden sapmayı zül sayıyorlar; aferin, nasıl da cengâverce koruyorlar aşar vergisi haklarını,[538] kılıçlarla, mızraklarla, taşlarla ve ellerine geçirdikleri bütün silahlarla nasıl da canhıraş savaşıyorlar; bazıları nasıl da baştan sona göz kesilmiş, zavallı halkı sindirip hakları olandan daha fazla vergi koparmaya ikna etmek için eskilerin metinlerinden birtakım bilgiler elde etmeye bakıyor. Buna karşılık, halka borçlu oldukları hizmete dair ne çok şey okumaları gerektiğini akıllarına bile getirmiyor. En azından şu tıraşlanmış kafaları bile, bir rahibin bu dünyanın bütün tutkularından arınması ve sadece göksel âlemi düşünmesi gerektiğini kendilerine anımsatmıyor. Buna karşın bu şen şakrak adamlar o tuhaf dualarını sırf görev icabı mır mır okudular mı, bütün görevlerini hakkınca yerine getirdiklerini söylüyorlar; Hercules aşkına, merak ediyorum acaba bunları bir Tanrı işitiyor mu ya da anlıyor mu, baksanıza bas bas bağırarak söyledikleri duaları aslında kendileri de ne işitiyor, ne de anlıyor.

Verum hoc quidem Sacerdotibus est cum prophanis commune, ut ad emolumenti messem vigilent omnes, neque quisquam ibi leges ignoret. Caeterum si quid sarcinae, id prudenter in alienos humeros rejiciunt, et aliis alii tanquam pilam per manus tradunt. Siquidem laici quoque Principes, quemadmodum partes administrandi regni vicariis delegant, et vicarius item vicario tradit, ita pietatis studium omne plebi, modestiae causa, relinquunt. Plebs in eos rejicit, quos *ecclesiasticos* vocant, perinde quasi ipsis cum ecclesia nihil omnino sit commercii, quasi baptismi votis nihil prorsus sit actum. Rursum Sacerdotes, qui sese vocant *seculares*, quasi mundo initiati non Christo, in regulares onus hoc devolvunt: Regulares in monachos: Monachi laxiores in arctiores: Omnes simul in mendicantes: Mendicantes in Carthusienses, apud quos solos sepulta latet pietas, et adeo latet ut vix unquam liceat conspicere. Itidem pontifices in messe pecuniaria diligentissimi, labores illos nimium apostolicos, in episcopos relegant, episcopi in pastores, pastores in vicarios, vicarii in fratres mendicantes. Hi rursum in eos retrudunt, a quibus ovium lana tondetur. Verum non est hujus instituti, pontificum ac sacerdotum vitam excutere, ne cui videar satyram texere, non encomium recitare, ne ve quis existimet bonos principes a me taxari, dum malos laudo. Sed haec ideo paucis attigi, quo palam fieret, nullum esse mortalem, qui suaviter vivere possit, nisi meis initiatus sit sacris, meque propitiam habeat.

Yine de Rahip olanlarla laikler[539] arasında ortak bir nokta vardır; ekinlerini hasat etme zamanı geldi mi, hepsi gözlerini dört açar, her biri birer hukuk uzmanı kesilir. Buna karşın sırtlanacak bir yük oldu mu, bunu başkasının omuzlarına yıkmayı da çok iyi bilirler, top gibi elden ele geçiriverirler. Laik Kralların, kraliyet hizmetlerini vekillerine devretmesi, vekillerin de bunu kendi vekillerine havale etmesi gibi, tevazu gösteriyorlarmış gibi dindarlık işini sıradan halka bırakırlar. Halk ise bu işi *ulema*[540] denen adamlara[541] devreder, sanki kendilerinin kiliseyle hiçbir ilgileri yokmuş ve vaftiz törenlerinde edilen yeminlerin hiçbir anlamı yokmuş gibi. Bundan başka, adeta İsa'ya değil de, bu dünyaya adanmışlar gibi kendilerini *laik* olarak adlandıran Rahipler ise[542] görevlerini papazlara devreder; Papazlar, keşişlere; muhafazakâr olmayan Keşişler, muhafazakâr keşişlere; sonra hepsi birden dilenci rahiplere. Dilenci Rahipler de alır bunu Carthusienses'e[543] devreder. Carthusienses ise dini kendi arasında öyle bir gömer ve gizler ki, bir daha ortalıkta zor görürsünüz. Aynı şekilde papalar da mali hasatlarını toplamaya büyük hassasiyet gösterdiklerinden, havarilere özgü emek isteyen görevleri piskoposlara yüklerler, piskoposlar da bunu kilise papazlarına, kilise papazları da vekillerine, vekiller de dilenci kardeşlerine aktarır. Dilenciler de alır bunu, koyunların yünlerini kırkanlara verir.[544] Ama inanın papaların ve papazların yaşamlarını eşelemek gibi bir derdim gerçekten yok, övgü söyleyeyim derken yergi döşenmiş densin istemem; hiç kimse benim kötü kralları övüp iyilerini taşa tuttuğumu sanmasın. Bu konulara şöyle üstünkörü değinmemin nedeni, benim dinime girmedikçe ve benim lütfumu kazanmadıkça hiçbir ölümlünün mutlu yaşayamayacağını açıkça göstermek.

Nam id quo pacto fieri queat, cum ipsa etiam Rhamnusia, rerum humanarum fortunatrix, mecum adeo consentiat, ut sapientibus istis semper fuerit inimicissima? contra stultis etiam dormientibus omnia commoda adduxerit? Agnoscitis Timotheum illum, cui hinc etiam cognomen, et proverbium *ὁ ἑνδοντος κυρτος αἱρει*. Rursum aliud *γλανξ ἱπταται*. Contra in sapientes quadrant illa, *εν τετραδι γεννηθεντες*, et equum habet Sejanum, et aurum Tolosanum. Sed desino *παροιμιαζεσθαι*, ne videar Erasmi mei commentaria suppilasse. Ergo ut ad rem: Amat Fortuna parum cordatos, amat audaciores, et quibus illud placet: *πας ἐῤῥιφθω κυβος*. At Sapientia timidulos reddit, ideoque vulgo videtis sapientibus istis cum paupertate, cum fame, cum fumo rem esse, neglectos, inglorios, invisos vivere: Stultos affluere nummis, admoveri Reipublicae gubernaculis, breviter florere modis omnibus. Etenim si quis beatum existimet Principibus placuisse viris, et inter meos illos, ac gemmeos Deos versari, quid inutilius sapientia, imo quid apud hoc hominum genus damnatius? Si divitiae parandae sunt, quid tandem lucri facturus est negotiator, si sapientiam secutus: perjurio offendetur, si in mendacio deprehensus erubescet, si anxios illos de furtis, atque usuris sapientum scrupulos, vel tantuli faciet.

Başka türlü olsaydı, insanların bütün yaşantısını idare eden kader tanrıçası Rhamnusia[545] bile, bilgelerin başına bu kadar azılı düşman kesilirken, benimle böyle iyi geçinebilir miydi? Hatta delilere uykularında bile her türlü huzuru sağlayabilir miydi? İsmiyle müsemma Timotheus'u bilirsiniz, hatta adının anlamını ve şu atasözünü de: *Balıkçı uyusa bile sepeti balık yakalar*.[546] Bir de şu deyiş vardır: *Baykuş uçar*.[547] Buna karşın şu deyişler de bilgelere çok iyi uyar: *Dördüncü ayda doğmak*,[548] *Seianus'un atına sahip olmak*[549] ve *Tolosanus'un altını*.[550] Ama şimdi bu *deyiş tiradını*[551] bir kenara bırakıyorum, sevgili dostum Erasmus'un vecizeler kitabını talan ettiğimi düşünmenizi istemem doğrusu.[552] Öyleyse konumuza geri dönelim: Kader sağduyusu olmayanları sever, kendisine aşırı güvenenleri sever ve *zar atıldı*[553] deyişini diline dolayanlara bayılır. Oysa Bilgelik insanları çekingen kılar, zaten bu yüzden halk tarafından bilgelerin yoksullukla, açlıkla, is kokusuyla özdeşleştirildiklerine, göz ardı edildiklerine, ayıplandıklarına ve hazzedilmediklerine tanık olursun; Delilerse para içinde yüzerler ve Devletin dümenine geçirilirler, kısacası her şekilde serpilip gelişirler. Çünkü birisi mutluluğunu Kral konumundaki insanları memnun etmekte buluyorsa, bütün vaktini şu benim kendini Tanrı gibi gören, mücevherlere bulanmış adamlarımın yanında geçiriyorsa, artık onun için bilgeliğin ne gibi bir yararı olabilir, hatta bu türden insanların arasında kınanmasının ne gibi bir anlamı olabilir? Bir tacir zengin olmayı kafasına koymuşsa ve bilgeliğin yoluna koyulmuşsa, kazansa kazansa ne kadar para kazanabilir ki sonuçta; şu bilgelerin çapulculuk ve tefecilikle ilgili gereksiz kuruntularına azıcık değer verecek olsa, yalan yere yemin etmekten çekinecektir, yalan söylerken yakalansa yüzü kıpkırmızı olacaktır.

Porro si quis honores, atque opes ambiat ecclesiasticas, ad eas vel asinus, vel bubalus citius penetrabit quam sapiens. Si voluptate ducaris, puellae, maxima hujus fabulae pars, stultis toto pectore sunt addictae, sapientem haud secus ac scorpium horrent fugiuntque. Denique quicunque paulo festivius ac laetius vivere parant, sapientem inprimis excludunt, ac quodvis animal potius admittunt. Breviter quoquo te vertas, apud pontifices, principes, judices, magistratus, amicos, hostes, maximos, minimos, omnia praesentibus nummis parantur: quos uti contemnit sapiens, ita illum sedulo fugere consueverunt. Sed cum laudum mearum nullus sit modus, neque finis, tamen oratio aliquando finem habeat, necesse est. Itaque desinam dicere, sed si prius ostendero paucis, non deesse magnos autores, qui me litteris suis pariter ac factis illustrarint, ne cui forte stulte mihi soli videar placere, ne ve legulei calumnientur, me nihil allegare. Ad ipsorum igitur exemplum allegabimus, hoc est, *ουδεν προς επος*.

Principio illud omnibus vel notissimo proverbio persuasum est, *ubi res abest, ibi simulationem esse optimam*. Eoque recte statim traditur hic versus pueris: *Stultitiam simulare loco, sapientia summa est*. Vos jam ipsi conjicite, quam ingens sit bonum Stultitia, cujus etiam fallax umbra, et imitatio sola tantum laudis meretur a doctis. Sed multo candidius pinguis ille ac nitidus Epicuri de grege porcus *miscere stultitiam consiliis* jubet,

Sonra kilise yönetimindeki mevkilere ve zenginliğe heves ettiğini düşünün birinin, bir eşek ya da yabani bir öküz bile bir bilgeden daha hızlı koşup kapacaktır onları. Zevkin peşine düştünüz diyelim, bu masalın başrol oyuncusu kadınlar bütün kalbiyle delilere tutulacaktır, bilgelerdense akrep görmüş gibi ürküp kaçacaktır. O halde azıcık eğlenceli ve neşeli yaşamak isteyen kim olursa olsun, özelikle bilgeyi dışarıda bırakmalı, ondan başka her yaratığa kapısını ardına kadar açmalıdır. Kısacası bakışınızı ne yana çevirirseniz çevirin, papalara, krallara, hakimlere, yüksek memurlara, dostlara, düşmanlara, en yüksek rütbelilere, en aşağı rütbelilere, parasız hiçbir şeyin dönmediğini anlarsınız; oysa bilge parayı küçümsediğinden, bile bile ona bulaşmamaya hep özen göstermiştir. Ama benim kendime yağdırdığım övgülerin hiç ölçüsü, sınırı yok doğrusu; yine de bir yerde bu söylevimi bitirmek durumundayım. Bu yüzden konuşmamı keseceğim, ama önce hem yazılarında hem de davranışlarında beni kanıtlayan büyük yazarların varolduğunu birkaç örnekle göstereceğim, çünkü budalalık edip hiçbirinize sadece kendimi beğeniyormuşum gibi görünmek ve hiçbir kanıtım olmadığını düşünen avukatlar tarafından da boş yere suçlanmak istemem. Öyleyse bu yazarları söylediklerime kanıt olarak sunacağım şimdi, *konumuzla pek ilgisi olmasa da.*[554]

İlkin, herkes şu çok iyi bilinen deyişi gözü kapalı onaylar: *Malzeme yoksa bir tane uydurmak en iyisi.*[555] Aynı şekilde, daha en başından çocuklara şu atasözünün de öğretilmesi çok doğrudur: *Gerektiğinde deliyi oynamak en büyük bilgeliktir.*[556] İşte bakın kendi gözlerinizle görüyorsunuz, Delilik ne büyük nimet, onun sahte gölgesi, sırf sureti bile âlimlerimiz tarafından ne çok övgüye değer bulunmuş. Ama Epicurus'un sürüsünden[557] semiz ve alımlı bir domuz[558] çok daha açık sözlü davranmış ve *öğütlerimize delilik bulaştırmamızı*[559] buyurmuş,

tametsi brevem non admodum scite addidit. Item alibi, *Dulce est desipere in loco*, Rursum alio in loco, *mavult delirus, inersque videri, quam sapere, et ringi.* Jam apud Homerum Telemachus, quem modis omnibus laudat Poeta, subinde *νηπιος* appellatur, atque eodem praenomine tanquam felicis ominis libenter pueros et adolescentes vocare solent tragici. Quid autem sacrum Iliadis carmen, nisi stultorum regum et populorum continet iras? Porro quam absoluta laus illa Ciceronis? *Stultorum sunt plena omnia.* Quis enim ignorat, unumquodque bonum quo latius patet hoc esse praestantius.

Atqui fortassis apud Christianos horum levis est autoritas: Proinde sacrarum quoque litterarum testimoniis, si videtur, laudes nostras fulciamus, sive ut docti solent, fundemus; principio veniam a theologis praefata, ut nobis fas esse velint, deinde quoniam arduam rem aggredimur, et fortassis improbum fuerit denuo Musas ex Helicone, ad tantum itineris revocare, praesertim cum res sit alienior, fortasse magis conveniet optare, ut interim, dum theologum ago, perque has spinas ingredior, Scoti anima paulisper ex sua Sorbona in meum pectus demigret, quovis hystrice atque erinaceo spinosior, moxque remigret quo lubebit, vel *ες κορακας*. Utinam et vultum alium liceat sumere, et ornatus adsit theologicus. Verum illud interim vereor, ne quis me furti ream agat, quasi clanculum *Magistrorum nostrorum* scrinia compilaverim, quae

gerçi *azıcık* diye eklemiş, ama olsun. Aynı şekilde başka bir yerde, *zaman zaman aptalı oynamak ne hoş* demiş;[560] başka bir yerde de, *deli ve safdil olmayı, bilge olup da homurdanmaya tercih ettiğini*[561] belirtmiş. Homerus'un destanlarında Telemachus her şekilde Şairin övgüsünü kazanır, bu yüzden yer yer *çocuksu*[562] olarak adlandırılır; trajedi yazarları da hem çocuklar hem de gençler için bol bol kullanır bu sıfatı, sanki tanrısal bir işaretmiş gibi. Ayrıca o kutlu şiir *Ilias*'ın konusu deli kralların ve halkların öfkesi değil mi?[563] Hatta Cicero'nun şu övgüsü ne eşsizdir: *Her yer deli dolu.*[564] Çünkü bir nimet ne kadar yaygınsa o kadar değerlidir, bunu bilmeyen var mı?

Ama belki Hıristiyanlar arasında bu saydığım yazarların pek hükmü yoktur. Bu yüzden, isterseniz, bu kez kutsal metinlerin tanıklığına başvurarak övgülerimize destek bulalım ya da âlimlerimizin her zaman yaptığı gibi, bunları temellendirelim. Ama önce ilahiyatçıların iznini alalım, bunu yapmamız caiz mi, değil mi bir bilelim; sonra, böyle çetin bir konuya giriştik madem, bu kadar uzun bir yolculuğa Musaları Helicon Dağı'ndan yeniden çağırmak[565] belki abes kaçabilir, üstelik böyle bir konuya yabancı olduklarını bile bile;[566] bu yüzden ben halihazırda bir ilahiyatçı rolü üstlenmişken ve bu dikenli yola girmişken, en iyisi Scotus'un ruhunu sevgili Sorbon'undan[567] kısa süreliğine çağırıp benim yüreğime göç ettireyim bari, o oklu bir kirpiden bile daha dikenli olan ruhunu; sonra nereye göçerse göçsün, isterse bir *kuzguna.*[568] Keşke başka bir yüz geçirebilsem yüzüme ve bir ilahiyatçı gibi giyinip kuşansam![569] Ama bu arada bu kadar ilahiyatçı görünürsem, biri *Hocalarımızın*[570] sandıklarından[571] gizli gizli bilgi aşırdığımı

tantum rei theologicae teneam. Sed non adeo mirum videri debet, si tam diutina, quae mihi arctissima est, cum theologis consuetudine, nonnihil arripui, cum ficulnus etiam ille deus Priapus, nonnullas graecas voces, legente domino, subnotarit tenueritque. Et gallus Lucianicus longo hominum convictu sermonem humanum expedite calluerit. Sed jam ad rem bonis avibus.

Scripsit Ecclesiastes capite primo: *Stultorum infinitus est numerus.* Cum numerum praedicat infinitum, nonne mortaleis universos complecti videtur, praeter pauculos aliquot, quos haud scio, an cuiquam videre contigerit? Sed magis ingenue confitetur hoc Hieremias *cap.* 10. *Stultus,* inquiens, *factus est omnis homo a sapientia sua.* Soli Deo tribuit sapientiam, universis hominibus stultitiam relinquens. Ac rursum paulo superius: *Ne glorietur homo in sapientia sua.* Cur non vis hominem in sua sapientia gloriari optime Hieremia? Nimirum, inquiet, ob id, quia non habet sapientiam. Sed ad Ecclesiasten redeo. Hunc, cum exclamat: *vanitas vanitatum et omnia vanitas,* quid aliud sensisse creditis, nisi quemadmodum diximus, vitam humanam nihil aliud quam Stultitiae ludicrum esse? nimirum Ciceronianae laudi album addentem calculum, cujus optimo jure celebratur illud: quod modo retulimus: *Stultorum plena sunt omnia.* Rursum sapiens ille Ecclesiasticus, qui dixit, *Stultus mutatur ut Luna, sapiens*

düşünüp beni hırsızlıktan içeriye attırabilir diye korkuyorum. Yine de ilahiyatçılarla bu kadar uzun süre yatıp kalktığıma ve bu kadar can ciğer olduğuma göre, onlardan biraz bir şeyler kapmış olmam da çok şaşırtıcı olmasa gerek; değil mi ki tanrı Priapus'un o incir ağacından heykeli bile efendisini okurken dinleyip birkaç Yunanca kelime öğrenmiş ve bunları aklında tutmuş. Hatta Lucianus'un horozu bile insanlarla uzun süre birlikte yaşadığından, hiç zorlanmadan insan dilinin üstadı olup çıkmış. Ama artık o uğurlu kuşların kılavuzluğunda[572] asıl konumuza geri dönelim.

Ecclesiastes'in[573] ilk bölümünde şöyle yazar: *Delilerin sayısı sonsuzdur.*[574] Sayılarının sonsuz olması, ne kadar ölümlü varsa hepsini kapsadığını göstermez mi, tabii birkaçı dışında, bilmem ki onları da bir gören olmuş mudur? Ama bu, *Hieremias*'ın 10. bölümünde[575] *her insan kendi bilgeliği yüzünden deli oldu* şeklinde çok daha iyi açıklanmıştır.[576] Burada, bilgelik sadece Tanrı'ya özgü kılınmış, delilik bütün insanlığa bırakılmıştır. Bu kitabın az yukarısında da şöyle denmiştir: *İnsan kendi bilgeliğiyle kibirlenmemeli.*[577] Peki, benim sevgili *Hieremias*'ım, niçin insanın kendi bilgeliğiyle kibirlenmesini istemiyorsun? Kesinlikle, *bilge değil de ondan* diye yanıt verecek. Yeniden *Ecclesiastes*'e gelirsem, çığlık çığlığa şöyle bağırdığını işitebiliyorum: *Her şey boş, bomboş, bomboş*;[578] işte bu sözün az önce dile getirdiğim, *insan yaşamı Deliliğin oyunundan başka nedir ki* ifadesinden farklı bir anlam içerdiğini mi düşünüyorsun? Hiç kuşkusuz böylece Cicero'nun da övgü hanesine bir oy daha katılmış oluyor; demek ki az önce söylemiş olduğum, onun *her yer deli dolu* ifadesini övüp göklere çıkarmakta insanlar çok haklı. Yeniden o bilge Vaiz'e[579] geri dönersek, şöyle dediğine tanık oluruz: *Deli Ay gibi değişir, bilge*

permanet ut Sol, quid aliud innuit, nisi mortale genus omne stultum esse, soli Deo, *sapientis* nomen competere? Siquidem Lunam humanam naturam interpretantur, Solem omnis luminis fontem, Deum. Huic adstipulatur quod ipse Christus in evangelio negat, quemquam appellandum bonum, nisi Deum unum. Porro si stultus est, quisquis sapiens non est, et quisquis bonus, idem sapiens, autoribus Stoicis, nimirum mortales omneis Stultitia complectatur necessum est. Iterum Salomon *cap.* 15. *Stultitia*, inquit, *gaudium stulto, videlicet manifeste confitens, sine stultitia nihil in vita suave esse.* Eodem pertinet illud quoque: *Qui apponit scientiam apponit dolorem, et in multo sensu, multa indignatio.* An non idem palam confitetur egregius ille concionator *cap.* 7. *Cor sapientum, ubi tristitia est: et cor stultorum, ubi laetitia.* Eoque non satis habuit sapientiam perdiscere, nisi nostri quoque cognitionem addidisset. Quod si mihi parum habetur fidei, ipsius accipite verba, quae scripsit, *cap.* 1. *Dedique cor meum, ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque et stultitiam.* Quo quidem loco illud animadvertendum, ad Stultitiae laudem pertinere, quod eam posteriore posuit loco. Ecclesiastes scripsit, et hunc scitis esse ordinem ecclesiasticum, ut qui dignitate primus sit, is locum obtineat extremum vel hic certe memor evangelici praecepti. Sed Stultitiam praestantiorem esse Sapientia, et Ecclesiasticus ille quisquis fuit, liquido testatur, *cap.* 44. cujus me-hercle verba non prius proferam, quam

Güneş gibi olduğu yerde durur;[580] işte bu söz *bilge* adının sadece Tanrı'ya yaraştığını, bütün ölümlülerin deli olduğunu göstermez mi? Ay insan doğası olarak yorumlanır, Güneş ise ışığın kaynağı, yani Tanrı. Bu, İsa'nın İncil'de belirttiği, *Tanrı dışında hiç kimseye iyi denemez* sözüyle de birebir uyumludur.[581] Ayrıca deli olan hiçbir şekilde bilge değilse ve Stoacı filozoflara göre, iyi olan herkes aynı zamanda bilgeyse, zorunlu olarak Deliliğin bütün ölümlülere özgü olduğu sonucuna varırız. Aynı şekilde, Salomon 15. bölümde der ki: *Delilik deliye sevinç kaynağıdır; böylece delilik olmadan bu yaşamda hiçbir şeyin keyif vermeyeceğini açıkça itiraf eder.* [582] Aynı şekilde bu konuya ilişkin şöyle bir söz de vardır: *Bilgisini arttıran kederini de arttırır ve çok şey anladıkça çok sızlanır.*[583] O ünlü Vaiz 7. bölümde, *Bilgelerin kalbi üzüntünün durağıdır; delilerin kalbi ise neşenin* derken[584] yoksa bu aynı düşünceyi açıkça dile mi getiriyor ne! Zaten bu yüzden, beni de[585] öğrenip işin içine katmadıkça, bilgeliği iyice öğrendim diyememiştir. Bana güvenmiyorsanız, işte size onun 1. bölümde yazmış olduğu sözleri: *Kalbimi hem sağduyu ve bilgi edinmeye, hem de yanılgıları ve deliliği öğrenmeye açtım.*[586] Burada dikkat çekici bir nokta, yazarın Deliliği en sona yerleştirerek övgülerini bahşetmesidir. Vaiz böyle yazmıştır, çünkü bunun bir kilise hiyerarşisi olduğunu siz de çok iyi bilirsiniz, saygınlık açısından en başta gelen, en sonda yer alır; işte en azından bu noktada İncil'in öğretisini anımsamış. Ama şu Vaiz, kimse kim, Deliliğin Bilgelikten üstün olduğunu gayet açık şekilde 44. bölümde açıklamış, gerçi ben şimdi, Hercules adına, onun sözlerini burada aktarmayacağım,

εισαγωγην meam commoda responsione adjuveritis, ut faciunt apud Platonem hi, qui cum Socrate disputant. Utra magis convenit recondere, quae rara sunt et pretiosa, an quae vulgaria viliaque? Quid tacetis? Etiam si vos dissimuletis, proverbium illud Graecorum pro vobis respondet, την επι θυραις ύδριαν, quod ne quis impie rejiciat, refert Aristoteles Magistrorum nostrorum Deus. An quisquam vestrum tam stultus est, ut gemmas et aurum in via relinquat? non hercle opinor. In abditissimis penetralibus, nec id satis, in munitissimorum scriniorum secretissimis angulis ista reponitis, coenum in propatulo relinquitis. Ergo si quod pretiosius est reconditur, quod vilius exponitur, nonne palam est, sapientiam quam vetat abscondi, viliorem esse stultitia quam recondi jubet? Jam ipsius testimonii verba accipite. *Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.* Quid quod animi quoque candorem divinae literae stulto tribuunt, cum sapiens interim neminem sui similem putet. Sic enim intelligo, id quod scribit Ecclesiastes, *cap.* 10. *Sed et in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omneis stultos existimat.* An non istud eximii cujusdam candoris est, omnes aequare tibi ipsi, cumque nemo non magnifice de se sentiat, omnibus tamen tuas communicare laudes? Proinde nec puduit tantum Regem hujus cognominis, cum ait, *cap.* 30. *Stultissimus sum virorum.* Neque Paulus ille gentium doctor, Corinthiis scribens, *stulti* cognomen illibenter agnoscit:

siz ilkönce benim *çıkarmak istediğim sonuca*[587] uygun yanıtlar verin bakalım, tıpkı Plato'nun diyaloglarında Socrates'le tartışanların yaptığı gibi. Öyleyse haydi söyleyin, nadir ve değerli şeyleri mi, yoksa sıradan ve ucuz şeyleri mi saklamak daha iyidir? Neden susuyorsunuz? Siz bilmez görünseniz de, şu Yunan atasözü sizin yerinize yanıt verecektir: *Su testisi kapının dışında bırakılır;*[588] biriniz saygısızca itiraza kalkışır diye, bu sözün Hocalarımızın[589] Tanrısı Aristoteles'e ait olduğunu da belirteyim.[590] Yoksa içinizden biri mücevherleri ya da altını yolda bırakacak kadar deli mi? Hercules adına, hiç sanmıyorum. Siz bunları en gizli odalarınıza, hatta yetmez, sıkı sıkı kilitlediğiniz sandıklarınızın en gizli köşelerine koyarsınız, ancak çamurunuzu sokakta bırakırsınız. O halde değerli olan gizleniyorsa, değersiz olan da sergileniyorsa, Vaiz'in saklı tutulmasını yasakladığı bilgelik, gizlenmesini buyurduğu delilikten açıkça daha az değerli değil mi? İşte bunun kanıtını onun kendi sözlerinden duyun: *Deliliğini gizleyen insan, bilgeliğini gizleyen insandan daha iyidir.*[591] Nasılmış bakın, bilge hiç kimsenin kendisine benzemeyeceğini düşünedursun, kutsal metinler bile açık kalpliliği deliliğe yükler. Çünkü Vaiz'in 10. bölümde yazdığından, yani *deli yolda giderken, kendisi deli olduğundan, herkesi de deli zanneder*[592] ifadesinden ben böyle anlıyorum. Yoksa herkesi kendinizle eşit görmeniz fevkalade bir dürüstlük göstergesi değil mi; ve herkes kendi itibarını arttırmaya bakarken, sizin kendi meziyetlerinizi başkalarıyla paylaşmak istemeniz? İşte bu yüzden o yüce Kral[593] 30. bölümde böyle bir cümleyi sarfederken, kendisinin bu adla anılmasından hiç utanç duymamıştır: *İnsanların en delisiyim.* Putperestlere vaazlar vermiş olan o Paulus, Corinthuslulara yazdığı mektupta, *deli* sıfatını üstlenmekte hiç tereddüt etmemiştir:

Ut insipiens, inquit, *dico, plus ego, perinde quasi turpe sit vinci stultitia.* Sed interim obstrepunt mihi Graeculi quidam, qui tot hujus temporis theologorum, ceu cornicum oculos student configere, dum annotationes suas, veluti fumos quosdam aliis offundunt, cujus gregis si non Alpha, certe Beta meus est Erasmus, quem ego saepius honoris causa nomino. O vere stultam inquiunt, et ipsa dignam MORIA citationem. Longe diversa mens Apostoli quam tu somnias! Nec enim hoc agit his verbis, ut caeteris stultior haberetur, verum eum dixisse, *ministri Christi sunt; et ego*: seque veluti jactabundus in hac quoque parte aequasset caeteris, per correctionem adjecit, *plus ego*, sentiens se non modo parem reliquis Apostolis in Evangelii ministerio, verumetiam aliquanto superiorem. Idque cum ita verum videri vellet, ne tamen ut arrogantius dictum offenderet aures, praemuniit stultitiae praetextu. Ut minus sapiens dico, propterea quod diceret esse stultorum privilegium, ut soli verum citra offensam proloquantur. Verum quid Paulus senserit cum haec scriberet, ipsis disputandum relinquo. Ego magnos, pingues, crassos, et vulgo probatissimos theologos sequor, cum quibus magna pars doctorum errare, *νη τον Δια*, malit, quam cum istis trilinguibus bene sentire. Neque quisquam illorum Graeculos istos pluris facit quam graculos: praesertim cum quidam gloriosus theologus, cujus ego nomen prudens supprimo,

Bir deli gibi konuşuyorum, ama çok daha fazlasıyım;[594] *sanki delilikte kendisini geçen olursa çok büyük ayıp olacakmış gibi.* Ama bu arada Yunancıklar[595] cıyak cıyak bana bağırıyorlar, kendi yorumlarıyla başkalarının yorumlarına sis perdesi çekerken, günümüzün bunca ilahiyatçısının gözlerini kargaların gözünü oyar gibi oymaya çalışıyorlar; bu ilahiyatçı takımı arasında kendisinden sık sık övgüyle söz ettiğim sevgili dostum Erasmus da var, İlk sırada yer almıyor belki ama, kesin İkinci sırada. *Ah ne ahmakça,* diyorlar, *tam da DELİLİĞE yakışan bir alıntı!*[596] *Havarinin kastettiği senin düşündüğünden o kadar farklı ki! O bu sözleriyle kendisinin diğer insanlardan daha deli olduğunun düşünülmesini istemiyor, onun söylediği şu: "Onlar İsa'nın hizmetkârları, ben de,"*[597] *yani bu konuda kendisini başkalarıyla aynı kefeye koymaktan büyük bir gurur duyuyormuş gibi yapıyor ve kendisini doğrulamak için de bile bile "ama çok daha fazlasıyım" diye ekliyor, demek ki İncil'in hizmetkârlığında kendisini diğer Havarilerle aynı seviyede görürken, aynı zamanda onlardan çok daha üstün olduğunu da belirtiyor. Böyle olduğuna inandırmak istediği halde, sözleri haddini aşmasın ve insanların kulaklarında nahoş tınılar uyandırmasın diye, delilik kisvesi altında güvenceye alıyor. "Bir deli gibi konuşuyorum" diyor, çünkü söylediğinin delilerin harcı olduğunu biliyor, ne de olsa bir tek onlar kimseyi gücendirmeden hakikati söyleyebilirler.* Ama Paulus'un bu sözleri yazarken ne hissettiğini, bırakayım o Yunancıklar tartışsın. Ben, o cüsseli, semiz, iri kıyım ve halk arasında büyük itibarları olan ilahiyatçılarımızın izinden gideyim; zaten âlimlerimizin çoğu da o üç dillilerle[598] anlaşmaktansa, *Zeus adına,*[599] bizim ilahiyatçılarımızla birlik olup yanılmayı tercih eder. Aralarından hiçbiri şu sizin Yunancıklarınıza bir karga kadar değer vermez, özellikle şu bilmiş ilahiyatçı[600] –onun adını kasten söylemiyorum,

ne graculi nostri continuo graecum in illum scomma jaciant *ονος λυρας*: magistraliter et theologaliter hunc passum enarrans, ab hoc loco. Ut minus sapiens dico, plus ego, novum facit caput, et quod absque summa dialectica non poterat, novam addit sectionem, ad hunc interpretans modum: Adducam enim ipsius verba non solum in forma, verum etiam in materia. Ut minus sapiens dico, id est, si videor vobis insipiens, me pseudapostolis adaequando, adhuc videbor vobis minus sapiens, me eis praeferendo. Quanquam idem paulo post, velut oblitus sui alio delabitur.

Sed cur anxie me unius exemplo tueor? cum hoc publicum jus sit theologorum, coelum, hoc est, divinam scripturam, ceu pellem extendere: cum apud divum Paulum pugnent divinae scripturae verba, quae suo loco non pugnant, si qua fides illi *πενταγλωττῳ* Hieronymo, cum Athenis forte conspectum arae titulum torqueret in argumentum fidei christianae, ac caeteris omissis, quae causae fuerant offectura, duo tantum extrema verba decerpserit, nempe haec, IGNOTO DEO, atque haec quoque nonnihil immutata, siquidem integer titulus sic habebat, DIIS ASIAE, EUROPAE, ET AFRICAE, DIIS IGNOTIS, ET PEREGRINIS. Ad hujus, opinor, exemplum passim jam *οἱ των θεολογων παιδες*, hinc atque hinc revulsa, quatuor aut quinque verbula, et si quid opus est, etiam depravata ad suam accommodant utilitatem, licet ea quae praecedunt et

çünkü bu kez bizim kargalarımız[601] şu Yunanca *lir çalan eşek* yaftasını[602] bir çırpıda ona yapıştıracak– Paulus'un bu sözünü yeni baştan ele alıp ustaca ve ilahiyatçı edasıyla şu şekilde yorumlamaya kalktığından beri. Paulus'un *bir deli gibi konuşuyorum, ama çok daha fazlasıyım*, ifadesiyle söze başlayarak yeni bir başlık atmış ve ancak yüksek mantık bilgisiyle işin içinden çıkılabilecek bir yorum getirerek yepyeni bir altbaşlık eklemiştir. Onun sözlerini biçimine ve içeriğine hiç dokunmadan aynen aktarıyorum: *Deli gibi konuşuyorum, yani kendimi sahte havarilerle aynı kefeye koyarken size deli gibi görünüyorsam, o zaman kendimi onların çok üstünde gösterirken size çok daha fazla deli görüneceğim.* Ama az sonra bu adamımız bu söylediğini unutmuş, tamamen başka bir konuya dalıp gitmiştir.

Ama ben niçin tek bir örnekten medet umuyorum ki? Gögü, yani Kutsal Kitap'ı post gibi gerip yaymak ilahiyatçıların en doğal hakkı olduğuna göre. Aziz Paulus'a göre, Kutsal Kitap'ın sözleri birbiriyle çelişkilidir, ama *beş dilin yüce üstadı*[603] Hieronymus'a inanacak olursak, sözleri kendi bağlamlarında ele aldığımızda çelişmezler. Paulus Atina'dayken tesadüfen bir sunakta bir yazıt görür ve yazıttaki ifadeyi Hıristiyan inancını doğrulayan bir sava dönüştürür; davasına ters düşebilecek kısımlarını atar, sadece sondan şu iki kelimeyi seçer: BİLİNMEYEN TANRI'YA.[604] Hatta bu iki kelimede bile değişiklik yapar, çünkü bütün yazıt şöyledir: ASYA'NIN, AVRUPA'NIN VE AFRİKA'NIN TANRILARINA, BİLİNMEYEN VE YABANCI TANRILARA.[605] Bana göre, onu örnek alan *ilahiyatçı oğulları*[606] şurasından burasından seçtikleri dört beş kelimeciği evirip çevirip, hatta gerektiğinde de anlamını değiştirip kendi çıkarlarına uygun şekilde düzenliyorlar; bu kelimelerin önünden

consequuntur, aut nihil omnino faciant ad rem, aut reclament quoque. Quod quidem faciunt tam felici impudentia, ut saepenumero Theologis invideant Jureconsulti. Quid enim illis jam non succedat, posteaquam magnus ille, paene nomen effutiveram, sed rursus metuo graecum proverbium, ex Lucae verbis sententiam expresserit, tam consentaneam animo Christi quam igni cum aqua convenit. Etenim cum immineret extremum periculum, quo tempore solent boni clientes maxime suis adesse patronis, et quanta valent ope *συμμαχειν*, Christus hoc agens, ut omnem hujusmodi praesidiorum fiduciam eximeret ex animis suorum, percontatus est eos, numquid rei defuisset usquam, cum illos emisisset, adeo non instructos viatico, ut nec calceis muniret adversus spinarum et saxorum injuriam, nec peram adderet, adversus famem. Ubi negassent defuisse quicquam, adjecit: Sed nunc, inquit, qui habet sacculum tollat, similiter et peram: et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. Cum tota Christi doctrina, nihil aliud inculcet, quam mansuetudinem, tolerantiam, vitae contemptum, cui non perspicuum sit, quid hoc loco sentiat? nempe ut magis etiam exarmet suos legatos, ut non tantum calceos negligant et peram, verum et tunicam insuper abjiciant, nudique et prorsus expediti, munus evangelicum aggrediantur, nihil sibi parent, nisi gladium, non istum quo grassantur latrones, et parricidae, sed gladium spiritus, in intimos quoque

arkasından gelen ifadelerin konuyla ilgisi varmış yokmuş ya da karşıtmış hiç fark etmiyor. Bunu öylesine gamsızca, küstahca yapıyorlar ki, Hukukçular bile bu İlahiyatçılarımıza her an gıptayla bakıyor. Çünkü o büyük bilgin[607] –neredeyse adını ağzımdan kaçıracaktım, ama şu Yunan atasözünün[608] korkusundan durdum– Luca'nın şu sözlerinden[609] İsa'nın ruhuyla ateş ile su kadar uyumsuz bir anlam çıkardıktan sonra, artık onları kim tutabilir: O büyük tehlike anı kapıya gelip dayandığında, sadık hizmetkârları her zamanki gibi koruyucularının yanına gelir ve ne var ne yoksa ellerine geçirip *göğüs göğüse bir mücadele*[610] için saflarını alırlar; İsa onların bu tür savunma aletlerine[611] duydukları büyük güveni ruhlarından söküp atmak amacıyla, tam anlamıyla donanımsız oldukları bu yolculuğa uğurlarken bir şeye ihtiyaçları olup olmadıklarını öğrenmek ister; çünkü dikenler battığında, taşlar kestiğinde ayaklarını koruyacak ne bir ayakkabıları olacaktır ne de aç kalmalarını önleyecek erzak çantaları. Havariler ona hiçbir şeye ihtiyaçları olmadığını söyleyince, şöyle sürdürür konuşmasını: "Peki o halde," der, "heybesi olanlar heybesini alsın sırtına ya da buna benzer bir çantayı; kılıcı olmayanlar da gömleklerini satıp bir kılıç satın alsınlar." İsa'nın bütün öğretisi mütevazılıktan, sabretmekten, dünyevi yaşamı küçümsemekten başka bir şey aşılamadığına göre, bunda anlaşılmayacak ne var? İşin özü, İsa elçilerinin bütün silahlarından soyunmalarını istemiştir, öyle ki ayakkabı ve çantayı önemsemek bir yana, üstlerindeki gömleği bile çıkarıp atsınlar ve çırılçıplak ve tümüyle donanımsız bir halde müjdenin elçiliğini üstlensinler;[612] sadece kılıç kuşansınlar, ama öyle soyguncular a, katillere hizmet eden bir kılıç değil, göğsün en derin

pectoris sinus penetrantem, qui semel affectus omneis sic amputat, ut nihil jam illis cordi sit, praeter pietatem. At videte, quaeso, quorsum haec torqueat celebris ille Theologus: Gladium interpretatur defensionem adversus persecutionem, sacculum sufficientem commeatus provisionem, perinde quasi Christus commutata in diversum sententia, quod oratores suos parum βασιλικως instructos emisisse videretur, superioris institutionis palinodiam canat. Aut velut oblitus quod dixerat, beatos fore, cum probris, contumeliis et suppliciis affligerentur, prohibens ne quando resisterent malo, mites enim beatos esse, non feroces, oblitus quod illos ad passerum, et liliorum exemplum vocarit, nunc adeo noluerit eos absque gladio proficisci, ut eum vel tunica divendita jubeat emi, malitque nudos ire, quam non accinctos ferro. Ad haec quemadmodum gladii nomine contineri putat, quicquid ad depellendam vim pertinet, ita marsupii titulo complectitur, quicquid ad vitae pertinet necessitatem. Atque ita divinae mentis interpres Apostolos lanceis, balistis, fundis et bombardis instructos educit ad praedicationem crucifixi. Loculis item, vidulis, et sarcinis onerat, ne forte non liceat illis e diversorio discedere, nisi impransis. Nec vel illud commovit hominem, quod ensem quem tantopere jusserat emi, mox idem objurgans jubeat recondi, quodque nunquam fando sit auditum, Apostolos ensibus aut clypeis usos adversus vim ethnicorum,

köşelerine nüfuz eden, kalplerde sadakatten başka hiçbir şey bırakmayacak şekilde bütün tutkuları tek vuruşta kesip atacak olan bir kılıç. Ama rica ediyorum, bakın o ünlü İlahiyatçı bu sözleri nasıl çarpıtmış. Kılıcı zulme karşı bir savunma aracı olarak yorumlamış, çantayı da yeterli erzak desteği olarak; sanki İsa bütün düşüncelerini değiştirmiş, elçilerinin *krallar gibi*[613] yeterli bir donanımla yola çıkmadıklarını anlayınca önceki öğretilerinden caymış. Ya da sanki havarilerine aşağılanmalarla, hakaretlerle ve zulümlerle karşılaştıklarında kutsanacaklarını söylediğini unutmuş gibi, sanki onlara kötülükle karşılaştıklarında direnmemelerini buyurmamış gibi, *sadece alçakgönüllülük mutluluktur, kavgacılık değil* dememiş gibi, sanki onları *serçeler ve zambaklar gibi*[614] olmaya davet ettiğini aklından çıkarmış gibi, şimdi onların silahsız yola çıkmalarına katlanamıyor, üstelik gömleklerini satıp bir kılıç almalarını emrediyor ve hatta kılıç kuşanmadan gitmelerindense, çırılçıplak gitsinler daha iyi diyor. Bundan başka, yorumcumuz, kılıç kelimesiyle şiddeti püskürtmekle ilgili her şeyin kastedildiğini, aynı şekilde çanta kelimesiyle de yaşamın bütün temel gereksinimlerinin kastedildiğini sanıyor. Demek ki bu tanrısal zihin yorumcusu, Havarileri mızraklarla, yaylı tüfeklerle, sapanlarla ve mancınıklarla donatıp çarmıha gerilmiş İsa'nın öğretisini vaaz etmeye öyle yolluyor. Ayrıca onlara sandıklar, bavullar ve bohçalar yüklüyor, sanki kaldıkları handan hep aç bilaç çıkmak zorunda kalacaklarmış gibi. Bundan başka, adamımız bu yorumu yaparken, İsa'nın Havarilerine kılıç kuşanmalarını hararetle buyurduğu halde, hemen ardından kesinlikle kılıcın kınında kalmasını buyurmuş olmasıyla hiç ilgilenmiyor ya da hiç kimsenin şimdiye kadar Havarilerin kâfir halkların saldırılarına ne kılıçla ne de kalkanla karşılık verdiklerini işitmemiş olmasıyla,

utique usuros, si Christus hoc sensisset, quod hic interpretatur. Est alius, quem honoris causa non nomino, haud quaquam postremi nominis, qui e tentoriis, quorum meminit Habacuk, turbabuntur pelles terrae Madian, pellem fecerit Bartholomaei excoriati. Ipsa nuper interfui dissertationi theologicae, nam id facio frequenter: Ibi cum quispiam exigeret, quae tandem esset divinarum litterarum autoritas, quae juberet haereticos incendio vinci, magis quam disputatione revinci: Senex quidam severus, et vel supercilio teste theologus, magno stomacho respondit, hanc legem tulisse Paulum apostolum, qui dixerit: *Haereticum hominem post unam et alteram correptionem devita.* Cumque ea verba identidem intonaret, et plerique demirarentur quid accidisset homini, tandem explanavit, *de vita* tollendum haereticum. Risere quidam, nec deerant tamen quibus hoc commentum plane theologicum videretur, caeterum reclamantibus etiamnum nonnullis successit τενεδιος, quod ajunt, συνηγορος et autor irrefragabilis. Accipite rem, inquit: Scriptum est, *maleficum ne patiaris vivere*: Omnis haereticus maleficus: Ergo etc. Mirari quotquot aderant, hominis ingenium, et in eam sententiam itum est pedibus, et quidem peronatis. Neque cuiquam venit in mentem, legem eam ad sortilegos et incantatores, ac magos attinere, quos Hebraei sua lingua vocant מכשפים, alioqui fornicationem et ebrietatem capite punire oportuit.

ama İsa böyle bir şey isteseydi, onlar karşılık verirlerdi denmesiyle. Bundan başka bir ilahiyatçımız daha var, kendisi çok ünlü olmasına rağmen saygımdan dolayı adını burada anmıyorum;[615] bu adamımız Habacuk'un "Midian'ın ülkesindeki postlar korkudan tir tir titriyordu," şeklinde ima ettiği çadırlardan[616] anlaya anlaya Bartholomaeus'un diri diri kırbaçlanmış derisini anlamış.[617] Geçenlerde bir ilahiyat tartışmasına katılmıştım, sık sık böyle tartışmalara katılırım. Burada birisi kalkıp kutsal metinlerde sapkınların konuşarak ikna edilmeleri yerine yakılarak ıslah edilmelerini buyuran bir cümle olup olmadığını sordu. Çatık kaşlarından ilahiyatçı olduğu belli, aksi bir ihtiyar öfkeden köpüre köpüre yanıt verdi ve havari Paulus'un bu konuda şöyle bir yasa getirmiş olduğunu söyledi: *Sapkın kişiyi birkaç kez uyardıktan sonra defet.*[618] Bu sözleri höyküre höyküre defalarca tekrarlarken ve oradakilerin çoğu hayretler içinde adamı neyin gerdiğini anlamaya çalışırken, sonunda beklenen açıklamasını yaptı ve sapkın kişinin *bu yaşamdan* defedilmesi[619] gerektiğini söyledi. Bazıları gülmeye başladı, ama orada bu yorumun ilahiyata birebir uyduğunu düşünmeyenler de yok değildi. Yine de az da olsa birkaç kişi çıktı aralarından ve, hani nasıl derler, şu bizim *Tenedoslu Avukata,*[620] şu bizim karşı konulmaz âlimimize karşıt bir düşünce ileri sürmeyi becerebildiler. Ama o "Sözüme kulak verin," diye devam etti: "Yasa şudur: *Kötü olanın yaşamasına izin vermeyin.*[621] Bütün sapkınlar kötüdür. Bu yüzden, vs ..." Orada bulunan hazırun adamın gösterdiği dehaya hayran oldu ve hemen ileri sürdüğü görüşü kabul etti, hem de ikiletmeden. Hiç kimsenin aklına gelmedi ki, bu yasa falcılarla, büyücülerle ve sihirbazlarla ilgiliydi, Yahudilerin kendi dillerinde מכשפים[622] dedikleri insanlarla; bunlardan başka, bir de zina işleyenler ve ayyaşlar ölüm cezasına çarptırılır.

Verum haec stulte persequor, tam innumera, ut nec Chrysippi, nec Didymi voluminibus omnia comprehendi possint. Illud dumtaxat admonitos volebam, cum haec divinis illis magistris licuerint, mihi quoque plane συκινη θεολογῳ, par est dare veniam, si minus omnia ad amussim citavero. Nunc tandem ad Paulum redeo: *Libenter*, inquit, *fertis insipientes*, de sese loquens. Et rursum, *velut insipientem accipite me.* Et, *non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia.* Rursum alibi: *Nos*, inquit, *stulti propter Christum.* Audistis a quanto autore quanta stultitiae praeconia. Quid, quod idem palam Stultitiam praecipit, ut rem in primis necessariam et oppido salutarem. *Qui videtur esse sapiens inter vos, stultus fiat, ut sit sapiens.* Et apud Lucam, duos discipulos, quibus se junxerat in via Jesus, *stultos* appellat. Illud haud scio, an mirum videatur, cum Deo quoque nonnihil stultitiae tribuit divinus ille Paulus: *Quod stultum est*, inquit, *Dei, sapientius est hominibus.* Porro Origenes interpres obsistit, quo minus hanc stultitiam ad hominum opinionem possis referre: quod genus est illud: *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia.* Sed quid ego frustra anxia, tot testimoniis haec docere pergo, cum in psalmis mysticis palam ipse Christus loquatur Patri, *Tu scis insipientiam meam*? Neque vero temere est, quod Deo stulti tam impense placuerunt: opinor propterea, quod quemadmodum summi Principes nimium cordatos suspectos habent, et invisos,

Ama bu örneklerin ardına takılmakla delilik ediyorum sahiden, öyle çok ki sayıları, ne Chrysippus'un ne de Didymus'un cilt cilt kitaplarına sığabilirler. Her şeyi en ince detayına kadar alıntılamamış olabilirim, ama bilin ki asıl derdim, bu konuda özgürlük elde etmiş tanrısal efendilerimizi size anımsatmak, böylece belki bana, yani şu *çaylak ilahiyatçıya*[623] da aynı lütfu bağışlayabilirsiniz. Bu noktada yeniden Paulus'a döneyim: *Delileri bütün içtenliğinizle affedin* der, kendisinden bahsederken. Başka bir yerde de, *beni bir deliymişim gibi görün* der. Başka bir yerde, *Tanrı'ya göre konuşmuyorum, sanki deliymiş gibi konuşuyorum* der. Bir başka yerde de, *Bizler,* der, *İsa uğruna deli olduk.*[624] Duyuyorsunuz işte, bu kadar yetkin bir kişi deliliğe ne kadar büyük bir onur bahşetmiş. Bundan öte, onu temel bir gereksinim ve büyük bir nimet gibi göstererek açık açık Deliliğin avukatı kesilmiş. *Aranızda kendisini bilge sanan biri varsa, bilge olmak için önce deli olmalı.*[625] Luca'ya göre, İsa yolda kendisine katılan müritlerine *deli* diye hitap etmiştir.[626] Hatta aziz Paulus'un Tanrı'ya bile bir tür delilik atfetmesine şaşırmak mı gerekir, hiç bilemiyorum doğrusu; şöyle demiş: *Tanrının deliliği insanlarınkinden daha bilgedir.*[627] Ardından yorumcu Origenes,[628] *Çarmıhla ilgili vaaz, ölüp gidenler için deliliktir*[629] ifadesindeki deliliği, insan düşüncesini temel alarak açıklamanın mümkün olamayacağına dikkat çekmiştir. Ama neden ben bu şeyleri bu kadar tanığa dayandırarak vaaz etmeye çalışıp da kendimi boş boşuna sıkıntıya sokuyorum ki, İsa'nın kendisi kutsal mezmurlarda Baba'sıyla açık açık konuşurken, *Sen benim deliliğimi bilmez misin?* diye sorduktan sonra.[630] Delilerin Tanrı katında makbul olmaları öyle boşuna değildir;[631] bana göre nedeni şu olabilir: Yüce

ut Julius Brutum et Cassium, cum ebrium Antonium nihil metueret, utque Nero Senecam, Dionysius Platonem: contra crassioribus, ac simplicioribus ingeniis delectantur. Itidem Christus *σοφους* istos, suaeque nitentes prudentiae semper detestatur, ac damnat: Testatur id Paulus haud quaquam obscure, cum ait: *Quae stulta sunt mundi elegit Deus*, cumque ait, *Deo visum esse, ut per stultitiam servaret mundum*, quandoquidem per sapientiam restitui non poterat. Quin ipse idem satis indicat, clamans per os prophetae: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.* Rursum cum agit gratias, quod salutis mysterium celasset sapientes, parvulis autem, hoc est, stultis aperuisset. Nam graece pro parvulis, est *νηπιοις*, quos opposuit *σοφοις*. Huc pertinet quod passim in Evangelio, Pharisaeos et Scribas ac legum doctores incessit, vulgus indoctum sedulo tuetur. Quid enim aliud est, *vae vobis, Scribae et Pharisaei*, quam *vae vobis sapientes*? At parvulis, mulieribus, ac piscatoribus potissimum delectatus esse videtur. Quin et ex animantium brutorum genere ea potissimum placent Christo, quae a vulpina prudentia quam longissime absunt. Eoque asino maluit insidere, cum ille, si libuisset, vel leonis tergum impune potuisset premere. Ac spiritus ille sacer in columbae specie delapsus est, non aquilae aut milvii. Praeterea cervorum, hinnulorum, agnorum, crebra passim in divinis litteris mentio.

Krallar aşırı akıllı kimselere şüpheyle ve nefretle bakarken, ahmaklardan ve kıt zekalı insanlardan çok hoşlanır; örneğin Iulius şu ayyaş Antonius'tan hiç çekinmez, ama Brutus ve Cassius'tan nefret eder;[632] ya da Nero, Seneca'yı hiç sevmez, Dionysius da Plato'yu.[633] Aynı şekilde İsa da kurnazlıklarıyla parıl parıl parıldayan o *bilgelerden*[634] her zaman nefret etmiş ve onları kınamıştır. Paulus *Tanrı dünyada delice ne varsa seçmiştir*[635] derken bunu apaçık kanıtlar, bir de *Tanrı'ya göre dünya delilikle kurtarılacaktır* derken;[636] çünkü bilgelikle suçlarının kefaretini ödeyemezdi. Hatta Tanrı peygamberin ağzından dile gelerek, *Bilgelerin bilgeliğini yıkacağım, kurnazların kurnazlıklarını lanetleyeceğim* diye haykırırken[637] zaten bunu kendisi de yeterince kanıtlamıştır. Aynı şekilde İsa da kurtuluşun sırrını bilgelerden saklayıp küçük çocuklara, yani delilere açıkladığı için, Tanrı'ya şükranlarını sunarken, yeterli bir kanıt ileri sürmüştür. Yunancada küçük çocuk anlamına gelen kelime νηπιος, yani *deli*, σοφος, yani *bilge* kelimesine karşıttır. Ayrıca İsa'nın Ferisilere, Yorumculara ve hukuk uzmanlarına saldırdığı, buna karşın cahil halkı sonsuzca savunduğuna dair ifadelere İncil'in değişik bölümlerinde sıkça rastlayabilirsiniz.[638] İsa, *Yorumcular ve Ferisiler, vay halinize!* derken, söylesenize, *bilgeler, vay halinize*! demiyor da ne diyor?[639] Ama çocuklar, kadınlar ve balıkçılar söz konusu olduğunda, İsa'nın onları çok sevdiği gözleniyor.[640] Hatta özellikle alık hayvanlar İsa'ya aşırı keyif veriyor, buna karşın kurnaz tilkilerden olabildiğince uzak duruyor.[641] Zaten bu yüzden bir eşeğin sırtına binmeyi tercih etmiştir,[642] oysa isteseydi hiç çekinmeden bir arslanın sırtına da binebilirdi. Kutsal Ruh bir kumru biçiminde dünyaya inmiştir, bir kartal ya da bir şahin biçiminde değil.[643] Ayrıca kutsal metinlerin değişik yerlerinde karacalardan, sıpalardan ve kuzulardan da sıkça söz edilir.

Adde quod suos ad immortalem vitam destinatos, *oves* appellat. Quo quidem animante non est aliud insipientias, vel Aristotelico proverbio teste, προβατειον ηθος: quod quidem admonet, ab ejus pecudis stoliditate sumptum in stupidos et barbos, convitii loco dici solere. Atqui hujus gregis Christus sese pastorem profitetur, quinetiam ipse *agni* nomine delectatus est, indicante eum Joanne, *Ecce agnus Dei*: cujus multa fit et in Apocalypsi, mentio. Haec quid aliud clamitant, nisi mortaleis stultos esse, etiam pios? ipsum quoque Christum, quo stultitiae mortalium subveniret, cum esset sapientia Patris, tamen quodammodo stultum esse factum, cum hominis assumpta natura, habitu inventus est ut homo? quemadmodum et peccatum factus est, ut peccatis mederetur. Neque alia ratione mederi voluit quam per stultitiam crucis, per Apostolos idiotas, ac pingues: quibus sedulo stultitiam praecipit, a sapientia deterrens, cum eos ad puerorum, liliorum, sinapis, et passerculorum exemplum provocat, rerum stupidarum ac sensu carentium, soloque naturae ductu, nulla arte, nulla sollicitudine, vitam agentium. Praeterea cum vetat esse solicitos, qua essent apud praesides oratione usuri, cumque interdicit, ne scrutentur tempora vel momenta temporum, videlicet, ne quid fiderent suae prudentiae, sed totis animis ex se penderent.

Bundan öte İsa, sonsuz yaşama yazgılı olanlara kendi *koyunu*[644] olarak hitap eder. Gerçi Aristoteles'in *koyun mizaçlı*[645] deyişine kulak verecek olursak, hiçbir hayvan koyun kadar alık olamaz. Aristoteles koyunun bön bir hayvan olmasından türetilen bu deyişin, aptallar ve zekadan yoksun insanlar için kullanılageldiğini belirtir üstelik. Ama İsa kendisini sürünün çobanı ilan eder, üstelik Yahya tarafından kendisine, *İşte, Tanrı'nın kuzusu*![646] diye hitap edilince, *kuzu* diye anıldığına sevinir; bu ifade *Vahiy Kitabı*'nda da çok sık geçer.[647] Bütün bunlar sadece bütün ölümlülerin deli olduğunu haykırmakla kalmıyor, aynı zamanda azizlerin de deli olduğunu haykırmıyor mu? İsa'nın kendisi bile, Baba'sının bilgeliğine sahip olduğu halde,[648] ölümlülerin deliliğine yardım etmek için insan doğasına bürünerek ve insan bedeninde biçim alarak[649] bir anlamda deli kılınmadı mı? Günahkârları ıslah etmek için İsa da bir anlamda onlar gibi günahkâr kılındı.[650] Onların, *çarmıhın deliliğinden*[651] ve o cahil, hantal Havarilerinden başka bir yolla ıslah edilmelerini istemedi; hiç bıkmadan usanmadan deliliği öğretti havarilerine, bilgelikten uzaklaşmalarını öğretti, çocukları, zambakları, hardal tohumlarını ve minik serçeleri, yani budala ve duygudan yoksun, sadece içgüdülerinin doğrultusunda, hilesiz ve kaygısız bir yaşam süren ne varsa hepsini örnek göstererek, onları da böyle yaşamaya davet etti. Ayrıca baştaki yöneticilerin hakaretlerine maruz kaldıklarında kaygılanmamalarını buyururken, çağları ve mevsimleri öğrenmeye kalkışmamalarını kesinlikle tembih ederken,[652] hiç şüphesiz kendi sağduyularına bir nebze olsun güvenmemelerini, tamamen ona teslim olmalarını istiyordu.

Eodem pertinet, quod Deus ille orbis architectus interminatur ne quid de arbore scientiae degustarent, perinde quasi scientia felicitatis sit venenum. Quanquam Paulus aperte scientiam, veluti inflantem et perniciosam improbat. Quem divus Bernardus, opinor, sequutus, montem eum in quo lucifer sedem statuerat, *scientiae montem* interpretatur. Fortasse nec illud omittendum videatur argumentum, gratiosam esse apud superos stultitiam, quod huic solidatur erratorum venia, sapienti non ignoscitur, unde veniam orant, etiam si prudentes peccaverint, tamen stultitiae praetextu patrocinioque utuntur. Nam sic Aaron uxoris poenam deprecatur in Numerorum, si satis commemini, libris. *Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod stulte commisimus.* Sic et Saul apud David culpam deprecatur, *Apparet enim,* inquiens, *quod stulte egerim.* Rursum ipse David ita blanditur Domino: *Sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem servi tui, quia stulte egimus*: perinde quasi non impetraturus veniam, nisi stultitiam et inscitiam obtenderet. Sed illud acrius urget, quod Christus in cruce, cum oraret pro suis inimicis. *Pater ignosce illis*: non aliam praetexuit excusationem, quam imprudentiae, *quia nesciunt,* inquit, *quid faciunt.* Ad eundem modum, Paulus scribens ad Timotheum, *Sed ideo misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* Quid est, *ignorans feci,* nisi per stultitiam feci, non malitiam? Quid est, *ideo misericordiam consecutus sum,* nisi non consecuturus,

Dünyamızın mimarı Tanrı'nın insana, adeta bilgi mutluluğun zehriymiş gibi, bilgi ağacından tatmasını yasaklamasının nedeni işte budur.[653] Bu yüzden Paulus bilgiyi kibrinden ve bozgunculuğundan ötürü apaçık lanetler.[654] Dününüyorum da, demek ki, Lucifer'in oturduğu dağı *bilgi dağı*[655] olarak yorumlayan aziz Bernardus da onun ardından gitmiş.[656] Belki şu düşünceyi de göz ardı etmememiz gerekir, delilik göklerde kabul görür, çünkü sadece onun kusurları affolunur, oysa bilgeye af yoktur; işte bu yüzden insanlar bile bile günah işleyip af dilemeye kalktıklarında deliliği bir bahane, bir hami gibi kullanırlar.[657] Doğru anımsıyorsam, Harun[658] *Sayılar Kitabı*'nda, karısına verilen ceza için şöyle af diler: *Yalvarırım Tanrım, bu günahı bize yükleme, çünkü delice işledik.*[659] Aynı şekilde Saul, işlediği suçu affettirmek için Davut'a şöyle yalvarır: *Çünkü*, der, *bu suçu delice işlediğim çok açık.*[660] Davut'un kendisi de Tanrı'yı şöyle yatıştırmaya çalışır: *Yalvarırım Tanrım, kulunun uğradığı haksızlığı gider, çünkü delice davrandım*;[661] sanki suçunu delilik ve cahillikle örtmezse, kendisine hiç lütuf bahşedilmeyecekmiş gibi. Ama İsa'nın çarmıhtayken düşmanları için, *Baba onları affet*! şeklindeki yakarısı ve işlenen suça cahillikten başka bir özür aramadan, *çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar*[662] demesi, bize bu konuda çok daha kesin bir kanıt sunar. Aynı şekilde Paulus Timotheus'a şöyle yazar: *Bu yüzden Tanrı'nın merhametine nail oldum, çünkü inançsızlığım yüzünden bilmeden günah işlemiştim.*[663] *Bilmeden günah işlemiştim* demek, kötü niyetimden değil, deliliğimden günah işlemiştim demek değil mi? *Bu yüzden merhametine nail oldum* demek, deliliği özür olarak öne sürmeseydi,

ni stultitiae patrocinio commendatus? Pro nobis facit et mysticus ille psalmographus, qui suo loco non veniebat in mentem, *Delicta iuventutis meae, et ignorantias meas ne memineris*. Audistis quae duo praetexat, nimirum aetatem, cui semper comes esse soleo, et ignorantias, idque numero multitudinis, ut ingentem Stultitiae vim intelligeremus.

Ac ne quae sunt infinita persequar, utque summatim dicam, videtur omnino Christiana religio quandam habere cum aliqua stultitia cognationem, minimeque cum sapientia convenire. Cujus rei si desideratis argumenta primum illud animadvertite pueros, senes, mulieres, ac fatuos sacris ac religiosis rebus praeter caeteros gaudere, eoque semper altaribus esse proximos, solo nimirum naturae impulsu. Praeterea videtis primos illos religionis autores, mire simplicitatem amplexos, acerrimos litterarum hostes fuisse. Postremo nulli moriones magis desipere videntur, quam hi, quos Christianae pietatis ardor semel totos arripuit: adeo sua profundunt, injurias negligunt, falli sese patiuntur, inter amicos et inimicos nullum discrimen, voluptatem horrent, inedia, vigilia, lacrymis, laboribus, contumeliis saginantur, vitam fastidiunt, mortem unice optant, breviter ad omnem sensum communem prorsus obstupuisse videntur, perinde quasi alibi vivat animus, non in suo corpore. Quod quidem quid aliud est, quam insanire? quo minus mirum videri debet, si Apostoli musto temulenti sunt visi, si Paulus judici Festo visus est insanire.

merhamete nail olamayacaktı demek değil mi? Nerede söylediğini şu an anımsamıyorum, ama o kutsal mezmurcumuz[664] da *gençlik yıllarımdaki havailiklerimi ve cahilliklerimi hiç aklına getirme*,[665] derken bizim adımıza konuşur. İşte öne sürdüğü iki özrünü işitiyorsunuz; bunlardan gençlik, benim her zaman can dostum olmuştur; diğeri, yani cahillikler, Deliliğin bütün gücünü kavrayabilelim diye çoğul olarak kullanılmıştır.

Söylediklerime bir son vermem gerekir, yoksa böyle sonsuz sayıda örneğin peşine takılıp giderim; yani demem o ki, Hıristiyan dini adeta delilikle akrabadır, ama bilgelikle bir samimiyeti yoktur. Bu düşünceme bir kanıt istiyorsanız, öncelikle bakışlarınızı çocuklara, yaşlılara, kadınlara ve avanaklara çevirin, yani kutsal ve dinsel şeylerden en fazla keyif alanlara, her zaman sunakların en yakınında yer alanlara, bunu da sırf doğal içgüdüleriyle yapanlara. Sonra dinin ilk önderlerinin sadelikten en çok hoşlanan, ilim irfandan en çok nefret eden insanlar olduğuna bakın. En sonunda da, bunların en delisinin, vaktiyle Hıristiyan inancının ateşiyle yanıp kavrulmuş insanlardan başkası olamayacağını anlayın. Saçıp savururlar mallarını bunlar, hakaretleri duymazdan gelirler, kandırılmalarına ses çıkarmazlar, dostmuş düşmanmış asla ayrım yapmazlar, zevk almaktan korkarlar; oruç tutarak, uyumayarak, ağlayarak, çile çekerek, küfür işiterek beslenirler, yaşamı hakir görürler, sadece ölümü özlerler; kısacası kendilerini insanların ortak duygulanımlarına tamamen kapatmışlardır, ruhları bedenlerinde değil de başka bir yerde yaşıyormuşcasına. Bu delirmek değil de nedir? Öyleyse, Havariler katıksız şarap içmiş gibi sarhoş görünüyorsa eğer,[666] eğer Festus, Paulus'un delirmiş olabileceğini düşünüyorsa[667] hiç şaşırmamak gerekir.

Sed posteaquam semel *την λεοντην* induimus, age doceamus et illud, felicitatem Christianorum, quam tot laboribus expetunt, nihil aliud esse, quam insaniae stultitiaeque genus quoddam, absit invidia verbis, rem ipsam potius expendite. Jam primum illud propemodum Christianis convenit cum Platonicis, animum immersum illigatumque esse corporeis vinculis, hujusque crassitudine praepediri, quo minus ea, quae vere sunt, contemplari, fruique possit. Proinde philosophiam definit esse *mortis meditationem*, quod ea mentem a rebus visibilibus, ac corporeis abducat, quod idem utique mors facit. Itaque quam diu animus corporis organis probe utitur, tam diu sanus appellatur, verum ubi ruptis jam vinculis, conatur in libertatem asserere sese, quasique fugam ex eo carcere meditatur, tum *insaniam* vocant. Id si forte contingit morbo, vitioque organorum, prorsus omnium consensu, insania est. Et tamen hoc quoque genus hominum videmus futura praedicere, scire linguas ac litteras, quas antea nunquam didicerant, et omnino divinum quiddam prae se ferre. Neque dubium est id inde accidere quod mens a contagio corporis paulo liberior incipit nativam sui vim exerere. Idem arbitror esse in causa, cur laborantibus vicina morte, simile quiddam soleat accidere, ut tanquam afflati prodigiosa quaedam loquantur. Rursum si id eveniat studio pietatis, fortasse non est idem insaniae genus, sed tamen adeo confine, ut magna pars hominum meram insaniam esse judicet,

Ama mademki bir kez *aslan postuna*[668] büründük, o zaman haydi şunu da söyleyiverelim: Hıristiyanların bunca çile çekerek ulaştıkları mutluluk bir çeşit çılgınlık ve delilikten başka bir şey değildir; hemen sözlerimi kötülemeyin, şöyle durup gerçekleri bir düşünün. Her şeyden önce Hıristiyanların görüşleri Platocuların görüşlerine yakındır; Platocular ruhun bedenin zincirleriyle zapt olup sıkı sıkı bağlandığına, bedenin hantallığı yüzünden kıpırdayamaz hale geldiğine, dolayısıyla gerçekleri temaşa edemediğine ve bunlardan kâm alamadığına inanırlar. Zaten bundan ötürü felsefeyi *zihnen ölüme hazırlanma*[669] olarak tanımlarlar, çünkü onlara göre felsefe zihni görülebilir ve maddi olandan uzaklaştırır, tıpkı ölümün yaptığı gibi. Bu yüzden zihin, bedenin organlarını gerektiği gibi kullandığı sürece sağlıklı olarak nitelenir, ama bir kez zincirlerini kırıp da zindandan kaçarcasına özgürlüğe kavuşmak için çabalamaya kalkarsa, *çılgın* yaftasını da yer. Bu durum bir hastalık ya da organik bir hasar sonucu meydana gelmişse, insanların gözünde bunun adı çılgınlıktır. Bu tür insanların gelecekten haber verdiklerini, evvelce hiç öğrenmedikleri diller ve edebiyatlar hakkında bilgi sahibi olduklarını, tamamen tanrısal bir işaretin taşıyıcıları olduklarını görürüz. Kuşkusuz, bunun nedeni, zihnin bedenin kirinden pasından yavaş yavaş arınmaya ve kendi doğal gücünü yaşamaya başlamasından kaynaklanır. Ayrıca bana göre bu olay, can çekişen insanların da neden benzer bir deneyim yaşadıklarını ve adeta esinlenmiş gibi neden tuhaf konuşmalar yaptıklarını açıklar. Bundan başka, çılgınlık dinsel bir çoşkudan kaynaklanmışsa, yukarıda söz ettiğimiz çılgınlıkla aynı türden olmayabilir, ama ona çok benzediğinden insanların çoğu bunun sıradan bir çılgınlık olduğuna kanaat getirir;

praesertim cum pauculi homunciones ab universo mortalium coetu, tota vita dissentiant. Itaque solet iis usuvenire, quod juxta Platonicum figmentum, opinor accidere iis, qui in specu vincti rerum umbras mirantur, et fugitivo illi, qui reversus in antrum, veras res vidisse se praedicat, illos longe falli, qui praeter miseras umbras nihil aliud esse credant. Etenim sapiens hic commiseratur, ac deplorat illorum insaniam, qui tanto errore teneantur: Illi vicissim illum veluti delirantem rident, atque ejiciunt. Itidem vulgus hominum ea quae maxime corporea sunt, maxime miratur, eaque prope sola putat esse. Contra pii, quo quicquam propius accedit ad corpus, hoc magis negligunt, totique ad invisibilium rerum contemplationem rapiuntur. Nam isti primas partes tribuunt divitiis, proximas corporis commodis, postremas animo relinquunt: quem tamen plerique nec esse credunt, quia non cernatur oculis. E diverso illi primum in ipsum Deum, rerum omnium simplicissimum, toti nituntur: secundum hunc, et tamen in hoc, quod ad illum quam proxime accedit, nempe animum: corporis curam negligunt, pecunias ceu putamina prorsus aspernantur, ac fugitant. Aut si quid hujusmodi rerum tractare coguntur, gravatim, ac fastidienter id faciunt, habent tanquam non habentes, possident tanquam non possidentes. Sunt et in singulis rebus, gradus multum inter istos diversi. Principio, sensus tametsi omnes cum corpore cognationem habeant, tamen quidam sunt ex his crassiores, ut tactus,

bunun nedeni, yaşantıları insanların genel yaşayış biçimlerinden tümüyle farklı olan bu tür insancıkların sayısının çok az olmasıdır. Öyleyse, Plato'nun mitosunu düşündüğümüzde, bana göre, bizlerin durumu bu mağarada şaşkınlık içinde şeylerin gölgesini seyreden, zincirlere vurulmuş insanlardan hiç faklı değil; içlerinden biri kaçar, sonra yeniden mağaraya döner ve dışarıda gördüğü gerçekleri anlatmaya kalkar ve dostlarının zavallı gölgelerden başka hiçbir şeye inanmamakla nasıl büyük bir yanılgı içinde olduklarını yüzlerine vurur. Bilgelik pınarından içen bu adam yeise kapılır ve büyük bir yanılgının pençesine düşen mağaradaki dostlarının deliliğine acır. Buna karşın mağaradakiler, bir deliye gülüyorlarmış gibi ona güler ve yaka paça tutup kapı dışarı atarlar. Aynı şekilde sıradan insan sadece maddi olana hayranlık besler, sadece maddi olanın gerçek olduğunu sanır. Ama inançlı insan maddi şeye tenezzül etmez, sadece görülemez olanı seyre dalar. Çünkü sıradan insan önceliği paraya pula, sonra bedensel zevklere verir, onun için ruh en sonda yer alır; hatta çoğu, ruhu gözleriyle görmediğinden, varlığına bile inanmaz. Buna karşın inançlı insan için önde gelen, varolanların en hakikisi, yani Tanrı'dır; ikinci sırayı ise Tanrı'ya en yakın olan ruh alır; bedensel zevki hor görür, paraya ya da bunun gibi çerçöpe değer vermez, uzak durur. Bu tür maddi şeylerle ilgilenmeye mecbur olduğunda, bu ödevi zoraki, istemeye istemeye yerine getirir; paraya pula sahip olduğu halde sahip değilmiş gibi, iktidar sahibi olduğu halde değilmiş gibi davranır.[670] Üstelik onlara göre, maddeyle ilişkili şeylerin değişik kademeleri vardır. İlkin, bütün duyular bedenle bir tür ilişki içinde olsa da, bazıları daha somuttur, örneğin dokunma,

auditus, visus, olfactus, gustus. Quidam magis a corpore semoti, veluti memoria, intellectus, voluntas. Igitur ubi se intenderit animus, ibi valet. Pii, quoniam omnis animi vis ad ea contendit, quae sunt a crassioribus sensibus alienissima, in his velut obbrutescunt, atque obstupescunt. Contra vulgus in his plurimum valet, in illis quam minimum. Inde est, quod audimus nonnullis divinis viris accidisse, ut oleum vini loco biberint. Rursum in affectibus animi, quidam plus habent cum pingui corpore commercii, veluti libido, cibi somnique appetentia, iracundia, superbia, invidia: cum his irreconciliabile bellum piis, contra vulgus sine his vitam esse non putat. Deinde sunt quidam affectus medii, quasique naturales, ut amor patris, charitas in liberos, in parentes, in amicos: His vulgus nonnihil tribuit. At illi hos quoque student ex animo revellere, nisi quatenus ad summam illam animi partem assurgant, ut jam parentem ament, non tanquam parentem, quid enim ille genuit, nisi corpus? quanquam hoc ipsum Deo parenti debetur, sed tanquam virum bonum, et in quo luceat imago summae illius mentis, quam unam *summum bonum* vocant, et extra quam nihil nec amandum nec expetendum esse praedicant. Hac eadem regula reliqua item omnia vitae officia metiuntur, ut ubique id quod visibile est, si non est omnino contemnendum, tamen longe minoris faciant, quam ea quae videri nequeunt. Ajunt autem et in sacramentis, atque ipsis pietatis officiis, corpus et spiritum inveniri.

işitme, görme, koku alma ve tatma. Bazıları ise bedenden çok uzaklaşmıştır, örneğin bellek, zeka, irade. Demek ki ruh nereye yönelirse orada keskinleşir. Azizler, ruhsal güçlerini hantal duyulara tümüyle yabancı değerlere yönelttiğinden, bu duyularla haşir neşir oldukları an körleşir, sağırlaşırlar. Oysa sıradan insan maddi duyular alanında çok güçlüdür, manevi duyu alanında ise çok güçsüz. Demek ki bu yüzden bazı kutlu insanların şarap yerine yağ içtiği söylenir.[671] Ruhun tutkularına gelince, bazıları hantal bedenle çok daha sıkı fıkıdır, örneğin şehvet, yemeğe ve uykuya duyulan iştah, öfke, kibir, kıskançlık; azizler bütün bunlara amansız bir savaş açmıştır, ama sıradan insan bunlar olmadan yaşanmayacağını düşünür. Ama doğal sayılabilecek ortalama tutkular da vardır, örneğin vatan sevgisi, çocuklara, ana babaya ve dostlara duyulan şefkat. Sıradan insan bütün bunlara çok önem verir. Ama azizler bu tür duyguları ya ruhlarından söküp atmaya ya da ruhun en üst köşesine yükseltmeye çalışır; amaçları, babalarını babaları değilmiş gibi sevmektir, sonuçta babanın can verdiği sadece beden değil de nedir? Aslına bakarsanız insan, bedenini bile Baba Tanrı'ya borçludur; bu yüzden azizler babalarını sırf iyi bir insan olarak ve *en yüce iyi*[672] dedikleri o en yüce zihnin sureti onda yansıdığı için severler; bundan öte hiçbir şeyin sevilmemesi ve özlenmemesi gerektiğini de belirtirler. Yaşamın geri kalan her ödevini bu kurala uygun olarak ölçüp biçerler; yani görülebilir olduğu halde tamamen göz ardı edemedikleri her şeye görülemez olandan daha az değer verirler. Ama gerek ayinlerde, gerekse dinsel görevlerde hem maddiyatın hem de maneviyatın işe katıldığını belirtirler.

Velut in jejunio non magni ducunt, si quis tantum a carnibus, coenaque abstineat, id quod vulgus absolutum esse jejunium existimat, nisi simul et affectibus aliquid adimat, ut minus permittat irae quam soleat, minus superbiae: utque ceu minus jam onustus mole corporea, spiritus ad coelestium bonorum gustum, fruitionemque enitatur. Similiter et in synaxi, tametsi non est aspernandum inquiunt, quod ceremoniis geritur, tamen id per se, aut parum est conducibile, aut etiam perniciosum, nisi id quod est spiritale accesserit, nempe hoc quod signis illis visibilibus repraesentatur. Repraesentatur autem mors Christi, quam domitis, exstinctis, quasique sepultis corporis affectibus, exprimere Mortales oportet, ut in novitatem vitae resurgant, utque unum cum illo, unum item inter sese fieri queant. Haec igitur agit, haec meditatur ille pius. Contra, vulgus sacrificium nihil aliud esse credit, quam adesse altaribus, idque proxime, audire vocum strepitum, aliasque id genus ceremoniolas spectare. Nec in his tantum, quae duntaxat exempli gratia proposuimus, sed simpliciter in omni vita refugit pius ab his quae corpori cognata sunt, ad aeterna, ad invisibilia, ad spiritalia rapitur. Proinde cum summa sit inter hos et illos omnibus de rebus dissensio, fit ut utrique alteris insanire videantur. Quanquam id vocabuli rectius in pios competit quam in vulgus, mea quidem sententia.

Örneğin oruç tutarken bir insan sadece şehvetten ve yiyecekten uzak duruyorsa –çünkü sıradan insan orucun mutlak olduğunu düşünür– böyle bir orucu değerli görmezler. Onlar için oruç aynı zamanda tutkuları da bir şekilde denetim altına almalıdır ki, her zamankinden daha az öfke ve daha az gurura geçit tanınsın; böylece ruh bedenin ağırlığını daha az hissedeceğinden, göksel iyiliklerin tadına ve zevkine daha rahat varabilecektir. Aynı şekilde Aşai Rabbani ayininde de yapılması gereken törenleri ihmal etmemek gerekir, ama ayine maneviyat katılmadıkça, yani görülebilir simgelerin altındaki anlam belirtilmedikçe, salt ayinin çok az etkisi olur, hatta çok az can acıtır.[673] Bu ayin İsa'nın ölümünü temsil ettiğinden, Ölümlüler bunu bedensel tutkularını alt ederek, ortadan kaldırarak ve adeta gömerek ifade etmelidir ki yeni bir yaşama yükselebilsinler ve O'nunla *bir* olup, aynı zamanda kendi aralarında da *bir* olabilsinler. İşte aziz böyle yapar, böyle tefekküre dalar. Buna karşın sıradan insan için bu kurban ayini[674] sadece sunakların yanında olmak, buralarda toplanmak, dua sözlerinin mırıltısını işitmek ve bu türden diğer tören zırvalıklarını seyretmekten başka bir anlam ifade etmez. Aziz, sadece örnek olarak sunduğum bu tören sırasında değil, yaşamının her ayrıntısında ve bütün samimiyetiyle bedenle ilişkili her şeyden kaçınır, kalbini tümüyle sonsuz, görülmez ve ruhani olana açar. Görüldüğü gibi, sıradan insan ile azizler arasında yaşamla ilgili her konuda bir karşıtlık söz konusudur, biri diğerine hep deli gözüyle bakar. Ama bana göre, bu adı asıl hak eden sıradan insan değil, azizlerdir.

Quod quidem magis perspicuum fiet, si quemadmodum pollicita sum, paucis demonstraro, summum illud praemium nihil aliud esse, quam insaniam quandam. Primum igitur existimate Platonem tale quiddam jam tum somniasse, cum *amantium furorem omnium felicissimum esse* scriberet. Etenim qui vehementer amat jam non in se vivit, sed in eo quod amat, quoque longius a seipso digreditur, et in illud demigrat, hoc magis ac magis gaudet. Atque cum animus a corpore peregrinari meditatur, neque probe suis utitur organis, istud haud dubie furorem recte dixeris. Alioqui quid sibi vult, quod vulgo etiam dicunt: *Non est apud se, et ad te redi, et sibi redditus est?* Porro quo amor est absolutior, hoc furor est maior, ac felicior. Ergo quaenam futura est illa coelitum vita, ad quam piae mentes tanto studio suspirant? Nempe spiritus absorbebit corpus, utpote victor ac fortior: Idque hoc faciet facilius, partim quod jam velut in suo regno est, partim quod jam olim in vita corpus, ad hujusmodi transformationem repurgarit, atque extenuarit. Deinde spiritus a mente illa summa mire absorbebitur, quippe infinitis partibus potentiore. Ita ut jam totus homo extra se futurus sit, nec alia ratione felix futurus, nisi quod extra sese positus, patietur quiddam ineffabile a summo illo bono, omnia in se rapiente. Jam haec felicitas quanquam tum demum perfecta contingit, cum animi receptis pristinis corporibus, immortalitate donabuntur: Tamen quoniam piorum vita nihil aliud est, quam illius

Aslında, söz verdiğim gibi, bunu size birkaç cümleyle kanıtlayabilirsem, konuyu daha iyi kavrayacak ve en yüce ödülün delilikten başka bir şey olmadığını anlayacaksınız. O halde her şeyden önce, Plato'nun, *âşıkların deliliği mutlulukların en yücesidir* diye yazarken, zihninde sadece böyle bir şeyi tasarladığını düşünün.[675] Çünkü amansızca seven artık kendi içinde yaşamaz, sevdiğinin içinde yaşar, kendinden uzaklaştıkça sevdiğine yaklaşır ve gitgide daha fazla haz almaya başlar. Zihin bedenden ayrılmaya yoğunlaşınca, kendi organlarını düzgün biçimde kullanmayınca, hiç şüphesiz delirdiğine kanaat getirilir. Yoksa *kendinde değil, kendine geldi, kendinde* gibi sıradan deyimlerin başka ne anlamı olabilir? Dahası, aşk mutlaklaştıkça, bu çılgınlık da büyüdükçe büyür ve çok daha mutlu bir hal alır. Öyleyse, kutlu zihinlerin bu kadar hevesle arzuladıkları o göksel yaşam nasıl bir yaşam olacak? Şöyle ki, ruh bedeni emecek, bir fatih gibi daha güçlü olacak. Bunu kolaylıkla başaracak, kısmen artık kendi krallığında olduğundan, kısmen de evvelki yaşamında bedenini bu tür bir dönüşüme hazırlayarak arındırdığından ve inceltiğinden. Sonra ruh en yüce zihin tarafından mükemmel biçimde emilecek, çünkü bütün sonsuzluğuyla bu zihin ruhun kendisinden çok daha güçlüdür. Bu sırada insan bütün varlığıyla kendisinden soyunacağından, sırf kendisinden soyunduğu için mutluluğa erişecektir ve her şeyi kendisine çeken o yüce iyilikte tarifsiz bir paylaşım yaşayacaktır. Her ne kadar bu kusursuz mutluluk ancak ruhun önceki bedenini giyinmesiyle ve ölümsüzlüğü kuşanmasıyla gerçekleşebilecekse de, azizlerin yaşamı zaten öteki yaşamın tefekküründen ve bu yaşamın bir nevi

vitae meditatio, ac velut umbra quaedam, fit ut praemii quoque illius aliquando gustum aut ardorem aliquem sentiant. Id tametsi minutissima quaedam stillula est, ad fontem illum aeternae felicitatis, tamen longe superat universas corporis voluptates, etiam si omnes omnium mortalium deliciae in unum conferantur: Usque adeo praestant spiritualia corporalibus, invisibilia visibilibus. Hoc nimirum est quod pollicetur Propheta: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quae praeparavit Deus diligentibus se.* Atque, haec est Moriae pars, quae non aufertur commutatione vitae sed perficitur. Hoc igitur quibus sentire licuit, contingit autem perpaucis, ii patiuntur quoddam dementiae simillimum, loquuntur quaedam non satis cohaerentia, nec humano more, sed dant sine mente sonum, deinde subinde totam oris speciem vertunt. Nunc alacres, nunc dejecti, nunc lacrymant, nunc rident, nunc suspirant, in summa, vere toti extra se sunt. Mox ubi ad sese redierint, negant se scire, ubi fuerint, utrum in corpore, an extra corpus, vigilantes an dormientes, quid audierint, quid viderint, quid dixerint, quid fecerint, non meminerunt, nisi tanquam per nebulam, ac somnium, tantum hoc sciunt se felicissimos fuisse, dum ita desiperent. Itaque plorant sese resipuisse, nihilque omnium malint, quam hoc insaniae genus perpetuo insanire. Atque haec est futurae felicitatis tenuis quaedam degustatiuncula. Verum ego jamdudum oblita mei *ὑπερ τα εσκαμμενα πηδω.*

gölgesinden başka bir şey olmadığından, onlar şimdiden gelecekteki ödülün tadına varabilecek ve bir anlamda sıcaklığını hissedebileceklerdir. Gerçi bu his sonsuz mutluluk pınarının yanında ancak ufacık bir damladır, ama bu damla bile bütün bedensel hazların ötesindedir, öyle ki yeryüzündeki bütün ölümlülerin hazlarını bir araya getirseniz onun yanında hiç kalır. İşte manevi hazlar bedensel hazlara, görülemez olanlar görülebilir olanlara göre bu kadar üstündür. Emin olun ki, Peygamberin vaat ettiği haz böyle bir hazdır: *Tanrı'nın kendisini sevenlere hazırladıklarını hiçbir göz görmemiş, hiçbir kulak işitmemiş, insan kalbi hiç hissetmemiştir.*[676] İşte bu Deliliğin payına düşen hazdır; bu haz öte dünya yaşamına geçmekle yok olmaz, tersine mükemmelleşir. Çok az kişiye nasip olsa da, bu hazzı bu dünyada tatma lütfuna erenler, deliliğe çok benzer bir durum yaşarlar; ipe sapa gelmez şeyler konuşurlar, insana özgü olmayan anlamsız sesler çıkarırlar, bir anda bütün yüz ifadelerini değiştirirler. Kâh sevinirler, kâh üzülürler, kâh ağlarlar, kâh gülerler, kâh iç çekerler; kısacası tamamen kendilerinin dışına çıkarlar. Çok geçmeden kendilerine geldiklerinde, az önce nerede olduklarını bilip söyleyemezler, bedenlerinin içinde mi, dışında mı, uyanıklar mı, uyuyorlar mı, ne işittiler, ne gördüler, ne dediler, ne yaptılar hiç anımsamazlar; sadece boz bulanık bir düş gibi tek bildikleri, akıllarının dışında kaldıkları sürece, çok mutlu olduklarıdır. Bu yüzden kendilerine geldikleri için üzülüp ağlarlar ve bu tür bir delilikle ebediyen delirmekten başka bir şey istemezler. İşte bu, öte dünyada tadılacak mutluluğun minik bir parçasıdır. Sanırım kendimi tamamen unutup *bütün sınırları aştım.*[677]

Quanquam si quid petulantius aut loquacius a me dictum videbitur, cogitate et Stultitiam, et mulierem dixisse. Sed interim tamen memineritis illius graecanici proverbii *πολλακι τοι και μωρος ανηρ κατακαιριον ειπεν*, nisi forte putatis hoc ad mulieres nihil attinere. Video vos epilogum exspectare, sed nimium desipitis, siquidem arbitramini, me quid dixerim etiam dum meminisse, cum tantam verborum farraginem effuderim. Vetus illud, *μισω μναμονα συμποταν*. Novum hoc, *μισω μναμονα ακροατην*. Quare valete, plaudite, vivite, bibite, MORIAE celeberrimi mystae.

Τελος.

Söylediklerim size fütursuzca geldiyse ve gevezelik ettiğimi düşünüyorsanız, bunları Deliliğin ya da bir kadının söylediğini aklınızdan çıkarmayın. Aynı zamanda şu Yunan atasözünü de anımsayın: *Deli bir adam her zaman yerinde laf eder*;[678] tabii bu sözün kadınlarla uzaktan yakından ilgisi olmadığını bilin. Anlıyorum, şimdi benden bir son söz bekliyorsunuz, ama bu kadar karman çorman konuştuktan sonra, söylemiş olduklarımı anımsayacağımı düşünüyorsanız delirmiş olmalısınız. Eski bir deyiş vardır: *Hafızası güçlü bir içki yoldaşından nefret ederim.*[679] Buna ben yeni bir deyiş ekliyorum: *Hafızası güçlü bir dinleyiciden nefret ederim.*[680] Öyleyse, haydi bana eyvallah, alkışlayın, yaşayın, için, ey DELİLİĞİN seçkin erenleri.

Son

NOTLAR

[1] αμουσοις.

[2] İngiltere'deki.

[3] Pallas (Pallas Athena): Bilgelik tanrıçası Minerva; burada, *hangi şeytan aklına koydu* şeklinde anlaşılabilir.

[4] Thomas Morus'un soyadı Yunanca *delilik* anlamına gelir.

[5] Erasmus'a göre Morus, keskin bir zekaya ve sağduyuya sahip olduğundan ünlü Yunan düşünür Democritus (İÖ V. yüzyıl) gibi insanların gülünç yanlarını keşfetmekle ünlüdür. Democritus'un bu özelliği için bkz. Iuvenalis, *Saturae*, 10.28-30.

[6] Suetonius'un, *Tiberius* 42'de ve Erasmus'un, *Adagia* 286'da söz ettiği *her zaman herkesle iyi olmak* deyişi, Richard Whittinton tarafından Morus'un karakteri için "bütün zamanların adamı" olarak kullanılagelmiştir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994, s. 4, n. 3.

[7] μνημοσυνον.

[8] Morus'un bu eseri severek kabul ettiği ve savunduğu, 1515 yılının Ekim ayında Maarten van Dorp'a yazdığı mektubundaki ifadelerden anlaşılmıştır.

[9] İÖ V. yüzyılda Atina'da ortaya çıkan ve özellikle yaşayan kişilerin gülünç özelliklerini sivri bir dille hicveden komedya akımı. Önemli temsilcisi Aristophanes'in *Bulutlar* ve *Kurbağalar* adlı eserleri bu akımın genel karakterini gözler önüne serer.

[10] Yunan edebiyatında yergi yazarı olarak ünlenen Lucianus (İS y. 120-200) özellikle mitolojiye ve felsefi öğretilere yönelttiği acımasız eleştirileriyle tanınmıştır.

[11] Söylevindeki deliliğe övgüsünü.

[12] Edebiyat tarihinde insanların kusurlarına alaycı dille sayısız övgü yazılmıştır.

[13] Βατραχομυομαχια: *Batrachomyomachia* (Yunanca βάτραχος: kurbağa, μῦς: fare, μάχη: savaş): *Ilias* üzerine bir parodi. Romalılar bu yapıtı Homerus'un kaleme aldığını iddia etseler de Plutarchus'a göre (*De Herodoti Malignitate*, 43) söz konusu parodi Hali-

carnassuslu Pigres'e aittir. Ama daha sonra bu yapıt İskender döneminde yaşayan ve adı bilinmeyen bir şaire atfedilmiştir. *Batrachomyomachia* ifadesi, "aptalca kavga, budalaca çekişme" anlamında kullanılagelmiştir.

[14] Vergilius.

[15] Vergilius'un, *Appendix Vergiliana*'da yer alan *Culex et Moretum* (*Tatarcık ve Köy Salatası*) adlı şiirinden söz edilmektedir. Bu eser hakkında bkz. David O. Ross, "The Culex and Moretum as Post-Augustan Literary Parodies," *Harvard Studies in Classical Philology*, vol. 79 (1975), s. 235-263. *Moretum* sarımsak, sedefotu, sirke ve zeytinyağıyla yapılan bir köy salatasıdır.

[16] *Nux*: Ceviz, ceviz ağacı. Romalı şair Ovidius'a ait olup olmadığı tartışmalı bu şiir için bkz. Ovidius, *Nux*, M. Pulbrook (comm.), Maynooth University Press, 1985. Şiirde, cevizlerini düşürmek için atılan taşlardan yaralanan bir ceviz ağacının yakınmaları konu edilir.

[17] İÖ IV. yüzyıl hatiplerinden Polycrates, Mısır kralı Busiris'e bir övgü yazmıştır. Yunan mitolojisinde, zaman zaman Poseidon'un oğlu olarak da geçen Busiris, kıtlığı önlemek için ülkesine gelen ziyaretçileri tanrılara kurban etmesiyle tanınır. Polycrates'in yapıtları Isocrates tarafından sert dille eleştirilmiştir. Bu konuda bkz. Niall Livingstone, *A Commentary on Isocrates' Busiris*, Mnemosyne Supplement 223, Leiden, Brill, 2001.

[18] Glaucon: Adaletsizlik üzerine bir söylev yazdığı söylenen, Plato'nun *Devlet* diyaloğunun ana karakterlerinden.

[19] Yapıtları günümüze ulaşmamış, Hadrianus döneminin ünlü sofistlerinden Favorinus (IS y. 80-160), Homerus'un *Ilias* destanında (2) ayrıntılı olarak betimlenen ve çirkinliğiyle, budalalığıyla ön plana çıkarılan Thersites'e bir methiye yazmıştır. Bkz. Henry Knight Miller, "The Paradoxical Encomium with Special Reference to Its Vogue in England, 1600-1800," *Modern Philology*, vol. 53, no. 3 (Feb. 1956), s. 145-178.

[20] Synesius: Kellik (*calvitium*) üzerine bir methiye yazan, IS V. yüzyılın başpapazlarından.

[21] Lucianus da *Muscae encomium* başlığıyla sinek üzerine alaycı bir övgü kaleme almıştır.

[22] αποθεωσιν: Ünlü Romalı Stoacı Seneca'nın, İmparator Claudius'un tanrılaştırılmasıyla ilgili ince bir alay içeren övgüsü *Apocolocyntosis* adını taşır.

[23] Plutarchus, Odysseus'un tayfalarından Gryllus'un, büyücü Circe tarafından domuza dönüştürülmesini konu edinen bir methiye kaleme almıştır. Burada Gryllus bir hayvanın insandan daha şanslı olduğunu söyleyerek Odysseus'u ikna etmeye çalışır.

[24] Lucianus'un ele aldığı konu üzerine bir roman kaleme alan Apuleius bir insanın eşeğe dönüşmesi üzerine *Metamorphoses* (*Asinus Aureus*) adında bir yapıt kaleme almıştır. Bkz. Apuleius, *Başkalaşımlar*, çev. Çiğdem Dürüşken, Humanitas: Yunan ve Latin Klasikleri, Kabalcı Yayınevi, 2006.

[25] Bu bilgi, Erasmus'un 1516 yılında yayımladığı Aziz Hieronymus'un mektuplarında geçer.

[26] *Harundo* (*arundo*): Çocukların oynadığı at şeklinde değnek, oyuncak at. Bu söz için bkz. Horatius, *Saturae*, 2.3.248.

[27] Yani oradan buradan topladığı bilgilerle. Bkz. Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, 13.25.19; 2.23.21.

[28] φιλαυτια.

[29] Erasmus, çağındaki insanları, sadece devletin ya da kilisenin başındaki yüksek rütbeli kişilere yapılan saldırıları işittiklerini söyleyerek eleştiriyor.

[30] προς τα αλφιτα.

[31] Roma edebiyatının yergi üstadı Iuvenalis Roma toplumuna yönelttiği acımasız eleştirileriyle tanınır. İnsanların kendilerine bile itiraf edemedikleri kusurları bulup sert bir dille azarlar ve onların kendi benlikleriyle yüzleşmesini amaçlar. Bkz. Iuvenalis, *Yergiler*, çev. Çiğdem Dürüşken, Hasan Ali Yücel Klasikleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.

[32] Bu ibare ilk edisyonlarda mevcut değildir. Erasmus, bu yapıtını Morus'un Chelsea'daki evinde, 1509 yılının Temmuz ya da Ağus-

tos ayında yazmıştır, ama "kırdan" diye not düşmüştür. Böyle yanıltmacalar, ince alaylarla yüklü yergi türüne özgü kullanımlardır. Erasmus 1509 yılının Haziran ayında hâlâ Roma'da bulunmaktadır. Dolasıysıyla 1508 yılı hatalı bir tarihtir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994, s. 8, n. 10.

[33] *Nectar*: Tanrıların içeçeği, balözü, ölümsüzlük içkisi.

[34] *Nepenthes*: Üzüntüyü ve kederi yok eden bir ot; şarapla karıştırılıp içildiğinde neşelendirir. Bkz. Homerus, *Odysseia*, 4.220.

[35] Trophonius: Yunan mitolojisinde, kardeşi Agamedes'le birlikte, Delpi'deki Apollo Tapınağı'nı inşa eden mimar. Efsaneye göre, Trophonius Boeotia'daki Lebadea'da toprak tarafından yutulur ve yutulduğu yer, yeraltının ünlü kehanet merkezine dönüşür. Kendisine danışmaya gelenler kedere boğularak geri döner. "Trophonius'un mağarasına inmek," "büyük bir korku ya da keder yaşamak" deyişiyle eşanlamlıdır.

[36] Midas: Pan'ın flütünü Apollo'nun lirine tercih ettiği için Apollo tarafından kulakları eşek kulaklarına dönüştürülen Phrygia kralı. Bkz. Ovidius, *Metamorphoses*, 11.153 vd.

[37] Sofist kelimesi safsatacı olarak kullanılıyor.

[38] *Sophus*: Bilge.

[39] *Encomium*: Retorik teknikleriyle örülmüş, yöntemli övgü, methiye, kaside. *Encomium*, edebi bir yazım biçimi olduğundan, *laus* (övgü) sözcüğünden farklı çevrilmiştir. Çünkü *encomium*, birçok övgünün (*laus*) retorik sanatına uygun olarak, yöntemli bir şekilde bir araya gelişidir.

[40] Burada kullanılan *sapientes* kelimesi, bilge geçinen ukalalar anlamındadır. Erasmus'un bütün metin boyunca, özellikle *sapiens* (bilge) ve *stultus* (deli) kelimeleriyle farklı şekillerde oynadığı görülür.

[41] Αυτη ἑαυτης αυλη: *ipsa sui tibicina:* Kendi kendine çalıp söyler. Bu Yunanca atasözünün açıklaması için bkz. Erasmus, *Adagia*, 2.5.86: *Ipse semet canit.* Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. Ari Wesseling, "Dutch Proverbs and Ancient Sources in Eras-

mus's 'Praise of Folly'," *Renaissance Quarterly*, vol. 47, no. 2. (1994), s. 351-378.

[42] δις δια πασων: *Bis per omnia*: Erasmus, *Adagia*, 1.2.63. Halk arasında *duplicem octavam* (çift oktav) olarak da bilinen bu deyiş, düz anlamıyla müzikte en büyük aralığa işaret ederken, mecaz olarak *bir şeyin fersah fersah uzağında olmak* anlamında kullanılır.

[43] τον αιθιοπα λευκαινει: *aethiopem lavas: aethiopem dealbas: Aethiopialıyı yıkamak (beyazlaştırmak)*; Erasmus, *Adagia*, 1.4.50.

[44] Εκ μηας τον ελεφαντα ποιει: *ex musca facis elephantum:* Pireyi deve yapmak anlamına gelir. Erasmus, *Adagia*, 1.9.69.

[45] *Recte laudare sese, cui nemo alius contigit laudator: te ipsam laudas.* Erasmus, *Adagia*, 2.7.59.

[46] Krş. Erasmus, *Adagia*, 1.4.62: *oleum et operam perdidi:* (kandil yağını ve eserimi bitirdim): Gece gündüz çalışarak yoğun ve zahmetli bir iş ortaya çıkarmak anlamında kullanılır.

[47] Erasmus bu kişilerin adlarını, bütün zorba tiranlarla özdeşleştirmektedir.

[48] Οτι αν επι γλωτταν ελθοι: *quicquid in linguam venerit:* (ağzına geleni söylemek): Erasmus, *Adagia*, 1.5.73.

[49] Burada, hatiplerin konuşmalarını hazırlarken konuşma konusunu bölümlere ayırıp her bir bölümü ayrıntılı şekilde kurgulamaları ve bunu âdet edinmeleri ima ediliyor. Deliliğe övgü konuşması, Deliliğin kendisine ait olduğu için, Delilik konusunu bölümlemek Deliliğin kendisini bölümlemek olacağından, Erasmus retorik bir oyun yapıyor.

[50] Εαων.

[51] Bilgelik tanrıçası.

[52] *nec aliud fronte simulo, aliud in pectore premo.*

[53] και εν τη πορφυρα πιθηκοι, και εν τη λεοντη ονοι: *simia in purpura* (Erasmus, *Adagia*, 1.7.10); *In leonina pelle asini.*

[54] μωροτατοι.

[55] Yunanların yedi bilgesinden biri; felsefenin babası olarak anılır.

[56] μωροσοφους.

[57] Erasmus alaycı tutumunu bu kez kendisine yöneltiyor.

[58] Konuya iki yönlü yaklaşarak konuşmak.

[59] *yabancı kelimeler*: Yunanca ya da İbranca gibi. Bkz. Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus*, 1780, s. 15, n. *r*.

[60] τα ωτα κινωσι: *aures moveant.*

[61] και ταυτα δη μεν ταυτα: *et haec quidem haec.*

[62] Delilik, huzurunda konuştuğu halka kendi adını verdiğini ima ediyor.

[63] *Mystas*: gizem dininin rahibi.

[64] Esin perilerinin.

[65] Chaos: Yunan dünyasında, her şeyin kendisinden türediği uçurum, karanlık boşluk. Saturnus: Kronos. Iapetus: Tanrılardan ateşi çalıp insanlığa armağan eden ve uygarlığın temsilcisi olarak görülen Prometheus'un babası. Görüldüğü gibi Delilik, Yunan *mythos*larındaki bütün tanrıları reddediyor.

[66] Zenginlik: Erasmus'un Yunanca olarak belirttiği πλουτος (Lat. Plutus), yeraltının ve yeraltı zenginliklerinin koruyucu tanrısıdır; burada baş harfinin küçük yazılmasından, Erasmus'un bir tanrıyı değil de, sadece zenginliği kastettiği anlaşılmaktadır.

[67] Erasmus, Yunan mitolojisini yaratan şairlerden ve Olympus tanrılarının babası, gökler hakimi Iuppiter'den (Zeus) özür dileyerek kendi tanrısını ön plana çıkarıyor.

[68] πατηρ ανδρων τε θεων τε: *pater hominumque deumque.*

[69] *Bir karar verdi mi.*

[70] Olympus tanrıları.

[71] οικοσιτοι: οίκος: Lat. *domus* (ev); σιτον: Lat. *cibus* (yiyecek).

[72] Zenginlik, yani Plutus yardım etmese, dolayısıyla insanlar tanrılara kurbanlar sunmasa, tanrılar bir tek *nectar* ve *ambrosia* ile beslenmek zorunda kalacağından, yaşamları tatsız tutsuz olacaktı.

[73] Athena.

[74] Τουτου πατρος ευχομαι ειναι: *Huius pater glorior esse.*

[75] Mitolojiye göre Iuppiter, Pallas Athena'yı kafasından doğurmuştur.

[76] *Ex Neotete*: Lat. *Ex iuventute* (Gençlik'ten). Delilik, annesinin *gençlik, dirilik, tazelik* olduğunu söylüyor. Erasmus kendi icat ettiği *Neotes* kelimesiyle, Iuppiter ve Iuno'un kızı Hebe'ye işaret ediyor. Hebe'nin işi tanrıların masasına içki sunmaktır. Roma mitolojisinde Iuventas (Gençlik) Hebe'yle özdeşleştirilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Lynda Gregorian Christian, "The Metamorphoses of Erasmus' 'Folly'," *Journal of the History of Ideas*, vol. 32, no. 2 (Apr.-Jun. 1971), s. 289-294.

[77] Iuppiter ve Iuno'nun evliliğinden doğan, topal ve çirkin demirci tanrı Vulcanus'tan söz ediliyor.

[78] εν φιλοτητι μιχθεις*: in amore mixtus.*

[79] Komedya yazarı Aristophanes'in, Plutos'u iktidarsız bir karakter olarak sunduğu ve IÖ 388 yılında sahnelenen *Plutos* eserinden söz edilmektedir.

[80] Delos, Leto'nun Apollo ve Diana'yı doğurduğu adadır. Daha önce suda yüzen bir adayken, Apollo ve Diana doğduktan sonra Iuppiter adayı demirlemiş, hareketsiz hale getirmiştir.

[81] Aşk tanrıçası Venus (Aphrodite) köpüklü dalgaların arasından doğmuştur.

[82] εν σπεσσι γλαφυροισι*: in specubus cavis:* Deniz tanrısı Nereus'un kızı Thetis bir mağarada doğmuştur.

[83] Kutlular Adası: Mitolojinin, μακαρων νησοι olarak bilinen ve kutlu ruhların sonsuz bir mutlulukla yaşadığı cenneti.

[84] ασπαρτα και ανηροτα*: inseminata et inarata.*

[85] Başka deyişle, sıradan insanların yediği otlar, sebzeler vs.

[86] Rezene ve marul gibi bitkiler. Bunlar kısa ömürlü bitkilerdir.

[87] τῳ υπατῳ κρονιωνι*: Summo Iovi* (Iuppiter).

[88] Iuppiter dişi keçi Amalthea tarafından beslenmiştir.

[89] Sarhoşluk: Methe (Lat. Temulentia); Bacchus, Roma *mythos*larının şarap tanrısı.

[90] Cehalet: Apaedia (Lat. Imperitia); Pan, kırların koruyucu tanrısı. Gezginlerin karşılarına birdenbire çıkıp onların yüreklerini ağızlarına getirmesiyle ünlüdür.

[91] φιλαυτια: Philautia: Amor sui.

[92] κολακια: Kolakia: Adulatio.

[93] ληθη: Lethe: Oblivio. Lethe, Yeraltının, ruhlara önceki yaşamlarını unutturmasıyla ünlü nehirlerinden.

[94] μισοπονια: Misoponia: Odium laborum: Çalışmaktan nefret etme.

[95] ήδονη: Hedone: Voluptas.

[96] ανοια: Anonia: Amentia.

[97] τρυφη: Tryphe: Delitiae.

[98] κωμον: Komon: Temulentia, Intemperantia.

[99] νηγρετον ύπνον: *Negretos Hypnos*: *Altissimum Somnum.*

[100] İnsanoğluna tarımı öğreten, altın başakların tanrıçası Ceres'e ve üzümü işleyip şarap yapmayı öğreten Bacchus'a göndeme yapılmaktadır.

[101] Kaynak metinde αλφα (*alpha*) olarak kullanılan kelime, Yunan alfabesinin ilk harfidir (A, α). *Revelatio*'da (1.8), *Tanrı kendisini Alpha ve Omega olarak gösterir*, diye geçer. Başka deyişle, Tanrı her şeyin başı ve sonudur. *Omega*, Yunan alfabesinin son harfidir (Ω, ω).

[102] Οβριμοπατρης: Yüce Iuppiter'in kızı Pallas Athena'ya, savaşçılığından dolayı bu sıfat verilmiştir.

[103] νεφεληγερετου: *nubium congregatoris*.

[104] Iuppiter.

[105] Korkunç.

[106] Παιδοποιειν.

[107] Iuppiter'in değişik varlıkların kılıklarına bürünerek âşık olduğu kızların peşinden koşması, bir tiyatro oyuncusunun sahnede üstlendiği rollere uygun değişik maskeler takmasına benzetilmektedir.

[108] Stoacılığın katı ve disiplinli ahlak ilkeleri vurgulanıyor. Burada iradesi çok güçlü bir insan söz konusu edilmektedir.

[109] Sakal, harmani ve değnek hem Stoacıların hem de Kynik filozofların simgeleridir.

[110] Evrenin ilk ilkesinin sayılar olduğunu belirten Pythagoras'a gönderme yapılıyor. Pythagoras dörtlüsü (*Pythagoricus quaternio*) üçgen bir şekildir, dört sıra halinde yerleştirilen on noktadan oluşur. İlk dört sayı, yani 1, 2, 3, 4 sayıları, her bir sıraya işaret eder. Bu şekil, Pythagorasçılar için sonsuz yaratımın kökü ve kaynağıdır. Pythagoras dörtlüsü, her şeyi vareden dört öğeyi, toprak, su, ateş ve havayı simgelediği gibi, ilk dört sayı evreni (*kosmos*) ve gök cisimlerinin uyumunu gösterir.

[111] ανοια.

[112] Deliliğin diğer yoldaşı, ληθης.

[113] Atomcu görüşün Romalı temsilcisi Lucretius, *De Rerum Natura* adlı şiirine Venus'a hitap ederek başlar.

[114] Aşk ve doğurganlık aşılayan tanrısal güç.

[115] Monachi: Erasmus, keşişleri düşünüş ve yaşam biçimlerinden ötürü Stoacılara benzetiyor.

[116] Erasmus, fırsat buldukça Yunan dininin tanrılarına veryansın ediyor. Bu arada XVI. yüzyıl toplumunun genel anlayışına da saldırıyor.

[117] εν τωι φρονειν γαρ μηδεν ηδιστος βιος: *in nihil sapiendo vita iucundissimum:* Bilerek yaşarsan, hiçbir şeyden öyle fazla tat alamazsın. Sophocles, *Aiax*, 5.554.

[118] χαλεπον γηρας: *molesta senectus*: Homerus, *Ilias*, 8.103.

[119] Tanrıların canlıları yeni bir biçime dönüştürerek yaşamalarını sağlamalarından söz edilir. Ovidius'un *Metamorphoses* adlı kitabı değişik dönüşüm hikâyeleriyle bu konuda sunulabilecek en iyi kanıttır.

[120] παλιμπαιδας.

[121] *yoldaşlarımdan Unutkanlığa.*

[122] Lethe Irmağı, Yunan mitolojisinde yeraltı nehridir. Erasmus burada söz oyunu yapıyor.

[123] *Odi puerulum praecoci sapientia:* Zamansız olgunlaşan veletten nefret ederim.

[124] Plautus'un *Mercator* adlı komedyasındaki (2.2.33) yaşlı Atinalı

karakterden söz ediliyor.

125 AMO: SEVİYORUM, ÂŞIĞIM.

126 Yani Homerus'un destanlarında; Homerus, *Ilias*, 1.249.

127 την λειριοεσσαν: *Floridam (vocem)*: Bkz. Homerus, *Ilias*, 3.152.

128 ώς αιει τον όμοιον αγει θεος ώς τον όμοιον: Bkz. Homerus, *Odysseia*, 17.218.

129 yaşlı bir adamın geçirdiği yıllar.

130 Bkz. n. 119.

131 Erasmus'un Eski Yunan ve Roma'nın dönüşüm öykülerine şiddetle karşı çıkmasındaki asıl sebep, tanrıların insanları başka bir şeye dönüştürmesinin, yani onları ilk biçiminden farklı bir biçime sokmasının yeniden var etmek anlamına geldiği düşüncesidir. Oysa Erasmus'a göre dönüşüm ölümle eştir.

132 χοιροι ... Ακαρνανιοι: Porci Acarnanii (Arcarnania Domuzları): Acarnania: Yunanistan'da, Achelous Nehri ve Ionia Denizi arasında yer alan bölge. Semiz domuzlarıyla ünlüdür.

133 Erasmus Hollandalılar arasında yaygın olan bir deyişi dile getirir: *De zotheid is het eenige ding dat de jongheid vertraagt en de oudheid verjaagt*: Delilik gençliği alıkoyan, yaşlılığı kovan biricik şeydir. Erasmus'un eserlerinde geçen ve Hollandalılar arasında genel olarak kullanılan atasözleri ve deyişler için bkz. Ari Wesseling, "Dutch Proverbs and Ancient Sources in Erasmus's 'Praise of Folly'," *Renaissance Quarterly*, vol. 47, no. 2 (1994), s. 351-378.

134 Hollanda'da eski bir dukalık.

135 *Aetate prudentiores reddimur*: Akıl (sağduyu, bilgelik) yaşla gelir. Erasmus, *Adagia*, 2857.

136 *Hoe ouder, hoe zotter Brabander*: Brabantlı yaşlandıkça akılsızlaşır (delirir).

137 *Hoe ouder, hoe botter Hollander*: Hollandalı yaşlandıkça bönleşir.

138 Medea ve Circe: Yunan-Roma mitolojisinin ünlü büyücü kadınları. Venus: Aşk tanrıçası. Aurora: Şafak tanrıçası.

139 Tithonus: Troia kralı; Priamus'un kardeşi. Şafak tanrıçası Aurora

ona çılgınca âşık olur ve Memnon'u doğurur. Iuppiter'den sevgilisi için ölümsüzlük diler, ama yazık ki, sonsuz bir gençlik dilemeyi unutur. Tithonus yaşlandıkça yaşlanır. Sonunda Aurora ona acır da bir çekirgeye dönüştürür. Ovidius *Metamorphoses*'te (19.576 vd) Tithonus'u Iuppiter'in yardımıyla çekirgeye dönüştürenin Aurora'nın torunu olduğunu yazar. Memnon'un kızı: Aurora'nın torunu.

140 Lesbos adasının yaşlı kayıkçısı Phaon, aşk tanrıçası Venus'un inayetiyle gençliğine kavuşur. Efsaneye göre, ünlü Yunan kadın şair Sappho (lÖ y. 625-570) Phaon'a çılgınca âşık olmuş, ama aşkına karşılık alamayınca kendisini uçurumdan atmıştır.

141 Akılla.

142 Bacchus'tan.

143 μορυχου μωροτερος: Morychus: Oburluğu ve kadınsılığıyla tanınan, Aristophanes'in çağdaşı tragedya şairi.

144 *fatuus*.

145 Bacchus, babası Iuppiter'in kasığından doğmuştur.

146 αγκυλομητις: Iuppiter için kullanılan bu ifade, *yüreği başka, sözü başka*; *ne karar alacağı belli olmayan* anlamına gelir.

147 Gorgo: Medusa: Baktığını taşa çeviren bakışlarıyla ve yılan sarılı saçlarıyla Yunan mitolojisinin ürkütücü canavarlarından; Perseus tarafından öldürülmüş, başı Pallas'ın kalkanına işlenmiştir.

148 και αει ενορωσα δριμυ: *semper intuens torve*.

149 Aşk tanrısı: Venus'un muzip oğlu. Attığı oklarla ölümlüleri ve tanrıları aşkın gürül gürül akan nehirlerine daldırıp akıllarını başlarından alan çocuk.

150 και μηδεν ύγιες.

151 Altın sarısı.

152 χρυση αφροδιτη: Aphrodite (Lat. Venus).

153 Şiirlerdeki karakterleri mermere işleyenler.

154 Flora: Roma mitolojisinde, bereketin ve çiçek açan bütün bitkilerin tanrıçası. Adına düzenlenen ve cümbüşlerle kutlanan Floralia bayramı, 28 Nisan-1 Mayıs arasında kutlanır.

[155] Diana: Romalıların ay tanrıçası; yabanıl doğanın, hayvanların, avlanmanın; erdem ve iffetin koruyucusu. Yunanların Artemis'iyle özdeşleştirilir. Kadınlığını unutmuş görünse de, çoban Endymion'a yakıcı bir aşkla tutulmuştur.

[156] Momus: Yunan mitolojisinde yergi ve alay tanrısı. Sivri dili ve acımasız alaycılığıyla tanınır. Adı Yunanca μομφή (ayıplama, suçlama, töhmet, tenkit, kınama) kelimesiyle bağlantılıdır. Burada *ayıplama, azarlama* anlamında kullanılıyor.

[157] Tanrılardan söz ediliyor.

[158] "Vehim, kuruntu, hayal, hülya, saplantı, bir çeşit delilik" anlamlarını içeren Ate, özellikle kendisini tanrılarla eş tutacak kadar hayal dünyasına dalan ve yüksek bir kibirle hareket eden trajik kahramanların yüreğine yerleşen duygunun kişileştirilmiş biçimidir. Yunan mitolojisinde Zeus'un en büyük kızı olarak tanınır. Zeus onu Olympus'tan fırlatıp attığından beri insanlardan intikam almaktadır.

[159] Erasmus kendi toplumunun yozlaşmış yapısını gözler önüne sererek hiç kimsenin, özellikle de soyluların eleştiriye tahammülü olmadığını gösteriyor.

[160] Erasmus'un yandaşlarından, κολακια.

[161] ῥᾳον αγοντες: *facile agentes.*

[162] Priapus: Dölleme ve doğurmanın tanrısı; elindeki orağıyla bahçelerin, bağların koruyucusu; erkeklik organı *phallus*un kişileştirilmiş hali. Kendisine en çok Hellespontus'ta yer alan Lampsacus kentinde tapınıldığı için Hellespontiacus (Hellespontus'un Efendisi) sıfatı verilmiştir. Bkz. Ovidius, *Fasti*, 1.440; 6.341.

[163] Γελωτοποιον: *Morionem.*

[164] την κορδακα: Cordax: Kaba ve gülünç hareketlerle, hoplaya zıplaya yapılan bir dans çeşidi. Adeta sarhoşluğun ve kendinden geçmişliğin simgesidir.

[165] Tek gözlü dev (Cyclops): Odysseus ve yoldaşlarını mağarasına kapatmasının bedelini Odysseus tarafından tek gözünden de olmasıyla ödemiştir.

[166] την τρετανελο: Cyclops Polyphemus'un yaptığı dansa işaret eden uydurma bir ifade *(vox ficta)*.

[167] την γυμνοποδιαν: *Çıplak ayakla edilen bale türü bir dans.*

[168] Satyrus ve Silenuslar Yunan mitolojisinin muzip, afacan ve neşeli karakterleri; yabanıl ormanların, koruların yarı-insan yarı-hayvan (keçi ya da at bacaklı, insan gövdeli) yaratıklarıdır. Sürekli su perilerinin peşinden koşturan ve sürekli sarhoş olarak betimlenen bu varlıklar şarap tanrısı Bacchus'un eşlikçileridir. lÖ V. yüzyıldan sonra, Silenus bilge bir kimlik kazanıp Bacchus'un kılavuzu olarak tanımlanmıştır.

[169] Atella: Campania'da eski bir şehir. Atellanae olarak bilinen geleneksel sahne gösterileriyle ünlenmiştir. *Atellanae Fabulae* (Atella Tarzı Masallar): Eski Roma'da *Ludi Osci* (Osk Oyunları) olarak da bilinen ve kendine özgü karakterler yaratan gülünç komedi. Bu komedide, avamın yaşayış alışkanlıkları soylu sınıfın bakış açısından gözler önüne serilir.

[170] Burada Atella tarzı danslar şeklinde yorumlanmıştır. Bkz. Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus,* 1780, s. 51, n. r.

[171] Musalar: Erasmus, burada da Yunan tanrılarına karşı alaycı tutumunu sürdürmektedir. Musalar bilge ruhlara hitap ettikleri için tanrılara keyif vermezler.

[172] Harpocrates: Mısır'ın gökyüzü tanrısı Horus'la özdeşleştirilen Yunanların sessizlik tanrısı. İşaret parmağını dudaklarına götürmüş, sus işareti yapan küçük bir çocuk olarak betimlenir. *Harpocrates'i anımsamak*: susmak.

[173] Corycus: Cilicia'da bir burun; aynı adla anılan bir kente ve limana sahiptir. Ayrıca yine aynı adlı bir mağarası vardır ki (günümüzdeki Cennet ve Cehennem), eski zamanlardan beri yapılan gizli işleri açık etmesiyle ünlüdür. Bkz. Pindarus, *Pythia*, 1.31; Aeschylus, *Prometheus Vinctus*, 350. *Corycuslu bir Tanrı*: Kulağı delik bir tanrı.

[174] Athena.

[175] Doğaya karşı gelmekle eştir.

[176] Kraliyet kostümü de giydirilse.

[177] γελωτοποιον.

[178] Roma'nın adeta bir şölen niteliğindeki yemeklerinin ikinci kısmı (*secunda mensa*). Burada, konuklara değişik türde tatlı ve şarap sunulur.

[179] Delilik yemeğin, dolayısıyla yaşamın tatlı kısmıdır.

[180] Şölen sırasında kimin şarkı söyleyeceğini, ne kadar içileceğini vs belirlemek üzere seçilen kişi.

[181] Συμπεριφοραις: *Circumlationibus*: Şölen sofralarında sırasıyla konuşmak, içki içmek, şarkı söylemek.

[182] *Canere ad myrtum*: Şarkı söyleyenin elinde tuttuğu defne dalını kendisinden sonra şarkı söylemesini istediği kişiye vermesi. Bkz. Erasmus, *Adagia*, 2.6.21.

[183] *Crocodilites*: Bir tür kıyas biçimi: Bir kadın çocuğuyla nehir kıyısında oturmaktadır. Bir timsah gelir ve kadının çocuğunu kaçırır. Ama kadına bir soru soracağını ve doğru yanıtı vermesi halinde çocuğunu geri vereceğini söyler. Timsah sorar: Çocuğunu geri verecek miyim, vermeyecek miyim? Kadının yanıtı, hayır vermeyeceksin, olur. Yanıt doğru olduğundan, timsah da sözünü tutar ve çocuğu geri vermez. Eğer geri vereceğini söyleseydi, yanıt yanlış olacağından, çocuğu yine geri vermeyecekti.

[184] Bilgeler arasındaki dostluk zorunluluk sonucu dostluktur, karşılıklı iyi niyete dayanmaz. Antikçağda dostluk konusunda bkz. Cicero, *Dostluk Üzerine*, çev. Çiğdem Dürüşken, Homer Yayınları, 2005.

[185] Epidaurus'ta tapınağı olan sağlık tanrısı Asclepius'tan söz ediliyor. Bu tanrının simgesi yılandır.

[186] Diğer bir deyişle *sırtlarındaki kamburu görmezler*. Bu deyiş Türkçeye şöyle uyarlanabilir: *Kendi gözündeki merteği görmez de elin gözündeki çöpü görür*.

[187] Argus: Yunan mitolojisinde yüz gözlü canavar.

[188] Ευηθειαν: İyi huyluluk, art niyetsizlik, saflık, dürüstlük.

[189] τα μη καλα καλα πεφανται: *Non pulcra, pulcra videntur*.

[190] Philautia.

[191] Konuşamayan.

[192] Nireus, Homerus'a göre, Yunanların en yakışıklı erkeklerinden biridir (*Ilias*, 2.671); Thersites ise en çirkinlerinden (*Ilias*, 2.212). Nestor, Ovidius'a göre, iki yüz yıldan fazla yaşamış ve bu özelliğiyle şairlerin hep örnek gösterdiği bilge olmuştur (*Metamorphoses*, 12.187 vd). Phaon, aşk tanrıçası Venus tarafından yeniden gençliğine kavuşturulur. Erasmus'a göre, örnek verilen karakterlerdeki ortak özellik kendini beğenmişliktir.

[193] ουδεις λογος: Megara halkına yönelik bu deyiş, hiçbir önemi ve saygınlığı olmayan insanlar için kullanılır.

[194] Erasmus'un savaş karşıtı düşünceleri için bkz. Erasmus, *Adagia*, 4.1.1: *dulce bellum inexpertis*: Savaş, ancak tecrübesizlere tatlı gelir. *filozof kandilleriyle*: Filozofların gece boyunca kandil ışığında yaptıkları çalışmalarına gönderme yapılıyor.

[195] Apollo'nun Delphi'deki kehanet merkezinin bilicisi Pythia.

[196] Bu konuda, Socrates'i ince bir alayla eleştiren Aristophanes'in *Nubes* (*Bulutlar*) adlı eseri iyi bir kaynaktır.

[197] Aristoteles'in öğrencisi.

[198] Bkz. Cicero, *De Oratore*, 2.3.10.

[199] Cicero.

[200] Bkz. Cicero, *Pro Roscio Amerino*, 4.9.

[201] Quintilianus. Bkz. Quintilianus, *Institutio Oratoria*, 2.1.43.

[202] *beatas fore Respublicas, si aut imperent philosophi, aut philosophentur Imperatores*. Bkz. Plato, *Politea*, 5.473d.

[203] Tutuculuğuyla tanınan *censor* Cato (IÖ 234-149) delilikle suçlanmıştır; ondan daha ılımlı olan Uticalı Cato (IÖ 95-46) ise Pompeius'un Caesar'a yenik düştüğü iç savaşta Utica'nın yöneticiliğini üstlenmiştir.

[204] Roma'nın özgürlüğü için mücadele veren önemli devlet adamları.

[205] Marcus Aurelius Antoninus (121-180): Roma'nın ünlü Stoacı imparatoru.

[206] Marcus Aurelius'un iktidar ve sefahat düşkünü oğlu Commodus.

Roma'nın 180-192 yıllarındaki imparatoru.

207 Marcus Tullius'un kendi adını verdiği budala ve sefahat düşkünü oğlu.

208 Socrates'in sivri dili ve heyecanlı mizacıyla ünlenen karısı Xanthippe.

209 ονοι προς λυραν: *asinus ad lyram*: Sakar (beceriksiz adam). Erasmus, *Adagia*, 1.1.35.

210 *Lupus in fabula* (masaldaki kurt): Erasmus, *Adagia*, 3.8.56. (İti an, çomağı hazırla.)

211 Atinalı Timon kendisini toplumdan tamamen uzaklaştırmış, inzivaya çekilmiştir.

212 Adulatio: Deliliğin hizmetkârlarından biri.

213 Yunan mitolojisinin, ezgileriyle dinleyenleri büyüleyen müzik üstatları. Amphion, Iuppiter'in kendisine verdiği lirin büyüleyici tınısıyla hareket eden taşlarla Thebai surlarını örer. Orpheus'un liri ise bütün ağaçları, yabani hayvanları büyüleyip arkasından sürükler.

214 Apologus: Aesopus tarzı, ahlaki ders çıkarılan masal. Burada söz konusu edilen masal, İÖ V. yüzyılda Menenius Agrippa'nın anlattığı ve Roma halkının ayaklanan duygularını bastırmaya yaramış olan ünlü masaldır. Bkz. Livius, *Ab Urbe Condita*, 2.32.

215 Spartalı yasa koyucu Lycurgus iki köpeğe ayrı eğitim verir. Birini avcı yetiştirir, birini evinde alıkor. Amacı, iki ayrı eğitim tarzı arasındaki farkı göstermektir. Bkz. Plutarchus, *Apophthegmata Laconica, Lycurgus*, 226.

216 Valerius Maximus, *Facta et dicta memorabilia*, 7.1.6. Ayrıca bkz. Plutarchus, *Sertorius*, 16.2. Sertorius barbar ordusuna Roma'yı savaşta yenmek için ders verirken, atın kuyruğunun kıllarını teker teker koparmak gerektiğini söyler.

217 Sertorius'un geyiği: Sertorius'un, sayesinde tanrıça Diana'dan kehanetler aldığına inandığı dişi geyiği. Bkz. Plutarchus, *Sertorius*, 11.3.

218 Girit kralı Minos dokuz yılda bir Iuppiter'in mağarasına çekilip

tanrıdan kehanetler alır. Roma'nın ikinci kralı Numa Pompilius ise Roma yakınlarındaki bir koruda peri Egeria'yla görüşüp ondan öğütler alır.

219 Dii Manes: Ölülerin tanrıları: Yeraltının tanrıları.

220 *Ignem aquae miscere.*

221 *Deliliğin sağduyu sahibi olması, ateşle su kadar birbirine zıt ve dolayısıyla olanaksız bir şeydir* anlamında kullanılıyor.

222 ῥεχθεν δε τε νηπιος εγνω: *Factum etiam sutultus cognovit.* Homerus, *Ilias*, 17.32. Bu deyiş *Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer* şeklinde Türkçeleştirilebilir.

223 *Sağlıklı karar almayı güçleştiren bir sis perdesi.*

224 Alcibiades: Socrates diyaloglarının ünlü karakteri, Atinalı devlet adamı.

225 Bkz. Horatius, *Saturae*, 2.5.18; 2.7.54: Horatius'un Syrialı bir köleye verdiği ad.

226 η πιθι, η απιθι: *Aut bibe, aut abi.* Bu deyiş, *Ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin* şeklinde Türkçeleştirilebilir.

227 Yaşamın masal olmasını istemeyip gerçekle yüzleşmek isteyen insanlardan söz ediliyor.

228 Hesiodus, şiirine başlarken Helicon Dağı'ndan Musaları yardıma çağırır.

229 δημιουργει.

230 İşlediği suçların cezasını yeraltının bütün acımasızlığıyla çeken Sipylos kralı Tantalus, Hades'te sonsuz bir susuzluk ve açlığa mahkûm edilir. Suyun içinde olduğu halde, eğildiğinde sular çekildiği için su içememekten, başının üstündeki meyve ağaçlarına hamle yaptığında dalların yukarıya kalkmasıyla hiçbir şey yiyememekten perişan hale gelir.

231 Marpessus: Marpesus: Marpesos: Paros'ta, ünlü Paros mermerinin çıkarıldığı dağ. Bu ifade için bkz. Vergilius, *Aeneis*, 6.471.

232 Yunan mitolojisinde, Aphareus ile Arene'nin oğlu, Perseus'un torunu. Argo Gemicileri'nden biri olan Lynceus, yerin altındaki şeyleri bile görebilen keskin görüş gücüyle ünlenmiştir.

[233] Bkz. Horatius, *Epistulae*, 2.2.133.

[234] Bkz. Terentius, *Heauton Timorumenos*, 77: *Homo sum, humani nil a me alienum puto*: İnsanım, insanca olan hiçbir şeyi kendime yabancı görmem.

[235] Bkz. Homerus, *Ilias*, 8.51: Homerus, Zeus'un (Iuppiter) gök kubbeden insanları ve onların yaptığı işleri seyrettiğini belirtir.

[236] τον αμμον αναμετρειν: *Arenam percensere* (ya da *commentiri*).

[237] Bkz. Aulus Gellius, 15.10.1: Miletuslu genç kadınlar arasında intihar yaygın hale gelmişti; cenaze törenlerinde bedenlerinin çıplak olarak sergileneceği söylendi de bu felaketin önü alındı.

[238] İntihar eden ünlülerden söz ediliyor.

[239] At adam (Centaurus) Chiron ölümsüz olduğu halde, Hercules'e yenik düşünce ölümü seçmiştir.

[240] Prometheus balçığı yoğurarak insanı yaratmıştır. Bu yüzden zanaatkârların efendisi ve koruyucusu olarak görülür.

[241] Parcalar, yani Kader Tanrıçaları insanın yaşam ipini kesince ölüm kapıya dayanır.

[242] ῥυπωντας, κυφους, αθλιους, ῥυσους, μαδωντας, νωδους και ψωλους: Aristophanes, bu sözleri *Plutus*'u tanımlamak için sarfetmiştir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 49, n. 60.

[243] νεανιζειν: *iuveniliter agere*: delikanlı gibi davranmak.

[244] φως αγαθον.

[245] καπρουν: *libidinari: anus hircissans*: kuduran (koca özlemi çeken) yaşlı kadın.

[246] Aşk tanrıçası Venus'un yeniden gençliğine ve güzelliğine kavuşturduğu Mytileneli kayıkçı gibi yakışıklı bir adam.

[247] *Logodaedali*: Sözleri ustalıkla kullanan kişiler. Erasmus bu terimi kendi düşüncelerine karşı çıkan felsefeciler için kullanır.

[248] Mısır'ın bilge tanrısı Thoth hukuğun kurucusu, hiyeroglifin ve birçok sanatın yaratıcısı olarak bilinir. Bkz. Plato, *Phaedrus*, 274.

[249] İnsanlığın gelişiminde.

[250] Plato'nun *Phaedrus*'unda (274C), Thebae kralı Thamus (ya da

Ammon) yazının icat edilmesinin insanlığa verdiği zararlardan söz eder. Ona göre yazı, insanın belleğini kullanmasının ve geliştirmesinin önünde büyük engeldir.

[251] Latince *daemonium*: Kötü ruh, şeytan, cin, ifrit. *Daimon*, Yunanca'da *tanrı, tanrıça* anlamına gelir. Başka deyişle tanrısal güce işaret eder. İkinci anlamı, *bireylerin kaderini denetleyen güç*tür. Çoğul olarak kullanıldığında (*hoi daimanoi*), koruyucu tanrılar olarak görülen *altın çağ insanlarının ruhları* anlamına gelir. Bu anlam içeriğinde, *ölülerin ruhları* ve *hayalet* olarak da kullanılır. Yine aynı anlam içeriğini koruyarak *tanrıların altında yer alan yarı-tanrılar* olarak kullanılır. *Kötü ruh, cin, şeytan* anlamı, daha sonradan bu içerikten doğar. *Daimon* dişil isim olarak kullanıldığında "bilme" anlamını verir. Bu konuda bkz. Plato, *Cratylus*, 396B.

[252] δαημονας: *scientes*: Latince *scire*: bilmek; *sciens*: bilen; *scientes*: bilenler; *scientia*: bilgi, bilim.

[253] Altın çağ *mythos*u huzurun, zenginliğin, cömertliğin ve barışın sembolüdür. Bkz. Ovidius, *Metamorphoses*, 1.89 vd.

[254] Kötü alışkanlıkların iyi yasalar doğurmasına ilişkin özellikle bkz. Macrobius, *Saturnalia*, 3.17.10.

[255] Bilimler.

[256] Güney Mezopotamya'daki Chaldaea halkı. Bu halk özellikle astronomi ve astroloji konusundaki merakıyla ünlüdür.

[257] ιατρος ανηρ πολλων ανταξιος ανδρων: *Medicus vir multis aequivalens aliis*.

[258] Bkz. Plato, *Gorgias*, 463A.

[259] Bu deyim için bkz. Horatius, *Epistulae*, 1.1.9.

[260] Bu deyim için bkz. Vergilius, *Aeneis*, 11.418.

[261] *Sanatın yarattığı doğanın taklididir*.

[262] Yunan yergi üstadı Lucianus'un *Gallus* adlı eserinde Pythagoras'a dönüşen bir horozdan söz edilir (18 vd).

[263] Pythagoras'ın ruhgöçünden (*metempsychosis*) söz edilmektedir.

[264] Antikçağda süngerin bir hayvan olduğunu düşünenler vardı.

Bkz. Aristoteles, *De Natura Animalium*, 5.

265 πολυμητις οδυσσευς: *Multi consilii Ulysses*.

266 Odysseus'un tayfasından olan Gryllus büyücü Circe tarafından domuza dönüştürülmüştü. Yeniden insan olduğunda, Odysseus'la birlikte zorlu yolculuğuna devam etmektense, domuzken sürdürdüğü tembel yaşantısına geri dönmek istedi.

267 δειλους και μοχθηρους: *miseros et calamitosos*.

268 δυστηνον: *graviter suspirantem* (uzun uzun iç çeken, garip, şanssız, talihsiz, bahtsız). Homerus, *Odysseia*, 5.436.

269 Troia Savaşı'nın diğer kahramanları.

270 Olympos tanrılarının iktidarını sona erdirmek için onlara savaş açan (*gigantomachia*) Gaea'nın (Yeryüzü, Toprak) çocukları.

271 Silahlarla.

272 İnsan yetilerinin ötesine; ufkun ötesine.

273 *Enthymema*: öncüllerinden biri eksik ya da sonucu ifade edilmemiş tasım.

274 Bu ifade için bkz. Persius, *Saturae*, 1.107.

275 Bkz. Plato, *Symposium*, 217C.

276 μωρα γαρ μωρος λεγει: Euripides, *Bacchae*, 369.

277 Euripides, *Rhesus*, 394.

278 Bu deyiş için bkz. Iuvenalis, *Saturae*, 3.30.

279 Cennete.

280 Hastalık hastası olan ve bütün yaşamını bilgi edinmek üzerine kuran Erasmus, burada kendisini betimlemekte ve ince bir alayla eleştirmektedir. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 57, n. 71.

281 οί εκ της στωας βατραχοι: *Stoicae ranae* (Stoacı kurbağalar): Stoacı filozoflar.

282 *Nihil miserius insania*.

283 Bkz. Plato, *Symposium*, 180: Aşk ikiye ayrılır: bir kadının bedenine duyulan aşk ve tanrısal aşk.

284 Çılgınlık farklı biçimlerdedir ve dört çılgınlık (*furores*) söz konusudur: Şiirsel; Bacchusçu; kehanetle ilgili ve cinsel aşkla ilgili.

Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 58, n. 72.

285 Horatius, *Odes*, 3.4.5 vd.

286 Sibylla.

287 Roma'nın efsanevi kahramanı Aeneas, Roma'yı kurma görevini gerçekleştirmeden önce, sürgün yolculuğu sırasında yeraltı dünyasına inmek ve orada babasıyla konuşup ondan aldığı bilgiler doğrultusunda yolculuğuna devam etmek ister. Yeraltına girmeden önce Sibylla'ya danışır, ama Sibylla bunun çok zor bir iş olduğunu, yeraltına inen birinin yeryüzüne yeniden geri dönmesinin mümkün olmadığını belirtir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Vergilius, *Aeneis*, 6.

288 Furiae: Öfke ve intikam alan tanrıçalar. İnsanın suç işlemesine neden oldukları gibi suç işleyenlerin peşine takılıp ona yaşamı zindan ederler.

289 *Vicdan azabı çekerler.*

290 Bkz. Cicero, *Epistulae ad Atticum*, 2.2.133 vd.

291 Horatius'un mektuplarında geçen bir karakterden söz edilmektedir. Bkz. Horatius, *Epistulae*, 2.2.133.

292 Pollux: Leda ve Tyndarus'un boksörlüğüyle ünlenen oğlu. Hitap şeklinde kullanıldığında, *inanın ki, gerçekten* anlamlarına gelir

293 Cinnetimi.

294 *Ellebore* (ya da *veratrum*): Eski zamanlarda zihinsel hastalıkları tedavi etmede kullanılan çöpleme otu.

295 Zenginliğiyle ünlü Lydia kralı (İÖ y. 560-547).

296 Odysseus'un karısı Penelope, yokluğunda kocasını aldatmadığı için mitolojinin en sadık kadını olarak ünlenmiştir.

297 Erasmus yaşadığı dönemde soylular arasında yaygın olan av partilerine ince bir alayla yaklaşmaktadır.

298 Evrendeki her şeyi meydana getiren toprak, hava, su, ateş elementlerinden başka bir element.

299 Simyacılardan söz edilmektedir.

300 Propertius, 2.10.6.

[301] Malea Burnu: Laconia'nın güneydoğusundaki kayalık burun. Eski zamanlarda, gemi trafiğinin yoğun olduğu ve dolayısıyla sıkça gemi kazalarının yaşandığı bir bölge olarak ünlenmiştir. Erasmus'ta bu burun, zar (*alea*) ile özdeşleştirilmiştir.

[302] Borçlu oldukları.

[303] Kendilerine borçlu kalacak.

[304] *Pyrgus* (*turricula*): Kuleyi andırdığı için adını kule anlamına gelen *pyrgus* kelimesinden alan ve genellikle tahtadan yapılan zar kutusu.

[305] Persius, *Saturae*, 5.115.

[306] Demogogların.

[307] Ortaçağ resim sanatının ve heykeltıraşlığının vazgeçilmez betimlemelerinden, III. yüzyıl din şehitlerinden Aziz Christophorus'un devasa çizimleri, Yunan mitolojisinin ünlü devi Polyphemus (Odysseus ve yoldaşlarını mağarasına hapseden ve Odysseus tarafından kör edilen tek gözlü canavar) ile kıyaslanmaktadır. Bu satırlarda Erasmus'un, çağının insanının batıl inançlarıyla ve özellikle azizlerin ilahlaştırılmasına yönelik sapkın inançlarla alay ettiği açıkça görülmektedir.

[308] III. yüzyıl din şehitlerinden Azize Barbara babası tarafından öldürülmüştür. Ama inanışa göre, kızını öldürdüğü anda adamı yıldırım çarpmış ve o da ölmüştür. Sonraları Azize Barbara savaşçıların koruyucu tanrıçası haline dönüştürülmüştür.

[309] IV. yüzyıl din şehitlerinden Aziz Erasmus'un birtakım hastalıkları mucizevi biçimde iyileştirdiğine inanılır. Denizcilerin koruyucu ilahıdır. Ama zenginlikle nasıl bir bağlantısı olduğu açık değildir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 63, n. 79.

[310] Aziz Georgius devasa bir yılanı öldürdüğü için kutsanmıştır, tıpkı Yunan mitolojisinin kahramanı Hercules'in Lerna yılanını öldürmesi gibi.

[311] Aziz Hippolytos'un iki atın arkasında sürüklendiği için şehit olduğu söylenir. Bu olay, Yunan mitolojisinde Theseus'un oğlu Hippolytus'un da atlı arabasının arkasında sürüklenip ölmesine

benzetilir.

312 *Condonatio* (ya da *indulgentia*, *pax*, *remissio*, *donatio*), işlenen günahların bir kısmının kilise tarafından bağışlanması anlamına gelir.

313 Arafta geçen.

314 Mezmur: Makamla okunan Zebur (Hazreti Davut'a gönderilen kutsal kitap); dua ve ilahi kitabı.

315 Cennete.

316 Aziz Bernardus'a şeytan her gün mezmurlardan yedi dize okursa kurtuluşa ereceğini söyler, ama bu yedi dizenin hangileri olduğunu gizler. Aziz her gün baştan sona bütün mezmurları okuduğundan, bu yedi dizeyi de her gün okumuş olur ve böylece şeytan aldanmış olur.

317 Uğurlu yanında.

318 Deipara: Tanrıyı doğuran: Bakire Meryem

319 Yunanca *anathemata*'nın ilk anlamı, *bir tanrıya adak olarak sunulan armağan*dır. İÖ III. yüzyıla tarihlenen ve İbrani kutsal metinlerinin Yunancası *Septuaginta*'da, İbranca 1. adamak, vakfetmek, 2. imha etmek (özellikle putperest ulusları) anlamlarına gelen *haram* fiilinden türemiş *herem* sözcüğüne karşılık olarak kullanılmaya başladığından beri, *anathemata* ikinci bir anlam kazanmıştır. Kelimenin içindeki *imha etmek*, Tanrı'ya sunulan bir şeyin bedeli ödenip geri alınamayacağı düşüncesinden kaynaklanır. Buradan *anathema* sözcüğü ya da İbranca *herem*, *geri alınamak üzere Tanrı'ya bırakılan bir armağan ya da insan* olarak anlamlandırılır (*Leviticus*, 27.21, 28).

320 Adak adayanlardan.

321 Bir gemi kazasından kurtulup.

322 Kocasını zehirleyen kadınlar ima edilmektedir.

323 Hiç yorulup tükenmeyen.

324 Erasmus bazı değişikliklerle, bu dizeleri Vergilius, *Aeneis*, 6.625-627'den alıntılamıştır.

325 Kefaret için ödenen miktar.

326 Seneca, *De Brevitate Vitae*, 20.

327 Iuvenalis, *Saturae*, 8.181.

328 Roma'nın efsanevi kurucusu.

329 Caesar'ın suikastına karışan Romalı soylu devlet adamlarından.

330 Sarhoş çobanlar tarafından öldürülen Arcturus, Iuppiter tarafından bir yıldız olarak göğe yerleştirilmiş ve Bootes takımyıldızını oluşturmuştur. Babasının öldürüldüğünü duyan kızı Erigone de kendi canına kıymış, o da Virgo olarak gökyüzünde yerini almıştır.

331 Philautia.

332 Bkz. n. 192.

333 IÔ IV. yüzyılın ünlü geometricisi.

334 *Quo deterius, nec ille sonat, quo mordetur gallina marito.* Bkz. Iuvenalis, *Saturae*, 3.90-91.

335 ονος προς λυραν: beceriksiz anlamında kullanılır.

336 Sardialı ünlü şarkıcı.

337 Seneca, *Epistulae*, 27.5. Zengin bir adam olan Calvisius Sabinus'tan söz edilmektedir. Sabinus'un belleği çok zayıftı ve kendisine bazı olayları ve adları hatırlatması için parayla tuttuğu adamları vardı.

338 *inveniunt similes labra lactucas* (*similem habent labra lactucam*): M. Crassus'un bir deyişi. Crasssus devedikeni çiğneyen bir eşek gördüğünde, eşeğin dudağıyla eşekdikenini (devedikeni) özdeşleştirerek böyle söylemiştir. *Benzerler benzerlerini bulur*, deyişiyle aynı anlama gelir. Türkçeye *Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş* şeklinde çevrilebilir. Hieronymus, *Epistulae*, 7.5.

339 Kendinin farkında olma, kendini bilmeden doğan çekingenlik, anlamında kullanılıyor.

340 Britanni.

341 Scoti.

342 Galli.

343 Parisienses.

344 Itali.

[345] Eski Roma erdemlerinin hakim olduğu eski Roma uygarlığının.

[346] Germani.

[347] Assentatio.

[348] κολακια.

[349] Bkz. Horatius, *Epistulae*, 1.18.508.

[350] Erasmus burada *clamator* (avazı çıktığı kadar bağıran, çığırtkan) ile *declamator* (hatip) kelimeleri arasında bir oyun yapıyor ve çığırtkan diyerek vaizlere hitap ediyor.

[351] İsa ve havarilerinden.

[352] Aldanma insanı mutlu eder ve bilgi gerektirmediğinden pahalıya mal olmaz.

[353] Ünlü Yunan ressamlar.

[354] Erasmus bu eserini ithaf ettiği Thomas Morus'u ima etmektedir.

[355] Thomas Morus'un 1505 yılında gerçekleşen evliliğine atıfta bulunuluyor.

[356] Plato'nun mağarası için bkz. Plato, *Politea*, 7.

[357] Lucianus'un *Gallus* adlı eserinde, ayakkabı tamircisi Mycillus her gece rüyasında zengin olduğunu ve yoksulluktan kurtulduğunu gördüğü için çok mutludur, ama keşke her sabah bir horoz tarafından uyandırılmamış olsa.

[358] *quadrigis recurrunt animi molestiae*: Bu söz için bkz. Plautus, *Asinaria*, 279; Horatius, *Saturae*, 1.7.8.

[359] Mercurius'un armağanı olan belagate, bkz. Persius, 2.11.

[360] Delphi kehanet merkezinde Apollo'nun sözlerini aktaran kâhine Pythia'nın üstünde oturup kehanette bulunduğu sehpadan bahsediliyor. Dolayısıyla, burada Apollo'ya danışanların çoğunun kederlere boğulduğu, tanrının ancak birkaç kişiye uğurlu bir gelecekten söz ettiği ima ediliyor.

[361] Cezalar, Ateşler: Kişileştirilen ve tanrılaştırılan güçler.

[362] Mitolojide tanrıların insanlardan beklediği ince ayrıntılarla dolu tapım gelenekleriyle alay edilmektedir.

[363] *Mola*: kurban törenlerinde kurbanların üstüne serpilen un; *mola salsa*: tuzla karıştırılmış un.

[364] Diana adına kurban kanlarıyla sulanan sunaklardan söz edilmektedir.

[365] Ortalık ışıl ışılken.

[366] Homerus ve Hesiodus'un yarattığı tanrılar.

[367] Cenaze törenlerinde kiralanan ağlayıcılar ima edilmektedir.

[368] *Fraterculi*: Keşişcikler.

[369] Hierosolyma.

[370] Aziz Iacobus'un (St. James) Compostella'daki tapınağına yapılan hac ziyareti ortaçağda önemli bir dinsel görevdi.

[371] Gadaralı Menippus: İÖ III. yüzyılın ünlü Kynik filozofu. Düzyazı ve şiiri birbirine ördüğü metinlerinde insanların deliliklerini yermiştir. Yazıları kaybolmuş olmasına rağmen Varro'nun *Saturae Menippeae* adlı eserinde ve Lucianus'un diyaloglarında hayat bulmuştur.

[372] Mitolojide altın dal, üstesinden gelmesi zor işleri çözmek için adeta bir anahtardır. Altın dalı ele geçiren kişi, örneğin Vergilius'un Aeneas'ı, yeraltı ülkesinin çelik kapılarını bile açıp içeriye girebilir.

[373] Erasmus burada özellikle okullarda görevli dilbilgisi ve edebiyat öğretmenlerinden söz ediyor.

[374] πεντε καταραις.

[375] *Ilias*'ın ilk beş dizesinde ve Pallas'ın bir epigramında geçen beş tür felaket.

[376] φροντιστηριοις.

[377] *pistrīnum* (*pristrīnum*): değirmen; atların ve eşeklerin çalıştığı bir yer olmasının yanı sıra, kimi zaman bunların yerine zavallı bir kölenin görevlendirilmesi, Erasmus'un okulu değirmen olarak görmesi için yeter de artar.

[378] Aslan postuna bürünmüş eşek.

[379] Dionysius: Syracusae tiranı.

[380] Palaemon: Kibirli tavırlarıyla kötü ün salan, Tiberius ve Claudius zamanında yaşamış ve kapsamlı bir gramer kitabı yazmış, Romalıların ilk dilbilgisi öğretmeni. Donatus ise (IV. yüzyıl) Hi-

eronymus'un da öğretmeni olmuş önemli bir gramerciydi. Yazdığı gramer kitabı, ortaçağdaki öğrencilerin başucu kitabıydı.

381 Bkz. Iuvenalis, *Saturae*, 7.

382 *Bubsequa.*

383 *Bovinator.*

384 *Manticulator.*

385 Ünlü Romalı destan şairi Vergilius.

386 ηρακλεις.

387 πολυτεχνοτατον: Thomas Linacre (y. 1460-1524).

388 και ταυτα βασιλικον.

389 Retorikte bir konuşmanın sekiz bölüme ayrılması söz konusu ediliyor.

390 Venedik'teki ünlü matbaasını 1485 yılında kuran hümanist yayıncı Aldus Manutius. Thomas Linacre ona destek olanların başında yer almıştır. Erasmus'un *Adagia*'sının 1508 yılındaki baskısı onun matbaasından çıkmıştır.

391 φιλαυτια και κολακια.

392 Önceleri Cicero'nun olduğu ileri sürülen *Rhetorica ad Herennium* adlı elkitabından söz ediliyor. Bu eserin yazarı tartışmalıdır. Bkz. *Rhetorica ad Herennium*, 1.6.1.

393 *Institutio Oratoria* bir hatibin elkitabıdır ve IS I. yüzyılın sonlarında yazılmıştır. Bkz. Quintilianus, *Institutio Oratoria,* 6.3.

394 Homerus'un *Ilias* destanı 24 bölümden oluşur.

395 Bkz. Cicero, *De Oratore*, 2.6.25. Persius ve Laelius bu eserde çok bilgili olmanın değeri üzerine tartışan iki karakterdir.

396 Bu ifade, Horatius'un şiir yazma yöntemlerini açıkladığı *Ars Poetica* adlı eserinde geçen ünlü cümlesinden alınmıştır. Bkz. Horatius, *Ars Poetica*, 388.

397 *lucubratio*: Geceleyin, kandil ışığında çalışma, emek harcayarak bir eser meydana getirme ya da emek ürünü eser.

398 Birkaç kelime değiştirerek.

399 ουτος εστιν ὁ δεινος εκεινος: Bu Yunanca deyiş için bkz. Horatius, *Odes*, 4.3.21-23

400 Roma geleneğinde, art arda gelen üç adın ortasındaki ad, o kişinin soylu bir aileye ait olduğuna işaret eder.

401 Odysseus'un oğlu.

402 Stelenus, İÖ V. yüzyıl tragedya şairi Sthenelus'un yanlış okunması olabilir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 83, n. 102.

403 Odysseus'un babası.

404 Atinalı sofist ve hatip.

405 İÖ V. yüzyılda yaşamış Chalcedonlu sofist ve hatip

406 Aristoteles'in *alpha, beta* harflerini ve işaretlerini kullanması ima ediliyor.

407 İÖ VII. yüzyılda yaşamış Yunan lirik şair.

408 İskenderiye şiirinin ünlü şairi (İÖ y. 310-240).

409 Ünlü Romalı hatip Cicero.

410 Halkın kararsızlığı, Vergilius'un *Aeneis*'inden (2.39) alıntıdır.

411 Scipio'lar: Roma'nın seçkin devlet adamları ve komutanları. Yunan kültürüne düşkünlükleriyle tanınırlar. Özellikle Scipio Africanus Maior, İÖ y. 236-183 yıllarında yaşamış, Kuzey Afrika'yı kuşatarak Kartaca'yı ele geçirmiş ve II. Kartaca Savaşı'nı sona erdirerek Hannibal'ı Zama'da yenmiştir (202). Scipio Africanus Minor (Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Numantinus, İÖ y. 185-129) ise İÖ 147 yılında *consul* olarak Afrika'ya gitmiş ve Kartaca'yı yerle bir ederek III. Kartaca Savaşı'nı sona erdirmiştir. Cicero'nun *Laelius-De Amicitia* adlı eserinde dostu Laelius'la birlikte ölümsüzleşmiştir. Bkz. Cicero, *Dostluk Üzerine*, çev. Çiğdem Dürüşken, Homer Yayınları, İstanbul, 2005.

412 *Sisyphus'un kayasını*: Corinthus'un zalim kralı Sisyphus'un Yeraltı ülkesi Hades'te sürekli tepeye çıkarmak zorunda olduğu kaya.

413 Iuppiter'in kehanet merkezi olan Dodona'da (Yunanistan'ın kuzeybatısında) kendilerini tanrıya adayan rahipler, rüzgârda yaprakların hışırtılarından ve bakır çömleklerin sallanıp tınlamasından kehanetler yaratırdı.

414 Doğru kabul edilen iki yargıdan üçüncü yargıya ulaşma yönte-

mi.

415 Troia Savaşı'nda Yunan kuvvetlerinin gür sesli, ünlü habercisi. Homerus'un *Ilias* destanında, sesinin elli adamın sesine bedel olduğu söylenir. Bkz. Homerus, *Ilias*, 5.785.

416 και ταυτην καμαριναν ου κινειν: *Et hanc camarinam non movere*: Kendi başını yakmamak anlamında kullanılan bu deyişle, Apollo'nun buyruklarına karşı gelip kurutulduğu için tanrının gazabına uğrayan ve düşmanlar tarafından yağmalanan Camarina bataklığına gönderme yapılır.

417 *Anagyris foetida*: Keçisedef otu. Baklagiller familyasından, üç yapraklı bitki; kusturucu ilaç olarak kullanılır.

418 Bkz. Horatius, *Epistulae*, 2.102; Lucianus, *Eunuchus*, 10.

419 *Haereticam*.

420 κρησφυγετοις: *Suffugium* (tente, çadır, örtü; çare, deva, sığınacak delik, sığınak). Bkz. Lucianus, *Eunuchus*, 10.

421 Aşk tanrıçası Venus savaş tanrısı Mars'a âşık olduğunda, Vulcanus bu âşıkları yakalamak için görünmez bir ağ kullanmıştır. Bkz. Homerus, *Odysseia*, 8.270 vd. Bu ağın gözleri çok küçük ve dar olduğundan, kurbanların kaçmasına olanak yoktur.

422 Tenedos'un iki uçlu baltası şimşek ve yıldırımın simgesidir. Ege Denizi'nde küçük bir ada olan Tenedos'ta (Bozcaada) ve Küçük Asya'nın diğer birçok yöresinde tapınılan Zeus Labrayndeus'un simgesidir. Belirsiz ve şüpheli durumları bir anda kesip yok edici ya da sonuca ulaştırıcı bir simge olarak algılanır. *Tenedos'un baltası* deyişi aynı zamanda adaleti anında yerine getirmek anlamında kullanılır.

423 *şarap ve ekmek yeme ayininde*: Şarap ve ekmeğin İsa'nın kanı ve eti olmasıyla ilgili, yani İsa tarafından sunulan içsel bir lütfun dışsal işaretinin anımsatıldığı kutsal ayin. Metinde *synaxis* (toplanma) sözcüğüyle karşılanan *şarap ve ekmek yeme ayini*, İsa'nın havarileriyle birlikte yediği son akşam yemeğini yâd eden bir ayindir: Latince *Eucharistia*; Yunanca *Eukharistia*: İsa ölümünden önceki akşam şarap ve ekmeği kutsar, bunları kendi kanı ve eti olduğunu söyleyerek havarilerine verir. Bu olayın anımsatıldığı

Aşai Rabbani ayininde rahipler tarafından kutsanan şarap ve ekmek sunulur. Roma Katolik Kilisesi'nde, Aşai Rabbani ayini kutsal bir anlam içerir, çünkü bu ayinde kutsanan şarap ve ekmek, manevi anlamda İsa'nın bedeni ve kanına dönüşmüştür.

424 *accidentia*: Bir şeyin özünde bulunmayan; araz, ilinek. Burada şarap ve ekmek.

425 *domicilium*: mesken, ev. Burada, duyularla algılanır olan, ağırlığı olan madde anlamında kullanılıyor. Erasmus'un bu terimi kullanması, ifadeye alaycı bir anlam katıyor. Bu cümle yorumlanarak şöyle çevrilebilir: Aşai Rabbani ayininde şarap ve ekmek maddeden yoksun olduğu halde, nasıl oldu da İsa'nın etine ve kanına dönüşebildi.

426 İsa'nın "İkinci Şahıs" olarak doğumu.

427 İsa'nın doğuş zamanı ve birden fazla doğuş gibi sorunsallar Ariusçu tartışmalar bağlamında önem kazanmış ve ortaya çıkan Filioque tartışması Doğu ve Batı kiliselerini birbirinden ayıran dönüm noktası olmuştur. Bu sorular için bkz. Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, 3.35. Thomas Aquinas'ın bu soruya verdiği yanıt mealen şöyledir: İsa'nın doğumu ile sıradan insanların doğumu arasında fark vardır. Sıradan insanların doğumu belli bir zaman diliminde gerçekleşirken, yani zamanla sınırlıyken, bütün zamanların Hakimi ve Yaratıcısı olarak İsa doğuşu için kendisi bir zaman seçmiştir, tıpkı kendi annesini ve doğum yerini seçtiği gibi. "Tanrı'dan olan her şeyin belli bir düzeni olduğu için, buradan hareketle İsa en uygun zamanda doğmuştur."

428 Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, 3. 35. İsa'nın babası sonsuz, annesi zamanla sınırlı olduğu için, doğumunun bir ve aynı doğadan olmadığı açıktır. Buradan hareketle, İsa'nın doğuşu zamana bağlı ve sonsuz olmak üzere iki kez olmuştur.

429 Aziz Petrus, kararsız tabiatına rağmen İsa'nın her zaman sevdiği kişi olmuş ve havarilerin başı olarak görülmüştür. İsa yeniden dirildikten sonra, havarileri içinde ilk ona görünmüştür (*Luca*, 24:34). Ama daha da önemlisi, taraftarlarını koruması görevini Petrus'a vermiştir.

[430] λεπτολεσχιαι: *subtilia nugamenta*: incecik ayrıntılar.

[431] *Formalitates*: Bir zorunluluğa bağlı olarak gerçekleştirilen şekilsel davranışlar, usuller.

[432] *Quidditas*: bir şeyin gerçek özü, esası, niteliği.

[433] γνωμας: düstur, özdeyiş, genel kural.

[434] παραδοξους: *paradoxa*.

[435] Stoacıların paradoksları için bkz. Cicero, *Paradoxa Stoicorum*.

[436] Burada, Yahudilerin ve bazı Hıristiyanların ibadetle geçirdikleri şabattan (Lat. *sabbatum*, Yun. *sabbaton*, İbranca: *šabbāt*) söz ediliyor. Haftanın yedinci günü olan şabatta, Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratıp yedinci gün dinlendiği anımsatılır. Erasmus bu inanca ince bir alayla yaklaşıyor.

[437] Erasmus burada skolastik kelimesini adeta ukalalıkla eş kullanıyor.

[438] Realistler, Nominalistlere karşıt olarak tümellerin düşünceden bağımsız olarak varolduklarına inanır. Nominalistler tümellerin bağımsız bir varlıklarının olmadığını, sadece ad olarak varolduklarını ileri sürer; Katolik Kilisesi'nce İncil kadar büyük değeri olan *Summa Theologica* adlı anıt eserin yazarı Thomas Aquinas'ın (y. 1225-1274) takipçileri olan Thomasçılar, insan ruhunun ölümsüz olduğunu ileri sürerler; onlara göre, insan bilgisi duyumsal tecrübeye dayanırken, aynı zamanda zihnin derin düşüncelere dalabilen yetisine de bağlıdır. Ayrıca her bir insanda Tanrı'yı sevmeye doğal bir eğilim vardır. Albertusçular, Thomas Aquinas'ın hocası olarak ünlenen ve XIII. yüzyılın lider düşünürlerinden Albertus Magnus'un (1193-1280) ardıllarıdır. Hıristiyan öğretisinin hem inanç hem de akılla kavranabileceğine inanmışlardır. Ockhamcılar XIV. yüzyıl İngiliz felsefecisi Ockhamlı William'ın (y. 1285-1347 ya da 1349) taraftarlarıdır. Ockhamlı William, *bir problemin en kısa açıklaması, en iyi açıklamasıdır* ilkesini, *Ockham'ın usturası* olarak felsefe tarihine armağan etmiştir. Scotusçular ise, ortaçağın Hıristiyan ilahiyatçılarından John Duns Scotus'un (1266-1308) ardıllarıdır. İsa'nın annesi Meryem'in günahsız olduğunu savunan öğretisiyle tanınmış olan Scotus (*Doc-*

tor Subtilis), Thomas Aquinas'ın öğretilerine eleştirel bir yanıt olan Scotusçuluğu kurmuştur.

439 İsa bile bu mesellerin altından kalkamazdı.

440 *Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*: bkz. Paulus, *Epistula ad Hebraeos*, 11.1.

441 *Caritas.*

442 Erasmus, Paulus'un düşüncelerinin ve tanımlarının yalınlığını örnek göstererek, yukarıda sıraladığı okulların ayrıntılarda kaybolan öğretilerinin insanı hakikatin bilgisinden uzaklaştırdığını belirtiyor.

443 *Terminus quo, et terminus ad quem*: Ayinin tam olarak ne zaman başlayıp bittiğine ilişkin soru.

444 *Transsubstantiatio:* μετουσίωσις: Hıristiyan inancına göre, Son Akşam Yemeğinde ekmek ve şarabın özünün İsa'nın bedeni ve kanına dönüşmesi.

445 İsa'nın bedeninin.

446 *Adae macula*: İlk günahın lekesinden; Meryem'in Âdem'in günahından nasıl korunduğunu: bekaretini nasıl koruduğunu.

447 Kilisenin idaresini.

448 Tanrı.

449 *Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare. Evangelium secundum Ioannem*, 4.24.

450 Erasmus Hıristiyanların inancında kendisine saçma görünen yanları sivri diliyle eleştirmektedir.

451 *Ggratia.*

452 *Gratiam gratis datam.*

453 *Gratia gratis data:* İnsanı iyiye yönlendirici tanrısal lütuf; insanın aklını ve istencini övgüye değer işler yapmaya yönelten lütuf; Tanrı'nın ihtiyari armağanı; tanrısal lütfun vaaz edilmesi için ihsan edilmiş, güç ve yetke sağlayan lütuftur. Bu lütuf sayesinde dini yayma ve yargıda bulunma yetkisine sahip olunur. *gratiam gratificantem* (ya da *gratia gratum faciens*): *ruhu kutsallaştıracak tanrısal lütuf*; sadece ruha ihsan edilen kutsallaştırıcı lütuf; Tan-

rı'nın gözünde insanı sevilen bir kul haline getiren, azizleştiren lütuftur. Kişisel olduğundan, kulun imanının kuvvetine ve nedametine bağlıdır.

454 *Opus operans et opus operatum*: Bu ayrım, dinsel ayinin meşruluğunun, ayini yöneten rahibin dinsel doğasından bağımsız olduğunu vurgulamak için yapılmıştır. Erasmus bu tür incelikli skolastik terimlerin inançtaki sorunları iyice dallandırıp budaklandırdığını ve asıl özü kavramayı zorlaştırdığını bir kez daha vurgulamaktadır.

455 *Infusam caritatem*; *caritatem ab acquisita*: uğraşlarımız sonucu içimize işlenen şefkat.

456 λογομαχιας.

457 Chrysippus: İÖ y. 280-206 yılları arasında yaşayan, Stoa mantığının ve dil kuramının gelişmesinde öncülük eden Stoacı düşünür.

458 İsa'dan.

459 Chrysostomus (347-407): Rahiplik üzerine yorum çalışmalarıyla tanınan Constantinopolis başpiskoposu. Basilius: Basilius Bessarion (1403-1472): Constantinopolis'in Latin patriği ve ünlü Yunan âlim. Aristoteles ve Xenophon'dan yaptığı çevirilerle XV. yüzyıla damgasını vurmuştur. Hieronymus (y. 347-419/420): Âlimliğiyle kilise babaları arasında özel bir saygınlığı olan ünlü İncil yorumcusu.

460 *Scoti Quodlibetum*: Hoşuna giden bir şey, istediğin bir şey, herhangi bir şey anlamına gelen *quod libet* kelimesinin ortaçağ Latincesindeki karşılığı *quodlibetum*, tartışmaya konu olan herhangi bir şey anlamında kullanılır. Geniş anlamıyla, tartışmaya sunulan felsefi veya dini herhangi bir konuya işaret eder. Daha sonraları bu terim, savunulmaya uygun tarzda sorular içeren felsefi ya da dini incelemeler için kullanılagelmiştir. Burada, tümeller tartışmasının merkezinde yer alan Scotus'un (1266-1308) sorgulamalarını içeren *Quaestiones Quodlibetales* adlı eseri söz konusu ediliyor. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Christopher Schabel (ed.), *Theological Quodlibeta in the Middle Ages: The Fourteenth*

Century, Brill's Companions to the Christian Tradition 7, 2007.

461 Odysseus'un sadakatiyle ünlenen karısı. Penelope, Troia Savaşı'na katılmak üzere yurdundan ayrılan ve yirmi yıl süreyle kendisinden uzak kalan kocasını beklerken, bir yandan da kendisiyle evlenip Ithaca tahtını ele geçirmek isteyen talipleriyle baş etmeye çalışır. Onları başından savmak için bir plan yapar ve elindeki dokuması bitince içlerinden biriyle evleneceğine söz verir. Ama sabah dokuduğunu akşam sökerek vakit kazanır.

462 Guilelmus Ockhamus (Ockhamlı William, y. 1285-1347): Ortaçağın son ünlü filozoflarından. Sapkın düşünceleriyle kiliseyle her zaman çatışkılar yaşamıştır.

463 Yunan şairlerin.

464 αριστοτελικωτατος.

465 Bu ifadeler okullarda Latince dilbilgisiyle ilgili yapılan alıştırma örnekleridir.

466 Oxford gibi büyük üniversitelerde kılı kırk yararak yapılan Latince dilbilgi alıştırmalarından ve bu konuda yayımlanmış eserlerden dem vuruluyor.

467 Erasmus'un alaylı sözlerine hedef olan satırların sahibi Vergilius'tur. *Aeneis* adlı yapıtının 6. kitabında, kutlu ruhların rahat bir öte yaşam geçirdikleri Elysium bahçelerine ilişkin ayrıntılı bilgiler bulunur.

468 Atina'nın koruyucu tanrıçası Athena (aynı zamanda el sanatlarının, savaşın, bilgeliğin ve kentlerin koruyucu tanrıçası) babası Iuppiter'in kafasından doğmuştur. Vulcanus bu doğumda ebelik görevini yerine getirmiş ve Iuppiter'in kafatasını baltasıyla ikiye ayırarak Athena'nın çıkmasına yardımcı olmuştur.

469 *Acumen*: Burada çok üst ve nitelikli bir konuşma olarak kullanılmaktadır.

470 MAGISTER NOSTER: Erasmus ilahiyatçıları suçlayarak Latincedeki yanlış kullanımlara göz yummalarının, gerçek dinin çökmesi anlamına geldiğini vurguluyor. Bu hitap Alman hümanist şair Ulrich von Hutten'in (1488-1523) skolastik düşünürlere alaycı bir üslupla seslenişinden kaynaklanmıştır.

[471] τετραγραμματον: YHWH: Yahudiler için Tanrı'nın adı (YHWH = yad, hay, vav, hay). Yahudiler Tanrı'nın (Jehovah, Yahweh: Ne isem oyum, Bir Olanım) adının telaffuz edilmesinin günah olduğunu düşündüklerinden, O'nu bu dört sessiz harfle (*tetragrammaton*) anardı.

[472] *Noster magister*.

[473] Keşişlerin tevazu ve yoksulluğu kutsamalarındaki aşırılık yeriliyor.

[474] Cilicia (Kilikia) keçilerinin uzun kılından dokunan giysiler (*cilicium*) çok serttir. Bu tür sert ve rahatsız bir giysi giymek acı çekildiğinin ve böylelikle günahların kefaretinin ödendiğinin belirtisi olarak görülür. Bu tür elbise tövbe elbisesidir. Miletus (Milet) yünü ise yumuşacık ve çok kalitelidir.

[475] Katolik Kilisesi'nde sayısız dinsel örgüt söz konusudur. Bunların her birinin kendine özgü yaşam biçimleri ve kuralları vardır. Ölçütleri, kurucularının yaşayış ve düşünce biçimidir. Erasmus bu tür dinsel örgütlerin yaşam biçimlerini ve kılı kırk yaran uygulamalarını eleştirmektedir.

[476] Erasmus'un sözünü ettiği tarikatların kurucuları kısaca şunlardır: Assisili Aziz Francesco tarafından 1209 yılında kurulan ve yoksulluğun erdem olarak görüldüğü Fransisken tarikatı (Lat. Franciscanus). Bu tarikatın keşişleri kendi içlerinde çeşitli kollara ayrılmıştır. Collettacılar, Azize Colette (Coletta) (1381-1447) tarafından kurulan dinsel bir örgüttür. Benedictuscular, Nursialı Aziz Benedictus'un (y. 480-543) kurduğu tarikattır. Bernardinusçular, Clairvauxlu Bernardinus'un (1090-1153) kurduğu tarikattır ve mucizevi tedavileri, alışılmadık hitabetiyle ünlenmiştir. Brigidenses (Brigittines) İsveçli ünlü Azize Birgitta'nın (1303-1375) 1346 yılında kurduğu manastır okuludur. Augustinusçular Hippolu ünlü ilahiyatçı ve filozof Augustinus'un ardıllarıdır. Guilhelmites (Williamites) ise, 1157 yılında ölen Maleval doğumlu Aziz William'ın ölümünden kısa bir süre önce kurduğu ve *Hippolu Augustinus'un Münzevileri* olarak bilinen dinsel topluluğun bir koludur. Iacobusçular da, Aziz Iacobus'un kurduğu ve Do-

miniken tarikatına bağlı dinsel bir örgüttür.

477 Burada *şefkat* sözcüğüyle karşılanan *caritas* (metinde kimi zaman *merhamet* olarak çevirmeyi tercih ettik) Hıristiyanlık terimbiliminde en geniş anlamıyla Tanrı'ya duyulan ve Tanrı'dan dolayı (Tanrı aşkına) insana duyulan *sevgi* anlamına gelir. Bu erdem bir güçtür ve Tanrı'nın insanlığa bir lütfudur. Erasmus her zamanki alaycı üslubuyla, birbirlerine karşı bu kadar acımasız ve kıskanç davranan keşişlerin günü gelince İsa'nın yasasını, yani şefkat duygusunu tadınca mecburen birbirlerini seveceğini söylüyor. Burada kıyamet gününden ve kıyamet gününde hesap vermekten söz edilmektedir.

478 Tanrı buyruğu.

479 Yani krallığını.

480 Tanrı ve insan sevgisi.

481 Gnostik (Gnösticus) bir topluluk; 365 gezegen (cennet) olduğuna inanırlar. *Abraxas*, Mısırlı Gnostik Basilides'ten uyarlanan bir isimdir. Yunanca A, B, P, A, Ξ, A, Σ harflerinden oluşur. Bu harfler 365 sayısına denk düşer. Basilides'in sisteminde bu sayı, varolduğuna inanılan 365 gezegenin yöneticisi yüce Tanrı'ya işaret etmektedir.

482 Mendicantes (Dilenciler): Belli bir manastıra bağlı olmadan yaşayan, dilenerek ya da hayırseverlerin bağışlarıyla geçinen keşişler.

483 Burada öte dünyanın bekçisi üç başlı köpek Cerberus'u kandırmak için, Vergilius'un kahramanı Aeneas'ın köpeğin önüne bir çörek atışı anımsatılıyor. Bkz. Vergilius, *Aeneis*, 6.419.

484 Babil'in yüce tanrısı Bel için kutsal olan ejder. Burada İncil'de yer alan Daniel'in Kitabı'nın 14. bölümünden söz edilmektedir. Bu bölümün adı *Bel ve Ejder* olarak bilinir ve İÖ y. I. yüzyılda yazılmıştır. Putperest bir tehdite karşı Yahudilere taşlama niteliğinde bir yanıttır.

485 İÖ V. yüzyılda, Yunanların matematik alanındaki buluşlarının bir sonucu olarak dairenin kareleştirilmesi, bir açının üçe bölünmesi, küpün katlanması vs gibi problemler ortaya çıkmıştır.

486 Horatius, *Saturae*, 2.7.21.

[487] Tam anlamıyla içi boş bir konuşma yapıldığı ima edilmektedir.

[488] θεολογωτατος.

[489] Bu deyim için bkz. Ovidius, *Metamorphoses*, 6.152 vd.

[490] IESU.

[491] αῤῥητον.

[492] İbrani alfabesinde 21. harf.

[493] Latince, günah.

[494] *Exordium*.

[495] Niobe, altı kız ve altı erkek evlat doğurduğu için Apollo ve Diana'nın annesi Leto'ya böbürlenince, tanrısal bir cezaya uğramış ve erkek çocukları Apollo, kız çocukları da Diana tarafından öldürülmüş, kendisi de taşa dönüştürülmüştür.

[496] Horatius, *Saturae*, 1.8: Canidia ve Sagana adlı cadıların geceleyin yaptıkları büyü ayinine tanık olan Priapus'un incir ağacı şeklindeki heykeli korkudan ikiye yarılmıştı.

[497] εφοδον: önsöz.

[498] *Prooemium*.

[499] Bu ifade için bkz. Vergilius, *Bucolica*, 3.19.

[500] *Narratio*.

[501] ουτε γης, ουτε ουρανου άπτομενην: *Neque terram, neque caelum attingentem*.

[502] Alanlarında ünlenen kimi skolastikler saygı ve ululama belirten lakaplar alırlardı. Örneğin Thomas Aquinas, *Doctor Angelicus*; Scotus, *Doctor Subtilis* vs olarak anılırdı. *Karşı Çıkılmaz Âlim* (*Irrefragabilis Doctor*) lakabına sadece Fransisken tarikatından, İngiliz ilahiyatçı ve filozof Alexander Hales layık görülmüştür.

[503] *Speculum Majus* (Büyük Ayna) olarak da bilinen *Speculum Historiale* (Tarihin Aynası) ve Dominiken rahiplerinden olan Fransız Vincentius Bellovacensis'e ait olan (y. 1190-1264?) eser, seksen kitaptan oluşan ve Yaratılıştan, IX. Louis'e kadar bütün insanlık tarihini içeren bir özlü bilgiler kitabıdır. Bu eser XVIII. yüzyıla kadar Batının âlimlerini ve şairlerini etkileyen ve içeriğinden birçok *exemplum*'un çıkarıldığı bir çalışma olmuştur. *Gesta Romano-*

rum ise, XIV. yüzyıl İngiltere'sinde derlenen Latince anekdot ve masallardır. Zamanında çok tanınan bu eser, Geoffrey Chaucer ve William Shakespeare gibi üstatların eserlerine kaynak bilgiler sağlamıştır. Klasik dönem efsanelerinden ve tarihinden, değişik Asya ve Avrupa kaynaklarından derlenen hikâyelerin çoğu büyücüler, canavarlar, yaslı kadınlar, tehlikeli durumlardan kaçışlar üzerinedir ve ahlaksal dersler çıkarmaya yöneliktir. Eserin didaktik yapısı o dönemde vaizlerin elkitabı olmasını sağlamıştır.

504 *Allegorice, tropologice, et anagogice*: *allêgoria*: Düşünüleni dolaylı ya da üstü örtük şekilde anlatma. *Tropologia*: Bir çeşit İncil yorumlama biçimi. Kutsal kitaplardaki mecaz sözleri ahlak dersi çıkaracak şekilde yorumlama. *Anagoge*: Bir kelimeyi, metni ya da metinden bir bölümü özellikle cennet ve öte dünyayla ilgili imaları ön plana çıkararak yorumlama.

505 Chimaera: Yunan mitolojisinde aslan başlı, yılan kuyruklu, keçi gövdeli, ateşler soluyan canavar. Ruhtaki değişken tutkuları simgeler. Bellorophon, bilgelik tanrıçası Athena'nın yardımıyla, kanatlı at Pegasus'a binip bu canavarı yakalamış ve öldürmüştür. Burada söz konusu konuşmanın tam bir hilkat garibesine dönüştüğünden söz edilmektedir.

506 Horatius'un *Ars Poetica* adlı eserinin girişinde, "*Humano capiti cervicem pictor equinam ... risum teneatis*.. (bir ressam insan başına at boynu eklemek isterse, ... gülmenize yardım eder mi?)" diye yazar. Erasmus, Horatius'un şiirinde tasarımladığı insan başlı, at boyunlu tuhaf yaratığın bile, söz konusu konuşmanın aldığı şekil yanında çok yalın bir eskiz olarak kaldığını belirtiyor.

507 Akıl hastalıklarını tedavi edici *elleborus* (çöpleme otu).

508 ω φιλη αφροδιτη.

509 ονον προς την λυραν.

510 παῤῥησιαζεσθαι.

511 Paulus ya da bir Antonius: IV. yüzyılın keşişleri.

512 Antikçağda kuyrukluyıldız genellikle felaketlerin habercisi olarak bilinir. Bkz. Seneca, *Naturales Quaestiones*, 7.

513 Tanrı.

514 Yergi yazarı.

515 Asalet simgesi.

516 Ayyaşlardan: Phaeacialılar eğlenceye düşkünlükleriyle tanınır. Bkz. Homerus, *Odysseia*, 6.8.

517 Sefahate düşkünlükleri ima ediliyor.

518 Echo: Yankı. Burada fısıltı gazetesi anlamında kullanılmaktadır.

519 *Merenda*: Saat 4-5 arasında yenen hafif yemek.

520 μεγαλοῤῥουντας: *ostentantes sese.*

521 Iuppiter: Tanrıların ve insanların en büyük yöneticisi. Burada Iuppiter, kralla özdeşleştiriliyor.

522 *summi pontifices, cardinales, episcopi.*

523 Katoliklerde papazlığın en yüksek aşamasında olup bir bölgenin dinsel işlerine başkanlık eden din görevlisi. "Denetçi, nezaretçi" anlamlarını içeren Latince *episcopus*, Yunanca *episkopos* sözcüğü, kilise Latincesinde piskopos anlamını kazanmıştır.

524 ουδ' ἀλαοσκοπιη: Bkz. Homerus, *Ilias*, 10.515.

525 Papanın bir alt kademesinde yer alan ve papa tarafından seçilerek kardinaller heyetini oluşturan yüksek din görevlileri; papanın danışmanları. Bu kelime Geç Dönem Latincesinde, *kapı menteşesine ait, baş, esas, eksene ait* anlamını içeren *cardinalis* sıfatından türemiştir. Bu sıfat da, *menteşe işlevi gören, dayanak noktası oluşturan cardō* (*cardin-*) kelimesiyle ilişkilidir.

526 *Koyu kırmızı* anlamında kullanılıyor.

527 İsa'nın bu sözü için bkz. *Evangelium secundum Matthaeum*, 5.13: *Vos estis sal terræ:* Yeryüzünün tuzu sizsiniz.

528 *Bir tutam tuza.*

529 Episcopi.

530 Göklerin tanrısı Iuppiter ve onun ölüm kusan yıldırımı anımsatılıyor. Tanrı'nın başını öne eğişi, tasarlanan işe onay verdiğini gösterir.

531 Tartarus: Yunan mitolojisinde, yeraltı dünyasının en dibinde yer alan ve suçlu ruhların cezalandırıldığı zifiri karanlık bölge, ce-

hennem.

532 *Evangelium secundum Matthaeum*, 19.27.

533 *İsa'nın gelini olan Kilise'yi*: *Psalmi Davidis*, 45:10-17: İnanışa göre, İsa kral ve güvey, kraliçesi ise gelini, yani Kilise'sidir. Çünkü İsa'ya inanan herkes onun gelinidir.

534 *Dinin yayılmasını önlerler*.

535 İsa'nın öğretisinin özünü yanlış aktarırlar.

536 Erasmus, altmış yaşında papalığa yükselen ve savaşlardan duyduğu zevkle ünlenen II. Iulius'u eleştirmektedir.

537 Pers valisi; bir eyaletin valisi, vekil yönetici. Burada *laik efendiler kesildiler* anlamında kullanılmaktadır.

538 Tarım ürünlerinden alınan onda bir oranındaki vergiler. Burada bir Hıristiyanın kiliseye vermek üzere ayırdığı gelirinin yüzde onu.

539 Rahip sınıfından olmayanlar.

540 Din bilginleri.

541 *Ecclesiasticus*: Kilise görevlisi.

542 *Seculares*.

543 Aziz Bruno tarafından XI. yüzyılda Fransa'nın güneydoğusundaki Chartreuse vadisinde kurulan bir tarikat. Bu tarikat üyeleri kendi başlarına çalışır, dua eder, yer ve uyurlar, sadece sabah ve akşam duaları için bir araya gelirler. Ayrıca bir tek pazar günü ya da önemli bayramlarda birlikte akşam yemeğine oturur ve haftada bir kez birlikte yürüyüş yaparlar. Nefsin isteklerini kırmak için kıldan gömlek giyerler, et yemezler, cumaları ve oruç günlerinde sadece ekmek yiyip su içerler.

544 İsa'nın sürüsünü gütme işinden söz edilmektedir.

545 Yunanların intikam tanrıçası Nemesis. Marathon'un kuzeyindeki Rhamnous'ta tapınağı bulunduğundan kimi zaman Rhamnusia olarak adlandırılır.

546 ὁ ἐυδοντος κυρτος αἱρει: lÔ IV. yüzyılın ünlü Atinalı komutanı. Adı, "tanrının kayırdığı, tanrının gözdesi" anlamına gelir. Söz konusu atasözüyle Timotheus'un kaderi tarafından sürekli ko-

runduğu, başka deyişle çok şanslı olduğunu vurgulanmıştır.

547 γλαυξ ἱπταται: *Noctua volat*. Baykuş, bilgelik tanrıçası Minerva'nın kutsal kuşudur.

548 Yunan mitolojisinin, yaşamı boyunca her an zorlu işlerin üstesinden gelmek zorunda bırakılan ünlü kahramanı Hercules gibi dördüncü ayda doğanların (*Quarta Luna nati*) başı beladan kurtulmaz. Bu ayda doğmak, büyük sıkıntılara gebe olmakla eştir.

549 *equum habet Seianum*, deyişi için bkz. Erasmus, *Adagia*, 1.10.97. Latincede *Ille homo habet equum Seianum*: *Adam Seianus'un atına sahip* şeklinde kalıplaşan deyiş, sahibine uğursuzluk getiren bir mülke ilişkin kullanılır. Cneius Seius soylu bir ata sahipti. Doru renkte ve olağanüstü güzel bir attı bu. Ama ne yazık ki sahibine ölüm getirdi. Seianus, Marcus Antonius tarafından öldürüldü. Sonra Cornelius Dolabella tam 100.000 *sestertius* verip atı satın aldı. Ama o da iç savaşlar sırasında Syria'da öldürüldü. Ardından Caius Cassius atı satın aldı, ama o da Philippi harbinde yaşamını yitirdi. Daha sonra Antonius sahibi oldu bu atın, ama ne yazık ki Actium Savaşı'nda aldığı yenilgiden sonra kılıcıyla kendini öldürdü. E. Cobham, *Dictionary of Phrase and Fable*, Brewer, 1894.

550 Ortaçağ Avrupa'sının kültür merkezlerinden olan Tolosa (Toulouse: Güney Fransa'da, Garonne Nehri'nde kurulmuş bir kent) ile ilgili bu deyiş, Keltlerin nehir ve kuyu tapımlarından doğmuştur. Bir yıkım yaratması için bu kentin yakınlarındaki kutsal göle bir hazine atılmıştır. Hırslı karakteriyle tanınan *consul* Quintus Servius Caepio İÖ 106 yılında bu kenti talan eder, hazineyi keşfeder ve Roma'ya götürmeye kalkışır. Ama çok geçmeden bir savaş sırasında ölür. Bu olayın ardından doğan ve dile yerleşen *aurum Tolosanum* deyişi *onursuzca elde edilen servet* anlamında kullanılagelmiştir (Erasmus, *Adagia*, 1.10.98). A. MacCulloch, *The Religion of the Ancient Celts*, Dover Publications, New Edition, 2003, s. 181. Ayrıca bkz. Strabo, 4.1.13.

551 Παροιμιαζεσθαι: *Proverbiari*.

552 Erasmus burada kendisini de açıkça deli ilan etmekte ve Yunan

ve Roma edebiyatından derlediği deyişleri içeren *Adagia*'sından söz etmektedir.

553 πας εῤῥιφθω κυβος: Caesar'ın bir sözü olan *alea iacta est* (zar atıldı), *dönüşü olmayan bir yola girildi, artık olan oldu* anlamında kullanılır. Caesar'ın, 10 Ocak 49 yılında ordusuyla Rubicon Nehri'ni geçerken söylediği bu söz, Pompeius'a karşı başlatılan ve uzun yıllar sürecek olan iç savaşın habercisi olarak görülmüş, Caesar'ın o andan itibaren *Senatus*'un görüşüne önem vermediğinin işareti olmuştur. Bkz. Suetonius, *Divus Iulius*, 33.

554 ουδεν προς επος. *Nihil ad rem.*

555 *Ubi res abest, ibi simulationem esse optimam.*

556 *Stultitiam simulare loco, sapientia summa est.*

557 Epicurus felsefesini benimseyenler.

558 Horatius'tan söz ediliyor. Horatius yaşam görüşünün Epicurus felsefesinin ana öğretilerinden etkilendiğini göstermek için kendisini Epicurus'un sürüsünden bir kişi olarak tanımlar. Horatius, *Epistulae*, 1.4.16.

559 *Misce stultitiam consiliis brevem*: Horatius, *Odes*, 4.12.27-28.

560 *Dulce est desipere in loco*: Horatius, *Carmina*, 4.12.27.

561 *Delirus, inersque videri, quam sapere, et ringi*. Horatius, *Epistulae*, 2.2.126.

562 νηπιος: *puerum admodum.* Yani sağduyudan yoksun, *parum prudentem*.

563 Homerus'un Troia Savaşı'nı ve Achilles'in öfkesini konu edindiği ünlü destanı.

564 *Stultorum sunt plena omnia.* Cicero, *Epistulae ad Familiares*, 9.22.4.

565 Hesiodus'un şiirine başlarken, kendisine ilham vermeleri için Helicon'daki Musaları çağırması ima ediliyor.

566 Yunan mitolojisinin ilahiyat konusuna yabancı oluşu ima ediliyor.

567 Fransa'da, 1257 yılında, Robert de Sorbon tarafından kurulan ve ortaçağda ilahiyat çalışmalarının merkezi olan Paris Üniversitesi

(Sorbonne). Scotus bu üniversitede eğitim görmüştür.

568 ες κοραχας: *in corvos*.

569 Köşeli kare bir kep ve papaz cüppesi ima ediliyor.

570 İlahiyat hocalarımızın.

571 *Scrinium*: Kitapların, mektupların vs saklandığı kutu, sandık.

572 *Augur*lara (kuşbiliciler) gönderme yapılıyor. Romalılar kuşların uçuş yönüne bakarak tanrısal işaretleri yorumlar ve girişecekleri eylemlerin başarıyla sonuçlanıp sonuçlanmayacağına karar verirlerdi.

573 İncil'in bir kitabı; adını İbranca *vaiz* anlamına gelen *Qohelet* kelimesinden almıştır.

574 *Stultorum infinitus est numerus. Ecclesiastes*, 1.77.

575 Yahudi kutsal metinlerinin Yunancası olan *Septuaginta*'nın içinde yer alan bir kitap.

576 *factus est omnis homo a sapientia sua. Hieremias*, 10.14; 10.7.

577 *Ne glorietur homo in sapientia sua. Hieremias*, 9.23.

578 *Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Ecclesiastes*, 1.2. Yaşamın beyhudeliğinden dem vurulur.

579 *Ecclesiastes* kitabına.

580 *Stultus mutatur ut Luna, sapiens permanet ut Sol. Ecclesiastes*, 27.12.

581 *quemquam appellandum bonum, nisi Deum unum. Evangelium secundum Matthaeum*, 19.17.

582 Erasmus'un kendisine göre düzenlediği, Süleyman'ın söz konusu meseli şöyledir: *Stultitia gaudium stulto, et vir prudens dirigit gressus suos:* Delilik akıldan yoksun olana sevinç verir, ama sağduyulu bir insan yaşam yolunda dürüstçe yol alır. *Proverbiae*, 15.21.

583 *Qui apponit scientiam apponit dolorem, et in multo sensu, multa indignatio. Ecclesiastes*, 1.18.

584 *Cor sapientum, ubi tristitia est: et cor stultorum, ubi laetitia. Ecclesiastes*, 7.4.

585 Deliliği.

586 *Dedique cor meum, ut scirem prudentiam atque doctrinam, errores-*

que et stultitiam. Ecclesiastes, 1.17.

587 εισαγωγην.

588 την επι θυραις ύδριαν: *In ostiis hydriam*. Burada su testisi, ucuz ve değersiz bir şeyi simgelemektedir.

589 İlahiyatçıların.

590 Aristoteles, *Rhetorica*, 1.6.23.

591 *Melior est homo qui abscondit stultitiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam. Ecclesiastes,* 20.33.

592 *Sed et in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omneis stultos existimat. Ecclesiastes*, 10.3.

593 Salomon, *Proverbiae*, 30.2.

594 *Ut insipiens dico, plus ego*. Paulus, *Epistula ad Corinthios II*, 11.23.

595 *ukala filozoflar, yorumcular* anlamında kullanılmaktadır.

596 Paulus'tan yapılan alıntı söz konusu ediliyor.

597 *ministri Christi sunt; et ego.*

598 Yunanca, Latince ve İbranca bilen ve ukalalık taslayan âlimlerden söz ediliyor. Bu dilleri bilmek onlar için ilahiyat çalışmalarının olmazsa olmazıdır.

599 νη τον Δια.

600 Lyralı Nicholas.

601 Erasmus aralarındaki Yunanca bilen âlimlerden söz etmektedir.

602 ονος λυρας.

603 πενταγλωττῳ: Yunanca, Latince, İbranca, Chaldealıların dili, Dalmatialıların dili.

604 IGNOTO DEO. Bkz. Paulus, *Actus Apostolorum*, 17.23.

605 DIIS ASIAE, EUROPAE, ET AFRICAE, DIIS IGNOTIS, ET PEREGRINIS.

606 οί των θεολογων παιδες: *Theologorum filii*.

607 *Evangelium secundum Lucam*, 22.35-36. Erasmus, Lyralı Nicholas'ın Luca'nın İncil'indeki ifadeleri çarpıttığından söz ediyor.

608 ονος λυρας: Lir çalan eşek.

609 Luca'nın İncil'i.

[610] συμμαχειν.

[611] dünyevi silahlara.

[612] İncil'i yayma görevi.

[613] βασιλικως.

[614] Yani serçe kadar saf; zambak kadar beyaz ve temiz.

[615] Erasmus'un adını saklı tuttuğu ilahiyatçının Saksonyalı Jordan olarak tanınan Quedlinburglu Jordan olduğu kabul edilir. Bkz. Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), s. 123, n. 138.

[616] Habacuk (Habakkuk): Yaklaşık VII. yüzyılda yaşamış ve Yahudi İncil'inde, *Habacuk Yorumu*'nu yazmış Yahudi peygamber. Bu ifade için bkz. Habacuk, 3.7. Habacuk, *postlar* kelimesiyle, eskiden postlardan yapılan çadırları kasteder. Midian: Yahudi kutsal metinlerinde, İbrahim'in oğlu Midian. Midianites: Midian'ın soyundan gelen ve Arabistan'ın kuzeybatısında yerleşik bir kavim.

[617] Aziz Bartholomaeus: İsa'nın 12 havarisinden biri. Erasmus, kutsal metinlerin ilahiyatçılar tarafından yanlış yorumlanmış olmasına veryansın etmektedir.

[618] Paulus, *Epistula ad Titum*, 3.10.

[619] Erasmus, Latince *devita* (defet) ve *de vita* (yaşamdan dışla) kelimeleriyle oynuyor. İlahiyatçının tam olarak demek istediği, "sapkınlar öldürülmelidir."

[620] τενεδιος, ... συνηγορος: *Tenedius patronus*.

[621] *Maleficum ne patiaris vivere*.

[622] Latince, *malefici* ya da *magici*. *Maleficus*: kötü, kötü işler peşinde koşan, kötü niyetli, hain, arabozucu; büyücü, sihirbaz, şeytan.; *magici* (*magicus*): büyücü, sihirbaz.

[623] συκινη θεολογω.

[624] *Libenter ... fertis insipientes.*; *velut insipientem accipite me.*; *non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia.* Paulus'un delilikle ilgili sözleri için bkz. *Epistula ad Corinthios II*, 11.19; 11.17; *Epistula ad Corinthios I*, 4.10; 3.18; 1.25; 1.18.

[625] *Qui videtur esse sapiens inter vos, stultus fiat, ut sit sapiens.*

626 *Yolda*: İsa yeniden dirildikten sonra ilk kez İsrail'de küçük bir köy olan Emmaus'ta görünür. İki öğrencisi (bunlardan biri Cleopas'tır) yolda yürümektedir. İsa onlara görünür ve beraberce evlerine gidip sofralarında ekmeklerini bölüşür. Duasını edip ekmeğini bölerken öğrencileri onu tanır ve İsa gözden kaybolur. Bkz. *Evangelium secundum Lucam*, 24.25.

627 *Quod stultum est, ... Dei, sapientius est hominibus.*

628 Origenes Adamantius (y. 185-254): Hıristiyan ilahiyatçısı ve İncil uzmanı. Stoa ve Yeni-Platoculuğun etkisinde olan düşünceleriyle, kilisenin yozlaşmış yapısına karşı çıkmış ve sivri dilli ve mecazlarla dolu eleştirileriyle tanınmıştır. İmparator Decius'un zamanında zindana atılmış ve işkence görmüştür. Şeytanın bile tövbe etme ve kurtuluş hakkının olduğu düşüncesi, sapkın olarak değerlendirilmesine yol açmış olsa da, antikçağın sonlarında ve ortaçağda etkin bir düşünür olarak kendisine büyük saygı duyulmuştur.

629 *Verbum crucis pereuntibus quidem stultitia: Epistula ad Corinthios I*, 1.18. Bu cümlenin tamamı şöyledir: *Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est: iis autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est* (Çarmıhla ilgili bildiri (vaaz) ölüp gidenler için deliliktir; ama kurtuluşa erişenler için, yani bizim için, Tanrı'nın gücüdür). Erasmus, Origenes'in yorumuna dayandırarak Paulus'un söz ettiği deliliğin, sıradan delilikle uzaktan yakından ilgisi olmadığını belirtir.

630 *Tu scis insipientiam meam? Liber Psalmorum*, 68.6.

631 Delilerin saflığı, toksözlülüğü, açık yüreklilikleri Tanrı katında makbul değerlerdir.

632 Iulius Caesar'ın suikastçıları.

633 İmparator Nero, zamanında öğretmenliğini üstlenen Stoacı Seneca'ya şüpheyle yaklaşmıştır. Bkz. Tacitus, *Annales*, 15.62 vd. Syracusa tiranı Dionysius da bilge Plato'dan hiç hoşlanmaz.

634 σοφους.

635 *Stulta sunt mundi elegit Deus. Epistula ad Corinthios I*, 1.27.

636 *Deo visum esse, ut per stultitiam servaret mundum.*

637 *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo. Epistula ad Corinthios I*, 1.19.

638 Örneğin bkz. *Epistula ad Corinthios I*, 1.27, 21; *Evangelium secundum Matthaeum*, 23, 13-15; 23-27.

639 *Liber Psalmorum*, 68.6.

640 Cahilliklerinden ötürü.

641 İsa'nın kurnazlık ve fesatlıktan hiç hoşlanmadığı belirtiliyor.

642 *Evangelium secundum Matthaeum*, 21.2.

643 *Evangelium secundum Matthaeum*, 3.16.

644 *Oves*. Bkz. *Evangelium secundum Ioannem*, 1.29, 36.

645 προβατιον ηθος. Budala, ahmak, bön, uyuşuk bir insan mizacından söz ediliyor.

646 *Ecce agnus Dei. Evangelium secundum Ioannem*, 1.29

647 Bkz. *Apocalypsis Ioannis*, passim.

648 Paulus, *Epistula ad Corinthios I*, 1.18, 24.

649 Paulus, *Epistula ad Philippenses*, 2.7.

650 Paulus, *Epistula ad Corinthios II*, 5.21.

651 "İnsan aklının algılayamayacağı kadar zor olan" anlamında kullanılıyor; *stultitiam crucis* için bkz. *Epistula ad Corinthios I*, 1.21.

652 Paulus, *Actus Apostolorum*, 1.7. Erasmus burada evrenin sırrının herkese açık bir bilgi olmadığını vurguluyor.

653 *Genesis*, 2.17.

654 Paulus, *Epistula ad Corinthios I*, 8.1.

655 *Scientiae montem.*

656 *Prophetia Isaiae*, 14.12.

657 Burada delilik, "farkında olmamak"la eş kullanılır.

658 IÖ 1300 ve 1150 yılları arasında yaşayan, İsrail'in ilk rahibi.

659 *Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum, quod stulte commisimus.* Aaron, *Liber Numeri*, 12.11.

660 *Apparet enim... quod stulte egerim. Liber Primus Samuelis*, 26.21.

661 *Sed precor, Domine, ut transferas iniquitatem servi tui, quia stulte egimus: Liber Secundus Samuelis*, 24.10.

662 *Evangelium secundum Lucam*, 23.34.

663 *Sed ideo misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*: *Epistula ad Timotheum I*, 1.13.

664 *Psalmographus*: Mezmur yazarı.

665 *Delicta iuventutis meae, et ignorantias meas ne memineris. Audistis quae duo praetexat*: *Liber Psalmorum*, 24.7.

666 *Actus Apostolorum*, 2.13.

667 *Actus Apostolorum*, 26.24.

668 την λεοντην.

669 *Mortis meditationem.*

670 *Epistula ad Corinthios I*, 7.29-30.

671 Aziz Bernardus'un başına benzer bir olay gelmiştir.

672 *Summum bonum.*

673 İsa'nın çektiği çilenin, ayine katılanlarca yaşanması ve aynı acıyı çekmeleri gerekir.

674 Törene katılan kalabalığın kendisini manevi anlamda İsa'nın yoluna kurban etmesi.

675 *Amantium furorem omnium felicissimum esse*: Plato, *Phaedrus*, 245B.

676 *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis adscenderunt, quae praeparavit Deus diligentibus se.* Paulus, *Epistula ad Corinthios I*, 2.9.

677 ὑπερ τα εσκαμμενα πηδω.

678 πολλακι τοι και μωρος ανηρ κατακαιριον ειπεν.

679 μισω μναμονα συμποταν: *Odi memorem compotorem*.

680 μισω μναμονα ακροατην: *Odi memorem auditorem*.

KAYNAKÇA

Apuleius, *Başkalaşımlar*, çev. Çiğdem Dürüşken, Humanitas: Yunan ve Latin Klasikleri, Kabalcı Yayınları, 2006.

Bland, R., *Proverbs, Chiefly Taken from the Adagia of Erasmus, with Explanations*, London, 1814.

Chambers, R. W., *Thomas More*, University of Michigan Press, Ann Arbor, MI., 1958.

Christian, L. G., "The Metamorphoses of Erasmus' 'Folly'," *Journal of the History of Ideas*, vol. 32, no. 2 (1971), s. 289-294.

Cicero, *Dostluk Üzerine*, çev. Çiğdem Dürüşken, Homer Yayınları, İstanbul, 2005.

Cobham, E., *Dictionary of Phrase and Fable*, Brewer, 1894.

Desiderius Erasmus, "Enchiridion Militis Christiani," *The Essential Erasmus*, John Dolan (ed.), New York: Continuum, 1990.

Desiderius Erasmus, *Adagia, id est: proverbiorum, paroemiarum et parabolarum omnium, quae apud Graecos, Latinos, Hebraeos, Arabes, & c. in usu fuerunt, collectio absolutissima in locos communes digesta*, Johann Jacob Grynaeus (ed.), ex officina Johannis Petri Zubrodt, 1670.

Desiderius Erasmus, *Adagia, sive proverbia Graecorum ex Zenobio seu Zenodoto, Diogeniano et Suidae collectaneis. Partim edita nunc primum partim latine reddita, scholiisque parallelis illustrata*, S. J. Andrea Schottus (ed.), Antwerp: Plantin, 1612.

Desiderius Erasmus, *Apophthegmata*, N. Udall (tr.), London, 1542.

Desiderius Erasmus, *Novum Testamentum omne*, Frobenii, Basileae, 1519.

Desiderius Erasmus, *The Praise of Folly*, John Wilson (tr.), Michael Frassetto (int.), Barnes & Noble, New York, 2004.

Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, id est: Stultitiae Laus. Declamatio.* Ad fidem editionis antiquae Frobenii, Figuris Holbenianis Ornata (cum duabus Erasmi epostolis, Ad Martinem Dorpium Et Ad Thomam Morum, Accesit Dialogus Epicureus), Lugduni-Batavorum, 1851.

Desiderius Erasmus, *Μωριας Εγκωμιον, sive Stultitiae Laus. Declamatio.* Cum Commentariis Gerardi Listrii, Ineditis Oswaldi Molitoris, et Figuris Johannis Holbenii, Basileæ, Typis G. Haas, ex officina J. J. Thurneisen, 1780.

Emerton, E., *Desiderius Erasmus of Rotterdam*, G. P. Putnam's Sons, New York-London, 1899.

Erasmus, *Praise of Folly*, B. Radice (tr.), A. H. T. Levi (int.), Penguin Books, 1994.

Huizinga, J., *Erasmus and the Age of Reformation*, New York: Harper, 1957.

Iuvenalis, *Yergiler*, çev. Çiğdem Dürüşken, Hasan Ali Yücel Klasikleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2006.

Kinney, A. F., *Continental Humanist Poetics: Studies in Erasmus, Castiglione, Marguerite de Navarre, Rabelais, and Cervantes*, University of Massachusetts Press, 1989.

Livingstone, N., *A Commentary on Isocrates' Busiris*, Mnemosyne Supplement, 223, Leiden, Brill, 2001.

MacCulloch, A., *The Religion of the Ancient Celts*, Dover Publications, 2003.

Merk, A., *Novum Testamentum, Graece et Latine*, Editrice Pontificio Istituto Biblico, Roma, 1992.

Miller, H. K., "The Paradoxical Encomium with Special Reference to Its Vogue in England, 1600-1800," *Modern Philology*, vol. 53, no. 3 (1956), s. 145-178.

Nichols, F. M., *The Epistles of Erasmus from his Earliest Letters to his Fifty-First Year*, London, 1901-1918.

Ovidius, *Nux*, M. Pulbrook (comm.), Maynooth University Press, 1985.

Ross, D. O., "The Culex and Moretum as Post-Augustan Literary Parodies," *Harvard Studies in Classical Philology*, vol. 79 (1975), s. 235-263.

Saward, J. P., *Perfect Fools: Folly for Christ's Sake in Catholic and Orthodox Spirituality*, Oxford University Press, Oxford, 1980.

Schabel, C. (ed.), *Theological Quodlibeta in the Middle Ages: The Fourteenth Century*, Brill's Companions to the Christian Tradition 7, 2007.

Schoeck, R. J., *Erasmus of Europe: The Prince of Humanists*, 1501-1536, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1993.

Scriverius, P. (ed.), *Magni Desiderii Erasmi Vita*, Leiden, 1615.

Stallbaum, G. (ed.) *Desiderii Erasmi Roterodami Colloquia, cum scholiis selectis variorum*, Lipsiae, 1828.

Stone, J. R., *The Routledge Dictionary of Latin Quotations: The Illiterati's Guide to Latin Maxims, Mottoes, Proverbs and Sayings*, Routledge, 2004.

Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, Fathers of the English Dominican Province (tr.), Continuum International Publishing Group, 1988.

Vredeveld, H., "The Ages of Erasmus and the Year of His Birth," *Renaissance Quarterly*, vol. 46, no. 4 (1993), s. 754-809.

Wesseling A., "Dutch Proverbs and Ancient Sources in Erasmus's Praise of Folly," *Renaissance Quarterly*, vol. 47, no. 2 (1994), s. 351-378.

Wesseling, A., "Dutch Proverbs and Expressions in Erasmus' Adages, Colloquies, and Letters," *Renaissance Quarterly*, vol. 55, no. 1 (2002), s. 81-147.

Wiener, P. P. (ed.), *The Dictionary of the History of Ideas: Studies of Selected Pivotal Ideas*, Charles Scribner's Sons, New York, 1973-74.

DİZİN

Academiacılar, 157
Acarnania, 67
Achilles, 63, 123
Âdem, 193
Aeneas, 133, 149
Afrika, 175, 255
Aiax, 123
Albertusçular, 191, 197
Alcaeus, 183
Alcibiades, 101, 129
Aldus (Manutius), 177
Alman(lar), 155, 237
Amphion, 97
Anchises, 175
Antonius, 265
Antonius (keşiş), 219
Apelles, 159
Aphrodite, 71, 217
Apollo, 91, 163
Apuleius, 37
Araplar, 199
Archilochus, 91
Argos, 167
Argus, 83, 169
Aristophanes, 53, 113
Aristoteles, 97, 195, 251, 267
Asya, 255
Aşai Rabbani, 189, 193, 279
Ate, 71, 163
Atella, 73
Atina(lı), 89, 93, 167, 255
Atlas, 199
Atticus, 133
Augustinusçular, 207
Augustus, 201
Aurora, 67
Avrupa, 255

Babil, 175, 211
Bacchus, 53, 69, 161
Bakire Meryem, 145, 165, 189, 193
Barbara (Azize), 143, 159
Bartholomaeus (Aziz), 261
Basilius, 197
Bel (Babil'in tanrısı), 211
Benedictusçular, 207
Bernardus (Aziz), 145, 269
Bernardusçular, 207
Brabant(lılar), 67
Brigidenses, 207
Brutus, 149, 265
Brutuslar, 93, 111
Bullistes, 207
Busiris, 35, 45

Callimachus, 183
Camarina, 187
Canidia, 215
Carthusienses, 239
Cassius, 93, 111, 265
Cato, 93, 95, 111
Chaldaealılar, 119
Chaos, 51
Chimaera, 217
Chiron, 111
Christophorus, 143, 159
Chrysostomus, 197
Cicero, 93, 95, 133, 183, 215, 219, 245, 247
Cilicia, 205
Circe, 67
Claudius, 35
Colettacılar, 207
Corinthuslular, 193, 251
Corycus, 73
Croesus, 135
Cumae, 173
Cupido, 71, 83, 133
Cyprus, 167

Dama, 103
Davut, Hz., 269
Decius, 97
Delos, 53
Democritus, 35, 99, 167, 173
Demosthenes, 91, 93, 215, 219
Diana, 71, 165
Didymus, 263
Diogenes, 111
Dionysius, 175, 265
Dodona, 185
Donatus, 175

Elysium Bahçeleri, 131
Endymion, 71
Epicurus, 243
Epidaurus, 83
Erasmus, 143, 241, 253
Esin Perileri, 51, 73, 87, 107, 131, 245
Euclides, 151
Euripides, 129

Fabius *bkz.* Quintilianus
Favorinus, 35
Ferisiler, 265
Festus, 271
Flora, 71
Fransızlar, 153
Funigeri, 207

Georgius, 143, 159
Glaucus, 35
Gorgo, 71
Gracchus, 93

Grunnius Corocatta, 37
Gryllus, 35, 123
Guilhelmites, 207

Habacuk, 261
Harpocrates, 73
Harun, Hz., 269
Helicon Dağı, 107, 245
Herakles *bkz.* Hercules
Hercules, 43, 49, 53, 143, 163, 175, 197, 237, 249, 251
Herennius, 179
Hermogenes, 151
Hesiodus, 51
Hieronymus (Aziz), 37, 39, 197, 201, 255
Hippolytus (Aziz), 143
Hollandalılar, 67
Homerus, 35, 41, 51, 63, 71, 73, 101, 123, 163, 245
Horatius, 133, 155, 213, 217

Iacobus (Aziz), 171
Iacobusçular, 207
Iapetus, 51
Iesus *bkz.* İsa
Iovis *bkz.* Iuppiter
Isocrates, 35, 93
Iulius, 265
Iuno, 167
Iuppiter, 51, 55, 59, 69, 71, 75, 107, 109, 125, 163, 167, 227
Iuvenalis, 39
İbranca, 213
İbraniler, 213
İncil, 193, 199, 201, 215, 233, 249, 253, 265
İngilizler, 153
İngiltere, 33
İrlanda, 89
İsa, Hz., 37, 143, 159, 189, 191, 193, 195, 207, 209, 213, 229, 231, 233, 235, 237, 239, 249, 257, 259, 263, 265, 267, 269, 279
İskoç(yalılar), 153, 213
İspanyollar, 155
İtalya(nlar), 33, 89, 153

Kronos, 53
Kudüs, 171
Kutlular Adası, 53, 63, 89
Kutsal Ruh, 191, 265
Kutsal Üçlü, 211, 213

Laelius, 179
Laertes, 183
Lampsacus, 167
Latin(ler), 47, 215
Latince, 49, 177
Lerna, 145
Lethe, 63

Luca, 257, 263
Lucianus, 35, 37, 161, 247
Lucifer, 269
Lucretius, 59
Lydia, 135
Lynceus, 109, 187, 191

Malea Burnu, 141
Marcus Antoninus, 93
Marcus Tullius *bkz.* Cicero
Maro (Vergilius), 35, 175
Marpessus, 109
Mars, 163
Medea, 67
Megaralılar, 89
Memnon, 67
Menippus, 171
Mercurius, 73, 163
Meryem *bkz.* Bakire Meryem
Mesih, 155
Mısır, 211
Midas, 43, 49
Midian, 261
Miletus, 111, 207
Minerva, 167
Minimi, 207
Minores, 207
Minos, 97
Momus, 71, 73
Morus, 33, 39
Morychus, 69
Musa, Hz., 155
Musalar *bkz.* Esin Perileri
Mycillus, 161

Neotes, 51
Neptunus, 163, 167
Nero, 265
Nestor, 63, 87, 113
Nil Nehri, 211
Niobe, 215
Nireus, 87, 151
Nominalistler, 191
Numa, 97

Ockhamcılar, 191, 197
Odysseus, 35, 123
Olympus, 55, 59, 167
Origenes, 263
Orpheus, 97
Ovidius, 35

Palaemon, 175
Pallas, 33, 51, 55, 69, 71, 123, 201
Pan, 43, 53, 69, 73
Parcalar, 113
Paris, 123
Parisliler, 153
Paulus (Havari), 159, 193, 195,

199, 201, 233, 251, 253, 255, 261, 263, 265, 269, 271
Paulus (keşiş), 219
Penelope, 137, 197, 225
Pers, 177
Persius, 179
Petrus, 159, 191, 193, 201, 233
Phaeacialılar, 225
Phalaris, 45, 175
Phaon, 67, 87, 113
Phoebus, 163, 167
Plato, 75, 91, 93, 97, 107, 117, 129, 133, 161, 183, 251, 265, 275, 281
Platocular, 273
Plautus, 63
Plutarchus, 35
Pluto, 163
Plutus, 51, 53
Pollux, 135
Polycrates, 35, 183
Polyphemus, 73, 143
Priapus, 73, 167, 215, 247
Prometheus, 111
Pythagoras, 57, 123
Pythagorasçılar, 171

Quintilianus, 93, 179
Quintus Curtius, 97

Realistler, 191
Rhamnusia, 241
Rhodos, 167
Roma, 93, 153, 171, 231
-Cumhuriyeti, 93
-Halkı, 93, 97
Romalı(lar), 71, 153, 177, 217

Sagana, 215
Salomon, 249
Sappho, 67
Saturnus, 51, 163
Satyruslar, 73
Saul, 269
Scipio'lar, 183
Scotus, 195, 197, 213, 245
Scotusçular, 191, 193, 195, 197
Scythialı, 89
Seianus, 241
Seneca, 35, 107, 151, 265
Sertorius, 97
Silenus(lar), 73, 101
Sisyphus, 185
Socrates, 91, 95, 97, 133, 251
Solon, 43, 199
Sophocles, 59
Sorbon, 245
Spartalı, 97
Stelenus, 183
Stentor, 185

Stoacı(lar), 57, 59, 73, 107, 125, 131, 191, 249
Su Perileri, 73
Synesius, 35

Tantalus, 107
Tarentum, 167
Tartarus, 233
Telemachus, 183, 245
Tenedos(lu), 189, 261
Thales, 49
Themistocles, 97
Theophrastus, 91
Thersites, 35, 87
Theutus, 117
Thomas (Aquinas), 201
Thomasçılar, 191
Thrasymachus, 183
Timon, 97
Timotheus, 241, 269
Tithonus, 67
Tolosanus, 241
Trakyalı, 89
Trophonius, 41
Türkler, 37, 155, 199

Venedikliler, 153
Venus, 59, 67, 71, 133, 163, 167
Vulcanus, 71, 73, 189, 201

Xenocrates, 111

Yahudiler, 155, 197, 203, 261
Yahya, Hz., 267
Yedi Bilge, 79
Yorumcular, 265
Yunan(lar), 47, 77, 83, 113, 119, 133, 153, 161, 173, 215, 251, 253, 257, 285
Yunanca, 49, 53, 177, 247, 255, 265
Yunanistan, 79

Zeus, 253
Zeuxes, 159

STULTITIAE LAUS

Deliliğe Övgü

Erasmus

Erasmus (1469-1536) Rönesans hümanizminin en büyük temsilcilerindendir. İlk olarak 1511'de yayımlanan *Deliliğe Övgü*, güncelliğini zamanımıza değin koruyabilmiş başyapıtıdır. Erasmus dostu Thomas More'u eğlendirmek için bir yolculuk sırasında bir haftada yazdığını söylediği *Deliliğe Övgü*'de şu soruyu sorar: İnsanoğlunun tüm zincirlerinden kurtulmasını ve salt özgürlüğe ulaşmasını sağlayan delilik değil midir? Gülmece bu çerçevede gelişir ve söz kendisini övmesi için deliliğe bırakılır. Delilik, yaratıcısının savunduğu her şeyi eleştirerek gençliği, hayattan zevk ve neşe almayı, baş döndüren cinselliği över. Çocuklukta, yaşlılıkta, dostlukta, aşkta ve evlilikte, savaşta ve barışta, kendisinin insanlara nasıl egemen olduğunu ve onları nasıl mutlu kıldığını gösterir. *Deliliğe Övgü* yazılışından günümüze, felsefe ile gülmecenin birleştiği en yetkin eserlerden biri olma özelliğini sürekli koruyabilmiş bir kitaptır.

ISBN 975-997-145-3